DORIS LESSING

O COBORÎRE ÎN INFERN

Premiul Nobel
pentru Literatură 2007

POLIROM

DORIS LESSING

O COBORÎRE ÎN INFERN

Traducere din limba engleză
de Virgil Ştefănescu-Drăgăneşti

Prefaţă de Mircea Mihăieş

POLIROM
2007

Doris Lessing (Doris May Tayler) s-a născut în Persia (actualul Iran) pe 22 octombrie 1919, din părinţi britanici. Ulterior, familia ei s-a mutat în Rhodesia de Sud (în prezent, Zimbabwe). Primul roman, *The Grass Is Singing*, o reflectare a propriei copilării petrecute în Africa neagră, a apărut în 1949. Atrasă de ideologia comunistă, se disociază definitiv de aceasta pe la mijlocul anilor '50, în urma denunţării abuzurilor regimului stalinist. Între 1951 şi 1959 publică ciclul *Children of Violence*, apoi inovatorul *Caiet de aur* (1962), experiment literar şi joc îndrăzneţ cu multiple perspective, considerat o adevărată Biblie a feminismului. În anii '70 şi '80 urmează seria romanelor „despre spaţiul interior", printre care se numără *O coborîre în infern* (1971), *Memoirs of a Survivor* (1974) şi ciclul romanelor SF (*Canopus in Argos : Archives*, 1979-1983). Ulterior publică *Al cincilea copil* (1988), *Love Again* (1996) şi *Ben, in the World* (2000). Pentru *Under My Skin : Volume One of My Autobiography, to 1949* (1995) i-a fost decernat James Tait Black Prize. A doua (şi ultima) parte a autobiografiei sale, *Walking in the Shade*, apărută în 1997, a fost nominalizată la National Book Critics Circle Award. De-a lungul impresionantei sale cariere a fost distinsă cu cele mai prestigioase premii literare din Europa, culminînd cu decernarea Premiului Nobel în 2007, an în care vede lumina tiparului ultimul său roman, *The Cleft*.

O coborîre în infern (nominalizat la Booker Prize în 1971) îşi poartă cititorul prin lumea simbolică fabricată de mintea personajului principal, un Odiseu-Iason-Iona-Sindbad sui-generis. După o lungă rătăcire pe mare, acesta este purtat de un delfin la ţărmul unui tărîm paradiziac, descoperă ruinele unei misterioase cetăţi de piatră, ia parte la ritualuri sîngeroase şi este martorul unui război între jivine fantastice. Toate acestea pentru a pregăti coborîrea pe pămînt a unor fiinţe dintr-o dimensiune infinit superioară, a căror sosire îi revelează un plan cosmic cunoscut doar unui număr foarte redus de oameni ce au misiunea de a le aminti celorlalţi adevărurile fundamentale ale existenţei. Tuturor acestor aventuri le corespunde însă realitatea bolii mintale. Personajul principal, profesor de limbi şi literaturi clasice, este amnezic şi cufundat într-o transă din care medicii încearcă să-l smulgă, experimentînd medicamente din ce în ce mai puternice. Conştiinţa pacientului se opune însă cu îndîrjire tuturor oamenilor bine intenţionaţi care nu vor decît să îl tîrască din nou în somn şi uitare.

Magia temelor secunde

La un sfert de veac depărtare în timp, Doris Lessing reface – la nivel biografic, dar nu numai – spectaculoasa aventură existențială și morală a *Generației pierdute*. Asemeni lui Fitzgerald, Thomas Wolfe, Faulkner, Hemingway, venea și ea dintr-o Lume Nouă – din Sudul Africii –, pregătită să cucerească marile metropole europene. Venea cu o zestre artistică precară, din care a încercat să scoată efecte maxime. La publicarea primului volum al memoriilor, *Under My Skin*, în 1996, identifică marele atu pe care l-a posedat: o norocoasă plasare pe scena publică și o prodigioasă memorie afectivă: „Unul dintre motivele pentru care scriu această autobiografie provine din faptul că îmi dau seama, din ce în ce mai mult, că am fost martorul unui timp extraordinar, sfîrșitul Imperiului Britanic în Africa, și părticica în care am fost implicată a coincis cu ocuparea unei țări, ocupare care a durat exact nouăzeci de ani. Oamenii nu mai știu cum arătau acele vremuri, nici măcar cei care trăiesc în Africa de Sud. Propriii mei copii sînt surprinși atunci cînd le povestesc una și alta, fiind poate dezorientați de duritatea acelor timpuri." (Lessing, 1994: 130)

Doris Lessing sosea în Europa cu dorința disperată, cultivată în lungi ani de speranțe și dezamăgiri, de a reînnoda cu o tradiție, cu o origine mai mult sau mai puțin îndepărtată. Se stabilea, în 1949, în Marea Britanie, după ce-și petrecuse primii douăzeci de ani ai vieții pe tărîmurile fostei Persii și, apoi, în Rhodesia de Sud: „Îl țineam pe băiețelul meu deasupra marginii vaporului înalt și-i spuneam: «Uite, asta e Londra». Tărîmul Docurilor: rîuri și canale murdare, pereți cenușii de lemn putred, macarale, șlepuri, nave mari și mici. Copilul probabil că se gîndea: Bine, dar vapoarele și macaralele și apa erau Cape Town, iar acum se numesc Londra. Pentru mine, adevărata Londră se întindea înainte, asemeni începutului meu de viață, care ar fi avut loc cu ani în urmă dacă războiul nu m-ar fi împiedicat să vin la Londra. Trecutul șters cu buretele, o nouă pagină – totul abia urma să se întîmple.

Eram plină de încredere și optimism, deși averea mea era minimă: ceva mai puțin de o sută cincizeci de lire; manuscrisul primului meu roman, *The Grass Is Singing*, deja cumpărat de-un editor din Johannesburg, care nu-mi ascunsese că s-ar putea să dureze mult pînă să-l publice, pentru că era subversiv; și cîteva povestiri. Aveam și niște cufere cu cărți, pentru că nu voiam să mă despart de ele, ceva haine și cîteva bijuterii fără valoare. Am refuzat suma mizeră de bani pe care mi-o oferise mama, pentru că n-avea nici ea, și, în plus, întreaga idee a acestei călătorii era să mă aflu departe de ea, de familie și de îngrozitoarea țară provincială Rhodesia de Sud, unde, dacă se purta vreo conversație serioasă, atunci ea era – întotdeauna – despre The Colour Bar și despre defectele negrilor. Eram liberă. Puteam, în sfîrșit, să fiu eu însămi. Mă simțeam propria mea creație, autosuficientă. Oare descriu o

adolescentă? Nu, aveam aproape treizeci de ani. Lăsam în urmă două mariaje, dar nu simțeam că aș fi fost măritată *cu adevărat*." (Lessing, 1997: 3).

Trăise, așadar, la periferia Imperiului, pe conturul din ce în ce mai precar, mai vulnerabil, al unei lumi în destrămare. Simțise spasmul de neputință în care se zbătea această Africă pre-modernă și probabil că intuia potențialul primejdios al unei lumi gata să izbucnească, violent, într-o explozie în lanț. Oricît ar fi fost de familiarizată, însă, cu starea pre-revoluționară, caracteristică Africii negre, nimic nu putea ține loc de pregătire pentru șocul pe care avea să-l resimtă în metropolă. Ceea ce pentru africanul de rînd puteau fi însemnele ideologiei de stînga, în Anglia lua o formă aproapă naturală de protest, în care se scufundase aproape întreaga literatură postbelică.

Într-o perfectă sincronizare cu debarcarea ei în Marea Britanie, dezlănțuirea *tinerilor furioși* atingea apogeul. Deriva morală și socială, evaporarea brutală a vechilor idealuri, eliminarea virulentă a speranțelor se traduceau într-o agresivitate – nu numai culturală – fățișă. Anul 1950 avea să marcheze ieșirea la rampă a unui nou tip de scriitor și a unei noi forme de literatură. În mod straniu, cartea care anunța – asemeni unui buzdugan – ivirea unui pluton compact de autori, precum și o nouă sensibilitate (o sensibilitate a lipsei de sensibilitate, am spune azi) purta un titlu cît se poate de inofensiv: *Scenes from Provincial Life* („Scene din viața provincială"). Un titlu ironic-balzacian, pe care William Cooper îl alesese parcă dinadins, pentru a înșela vigilența *establishment*-ului cultural.

A fost, însă, destul pentru ca fisura de mai multă vreme creată să se lărgească violent. Au urmat, în avalanșă, ceilalți rebeli – cu sau fără cauză: Kingsley Amis, John

Osbourne, John Wain, John Braine, Alan Sillitoe, David Storey, Keith Waterhouse. Tînăra femeie ce căuta să descopere un strop de romantism contemplînd cu o falsă încîntare docurile Londrei avea să resimtă din plin șocul. Dar consecințele asupra propriului scris urmau să fie mai modeste decît au sugerat comentatorii primelor sale cărți. Probabil că nevoia de ordine, de claritate, de ierarhizare și limpezire a criteriilor a dus la o etichetare pe cît de grăbită, pe atît de inevitabilă.

Abia descinsă pe sol britanic, Doris Lessing s-a văzut atașată gălăgiosului grup al *tinerilor furioși*. Tînără era, într-adevăr, și ea. Cît despre furie, aceasta se canalizase mai ales într-un soi de frenezie a trăirii: o neliniște care explică atît convigerile ei comuniste din acea perioadă, cît și biografia ulterioară, demnă ea însăși de un roman. De altfel, în ceasul tîrziu al vieții, Doris Lessing își va dedica energia refacerii memorialistice a aventurii sale existențiale. După cele două volume autobiografice (*Under My Skin. Volume One of My Autobiography. To 1949* [1994] și *Walking in the Shade. 1949–1962* [1997]), mustind de incredibile dezvăluiri și recriminări, Doris Lessing n-a mai avut curajul să meargă pînă la zi cu depănarea amintirilor. O reticență surprinzătoare din partea unei scriitoare care a dat întotdeauna prioritate adevărului, neferindu-se de brutalitatea dezvăluirilor compromițătoare, pune capăt speranței că vom citi prea curînd istoria aventurilor ei în zbuciumații ani '60 și '70. „Posibilele daune provocate unor persoane vulnerabile" au determinat-o pe această „romancieră de-o candoare radicală" să covertească ultima secvență a autobiografiei într-o sagă, *The Sweetest Dream* (2002), o sagă, e drept, transparentă, a vieții londoneze începînd cu

turbulențele anilor '60 pînă la tragedia epocii AIDS, totul pus sub semnul anorexiei, al comunismului și al visului.

Adevărul este că în scrierile timpurii *tinerii furioși* n-aveau cum s-o influențeze. La sosirea în Anglia, Doris Lessing era deja autoarea unei cărți, *The Grass Is Singing* („Iarba cîntă"), precum și a unei serii de povestiri cu temă africană. Nici formula narativă, nici exotismul inerent nu amintesc cu nimic de clocotitorul urbanism din cărțile lui Braine, Sillitoe ori Storey. Experiența ei scriitoricească se recunoștea, mai degrabă, în complexele de vinovăție ale unei întregi literaturi a Sudului american – dar, deocamdată, fără tenta experimentalistă a lui William Faulkner sau Erskine Caldwell și fără violența viscerală a romanelor lui Flannery O'Connor.

Primele ei cărți erau transcrieri ale amintirilor vag filtrate ale unei adolescențe trăite într-o lume aparent paradiziacă. Nesfîrșitele tărîmuri ale veldului, imaginile idilice ale copilăriei într-un spațiu de început de lume și, în planuri din ce în ce mai ample, mai ferm conturate, violența mocnită a relațiilor dintre albi și negri – iată subiectele acestor primi ani londonezi. Pînă la *Povestiri africane* (1964), aproape toate cățile semnate de Doris Lessing reprezintă crochiuri ale viitoarelor teme. Dincolo de acestea – tema autorului, de pildă, admirabil radiografiată în *The Golden Notebook* („Caietul de aur") – subzistă mereu o *temă secundă*. Un apendice evitînd, miraculos, descrierea amănunțită, mulțumindu-se cu o discretă, dar neobosită, reiterare : tema singurătății, tema femeii albe neadaptate, alienarea negrului constrîns la o existență marginală în lumea ostilă a albilor, drepturile femeii într-o societate condusă de bărbați etc.

Cvintetul *The Children of Violence* („Copiii violenței"), moment crucial în evoluția romancierei, marchează o sinteză

a temelor, procedeelor și stilurilor exersate pînă atunci. Mai radicală decît în oricare dintre volumele anterioare (*Iarba cîntă, Acesta a fost ținutul Marelui Șef*), ciclul romanesc propune și o eroină memorabilă (Martha Quest), în jurul căreia se organizează un univers ficțional de-o complexitate rareori atinsă de proza modernă. Tinerii furioși se mulțumeau să proiecteze în prim-planul cărților cîțiva *anti-eroi*, pretexte mai degrabă eseistice pentru a-și demonstra teoriile social-psihologice, neglijînd aproape total legile și logica prozei clasice. Pe de altă parte, noua literatură, insurgentă și lipsită de cel mai vag respect pentru formulele anterioare, nici nu putea face altceva. Din moment ce nu erau capabili să răstoarne cu totul ordinea prestabilită, încercau să dărîme cel puțin idolii de hîrtie ai ficțiunii.

Și totuși, o zonă de atingere între cărțile de început ale lui Doris Lessing și literatura *furioșilor* există: primatul autobiograficului. Nici un cuvînt așternut pe hîrtie nu e străin de viața propriu-zisă a autoarei. Înainte de-a ajunge cuvînt scris, totul a fost gîndit, experimentat și trăit în realitate. Uneori, intensitatea triplei conectări la biografia romancierei este atît de puternică, atît de transparentă încît ea trece în ochii unor comentatori drept o formă de *propagandă*. Lupta dintre albi și negri, instituirea unui nou tip de relație între bărbat și femeie într-o lume în care aceasta din urmă își caută cu disperare locul, convingerile de stînga afișate cu cîteva tonuri mai intens decît era cazul au așezat-o, aproape de la sine, pe Doris Lessing în proximitatea unor Mary McCarthy sau Simone de Beauvoir.

Cu deosebirile de rigoare: Mary McCarthy și-a dedicat cei mai buni ani ai creației edificînd la modul paradoxal, adică deconstruind și ironizînd, o „comedie umană"; Simone de Beauvoir, una dintre „femeile-comisar" ale anilor '50,

deceniul negru, a navetat neclar, însă cu insistență, între ficțiunea propriu-zisă și tentația discursului filozofic și a mizei pe idee (ce fel de *idee*, se știe de-acum !). Deși fiecare dintre eroinele menționate și-a urmat propriul drum, ele conturează, în pas cu vremea, niște desene surprinzător de asemănătoare: alunecarea intelectualului angajat în capcanele stîngii staliniste. Mary McCarthy și Simone de Beauvoir nu s-au desprins niciodată total de păcatele capitale ale tinereții. Mai norocoasă, Doris Lessing a avut timpul să se scuture de marea minciună a secolului.

Subiectele menționate vor coexista, mai ales în primele cărți, alcătuind un veritabil repertoriu maximal – un fel de *enciclopedie* sui-generis a produselor purtînd marca Doris Lessing. Ruptura survenită în creația sa, la începutul anilor '70, legitimează și existența unui repertoriu minimal. Nu lipsește, însă, nici din unul, nici din celălalt, tema *feminității*. Firește, sub presiunea irezistibilă a contextului ideologizat la extrem, aceasta se va metamorfoza într-o *subtemă a feminismului*. Aproape pe nebăgate de seamă, un subiect secund avansează astfel spre locurile de onoare ale literaturii.

Cu o discreție pe care artizanii ei au învățat s-o speculeze, alte motive se vor dezvolta din același trunchi comun. Fără să dea impresia că încearcă să se afle mereu pe creasta modei, Doris Lessing a bifat, una cîte una, majoritatea preocupărilor „la zi" în literatura europeană a ultimelor decenii : rasismul, militantismul comunist, psihologia jungiană și laingiană, misticismul de extracție orientală, terorismul, complexele de vinovăție ale unei societăți dezumanizate, profețiile apocaliptice.

Prezente în exces, unele dintre aceste probleme ajung la un fel de refuz al expresivității literare. Însă chiar și

atunci cînd se dezice de ele, Doris Lessing știe să transforme abandonul în mimare a înțelepciunii filozofice: „Nu cred, totuși, că Women's Liberation va produce mari schimbări – nu pentru că în scopurile ei ar fi ceva greșit, ci pentru că întreaga lume a fost împinsă spre alte structuri de cataclismele prin care trecem: probabil că în clipa în care vom fi ajuns la capăt, dacă vom ajunge cîndva, toate scopurile mișcării vor apărea drept foarte mărunte și caraghioase" (Lessing, 1982; 8). Aceste rînduri sînt scrise la una dintre reeditările *Caietului de aur*, cînd calmul distanței inducea deja o notă de luciditate accentuată. Militantimsul excesiv se domolise. Scriitoarea începea să-și caute subiectele în alte spații – din ce în ce mai depărtate de „zgomotul și furia" lumii imediate. Nu le va găsi foarte ușor.

E drept, nu abandonează definitiv „tema feministă". „Recăderi" în feminism vor mai fi, însă elementul ideologic e din ce în ce mai lipsit de energie. În 1973, cînd publică una dintre cele mai bune cărți ale sale, *The Summer Before the Dark* („Vara dinaintea întunericului"), o variantă a lui Women's Liberation confiscă o bună parte din atenția romancierei. Dar ne aflăm departe de zilele învolburate ale feminismului atotcopleșitor. Kate Brown, protagonista romanului, nu are nici pe departe energia, vitalitatea, aplombul existențial al feministei-standard, Martha Quest.

Și totuși, epoca implicărilor fățișe nu trecuse definitiv. Cum spațiul exterior îi oferea tot mai puține pretexte viabile, refugiul în lumea interioară se impunea ca soluția firească a căutărilor ei cu aparență nevrotică. Tema secundă a *omului interior* capătă, în anii '70, o neașteptată amploare. Neașteptată, în primul rînd, pentru Doris Lessing însăși. Apărîndu-se de acuzația de *ne-feminitate*, frecvent pusă pe tapet mai ales după apariția *Caietului de aur*, scriitoarea

trece într-o discretă defensivă. La începutul anilor '70, mișcările feministe abia dacă scriau ABC-ul ideologiei care avea să atingă apogeul în anii '90. Ca și cum ar fi presimțit primejdiile ce-i stăteau în cale, Doris Lessing notează prudent: „Scriu toate acestea exact cu sentimentul cu care aș scrie o scrisoare adresată trecutului îndepărtat: sînt sigură că tot ceea ce considerăm acum de la sine înțeles va fi complet dat deoparte în deceniul următor" (Lessing, 1982: 9).

Cum să interpretăm aceste rînduri? Plăcere premeditată de a-i șoca pe fidelii cărților sale debordînd de-o dulce-amară tandrețe? Presentiment al drumului pe care-l va urma ea însăși? Cert este că „reveriile viitoristice" din ciclul *Canopus in Argos Archives*, fantezii încifrate, care-și ascund cu încăpățînare secretele, par să fi fost anunțate de un tot mai persistent sentiment al sfîrșitului de drum. Îndepărtîndu-se de soarele galben al Africii, Doris Lessing se expune, imprudent, incandescenței unei nebănuite lumi interioare.

La apariția *Coborîrii în infern* (1971), puțini cititori vor fi recunoscut în Doris Lessing pe fostul companion al „generației pierdute" britanice. Iar încă mai puțini vor fi identificat în autoarea ce se aventura în spațiul S.F. scriitoarea ce nostalgiza după o lume adamică, pierdută în imensitatea continentului african. *Copiii violenței* fusese considerat, pe drept cuvînt, creația unui *cruciat*. Credința că mîntuirea lumii se va produce numai prin înlăturarea injustiției rasiale, sociale și sexuale stă și la baza volumelor publicate anterior. Dar între acestea (*Canopus in Argos*) și pentalogia Marthei Quest se interpune o serie de trei romane. Împreună cu *Vara dinaintea întunericului* și *Memoriile unui supraviețuitor, O coborîre în infern* ocupă în creația romancierei un loc deopotrivă marginal și central. Fără să

alcătuiască, propriu-zis, o trilogie, ele au în comun o experiență a interiorității, asumată, de fiecare dată, în chip diferit.

Că nu e vorba de-o temă oarecare și de-un subiect ivit întîmplător în proiectul ideologic destul de bine conturat al autoarei ne-o dovedește activitatea ei ulterioară. Un roman precum *The Diaries of Jane Somers* constituie argumentul tare al unei astfel de aserțiuni. Asumarea, prin persoana întîi, a universului investigat întărește ideea existenței unui tot mai viril pact autobiografic. Introspecția și intimitatea, două concepte complementare, vor fuziona, mai întîi, la nivelul obsesiei tehnicii literare. Într-o instanță secundă, ele vor contribui, contopite, la crearea unei viziuni artistice coerente.

Ținînd cont de aceste date, *O coborîre în infern* se situează, și din punct de vedere *poietic*, la mijlocul zonelor de interes ale romancierei. Cartea poate fi divizată în două secvențe distincte. Cea dintîi se articulează pe intenția explorării adîncimilor sufletului omenesc. A doua reprezintă un amplu dialog cultural, care așază romanul în poziție de confruntare cu cîteva mituri și cărți fundamentale ale omenirii. Pretextul epic este cît se poate de simplu: un individ în vîrstă, Charles Watkins, zace inconștient pe malul Tamisei, incapabil să-și amintească vreun amănunt privitor la sine ori la cei din jurul său. Ajuns la spital, el trece printr-un adevărat calvar, intrînd în purgatoriul unei complicate încercări de recuperare clinică.

Distanțarea autoarei de vechile teme este evidentă. Întregul ciclu *Copiii violenței* marca, în felul său, o stare de pre-ruptură: Martha Quest este primul personaj al romanelor lui Doris Lessing revoltat în mod programatic împotriva autorității. În cazul ei, e vorba de-o mamă prea

energică. Consecințele relației mamă / fiică nu rămîn însă în spațiul limitat, domestic, al căminului. Ele reverberează, în mod straniu, în lumea înconjurătoare, zguduind o întreagă serie de idealuri sociale.

Duritatea și intoleranța mamei reprezintă, la rîndul lor, *rescrierea* unor relații dintr-o „societate opresivă și ierarhizată" (Homquist, 1980: 34) și, în a doua instanță, ale unui sistem familial închis. Dincolo de confruntarea fățișă, care ia adeseori forma absurdă a opoziției de dragul opoziției (ca în *The Four-Gated City* [„Cetatea celor patru porți"]: „Martha se zbătea cu disperare, fără să știe prea bine ce face, în afara faptului că spunea nu, nu, nu vreau"), se instituie și subtile raporturi psihanalitice. Dar opoziția Marthei își arată, cu o voluptate nu lipsită de agresivitate, și slăbiciunea: o slăbiciune ce trădează, mai mult chiar decît cerbicia personajului, „dorința inconștientă de a se supune influenței materne" (Holmquist, 1980: 35).

Toate aceste situații divergente se focalizează adeseori în cîte un punct nodal plin de expresivitate. Despărțirea violentă de trecut – în urma unui accident, în primul caz, ca necesară condiție a dobîndirii unei personalități proprii, în al doilea – vorbește despre una și aceeași temă. Fără îndoială, unghiurile de abordare diferă de la caz la caz. Analiza psihologică – principala armă a romancierei în *Vara dinaintea întunericului* – nu reușește să oculteze însă această obsesie. Pierderea voinței, un somn cvasi-letal învăluie viața tuturor personajelor. Element pasiv în aventura recuperării memoriei, Charles Watkins își redobîndește identitatea transformîndu-și existența din „umbră" într-o veritabilă aventură culturală.

Personajul trăiește, rînd pe rînd, biografia lui Iason, a lui Iona, a lui Sindbad și a lui Odiseu, refăcînd, astfel, o

experiență inițiatică a umanității. Călătoria lui simbolică în jurul pămîntului – proiecție onirică – constituie în egală măsură o expediție în interiorul propriei sale existențe fictive. Firește, nu mai puțin în a aceleia reale. Pagina de gardă a *Coborîrii în infern* nu uită să ne atenționeze, de altfel, asupra identității scrierii : „Roman privitor la spațiul interior ; deoarece nu se poate merge niciodată altundeva decît în interior".

La o concluzie similară ajunge, pe alte căi, Kate Brown (*Vara dinaintea întunericului*). Ea își descrie aventurile romanești drept „o lungă călătorie interioară". Dacă în *O coborîre în infern* miza estetică implica un subtil joc al planurilor narative, în *Vara dinaintea întunericului* complexitatea tehnică și cea stilistică au fost în mare parte abandonate. Doar cîteva flash-back-uri fisurează linearitatea cronologică a discursului epic, motivînd psihologic comportamentul personajelor. Așadar, o tehnică a rulării lente a filmului narativ, intersectată, din cînd în cînd, de o derulare. E singurul artificiu, singura dovadă explicită a virtuozității artistice. Carte senină, carte a seninătății, *Vara dinaintea întunericului* reprezintă, spre deosebire de *O coborîre în infern* (care este anatomia unui caz), radiografia unei stări. Radiografia unui timp suspendat. Adică a unui timp simbolic.

Toate aceste romane sînt energizate din interior de-un accentuat impuls polemic. *O coborîre în infern* se constituie într-un răspuns dat, peste ani, experienței interiorității din *Ulise* al lui James Joyce. Doar că în romanul lui Doris Lessing unitatea de timp și spațiu a fost abolită. La rîndul său, personajul nu întruchipează doar un erou mitologic, ci o categorie : a exploratorului, a neostenitului aventurier. Un *homo viator* prevăzut cu atributele ubicuității. Un Odiseu polimorf și contradictoriu.

Din altă perspectivă, *Vara dinaintea întunericului* așază o oglindă ironică în fața celebrului roman al lui Balzac, *Femeia la treizeci de ani*. Kate Brown, eroina cărții, a ajuns, e drept, la patruzeci și cinci de ani și reprezintă genul de femeie căreia „nu i s-a întîmplat demult nimic". Un trecut fără istorie și un viitor fără perspectivă – acestea sînt serbedele coordonate ale vieții sale. Mamă a patru copii, soție devotată, Kate se vede scoasă cu brutalitate din mediul său existențial scutit de seisme și obligată la o severă autoanaliză. Doris Lessing atinge în această operație unul dintre punctele de maximă expresivitate ale scrisului său. Plăcerea autoscrutării, comună aproape tuturor personajelor sale feminine, se alătură și ea *temelor secunde* ale scrierilor.

Mai mult de-atît: ea devine chiar un miraj spre care personajele avansează hipnotic, atrase ca de-o fatalitate obsesivă. „Totul există pentru a sfîrși într-o autoanaliză", ar putea să exclame, cu îndreptățire, romanciera. Anna Wulf, personajul-scriitor din capodopera *Caietul de aur*, acționează tocmai în virtutea unui astfel de principiu. Cele patru caiete corespund unei adînci nevoi de ordine și înțelegere. Ele sînt subsumate unui al cincilea, „caietul de aur", care le garantează unitatea, coerența și un sentiment – e adevărat, fragil – al obiectivității.

La ediția din 1971 a romanului, Doris Lessing a simțit nevoia să accentueze ea însăși acest aspect: „Romanul are următoarea formă: Există un schelet, un cadru, numit *Femei libere*, care este un scurt roman convențional, de vreo șaizeci de mii de cuvinte, și care ar putea fi de sine stătător. Dar el este împărțit în cinci secțiuni separate de nivelele celor patru Caiete, Negru, Roșu, Galben și Albastru. Caietele sînt scrise de Anna Wulf, personajul principal din *Femei*

libere. Ea scrie patru caiete și nu unul pentru că, așa cum recunoaște ea însăși, trebuie să separe lucrurile unele de altele, din teama de haos și de inform – de prăbușire".

Un stil aparte de polemică, nu doar cu niște creații literare, ci cu un întreg gen e detectabil în *Memoriile unui supraviețuitor*. „Încercarea de autobiografie" nu are nimic din seninătatea, din buna conștiință a celui care-și redactează memoriile. Pactul (auto)biografic constituie doar pretextul unei răfuieli, dincolo de care se profilează, printr-o cinică inducție psihanalitică, sentimentul persistent al *vinei*. Nu vina tragică din teatrul Antichității, ci o culpă difuză, degradată de ură, mascată într-o necontenită incriminare: „Vocea grea, acuzatoare, se auzea mereu și mereu, se va auzi mereu, după cum se auzise întotdeauna, n-o putea opri nimic, nimic nu putea opri aceste emoții, această durere, chiar vina aceasta de a te fi născut, născut ca să provoci durere și supărare și necaz. Glasul melița la nesfîrșit, fără să poată fi oprit, și chiar cînd, în amintire, el se făcea mai încet, persista o senzație de dezgust și de resentiment."

Partea stranie a acestui discurs ce avansa vijelios spre coerență este că, adesea, cărțile sînt puse, unele față de altele, pe picior de război. *Memoriile unui supraviețuitor*, de pildă, exploatează mai vechile obsesii din *Martha Quest* (primul volum al pentalogiei *Children of Violence*) sau *A Proper Marriage* („O căsătorie potrivită"): familia ca imagine a infernului, temă abandonată în cărțile care încheie ciclul (*A Ripple from the Storm*, *Landlocked* și *The Four-Gated City*). În aceeași logică a contradicției, *universul interior* al cărților de la începutul deceniului al optulea intră într-un conflict tematic cu cele de la începutul deceniului următor: ciclul *Canopus in Argos: Archives* (*Shikasta, The Marriage Between Zones Three, Four and Five, The Sirian Experiments,*

The Making of the Representative for Planet 8, The Sentimental Agents in the Volyen Empire) proiectează în exterior, destinzînd, dar și obscurizînd, ceea ce anterior explora și descifra în lumea conștiinței interioare.

Probabil că neașteptatul salt nu are la bază doar purul impuls polemic sau calculul de administrare spectaculară a creației. *Copiii violenței, Vara dinaintea întunericului* și *Memoriile unui supraviețuitor*, cărți care, în ordinea esteticului, sînt realizări de prestigiu, marchează, în latură morală, istoria unui eșec. Constrînsă la un rol secund, femeia nu-și va putea transcende condiția socială și morală într-o lume manipulată de forța brutală a masculinității. Există o singură salvare din această situație umilitoare, sugerează Doris Lessing: refugiul într-un fel de misticism al feminității, într-o teorie și o practică a gesturilor purificatoare. Adică în existența sustrasă constrîngerii vieții comunitare.

Cu cît *sinele interior*, fascinat de propria-i vitalitate mistică, va fi mai amplu, cu atît, înspre exterior, personalitatea protagonistului va fi mai supusă deteriorării, atomizării, anonimatului. Viața deconstruită la nivelul prezenței exterioare se recompune, în adîncimile existenței interioare, în stranii imagini ale unei lumi a absolutului.

Speculațiile de acest tip ne îndepărtează, însă, de unul dintre filoanele principale din care se hrănește proza atît de contorsionată a lui Doris Lessing: avatarurile conștiinței în lumea modernă. Ceva din demersul romancierei ne obligă, el însuși, la o anumită uscăciune didactică în expunerea ideilor. Nevoia de limpezime, de claritate, de ordine răzbate din aproape fiecare rînd al ei. Cele două volume ale autobiografiei ilustrează – dacă mai era nevoie – aspirația spre fixarea unei variante finale a propriei sale existențe.

Personaj emblematic al unei lumi și al unei sensibilități creatoare, Martha Quest poate fi considerată, din multe puncte de vedere, purtătorul de mesaj și ilustratorul desăvîrșit al ideilor autoarei. Pesonajul este construit în așa fel încît între *conștiința* lui *socială* și conștiința constituită pe dialectica subtilă a *naturalului* și a *culturalului* el nu-și arogă doar dreptul de a descrie o lume, ci-și rezervă și obligația de-a o judeca. Mecanismele relațiilor sociale, dezamorsarea prejudecăților privind funcționarea acestora, pe de o parte, fixarea pe o placă fotosensibilă a mișcărilor *eului natural*, de-o brutală concretețe, înspre un centru de iradiere mistică a propriei imagini, pe de alta, sînt instrumente prin care Doris Lessing trasează o veritabilă sociografie a vieții interioare.

Disponibile celor mai variate experiențe, personajele feminine din cărțile scrise înainte de 1980 suferă, în mod inexplicabil, de blocarea funcțiilor perceptive, de un fel de opacizare la real. „Sîntem ceea ce învățăm să fim", spune Kate Brown, în *Vara dinaintea întunericului*. Afirmația depășește pretențiile de simplă teză a cărții. Ea devine o *transliterare* a concepției lui Doris Lessing despre *arta romanului*. Kate Brown a *învățat* să fie o mamă ireproșabilă și o soție desăvîrșită. Și-a reprimat orice pornire subiectivă. A intrat într-o viață-clișeu. A ales – fără să aleagă! – automarginalizarea. Drama ei provine din incapacitatea funciară de a alege: „Choose? When do I ever choose? Have I ever chosen?" („Să aleg? Cînd am ales? Am ales eu vreodată?")

Prin aceasta am atins, probabil, una dintre cele mai importante *teme secunde* din cărțile romancierei engleze. *Alegerea*, ca manifestare activă a conștiinței, ca formă palpabilă a „energiei morale" vorbește, indirect, despre

disponibilitatea personajelor, despre elasticitatea și fascinația inconsistenței existențiale. Femeia „liberă"/„eliberată", luptătorul pentru egalitate socială și rasială, colonistul care-și construiește, într-o luptă pe viață și pe moarte cu natura, o lume nouă, ba chiar și „nebuloasele" spirituale din *Canopus in Argos* acționează în virtutea dreptului la însăși existența acestor teme. Dar și a altora, convergente: a supralumilor (tot în ciclul *Canopus*), ori a prezentului terifiant (*The Fifth Child* – „Al cincilea copil").

Ordinea cvasi-geometrică, rima desăvîrșită realizată între viziune și stil au atras – nu fără temei – învinuirea de *didacticism* (Burgess, 1971: 101). Acuzația țintește nu numai la subiectele cărților, ci și la compoziția lor. *Caietul de aur* a fost învinuit de pseudo-experimentalism, adică de refacerea, de dragul demonstrației, a unor formule banalizate ale expresionismului brechtian. Dar subtilitatea romancierei se manifestă tocmai în competiția cu modelele dinainte fixate. Nimeni n-a îndrăznit s-o acuze „că n-ar fi capabilă să studieze natura relațiilor dintre politică și consecința acțiunilor politice" (Massie, 1990: 31). Însă mulți comentatori i-au contestat dreptul de a coborî temele fierbinți ale timpului în laboratoarele experimentalismelor și modelor literare.

Paradoxal, subtilitatea incontestabilă a romancierei poate fi pusă în evidență tocmai la acest nivel. Ea a preluat clișeele stilistice cu intenția de a profita de expresivitatea anterior dobîndită de ele. Chiar dacă la nivelul structurii narative romanciera a făcut totul pentru a complica lucrurile (Anthony Burgess compara ciclul *Canopus* cu „Simfonia a șaptea" a lui Sibelius), tema ca atare nu neagă mai vechile idei ale autoarei despre rolul eminamente social al scrisului și al scriitorului. Anti-realistă și radical anti-victoriană,

Doris Lessing neagă funcția de „amuzament" a literaturii apelînd la una dintre formulele cel mai limpede pusă în serviciul *entertainment*-ului – discursul de tip *science-fiction*.

Celebra *Declarație* a „tinerilor furioși" exprimă de pe poziții vădit ideologice un foarte bine articulat program de *creație*. Angajarea, susține Doris Lessing, e obligatorie din cel puțin două motive: din cauza confuziei valorilor în lumea modernă (așadar, un motiv obiectiv), iar apoi, în virtutea „orizontului de așteptare" al cititorului: acesta are pretenția să citească despre valorile pozitive ale umanității, despre compasiune, înțelegere, credință, dragoste. Despre o lume idealizată – ca să spunem lucrurilor pe nume. Partea cu adevărat dificilă este că scriitorul trebuie să motiveze necontenit „măreția romanului" făcînd uz doar de *mica sa voce personală*. De capacitatea de *a investiga*, de *a înțelege* și de *a reconstrui* artistic o lume.

Diversitatea tematică, multitudinea obiectivelor așezate în fața cărții riscă, în anumite condiții, să provoace neînțelegeri. Diversitatea – se pot cita nenumărate exemple – se transformă în diversiune. În mod paradoxal, cărțile care rezistă cel mai bine eroziunii timpului sînt cele în care teza, elementul demonstrativ s-au estompat. O serie de romane, citite la rînd, lasă impresia de redundanță, de stufoșenie și, ciudat la un romancier al Ideii, de penurie de idei! Înscrise în caruselul implicării necondiționate, ele dau senzația de indeterminare, de oboseală a imaginației, de stereotipie. Personajele par variante devitalizate ale unuia și aceluiași arhetip: Anna Wulf e o „Martha Quest între două vîrste" (Schlueter, 1966: 57), băștinașii negri din cărțile africane sînt reduși la consistența unor banale măști decorative și nediferențiate, coloniștii albi par întrupări mimetice ale Colonistului cunoscut din literatura engleză interbelică.

Pericolul a fost resimțit, cu siguranță, de către Doris Lessing însăși. Lunga ei idilă cu Africa și epopeea implicării active par să fi fost abandonate spre sfîrșitul anilor '70. La începutul deceniului anterior ea încă putea să declare: „Am sentimentul că cel mai bun lucru care mi s-a întîmplat este că m-am format în afara Angliei". La mijlocul anilor '80, o vedem plonjînd plină de vigoare polemică în analiza societății britanice contemporane. *Fuga de Africa,* adică evadarea reală, era însă subtil dublată de o *fugă spre Africa* – de nostalgia nu atît sentimentală, cît intelectuală, după un spațiu al inocenței.

Revenirea la *tema africană* este anunțată, în termeni simbolici, de recurența *temei nebuniei*: incipientă în *Caietul de aur*, ea cunoaște o amplă dezvoltare în ultima secțiune a Bildungsromanului *Copiii violenței* (*Cetatea cu patru porți*). Nu e vorba, însă, de o simplă schimbare de macaz tematic. Cercetătorul atent va identifica, fără putință de tăgadă, influențele și filiațiile: pe lîngă Jung, tezele lui R.D. Laing dobîndesc valoarea unor indici de natură spirituală. R.P. Draper descoperea chiar elementele unei „iluminări paradoxale", de sorginte romantică, în linia revelațiilor semi-păgîne ale lui William Blake. Religiosul împins, ca la Swedenborg, dincolo de limitele suportabilului tinde să creeze un univers propriu, dominat de legile de fier ale revelației autoinduse. Ce altceva decît o variantă tehnologică a Noului Ierusalim swedenborgian-blakian sînt evadările *sci-fi* ale personajelor din *Copiii violenței*? De altfel, finalul apocaliptic al cvintetului, descriind moartea eroinei în simbolicul an 2000, vorbește despre ispita dialogului cultural-mistic.

O formă a intertextualității e și situația wordsworthiană în care se vede prins profesorul Charles Watkins, din *O*

coborîre în infern: „presentimentul imortalității" și, la fel de acut, cel al unei lumi care se autodistruge. Romanul intră, simultan, în rezonanță cu *The Turn of the Screw* al lui Henry James. Și dacă în *Caietul de aur* vom întîlni un fel de racapitulare a temelor abordate anterior (amintirile africane, activitatea politică de stînga, descrierea unor scene autobiografice), această carte despre *blocajul scriitorului* se deschide și spre experimentele care, în anii '70, vor deveni o modă obligatorie: jurnalul intim încorporat cărții, romanul despre roman etc.

Privirea dinspre prezent spre trecut ne îngăduie să descoperim un program creator mult mai bine articulat decît sugerau ezitările tematice semnalate pe parcurs. Constituindu-se într-o spirală, etapele creației urmează un drum dinspre deschiderea nostalgică a povestirilor africane spre construcția de sine a personajelor, spre demontarea mecanismelor creativității (în *Caietul de aur*), spre primatul interiorității, în fine, spre „transcendență", spre reevaluarea alterității absolute și a identității neștiute, în pentalogia *Canopus*.

Imaginea spiralată a creației nu corespunde, desigur, scrierii cronologice a cărților. *Caietul de aur* segmentează, dar și completează, cvintetul *Copiii violenței*, iar noțiunea de *interioritate*, aplicată în această analiză într-o accepțiune destul de largă romanelor de la începutul anilor '70, va fi prezentă, mai discret sau mai intempestiv, în majoritatea lucrărilor ulterioare.

Însă proba cea mai evidentă că Doris Lessing a simțit pericolul „standardizării", al încremenirii în formule de succes la public, însă din ce în ce mai lipsite de vlagă, o furnizează un experiment de ordin biografic. Încercînd să evadeze în afara limitelor impuse de celebritate, ea a publicat,

sub pseudonim, două scurte romane. Experimentul s-a dovedit un lamentabil eșec. Deși foarte bine scrise, cărțile au trecut aproape neobservate. Ele nu aminteau cu nimic de Doris-Lessing-a-fanteziilor-viitoriste și nici de frecventatoarea Women Liberation-ului. *The Diary of a Good Neighbour* și *If the Old Could...* se înscriu în buna tradiție a romanului naturalist. Redus la o singură idee, scenariul cărților studiază „cele mai potrivite relații instituite între o femeie din clasa mijlocie, prosperă, manierată, și haosul și suferința care o înconjoară" (Lurie, 1985 : 8).

Romanciera ruleză, de fapt, în sens invers una dintre vechile sale obsesii : locul femeii în societatea dominată de bărbați. Surdinizat, conflictul conduce la un protest șocant de asemănător cu strigătele contestatare ale „furioșilor" deceniilor șase și șapte. Acest diptic – simplă repetiție generală pentru cartea următoare, *The Good Terrorist* („Terorista cea bună") – cartografiază harta unei Londre infernale, infestată de mizerie materială și umană, o Londră în care, totuși, există dragoste, deși drumul spre ea se dovedește din ce în ce mai greu de străbătut, asemeni unui labirint vegheat de monștri.

Cinicul destin a făcut ca, republicate împreună sub numele consacrat al autoarei, cu titlul *Jurnalele lui Jane Somers*, ele să urmeze drumul obișnuit al succesului. Dar acest succes reprezintă și cea mai mare înfrîngere a lui Doris Lessing. Deceniile de revoltă împotriva convențiilor (și ce e mai convențional decît un nume ?!) i-au dovedit că pînă și ea, luptătoarea, eterna opozantă, femeia de pe baricade trebuie să se supună, docilă, regulilor instituite de *establishment*-ul împotriva căruia se ridicase ! Neputința de a ieși din datele propriei biografii a creat o tensiune dramatică pe care comentatorii *Teroristei...* au sesizat-o la lectură cu remarcabilă acuitate.

Dincolo de obsesiile privind propria identitate, cu adevărat tragice sînt întrebările romancierei privind naşterea *mentalităţii teroriste*. Cum ia naştere în mintea şi-n inima omului contemporan ruptura care-l transformă dintr-un paşnic locuitor într-un criminal nemilos? Ce resorturi ascunse potenţează astfel de porniri? Trasgresîndu-le, dar neuitîndu-le nici o clipă, Doris Lessing răspunde întrebărilor pătrunzînd cu o forţă analitică extraordinară în viaţa invizibilă a unui grup terorist din Anglia zilelor noastre. Deşi comparat cu *Agentul secret* al lui Joseph Conrad, romanul nu păstrează nimic din tenta enigmatică, romantică şi exotică a acestuia. În *Terorista cea bună*, totul se află la vedere, totul e expus ca într-un film documentar: de la descrierea interioarelor mizere, la pregătirea şi punerea în practică a celor mai odioase acte criminale.

Disecţie la rece a fenomenului degradării umane, romanul redă imaginea unei Doris Lessing mai implicată – dar şi mai cinică – decît oricînd în marile dezbateri şi convulsii ale vremii. Din această perspectivă, *The Fifth Child* continuă cartea anterioară. Roman „fără punct culminant" (Jones, 1988: 31), el înregistrează stadiile acumulării fricii într-o familie care a dat viaţă prototipului barbarului într-o lume modernă alienată. Faza pesimismului absolut marchează, fără îndoială, şi un semn al slăbirii capacităţilor de reacţie ale romancierei. Cruciada împotriva sistemului colonial britanic, din cărţile de început, pare să fi fost respinsă de forţele triumfătoare ale lumii postimperialiste. Enigmaticul Ben – al cincilea copil – nu e decît primul cetăţean al lumii de coşmar pe care Doris Lessing o întrezăreşte la orizont.

Probabil că unul dintre răspunsurile date acestei situaţii fără ieşire e refugiul în lirism. *Love, Again,* povestea unei

femei, Sarah Durham, care, la șaizeci și cinci de ani, retrăiește, împotriva voinței, emoțiile iubirii – dar și frustrările ei – constituie o încercare de a relativiza „gustul pentru profeții" (Bell, 1997 : 492). Autoarea vorbește despre iubire într-un discurs neîntrerupt, ca și cum n-ar fi avut timp nici să respire. Cînd cititorul își dă seama că a căzut în capcană, că, de fapt, este vorba de o fugă de iubire, de refuzul încăpățînat al sentimentului, e prea tîrziu. Romanul se încheie pe această notă și probabil că morala cărții trebuie văzută în intenția autoarei de a oferi încă unul din neașteptatele, improbabilele sale daruri de a construi epifanii.

* * *

La cîteva ore după anunțul decernării premiului Nobel, pe 11 octombrie 2007, Doris Lessing a ieșit pe mica platformă a casei din Londra și a stat de vorbă cu ziariștii. „A stat de vorbă" cred că e mult spus : s-a așezat, pur și simplu, țărănește, direct pe treptele casei, s-a lăsat fotografiată și a răspuns întrebărilor. A răspuns, probabil, într-un stil derutant, amestecînd tăcerile cu zîmbetul ironic, integrînd unui monolog fără sfîrșit întîmplătoarele propoziții ale celor din jur. Copleșită de buchetele de flori, lăsa impresia unei ființe care participa la un spectacol ce n-o privea direct. Doar politețea și simțul datoriei au făcut-o să stea acolo, la dispoziția presei, tocmai ea, femeia care se încăpățînase de multe decenii să nu stea la dispoziția nimănui.

Vestea primirii Nobelului a surprins-o în timp ce se întorcea de la cumpărături : jurnaliștii s-au repezit asupra ei precum uliii, gata să înșface măcar o bucățică din această femeie măruntă, îmbrăcată în haine largi, colorate, în nuanțe de albastru. În cele două împrejurări cînd am avut prilejul

s-o întîlnesc – o dată la New York, o dată la Cambridge – era îmbrăcată în aceleași tonuri: jachete albastre – de la deschis la închis – și bluze albe. Ca într-un bun roman cu suspans, secretarul perpetuu al Academiei Suedeze, Horace Engdahl, spunea că membrii comisiei trecuseră prin emoții: au sunat-o de mai multe ori, dar nu răspundea nimeni. Cu umor, el a încercat să îndulcească situația – cînd vorbești despre o persoană de optzeci și opt de ani, orice e posibil, inclusiv să afli că tocmai murise: „Doar nu era să aștepte telefonul meu... Probabil că se plimbă prin parc și oamenii au s-o atace aducîndu-i vestea!"

Știm care-a fost reacția ei, o reacție tipică pentru această femeie care a știut ca nimeni alta să pună un baraj de gheață fierbinte între ea și realitate: „Am primit toate afurisitele de premii europene... Mi-a plăcut să le cîștig pe toate, și pe fiecare. Iar acum... o adevărată chintă regală!" După ce s-a gîndit puțin, a adăugat: „Aud de vreo treizeci de ani că o să iau Nobelul, așa că nu văd unde e surpriza." Cînd i s-a spus că e mai bogată cu șapte sute șaizeci și cinci de mii de lire sterline, a replicat: „Ei, asta chiar mă lasă rece..." Spre frustrarea ziariștilor, a intrat în casă și a răspuns telefoanelor care o asaltau. Nu înainte de a le mai da o mostră de umor negru britanic: „Nu pot spune că sînt copleșită de surpriză. Am optzeci și opt de ani și probabil s-au gîndit că nu pot da Nobelul unui mort, așa că mi l-au dat mie, înainte de a-mi lua adio de la viață!"

Nobelul este, o știm, o afacere politică. Mai precis, o afacere a stîngii mondiale. Priviți lista premiaților din ultimii treizeci-patruzeci de ani și nu veți descoperi altceva decît „umaniști", agenți-salvatori ai lumii a treia, „ecologiști", corecți politic, conformiști ai muzicalei ziceri *liberté, egalité, fraternité*, scrîntiți întru Stalin, Mao sau Castro

(cînd spun Castro, mă gîndesc mai ales la doi extraordinari prozatori, Hemingway și Márquez, căzuți, ambii, într-o pasiune morbidă față de bărbosul Fidel.) Probabil că ultimul non-stîngist laureat a fost T. S. Eliot, în 1948 – dar, după cum se întețesc atacurile la adresa lui, observ că nu i se iartă acest lucru. Pînă la un punct, Doris Lessing ar corespunde portretului-robot: multe din cărțile ei arată o puternică implicare socială, proslăvind bine-cunoscutele valori cu care s-a hrănit umanitatea de la Revoluția franceză încoace.

Problema e că, de cîteva decenii, Doris Lessing nu mai e Doris Lessing. Membră a partidului comunist, posesoare ardentă de carnet roșu, feministă acerbă, sprijinitoare a mișcărilor de eliberare din Africa, ea a făcut o rotație de o sută optzeci de grade, lăsînd pe mîinile altora mai vrednici torța „umanismului socialist" și a fericirii obligatorii. Șocul citirii raportului secret al lui Hrușciov, în care erau denunțate crimele lui Stalin și apoi, în 1956, revoluția anticomunistă din Ungaria au îndepărtat-o definitiv de iluziile (care au sfîrșit mereu în crime și asasinate) ale comunismului. La începutul anilor '90, cînd am întîlnit-o la o conferință în New Jersey, a cărei temă era „Intelectualii și schimbările politice în Europa Centrală și Răsăriteană", am fost uimit s-o descopăr printre participanți. „Am fost și eu comunistă, așa că mă simt datoare să vin să văd ce s-a ales din ideile pe care le-am susținut!"

Despărțirea de comunism a fost brutală și definitivă. Idila cu feminismul – un caz particular al ideologiei de stînga – a persistat o vreme. Mult mai puțin decît se așteptau suporterii ei, și mai degrabă într-un fel de răstălmăcire a mesajului cărților sale. Faptul că eroinele erau femei puternice (Martha Quest, Anna Wulf, Kate Brown) le-a plasat aproape automat în categoria „feministelor".

Romanciera atrăgea, de fapt, atenţia asupra exceselor, politizării şi transformării în ideologie agresivă a unei concepţii în care orice om normal vede o acţiune cît se poate de firească : egalitatea dintre sexe. În 2001, în cadrul festivalului de la Edinburgh, Doris Lessing a şocat încă o dată – şi definitiv – cînd a vorbit despre ceea ce se întîmplă cu feminismul actual. În opinia ei, e vorba de o gîndire „insidioasă şi leneşă", care a modelat felul cum sînt văzuţi astăzi bărbaţii : „Sînt şocată de felul negîndit, devenit parte a a culturii noastre, în care bărbaţii sînt trataţi în mod automat drept gunoaie." Ca să nu mai existe nici o urmă de îndoială a eforturilor de a se distanţa de imaginea de activistă feministă, cel mai recent roman al ei, din 2007, *The Cleft*, este un veritabil discurs anti-feminist : femeile sînt tratate drept vanitoase şi leneşe, în timp ce bărbaţii sînt priviţi ca întrupare a spiritului aventuros şi inovator. Ei, nici chiar aşa...

Născută în Iran (Persia), crescută în Rhodesia de Sud (Zimbabwe) şi afirmată ca scriitoare în Anglia, Doris Lessing a rămas, pînă în clipa de faţă, o femeie simplă, cu ocupaţiile unei casnice, care a plecat de-acasă la cincisprezece ani, s-a măritat la nouăsprezece, a divorţat, s-a măritat din nou, a născut trei copii, dar a fost confiscată de-o singură obsesie, scrisul : „Nu ştiu de ce trebuie să scriu. E un lucru pe care pur şi simplu trebuie să-l fac. Dacă nu scriu mai multă vreme, devin foarte nervoasă. Dac-ar trebui să mă opresc, probabil c-aş începe să umblu pe străzi şi să-mi spun mie însămi, cu glas tare, poveşti". Sună a text parcă dinainte pregătit pentru astfel de ocazii, deşi nu e. Nu e, pentru că stilul Doris Lessing respinge orice idee de premeditare şi calcul. A fost comunistă şi apărătoare a drepturilor omului, şi nu s-a ascuns. S-a ridicat

apoi împotriva consecințelor oribile ale ideilor pe care le-a susținut. Și a făcut-o de fiecare dată direct, cu simplitate, și cu o copleșitoare demnitate.

Marele critic Alan Bloom afirmă că Doris Lessing a fost răsplătită cu Nobelul din motive de „corectitudine politică". Rareori mi-a fost dat să aud gogomănie mai mare. Dacă ravagiile corectitudinii politice se vor opri vreodată, acest lucru se va întîmpla și pentru că primul volum al autobiografiei lui Doris Lessing, *Under My Skin* (1994), începe cu aceste rînduri scrise despre mama sa, dar care i se potrivesc de minune și ei: „Era foarte frumoasă, dar n-o interesau decît caii și dansul..."

Mircea Mihăieș

Referințe

Bell, Millicent, 1997, „Love, Again", în *Partisan Review*, Vol., LXIV, Number 3.

Burgess, Anthony, 1971, *The Novel Now*, London: Faber & Faber.

Holmquist, Ingrid, 1980, *From Society to Nature. A Study of Doris Lessing's* Children of Violence, Gotteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Lessing, Doris, 1982, *The Golden Notebook,* London: Panther Books.

Lessing, Doris, 1994, *Under My Skin. Volume One of My Autobiography. To 1949*, New York: HarperCollins Publishers.

Lessing, Doris, 1997, *Walking in the Shade. Volume Two of My Autobiography. 1949 to 1962*, New York: HarperCollins Publishers.

Jones, D.A.N., 1988, „Alien", în *The New York Review of Books*, Vol. XXXV, Number 11, June 30.

Lurie, Alison, 1985, „Bad Housekeeping", în *The New York Review of Books*, Vol. XXXII, Number 20, December 19.

Massie, Allan, 1990, *The Novel Today. A Critical Guide to the British Novel 1970-1990*, London: Longman.

Schlueter, Paul, 1966, „Doris Lessing, the Free Woman's Commitment", in Shapiro,1966.

Shapiro, Charles, ed., 1966, *Contemporary British Novelists*, Southern Illinois University Press.

Am scris această carte pentru fiul meu John,
care este îndrăgostit de mare.

„Dacă o pictură-și deschide tainic miezul
Ți-arată cum ascunde o sută mări în ea.
În orice-atom din lume, dacă-l privești adînc,
Descoperi mii de ființe în stare să gîndească.
Tot patru membre are-un țînțar, cît elefantul,
Și picătura este tot apă, ca și Nilul.
Mii de recolte se-află în orice bob de grîu.
Găsești o lume-ntreagă în micul bob de mei.
Tot universul se-află în aripi de țînțar.
Și într-un punct, în spațiu, lumi vaste se-nvîrtesc.
Într-un mic loc în inima ce-o are orice om
Se află Domnitorul și-al lumilor Stăpîn:
Și-acolo două lumi apar strîns contopite..."

Înțeleptul Mahmud Shabistari, din secolul al XIV-lea

(Grădina tainică)

„...această lume minusculă de fire de nisip este totodată și lumea unor ființe nemaipomenit de mici, care înoată prin pelicula subțire de lichid din jurul firului de nisip tot așa cum înoată necontenit peștii prin apele oceanului care acoperă globul pămîntesc. În această faună și floră din apa capilară se găsesc vietăți și plante monocelulare, purici de apă, crustacee asemănătoare creveților, precum și larvele unor viermi infinit de mici – toate acestea viețuind, murind, înotînd, hrănindu-se, respirînd, reproducîndu-se într-o lume atît de mică, încît simțurile noastre omenești nu îi pot percepe mărimea, o lume în care micropicătura de apă care separă un fir de nisip de altul se aseamănă cu o mare imensă și întunecată."

Rachel Garson, biolog marin, din secolul XX

(Marginea mării)

Categoria :

Roman despre spațiul interior ;
deoarece nu se poate merge niciodată
altundeva decît în interior.

SPITALUL CENTRAL

Foaie de internare *Vineri, 15 august 1969*

Numele..... necunoscut
Sexul..... bărbătesc
Vîrsta..... necunoscută
Adresa..... necunoscută
Observații generale:

...La ora douăsprezece noaptea poliția a găsit pacientul rătăcind pe cheiul Tamisei în apropierea podului Waterloo. A fost dus la secția de poliție crezîndu-se că era beat sau drogat. L-au descris ca fiind incoerent în vorbire, confuz și docil. Ne-a fost adus la ora trei dimineața, cu o ambulanță. În timpul îndeplinirii formalităților de internare pacientul a încercat de mai multe ori să se culce pe birou. Dădea impresia că pentru el biroul era o barcă sau o plută. Poliția cercetează acum porturile, vapoarele etc. Pacientul era bine îmbrăcat, dar nu-și mai schimbase hainele de ceva timp. Nu părea să-i fie nici prea foame și nici prea sete. Purta pantaloni și un pulover, dar nu avea asupra lui nici un fel de acte, portofel sau bani, nici un mijloc de identificare. Poliția crede că a fost jefuit. Este un om educat. I s-au administrat două sedative

Librium, dar nu a adormit. Vorbea pe un ton ridicat. Pacientul a fost mutat în salonul pacienților ținuți sub observație deoarece tulbura liniștea bolnavilor.

SORA DE NOAPTE, 6 a.m.

Pacientul a stat treaz toată ziua, vorbind incoerent, avînd halucinații și fiind foarte agitat. Două Librium la fiecare trei ore. Nici o informație de la poliție. I s-au trimis hainele spre examinare, cu rezultate improbabile: pulover și cămașă de la orice magazin și lenjerie de corp. Pantaloni italienești. Pacientul este încă sub impresia că se află într-o călătorie pe mare. Poliția bănuiește că ar fi un amator sau posesor de iaht.

DOCTOR Y., 6 p.m.

Am nevoie de vînt. De un vînt bun și puternic. Atmosfera e nemișcată. Curentul marin își urmează fără îndoială calea cu multă iuțeală. Da, dar nu-l simt. Unde mi-e busola? S-a pierdut cu multe zile în urmă, nu-ți amintești? Am nevoie de vînt, de un vînt prielnic și puternic. O să fluier să stîrnesc vîntul. Aș fluiera după vînt dacă aș fi văzut de unde bate vîntul. Un vînt dinspre răsărit, să-l simt suflînd cu putere din spate, da. Sînt cumva prea aproape de țărm? După atîtea zile pe mare, să fiu încă prea aproape de țărm? Dar cine știe, poate m-a dus curentul înapoi spre mal. Vai, nu! Asta nu! Am să încerc să vîslesc. Dar nu-ți amintești? Vîslele s-au pierdut, s-au dus cu zile în urmă. Aș, nu! Desigur că ești mult mai aproape de uscat decît crezi. Insulele Capului Verde erau ultima dată la tribord – cînd anume? Săptămîna trecută. Care *săptămîna trecută?*

Nu a fost nimic. Nu a fost decît nevastă-mea. Marea este mai sărată aici decît aproape de mal. O mare sărată, sărată, țîșnind în sfori fine de pe maxilarele cailor de mare pe ale mele. Pe chipul meu, solzi groși de sare. Pot să le simt gustul. Lacrimi, apă de mare. Simt gustul sării din apa mării. Din tot acest pustiu. Marea pustie. Caii de mare. Dunele. Vîntul spulberă nisipul de pe creasta dunelor; întoarce în vîrtejuri vîrfurile valurilor. Nisipul se mișcă, se învîrtește și apoi se strînge la loc în valuri, dar ceva mai încet. Ce strașnic ochi ar fi acela în stare să măsoare pasul cailor de nisip, așa cum urmăresc eu galopul cailor de mare! Da, căpitane! Probabil că aș putea prinde un cal și l-aș călări, dar mie îmi trebuie un cal de mare, nu un cal de nisip, deoarece timpul meu este timp omenesc și este un adevărat Dumnezeu în pustietăți. Unii oameni merg călare pe delfini. Foarte mulți spun că au văzut asta. Aș putea să-mi părăsesc pluta care se scufundă și să mă agăț de gîtul vreunui cal de mare, tocmai pînă în Jamaica și pînă la sărmana Nancy a lui Charlie – sau, dacă în cele din urmă curentul mă întoarce spre sud, să mă ducă pe coasta unde mă așteaptă pasărea albă.

Mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc, Coasta de Diamant, Insulele Canare, o traversare scurtă a Tropicului Cancerului, apoi spre nord și peste ocean, cu un chiot spre Indiile de Vest, la babord, unde Nancy îl așteaptă pe sărmanul ei Charlie, și din nou înapoi, chiar pe lîngă Marea Sargaselor, la tribord, cu înflorita Florida la babord, și iar mă rotesc și mă rotesc în Curentul rapid al Golfului, și iar trec pe lîngă Azore, mai să le ating cu cotul, revenind apoi spre sud, prin dreptul coastelor

Portugaliei, unde mă așteaptă Conchita mea, dar eu trec de Madeira, trec de Canare, veșnic *en passant*, din nou spre Coasta de Diamant, și așa mă rotesc și mă rotesc mereu și-ntruna, la nesfîrșit, doar dacă nu cumva curentul marin mă duce învîrtindu-mă spre sud. Dar acest curent nu m-ar putea duce niciodată spre sud. O, nu! Orice curent își are mișcarea lui bine stabilită, de neschimbat, ca traseul unei linii de autobuz. Curentul mărilor nordice trebuie să mă poarte în sensul acelor de ceasornic, să mă tot poarte, doar dacă nu cumva... da! Ar putea să mă abată puțin din drum. Da! Și o vor face, cîrmindu-mă cu o mică pană din aripile lor albe, îndreptîndu-mă spre sud, mînîndu-mă cu grijă prin curenții mînioși, ca să nu spun furioși, din preajma Ecuatorului, ca apoi, teafăr, să ajung, în cele din urmă, în apele sud-ecuatoriale, la adăpost de toate Sargasele și Scilele și Caribdele și să lunec elegant și ușor, purtat de curenții blînzi ai oceanului sudic, de-a lungul coastei muntoase a Braziliei spre Apele Pașnice. Dar îmi trebuie vînt. Lemnul e poleit cu o crustă crăpată de sare, iar pluta veche se leagănă pe valurile înalte și mi se face rău. Mă simt bolnav de moarte. Așadar, pînzele sus, iubiții mei, pînzele sus – vai, nu, s-au dus cu toții, duși și înecați, m-au legat de un catarg și un val uriaș i-a smuls de lîngă mine, iar eu am rămas singur, prins și legat de curentul ecuatorial de nord, care nu trece pe lîngă nici un țărm pe care l-aș putea dori vreodată oriunde aș fi, pe drumurile de apă ale mării zbuciumate.

Nimic din partea poliției. Nici o știre că ar fi dispărut vreo barcă, iaht sau înotător. Pacientul continuă

să vorbească tare, să cînte și să se legene în pat. Este extrem de obosit. Mîine : amital de sodiu. Recomand narcotice o săptămînă.
17 august

DOCTOR Y.

Nu sînt de acord. Propun terapie de șoc.
18 august

DOCTOR X.

Foarte cald. Curentul se leagănă și se clatină. Foarte iute. E atît de cald, că se topește apa. E mai subțire ca de obicei, de aici și clătinarea netedă și iute a plutei. Parcă ar fi valuri de căldură. Apa sclipește puternic. Lumină. Lumină de diferite feluri. Mai întîi există lumina pe care o știm. Adică lumina obișnuită a unei zile înnorate, să zicem. Apoi lumina soarelui, adică un dans auriu adăugat celei dintîi. Apoi, valurile scînteietoare ale căldurii, valurile de căldură, care emană lumină cînd lumina le emană. Mai există lumina interioară, sclipirile iuți ca niște fulgi de nea suspendați în aer. Chiar și noaptea cînd nu e lună, nici soare, nici strop de lumină. Sclipirea vîntului solar. Da, asta e. O, vînt solar, suflă, suflă, suflă, adu-mi-o pe cea care mi-e dragă. E foarte cald. O crustă groasă de sare îmi acoperă fața. Dacă mi-o șterg, îmi voi freca fața cu sare curată de mare. Plutesc liniștit, legănat, pe o mare ușoară, luminată de soare, în valurile de căldură, o mare delirant de delicioasă, căci apa a devenit subțire și lunecoasă în valurile căldurii, o apă ușoară în loc de o apă grea. Am

nevoie de vînt. O, vînt solar, vînt al soarelui! Soare. El și-a sfîrșit *Fantomele* spunînd: Soarele, Soarele, Soarele, Soarele – și la finalul piesei *Cînd noi morți ne trezim*: Soarele, în brațele Soarelui pe calea vîntului solar și mă rotesc, mă rotesc, mă rotesc, mă rotesc...

Pacientul e foarte tulburat. L-am întrebat cum îl cheamă: Iason. Se află pe o plută în Atlantic. Trei capsule de amital la culcare. Îl voi vizita și mîine.

DOCTOR Y.

DOCTORUL Y.: Ai dormit bine?

PACIENTUL: Adorm întruna, dar nu trebuie, nu trebuie.

DOCTORUL: De ce nu? Eu vreau să dormi.

PACIENTUL: Am să alunec de pe plută în talazurile adînci ale mării.

DOCTORUL Y.: Nu. N-ai să aluneci. Ai un pat foarte comod și ești într-o cameră plăcută și liniștită.

PACIENTUL: E fundul mării. Fundul adînc al mării.

DOCTORUL Y.: Nu ești pe o plută. Nu ești pe mare. Nu ești marinar.

PACIENTUL: Nu sînt marinar?

DOCTORUL Y.: Ești internat în Spitalul Central, ești în pat și ești sub îngrijirea noastră. Trebuie să te odihnești. Vrem să dormi.

PACIENTUL: Dacă adorm voi muri.

DOCTORUL Y.: Cum te cheamă? Vrei să-mi spui?

PACIENTUL: Iona.

DOCTORUL Y.: Ieri erai Iason. Nu poți fi cînd unul, cînd altul, știi asta.

PACIENTUL : Toți sîntem marinari.

DOCTORUL Y. : Eu nu sînt. Sînt doctor în spitalul acesta.

PACIENTUL : Dacă eu nu sînt marinar, nici dumneata nu ești doctor.

DOCTORUL Y. : Foarte bine. Dar te obosești prea mult legănîndu-te mereu așa. Întinde-te. Dormi puțin. Încearcă să nu mai vorbești atît de mult.

PACIENTUL : Nu-ți vorbesc dumitale, nu-i așa? Mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc.

SORA : Probabil ai amețit. Te rotești și te rotești și te rotești mereu de cîteva ceasuri fără încetare, știi?

PACIENTUL : De cîteva ceasuri?

SORA : Sînt de serviciu de la ora 8 și de fiecare dată cînd vin să te văd, dumneata te rotești și te tot rotești întruna.

PACIENTUL : Faci vizitele obligatorii.

SORA : Te învîrtești în jurul a ceva. Ce anume? Unde? Haide, întoarce-te pe partea cealaltă.

PACIENTUL : E foarte cald. Nu sînt departe de Ecuator.

SORA : Așadar ești tot pe plută?

PACIENTUL : *Dumneata* însă nu ești.

SORA : Nu pot spune că sînt.

PACIENTUL : Cum poți atunci să vorbești cu mine?

SORA : Încearcă, te rog, să te întinzi într-o poziție relaxantă. Nu vrem să te obosești atît de mult. Noi sîntem îngrijorați din cauza dumitale, știi?

PACIENTUL : Ei bine, totul este în mîinile dumitale, nu-i așa?

SORA : În mîinile mele? Cum vine asta?

PACIENTUL : *Dumneata*. Dumneata ai spus *noi*. Știu eu ce înseamnă „noi". Este pronumele cu sens categoric colectiv. Ar fi atît de ușor să faci dumneata ceea ce trebuie.

SORA : Și ce vrei să fac?

PACIENTUL : *Dumneata* ca *noi*. Nu dumneata numai ca *dumneata*. Ridică-mă, ridică-mă, ridică-mă. Trebuie să fie destul de ușor pentru dumneata. Evident. Folosește-ți... puterea, sau ce-o fi. Aruncă-mă naibii acolo.

SORA : Unde?

PACIENTUL : Știi prea bine. Îndreaptă-mă spre sud cu aripa dumitale albă.

SORA : Cu aripa mea albă! Îmi place cum sună.

PACIENTUL : Nu poți fi una dintre persoanele acelea. Dacă ai fi, ai ști. Mă păcălești.

SORA : Îmi pare rău că gîndești așa.

PACIENTUL : Sau poate mă pui la încercare? Da, e posibil.

SORA : Poate că da.

PACIENTUL : Toată problema este să ies din curentul ecuatorial de nord și să intru în curentul ecuatorial de sud; în loc să mă rotesc în sensul acelor de ceasornic, să mă rotesc invers. E mai înțelept așa.

SORA : Înțeleg.

PACIENTUL : Atunci de ce nu faci ce ți-am cerut?

SORA : Nu știu cum.

PACIENTUL : E vorba cumva de folosirea vreunei parole? Cine era omul acela care a fost aici ieri?

SORA : Te referi la doctorul Y.? El a venit să te vadă.

PACIENTUL : El e în spatele a tot ce se întîmplă. El știe. Un om foarte amabil, dar încăpățînat.

SORA : E amabil, dar nu l-aș numi încăpățînat.

PACIENTUL : Eu spun că este, așa că de ce n-ai spune asta și dumneata?

SORA : Iar în ziua precedentă a fost să te vadă doctorul X.

PACIENTUL : Nu-mi amintesc de nici un doctor X.

SORA : Doctorul X vine aici mai tîrziu, în după-amiaza asta.

PACIENTUL : Unde aici?

SORA : Te rog, încearcă să stai întins, liniștit, încearcă să adormi.

PACIENTUL : Dacă fac asta, s-a isprăvit cu mine, mor. Desigur că știi asta, altfel n-ai fi matelot și dumneata.

SORA : Eu sînt Alice Kincaid. Ți-am mai spus asta. Îți amintești? În noaptea cînd ai venit aici.

PACIENTUL : Oricum te-ar chema, dacă adormi, mori.

SORA : Bine, lasă asta, taci. Așa, sărmanul de tine, ești într-o stare gravă. Întinde-te și... așa, așa. Șșșș, liniște. Nu, stai liniștit. Șșșș... așa, așa e bine, așa e bine, dormi. Doooooormi. Doormi.

Pacientul e deprimat, obosit, neliniștit, cu mintea rătăcită, are halucinații.

Să încercăm cu Tofranil? Marplan? Tryptizol? Ori astea, ori șocuri electrice.

21 august

DOCTOR X.

DOCTORUL Y.: Ascultă, sora îmi spune că azi ești Sinbad.
PACIENTUL: Sin bad. Sin bad. Bad Sin.[1]
DOCTORUL Y.: Îmi spui și mie? Despre ce e vorba?
PACIENTUL: Nu-ți spun.
DOCTORUL Y.: De ce nu?
PACIENTUL: Nu ești unul dintre Ei.
DOCTORUL Y.: Care ei?
PACIENTUL: Cei Mari.
DOCTORUL Y.: Așa e. Mă tem că sînt de înălțime obișnuită.
PACIENTUL: De ce te temi?
DOCTORUL Y.: Cine sînt Cei Mari?
PACIENTUL: În vremea aceea existau uriași.
DOCTORUL Y.: Lor ai vrea să le spui?
PACIENTUL: N-ar fi nevoie să le spun.
DOCTORUL Y.: Ei știu deja?
PACIENTUL: Desigur.
DOCTORUL Y.: Înțeleg. Dar doctorului X. ai vrea să-i spui?
PACIENTUL: Cine-i doctorul X.?
DOCTORUL Y.: A fost la spital ieri.
PACIENTUL: Înăuntru, afară. Înăuntru, afară. Înăuntru, afară.
DOCTORUL Y.: Credem că te-ar ajuta dacă ai vorbi cu cineva. Dacă nu-ți pot fi de folos, e aici doctorul X., poate el îți place mai mult.
PACIENTUL: Să-mi placă? Ce să-mi placă? Nu-l cunosc. Nu-l văd.

---

1. Joc de cuvinte: *sin* – „păcat", *bad* – „rău" (engl.)

DOCTORUL Y.: Pe mine mă vezi?
PACIENTUL: Desigur, fiindcă ești aici.
DOCTORUL Y.: Dar doctorul X., nu este și el aici?
PACIENTUL: Îți repet, nu știu la cine te referi.
DOCTORUL Y.: Bine, atunci. Ce părere ai despre soră? Ai vrea să vorbești cu ea? Credem că ar trebui să încerci să vorbești. Trebuie să aflăm mai multe despre dumneata. Ai putea să ne ajuți dacă ai vorbi. Dar încearcă să vorbești mai clar și mai rar, ca să te putem înțelege cum trebuie.
PACIENTUL: Dumneata ești de la poliția secretă?
DOCTORUL Y.: Nu. Sînt doctor. Sîntem la Spitalul Central. Ești aici de aproape o săptămînă. Nu reușești să ne spui nici cum te cheamă, nici unde locuiești. Vrem să te ajutăm să-ți amintești.
PACIENTUL: Nu e nevoie. Nu am nevoie de dumneata. Am nevoie de Ei. Cînd îi voi întîlni pe Ei, vor ști de ce am eu nevoie și nu va fi nevoie să le spun Lor. Nu dumneata ești cel de care am nevoie. Nu știu cine ești. O apariție înșelătoare, cred. După atîta timp pe pluta asta, fără mîncare cum trebuie și fără să dorm deloc, sigur că am halucinații. Glasuri. Vedenii.
DOCTORUL Y.: Poftim, pipăie. Asta e mîna mea. E o halucinație? E o mînă din carne și oase.
PACIENTUL: Lucrurile nu sînt ceea ce par a fi. Mi-au mai apărut diferite mîini din întuneric și au dispărut apoi repede. De ce n-ar dispărea acum și a dumitale?
DOCTORUL Y.: Ascultă-mă acum atent. Sora va sta aici cu dumneata. Va rămîne tot timpul cu dumneata. Te va asculta cînd vorbești. Și vreau să vorbești, să-i

spui cine ești, unde te afli și să-i povestești despre plută, și mare, și despre uriași. Dar trebuie să vorbești mai tare și mai clar. Pentru că atunci cînd mormăi ca acum nu te putem auzi. Și este foarte important să auzim ce spui.

PACIENTUL: Important pentru dumneata.

DOCTORUL Y.: Vrei să încerci?

PACIENTUL: Dacă o să-mi amintesc ceva.

DOCTORUL Y.: Asta-i bine. Acum iat-o pe sora Kincaid.

PACIENTUL: Da. O cunosc. O cunosc bine. Mă umple complet cu întuneric. Mă întunecă. Îmi împrăștie gîndurile.

DOCTORUL Y.: Prostii. Sînt sigur că nu face așa ceva. Dar dacă nu o vrei nici pe sora Kincaid, îți vom pune aici un magnetofon. Știi ce-i un magnetofon, nu-i așa?

PACIENTUL: Am încercat să folosesc unul odată, dar m-am simțit inhibat.

DOCTORUL Y.: Ai încercat? În ce scop?

PACIENTUL: A, era o prelegere lipsită de importanță, sau așa ceva.

DOCTORUL Y.: Ții prelegeri, zici. Ce fel de prelegeri? Despre ce vorbești?

PACIENTUL: Despre Sinbad marinarul. Sau despre orbii care conduc orbii. Mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc...

DOCTORUL Y.: Încetează odată! Te rog. Nu începe iar. Te rog.

PACIENTUL: Mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și...

DOCTORUL Y.: În jurul a ce anume? Te rotești în jurul a ce? Unde?

PACIENTUL: Nu eu mă rotesc de fapt. Sînt dus. Curentul. Ecuatorialul de nord dinspre coasta Africii de Nord, traversînd oceanul, apoi pe lîngă Indiile de Vest, în Curentul Floridei, pe lîngă Florida, în jurul Mării Sargaselor și în Curentul Golfului, un ocol, în curentul de vest pînă la Canare și înapoi pe lîngă Insulele Capului Verde, tot în cerc și în cerc și în cerc și în cerc...

DOCTORUL Y.: Foarte bine atunci. Dar cum ai de gînd să ieși din situația asta?

PACIENTUL: Ei. Ei mă vor scoate.

DOCTORUL Y.: Continuă. Spune-ne tot. Ce se va întîmpla cînd te întîlnești cu ei? Încearcă să ne spui.

Ține prelegeri. În școli, universități, la radio, la televizor, în politică? Are de-a face cu anumite societăți? Explorator, arheolog, zoolog? Sinbad. *Bad sin*. Aș sugera, ca o ipoteză extremă, posibilitatea ca acest pacient să fi comis o crimă și, prin urmare, să nu fie vorba de o vină imaginară.

DOCTOR Y.

Accept ipoteza. Care ar putea fi crima?

DOCTOR X.

Pornind de lîngă Coasta de Diamant, mai întîi trebuie să ieșim din Curentul de sud. Nu doar o dată sau de două ori sau de zece ori, cînd am plecat de lîngă Coasta de Diamant, curentul de lîngă țărm ne-a tras prea departe spre sud, chiar pînă unde se zărește curbura Africii, pe care, dacă am ocoli-o, ne-am trezi neputincioși

în Curentul Guineei, care ne-ar duce spre cine știe ce țărmuri nedorite. Am reușit însă întotdeauna să întoarcem vasul la timp și să-l îndreptăm spre vest, cu destinația insula Trinidad. Bineînțeles, dacă de data aceasta nu ne întîlnim iar cu Ei. Tot în cerc și în cerc. Nu dorim deloc să urmăm o traiectorie circulară fără porturi. Nancy îl așteaptă pe bietul Charlie în Puerto Rico, George îl are pe vechiul său prieten, John, la capul Canaveral, iar eu, după ce vasul se va apropia îndeajuns de mal, mă voi aștepta să o văd pe Conchita stînd pe stînca ei obișnuită, înaltă și neagră, și să ascult cîntecul pe care îl cîntă pentru mine. Dar, pentru că întîmpinările și despărțirile au avut loc de nenumărate ori, și ei, și noi vrem să se termine odată. Și cum cîntecele au fost auzite de atîtea ori, cei ce le cîntă nu mai sînt doar Nancy sau sărmanul Charlie sau oricare dintre noi. Cînd am trecut în ultimele dăți pe lîngă grădina unde așteaptă Nancy, toate fetele din oraș i s-au alăturat; stăteau de-a lungul zidului de deasupra mării și ne priveau cum plutim prin fața lor și cîntau cîntecul care îi tot atrăsese pe sărmanul Charlie și pe oamenii din echipajul său în locul unde se aflau ele.

Sub mîna mea
trup de flori
Sub mîna mea
cald peisaj
Lumea-mi pierdută mi-ai redat.
În tine respiră pămîntul sub mîna mea.
Brațele mi-erau pline de crengi carbonizate
Brațele mi-erau pline de nisip dureros.

Acum mă legăn în păduri bogate,
Mă topesc în rîuri vijelioase,
Sînt osul și florile-s carnea.
O, acum ajungem...
acum, acum!
În axul șuierător al lumii
De parcă Dumnezeu a pornit un vîrtej ca pe un titirez,
Azvîrlind în lume un nou continent.

Noi, bărbații, ne înșiruiam însă pe punte și le cîntam:

Dacă păsările încă ar țipa pe țărm,
Și caii în galop o noapte-ntreag-ar fi,
Iubito, spre tine m-aș întoarce și aș spune:
Pregătește patul și aprinde lampa.
Și noaptea-ntreag-am sta și-am asculta
Valurile cum se izbesc, se tot izbesc de mal
Dac-ar mai fi păsări pe dune,
Dac-ar goni caii sălbatici pe țărm.

Apoi ne făceam semn cu mîna, îndepărtîndu-ne pînă cînd nu ne mai vedeam, lacrimile noastre secînd tot mai mult cu fiecare ocol pentru că ne pregăteam pentru prima întîlnire cu Ei, iar ele, femeile, așteptau împreună cu noi, căci eliberarea lor depindea de noi, prizoniere găsindu-se pe insula aceea.

În această călătorie erau doisprezece oameni la bord, eu fiind căpitanul. Data trecută fusesem simplu matelot, iar căpitan era George. Ne aflam la o distanță de patru zile de țărm, curentul ne ducea plăcut și ușor, legănîndu-ne,

iar vîntul sufla dinspre nord, mîngîindu-ne obrajii dinspre dreapta, cînd, deodată, Charles, care era de veghe, ne-a chemat pe punte și am văzut. Adică i-am văzut. Dacă ne întrebați de unde știam, înseamnă că nu simțiți deloc rezonanța imaginațiilor noastre în așteptarea acestui moment. Și mai înseamnă și că voi încă nu ați aflat că toată speranța voastră atîrnă de venirea Lor. Nu, nu este adevărat că ne-am imaginat totul în această formă. Nu am spus și nu ne-am gîndit niciodată: Ei se vor înfățișa ca păsări sau vor apărea ca forme de lumină mergînd pe valuri. Dar dacă ați avut vreodată în viață vreo mare speranță care s-a împlinit în cele din urmă, trebuie să știți că speranța întîlnirii cu ceva trebuie să corespundă înfățișării acelui ceva – sau, cel puțin, în acea formă trebuie să fie văzut de voi. Dacă v-ați închipuit un monstru cu opt picioare și ochi cît cepele, atunci, dacă există o asemenea vietate în marea de sub ochii voștri, nu veți vedea nimic altceva, nici mai mult, nici mai puțin – asta sînteți pregătiți să vedeți. Ar putea să iasă din valuri oști de îngeri, dar dacă așteptați să vedeți un ciclop uriaș, puteți să treceți drept prin mijlocul lor și să nu simțiți decît o împrospătare a aerului. Astfel că, deși nu stabiliserăm o formă precisă în mintea noastră, nu ne așteptaserăm la nimic dușmănos, nici înspăimîntător. Speranțele noastre erau să primim ajutor, explicații, o înălțare a ființei noastre și a gîndurilor noastre. Ne pregătiserăm sufletește ca niște barometre care anunță vreme frumoasă. Eram convinși că vom atinge ceva care avea să vibreze pe o notă mai înaltă, mai puternică decît noi și de aceea am știut imediat că exact pentru asta călătoriserăm pe mare, tot în cerc și

în cerc și iar în cerc, atît de multe cicluri, încît s-ar putea spune că așteptarea întîlnirii cu Ei devenise o mișcare circulară în mințile noastre, ca aceea din ocean.

Ne-am dat seama de prezența Lor datorită senzației că plutea ceva în aer, o pace cristalină însoțită de un sentiment de încordare a ființei noastre, căci nu eram acordați în aceeași cheie muzicală ca ceea ce așteptaserăm.

Marea era vioaie și tălăzuită, iar atmosfera încărcată cu o pulbere fină de picături de apă. Plutind pe deasupra valurilor neastîmpărate, la numai cîteva sute de metri depărtare se vedea un disc strălucitor. Părea să fie transparent, căci ochiul percepea în primul rînd strălucirea, asemănătoare sticlei sau cleștarului, dar era atras de ceea ce se afla în interior, dincolo de acea sclipire, ca de apa dintr-un pahar plin. Dar nu era o strălucire reflectată: materia care constituia laturile discului era ea însăși un fel de lumină. Se înnora cu repeziciune, cerul era jumătate nori, jumătate soare, iar peisajul din jurul nostru era un amestec de spumă și valuri agitate și picături de apă împroșcate în aer și lumină în mișcare, totul schimbîndu-se mereu sub ochii noștri. Ne așteptam să vedem niște necunoscuți ieșind din disc și, probabil, lăsînd în jos pe valuri, așa cum fac oamenii, vreo barcă pneumatică sau altă ambarcațiune pentru ca noi, stînd de-a lungul parapetului și ținîndu-ne cu putere de frînghii și verge să îi privim cum se apropie și să-i examinăm cu atenție, adaptîndu-ne gîndurile și comportarea momentului respectiv. Dar nu a apărut nimeni. Discul luminos se apropie și mai mult, dar aproape insesizabil, contopindu-se cu mișcarea generală

neîntreruptă a albastrului și a albului, încît ajunse, plutind în aer cu puțin deasupra valurilor, pînă la numai cîțiva pași depărtare de noi, înainte să înțelegem, cu o strîngere de inimă, că nu trebuia să ne așteptăm la ceva banal, cum ar fi deschiderea unei uși, coborîrea unei scări și a unei ambarcațiuni urmate de încordarea unor brațe ce dau la rame. Totuși nu ne așteptam la ceva special atunci cînd discul ne-a absorbit deodată. Ce era? Am simțit mai întîi o senzație inundîndu-ne tot corpul. În cazul unei febre sau al unei mari încordări epuizante sau în momentele de dragoste, toate capacitățile corpului se măresc și se extind, vibrînd mult mai puternic decît în momentele obișnuite ale vieții. Ei bine, noi vibram pe un ton ridicat, însoțit de o notă ascuțită și înaltă, care străbătea aerul, din acelea care pot sfărîma pahare – sau chiar cu efecte și mai mari, dacă sînt prelungite. Discul care existase în cîmpul vederii noastre la o depărtare de cîțiva metri, un obiect ca oricare altul, deși un obiect mai puternic decît celelalte și mai distrugător – părea să ne învăluie și să pătrundă în ochii noștri. Descriu senzația fiindcă nu știu ce s-a petrecut în realitate. Cert era că acest disc s-a ridicat puțin deasupra valurilor, așa încît a ajuns la același nivel cu puntea noastră, și apoi a trecut pe deasupra noastră sau prin ființa noastră. Cînd însă ne-a învăluit, nu mai părea să fie un disc cu o formă definită, ci era mai curînd un fel de pulsație rapidă a aerului, o vibrație care era totodată și sunet. Starea părea de nesuportat atît cît a durat, ca și cum două materii diferite se luptau una cu alta fără nici un fel de îndoială în privința rezultatului. Totul nu a ținut de altfel decît cîteva clipe,

iar în momentul în care mi-a dispărut senzația că ochii îmi erau umpluți de o lumină sau de un sunet pulsatil, și că trupul îmi era forțat, întins, invadat, de parcă lumina, sau sunetul, ar avea capacitatea de a străbate țesuturile păstrîndu-și totuși o formă definită ca aceea a omului, mi-am întors privirea să văd dacă George, care se afla cel mai aproape de mine, mai era încă în viață. Dispăruse însă, iar cînd m-am uitat îngrozit să văd unde era și unde erau și ceilalți, nici unul dintre ei nu mai era acolo. Nimeni. Nimic. Discul, care redevenise un disc de cristal ce plutea deasupra valurilor de cealaltă parte a vasului, se înălța spre cer. Îi măturase sau îi înghițise sau îi absorbise pe însoțitorii mei, lăsîndu-mă singur. Vasul era pustiu. Punțile erau pustii. Mă cuprinsese groaza. Și chiar mai rău. Căci veacuri în șir navigasem și mă rotisem, mă rotisem, mă rotisem și mă rotisem cu un singur scop: acela ca într-o bună zi să-i întîlnesc pe Ei, iar acum, în cele din urmă, ne aflaserăm într-adevăr în același spațiu de aer, dar fusesem părăsit. Am alergat la parapetul opus și m-am prins cu mîinile de el, deschizînd gura să strig. Poate chiar am strigat o vreme sau am scos vreun sunet slab; dar cui oare îi era destinat? Unui disc strălucitor și argintiu care părea, în timp ce se înălța și se îndepărta în aer, că trebuie să fie străveziu, dar nu era? Nu avea ochi să mă vadă, nici gură pentru a răspunde strigătului meu cu un sunet propriu. Nimic. Iar înăuntru erau unsprezece oameni, prietenii mei, pe care îi cunoșteam mai bine decît mă cunoșteam pe mine însumi. Fiindcă ne cunoaștem mai bine prietenii decît ne cunoaștem pe noi înșine. Apoi, în timp ce stăteam lîngă parapet, privind

îndelung tabloul pe care îl formau albastrul și albul și argintiul care se agitau, și împroșcau, și se cutremurau, și dansau, și mă orbeau – mare și aer contopite – mi-am dat seama că nu mă uitam la nimic. Discul dispăruse, nu mai era decît conturul unei celule pe retina mea. Nimic.

Pierderea, conștiința nepăsării lor de nebănuit îmi provocau o stare de rău fizic. Să-i ia pe ceilalți și să mă părăsească pe mine? În toate călătoriile noastre pe mare nu ne închipuiserăm niciodată că s-ar putea să fim vreodată luați pe sus și duși undeva ca o grămadă de cățeluși sau pisoi nou-născuți. Noi doriserăm să ni se dea instrucțiuni sau ajutor, aveam nevoie să ni se spună cum să ieșim din această învîrtire în cerc nesfîrșită și să intrăm în Curentul Ecuatorial de Sud. Acum, că nu se întîmplase așa, nu ni se dăduseră nici un fel de instrucțiuni sau informații, doar avusese loc un fel de răpire, îmi venea să strig, să protestez împotriva comportării lor reci și crude, asemenea unui pisicuț care, acoperit de cuta unei pături în fundul coșului, miaună de singurătate în timp ce se mișcă orbește încoace și încolo, căutîndu-și cu botul și simțurile tovarășii pierduți printre cutele păturii care se răcește cu repeziciune.

Am rămas la marginea punții. Deși vasul avea nevoie să fie cîrmit și pînzele să fie ridicate, și deși se putea foarte bine să fi fost dus de curent cine știe unde, nu-l puteam mînui de unul singur. Îmi dădeam bine seama că trebuie să-l părăsesc, doar dacă nu cumva mă hotăram să trăiesc singur la bord, cu slaba speranță că Discul o să coboare din nou asupra navei și să-i lase la bord pe prietenii mei în același fel în care îi răpise. Dar

nu prea credeam că se va întîmpla una ca asta. Și îmi era teamă să rămîn.

Aveam impresia că Discul sau Cristalul, în trecerea sa iute pe deasupra corabiei sau prin ea, pe deasupra mea sau prin mine, schimbase atmosfera vasului, mă schimbase. Eram zguduit și tremuram cuprins de o spaimă rece. Nici nu mă puteam ține pe picioare, așa că stăteam agățat de o funie. Cînd am avut impresia că nu mai tremur și m-am ridicat cu dinții încleștați, așteptînd să-mi revină acea căldură a vieții pe care o simt și cățelușii, tremurul reîncepu, ca un atac de friguri, deși simțeam un fel de slăbiciune, nu febră. Totul pe corabie îmi era dușmănos, ca și cum respirația Discului stîrnise putregaiul în trupul vasului. Dacă aș spune că fusesem cuprins de groază în acel moment și că eram și acum la fel de îngrozit ar părea că fac o afirmație banală. Fusesem izbit de un sentiment de totală înstrăinare; trăsesem adînc în piept un suflu de neîndurat. Nu mai eram cîtuși de puțin eu însumi, și noul sentiment de dezgust, care depășea cu mult simpla teamă de corabie, era o boală în sine. În tot acest timp, deasupra capului meu pînzele se scuturau, jucau în vînt, se umflau sau atîrnau nemișcate. În tot acest timp, vasul se cutremura și se legăna la fiecare schimbare de direcție a vîntului capricios și nestatornic. În tot acest timp, corabia era o ființă atacată și lăsată în voia morții.

Am început să-mi construiesc o plută din lemnele pe care le-am găsit în magazia dulgherului. Munceam cu înfrigurare, vrînd să plec de acolo cît mai repede. Nu mă gîndisem nici o clipă să rămîn mai departe pe vas, atît eram de înspăimîntat. Totuși îmi dădeam seama că

era mai primejdios să plec de unul singur pe o plută decît să rămîn pe loc. Pe vas se găseau apă, alimente, un adăpost, pînă în ziua cînd avea să se scufunde sau să se sfărîme de vreo stîncă. Pînă atunci însă avea să mă ocrotească. Totuși nu puteam rămîne. Ca și cum faptul de a nu fi fost luat în seamă, de a fi fost lăsat în urmă tocmai eu, dintre toți vechii mei tovarăși, era în sine un fel de blestem. Fusesem stigmatizat împreună cu vasul meu.

Am muncit multe ceasuri, iar cînd a pierit lumina zilei, am atîrnat un felinar de furtună de o vergă și am continuat să lucrez toată noaptea. Am construit o plută pătrată, din bîrne de balsa, cu latura de patru metri. Pe plută am legat strîns o ladă plină cu alimente și un butoi cu apă. Am fixat apoi un catarg în mijlocul plutei. Am luat trei perechi de vîsle și am legat două din ele, ca rezerve, de bîrnele plutei. În centru am construit o platformă de scînduri lată de vreun metru douăzeci. În tot acest timp am muncit stăpînit de o teamă de moarte, de o teamă rece și bolnavă, cuprins din cînd în cînd de accese de friguri, așa încît trebuia să mă încovoi și să mă strîng grămadă, ca apucat de crampe, prinzîndu-mă cu putere de ceva, de teamă să nu mă rup în bucăți.

În zori pluta mea era gata. Cerul se înroșea în timp ce priveam încotro se îndrepta vasul, constatînd astfel că acesta se întorsese și naviga acum înapoi prins de Curentul Guineei, spre Camerun sau Congo. Trebuia să-l părăsesc cît mai repede și să sper că voi putea să ies vîslind din acest curent care mă ducea spre mal, și să mă reîntorc în Curentul Ecuatorial. Am îmbrăcat toate hainele pe care le-am găsit. Am aruncat pluta pe

valuri, unde începu să se legene în voia lor precum un dop. Și pe cînd cerul era cuprins de flăcările răsăritului ca interiorul unei piersici coapte, m-am lăsat să lunec pe o funie și mi-am făcut vînt, reușind să cobor pe plută în ultima clipă, tocmai cînd un val era gata să o salte și să o tragă în larg. Cînd am ajuns pe plută aveam încă hainele uscate, dar m-am trezit repede ud pînă la piele din cauza stropilor împroșcați de valurile mării. Am început să vîslesc imediat, aplecîndu-mă în față, cu spatele spre soare-răsare. Vîsleam ca și cum m-aș fi îndreptat spre un loc unde aveam să fiu în siguranță, spre un vas solid și uscat, în loc să mă îndepărtez de unul. Cînd soarele se înălțase și plutea la patru degete deasupra orizontului într-un cer senin, alburiu al unei dimineți de vară, pînzele vasului nostru păreau un nor albicios, ca un roi de fluturi coborîți pe valuri, departe în urma mea, în timp ce eu mă îndreptam acum spre vest, în direcția cea bună în care trebuia să merg. Iar cînd mi-am înălțat capul pentru a mai privi o dată vasul, era greu să-mi dau seama dacă vedeam albul pînzelor sau doar spuma de pe creasta unui val înalt din depărtare. Marea îmi era prielnică acum și se unduia și se legăna ușor, nemaipărînd răscolită și schimbătoare. Am vîslit neîntrerupt toată ziua aceea și cea mai mare parte a nopții următoare. Am vîslit și am tot vîslit pînă ce brațele păreau să nu-mi mai aparțină, continuînd să se miște fără să-mi dau seama că eu le porunceam să o facă. Apoi, într-o după-amiază – cred că la trei zile după ce am privit pentru ultima oară pînzele vasului dispărînd la răsărit –, s-a stîrnit o furtună, mi s-au îmbibat hainele de apă și am pierdut vîslele de rezervă.

Două zile mai tîrziu o mare foarte agitată mi-a smuls și ultima pereche, așa că de atunci a trebuit să mă las în voia curentului care o cotește spre vest și apoi spre nord. Acum am la dispoziție tot timpul din lume să cuget că sînt angajat în aceeași călătorie și în același curent ca mai înainte și mă tot rotesc iarăși și iarăși, cu Indiile de Vest gata să se ivească la orizont, cu Nancy a sărmanului Charlie și cîntecul ei drept repere terestre, ca atunci cînd fusesem pe vas împreună cu tovarășii mei de călătorie. Iar după cîntecul femeilor, exact ca și mai înainte, m-am rotit și iar m-am rotit, pe lîngă Marea Sargaselor și apoi în Curentul Golfului și iar m-am rotit dus de legănarea mării, prin dreptul coastelor Portugaliei și Spaniei și iar m-am rotit și m-am rotit. Dar acum nu mai sînt pe o corabie înaltă cu pînze asemenea unor fluturi albi, ci pe o plută mică, singur, rotindu-mă iar și iar. Și totul e la fel, în cerc și iar în cerc, numai speranța mi se întunecă încetul cu încetul: oare vor putea Ei sau Discul sau Obiectul de Cristal să-mi observe pluta la viitoarea coborîre pe pămînt, micul fir de praf pe întinsul mării? Oare mă vor vedea și vor avea ei bunătatea să mă salute sau să-mi răspundă cu un chiot cînd îi voi implora: cum aș putea să ies din acest curent, Prieteni, îndrumați-mă spre cealaltă coastă, rogu-vă!

Da, îi voi striga, desigur, deși acum un nou fior rece care îmi străbate inima îmi vorbește despre o teamă pe care nu am mai avut-o. Nu m-am gîndit niciodată, în toate aceste cicluri și cercuri și circuite, tot rotindu-mă și iar rotindu-mă, că s-ar putea ca ei pur și simplu să nu mă observe, după cum cineva nu ar observa un pisic

adormit sau un cățeluș care încă nu a deschis ochii, ascuns în cutele păturii sale mirositoare. De ce ar trebui ei să observe acel fir de praf – așa cum le-ar apărea pluta mea pe întinsa mare? Totuși nu-mi rămîne nimic altceva de făcut decît să merg înainte, fără vîsle, fără cîrmă, fără somn, epuizat. După cîte știu, ar fi un act de bunătate să cobor pe coasta unde se află Nancy și să-i spun că Charlie al ei s-a întîlnit în cele din urmă cu – ce anume? Cu Ei, presupun, căci asta este tot ce pot să-i spun, nimic altceva, nici măcar ce a simțit el cînd a fost absorbit în substanța acelui Obiect strălucitor. Îmi va cînta oare cîntecul ei, în timp ce pluta îi va trece în derivă pe dinainte? Se vor îmșira oare femeile lîngă zidurile grădinilor de vară și vor cînta și le voi cînta și eu, la rîndul meu, că timpul dragostei a trecut? Și apoi voi trece mai departe, prin fața prietenului lui George și îi voi striga că George a – ce a făcut? Și unde? Și apoi tot înainte și înainte și înainte, pînă ce o voi vedea din nou pe Conchita mea așteptîndu-mă, îmbrăcată în straie de călugăriță – stare în care a fost adusă de rătăcirile și călătoriile mele pe mare.

Omul, asemenea unui copac înalt,
Urăște furtunile.
Cu brațele, genunchii, mîinile
Prea țepene pentru dragoste,
Așa se-mpotrivește copacul vîntului.
Dar se trezește-ncet,
Și în pădurea întunecată
Vîntul desparte frunzele,
Iar fiara cea neagră iese din peșteră

cu pași apăsați.
Dragostea mea, cînd vei spune:
„Aici a fost furtuna,
Aici a fost ea,
Aici – fiara fantastică",
Vei spune oare și
Că prima oară ne-am sărutat cu teamă,
Cu buzele strînse,
Și mîinile ni le-am atins cu teamă,
Ca și cum între ele ar fi dormit o pasăre?
Vei spune oare:
„Pasărea albă, ea m-a prins în capcană"?

Așa cîntă ea de fiecare dată cînd trec prin dreptul ei, rotindu-mă iar și iar, tot mai departe și mai departe.

DOCTORUL X.: Ei, cum te simți în după-amiaza asta?
PACIENTUL: Mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc...
DOCTORUL X.: Țin să-ți spun că eu sînt convins că poți ieși din starea asta oricînd vrei.
PACIENTUL: Mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc...
DOCTORUL X.: Doctorul Y. nu va fi la spital la sfîrșitul acestei săptămîni. Îți voi da un alt medicament. Vom vedea ce efect are.
PACIENTUL: Înăuntru, afară, afară, înăuntru. Înăuntru, afară, afară, înăuntru.
DOCTORUL X.: Numele meu e Doctorul X. Pe tine cum te cheamă?
PACIENTUL: Mă rotesc și...

Cred că e probabil să se fi întors la vîrsta de unsprezece sau doisprezece ani. Vîrsta cînd și mie îmi plăceau poveștile cu călătorii pe mare. Se află într-o stare și mai rea ca înainte, după părerea mea. De fapt, nu arată cîtuși de puțin că își dă seama de prezența mea. Doctorul Y. susține că în prezența lui reacționează.

24 august

DOCTOR X.

DOCTORUL Y. : Azi cum te numești?

PACIENTUL : Aș putea să fiu Odiseu?

DOCTORUL Y. : E cert că marea lui nu a fost Atlanticul, nu crezi?

PACIENTUL : Dar ar putea fi de data asta, nu?

DOCTORUL Y. : Bine, acum ce urmează?

PACIENTUL : Poate Jamaica. Azi sînt puțin mai spre sud decît de obicei.

DOCTORUL Y. : Vorbești aproape întruna de zile întregi. Ți-ai dat seama de asta?

PACIENTUL : Tu mi-ai spus să vorbesc. Pe mine nu mă deranjează dacă mă gîndesc la ceva în loc să vorbesc.

DOCTORUL Y. : În fine, orice faci, ține minte : nu ești pe o plută în Atlantic. Nu ți-ai pierdut prietenii în brațele unei farfurii zburătoare. N-ai fost marinar niciodată.

PACIENTUL : Atunci de ce mă cred marinar?

DOCTORUL Y. : Cum te cheamă de fapt?

PACIENTUL : Ingeniosul.

DOCTORUL Y. : Unde locuiești?

PACIENTUL: Aici.

DOCTORUL Y.: Cum o cheamă pe soția ta?

PACIENTUL: Am eu soție? Cum o cheamă?

DOCTORUL Y.: Spune-mi, de ce nu vrei niciodată să vorbești cu doctorul X.? E oarecum jignit din cauza asta. Tot așa aș fi și eu.

PACIENTUL: Ți-am mai spus că nu pot să-l văd.

DOCTORUL Y.: Ei bine, sîntem din ce în ce mai îngrijorați. Nu știm ce să facem. Au trecut aproape două săptămîni de cînd ești aici. Poliția nu știe cine ești. Sîntem destul de siguri de un singur lucru: anume că nu ești marinar, nici de profesie, nici amator. Spune-mi, ai citit multe povești despre călătorii pe mare cînd erai copil?

PACIENTUL: Și ca om mare, și cînd eram copil.

DOCTORUL Y.: Cum îl mai cheamă pe George? Și cum îl mai cheamă pe Charlie?

PACIENTUL: Curios. Nu-mi amintesc... da, desigur, toți aveam același nume. Numele vasului.

DOCTORUL Y.: Cum se numea vasul?

PACIENTUL: Nu-mi amintesc. Dar s-a scufundat sau a naufragiat cu mult timp în urmă. Pluta nu a avut niciodată un nume. Nu dai nume unei plute cum dai unui om.

DOCTORUL Y.: De ce să nu dai un nume plutei? Dă-i acum un nume.

PACIENTUL: Cum să-i dau un nume plutei cînd nu știu nici cum mă cheamă pe mine? Mă cheamă... cum? Cine mă cheamă? Cum? De ce? Dumneata ești doctorul De Ce și eu mă numesc tot De Ce – asta e;

buna mea navă De Ce s-a scufundat în Curentul Guineei, lăsîndu-l pe Cine pe o plută lunecoasă și...

DOCTORUL Y. : Stai puțin. Voi lipsi patru, cinci zile. Doctorul X. va avea grijă de tine pînă mă întorc. Voi veni să te văd imediat ce mă înapoiez.

PACIENTUL : Înăuntru, afară, afară, înăuntru, înăuntru, afară...

Un nou tratament. Librium și Tofranil, cîte 3 tablete pe zi.

29 august

DOCTOR X.

Marea este mai agitată decît a fost pînă acum. Cînd pluta se înclină pe creasta unui val, văd peștii unduind pe deasupra capului meu, iar cînd valurile se sparg și mă învăluie, peștii și plantele lunecă și mi se rostogolesc pe față, căzînd apoi în mare. Cînd pluta urcă spre creștetul valurilor, peștii mă privesc în ochi din pereții de apă. Asta-i vietatea aia care trăiește în aer, își zic ei înainte de a se revărsa peste chipul și umerii mei, iar eu îmi zic, în timp ce se lovesc de mine și lunecă mai departe, că sînt niște vietăți de apă și aparțin unui mediu umed. Valul se încolăcește și se răsucește în volburi desăvîrșite, ținînd suspendați în el trei pești de adîncime care au urcat spre suprafață pentru a vedea cerul – niște pești foarte potriviți pentru iazuri sau pentru a fi ținuți în borcane de marmeladă – precum și pînza scînteietoare de plancton, nici vizibilă, nici invizibilă, ci numai o explozie strălucitoare a închipuirii.

Dacă oamenii sînt ființe ale aerului, iar peștii, fie mari, fie mici, ființe ale mării, cine sînt atunci ființele focului? A, da, știu, dar voi nu m-ați văzut, m-ați ignorat, mi-ați răpit tovarășii de drum și m-ați lăsat scîncind în faldul unei pături puturoase. Unde sînt ei, prietenii mei? Ei împart acum dreptatea, din faldurile flăcărilor, privindu-mă drept în ochi din limbile mătăsoase și ondulate ale focului. Priviți, iată un om, o ființă a aerului, gîndesc ei inspirînd flacăra galbenă, așa cum noi inspirăm H_2O. Este desigur ceva aparte în privința acelei prăpăstii imense și uluitoare, se gîndesc ei – George? sărmanul Charlie? –, ceva care merită recunoaștere. Ei însă sînt acum dincolo de aer și de locuitorii acestuia. Ei sînt aruncătoare de flăcări. Sînt furtuni de foc. Crezi că dreptatea este ceva blînd? Nu, ea rade totul în cale-i, doboară totul la pămînt, taie orice o împiedică. Valurile sînt atît de adînci, se sparg cu atîta furie încît mă găsesc mai mult sub ele decît deasupra lor. Cei de dincolo învață oamenii – oamenii îi învață pe alți oameni – cum să capete și ei plămîni de pești, oamenii învață să respire apă. Dacă voi trage adînc în piept apă, oare țesuturile plămînilor mei se vor putea adapta, cît durează răsturnarea unui val, și vor striga: Da, da, tu, cel de sus, tu, marinarule, respiră adînc și te vom duce prin apă așa cum te-am dus și prin aer? La urma urmei, ființele acelea desigur că au trebuit să-i învețe pe prietenii mei, George, și Charles, și James, ca și pe ceilalți, să-și umple bine plămînii cu foc. Doar nu-mi spui că atunci cînd vîrtejul de cristal m-a învăluit împreună cu prietenii mei am tras în piept aer obișnuit, nu, a fost un foc rece, respirația soarelui, vîntul solar,

dar oamenii au plămîni care dormitează ca aceia ai unui copil în pîntecele mamei și așteaptă numai ca vîntul solar să-i umfle ca pe pînzele corabiei. Plămînii aerului sînt pentru aer, dar organele făcute din sunete de cristal, din lumină care cîntă, sînt pentru vîntul solar care îmi va aduce cu el dragostea. Sau mă va duce pe mine în întîmpinarea dragostei. Vai, valurile se înalță pînă hăt, sus, se înclină și cresc și se avîntă drept spre cer, iar eu sînt mai mult sub valuri decît deasupra lor, iar pluta mea seamănă cu un mic dop jucînd pe o mare bîntuită de vînturi și mi-e rău, vai, mi-e atît de rău, aruncat și purtat dintr-o parte în alta, vai de sărmanul meu cap și de plămînii mei, dacă mai rămîn mult pe această plută grea, groasă și slinoasă, incrustată cu scoici și care țipă și pîrîie cînd se sparg de ea valurile uriașe, încît îmi vine să-mi vărs și inima din piept și să mă prăbușesc fără cunoștință în valurile umflate ale mării adînci. Doar atunci am să părăsesc pluta.

Vai, nu, nu, nu, mi-am părăsit bunul meu vas *De ce* și m-am prins ca o lipitoare de noul meu pat tare, pluta. Cum pot să o părăsesc, însă, și să cad ca o pasăre bolnavă în codrii mării? Dar dacă aș găsi o stîncă sau insuliță? Prostule, nu există stînci sau insulițe sau insule sau porturi în care să poți trage în mijlocul întinsei ape a Atlanticului, aici, la 45° longitudine vestică, pe Ecuator. Dar pluta a început să se sfărîme. Se sfărîmă. N-am avut decît niște funii marinărești obișnuite pentru a lega unele de altele bîrnele subțiri din lemn de balsa, și ce funii aș fi putut găsi care să poată ține strîns laolaltă pe furtuna asta o adunătură de grinzi grosolane?

E furtună. E taifun. Cerul e negru ca tăciunele, cu o dungă alb-gălbuie bolnăvicioasă la marginea norilor, iar valurile sînt negre-albăstrui și mai înalte decît turlele bisericilor; firea toată e umedă și rece, iar urechile îmi țiuie de parcă aș avea friguri. S-a terminat cu pluta mea, se destramă sub mine și se împrăștie ca firele de paie ce plutesc pe apele infecte din canalele prin care se scurg lăturile din bucătării. Se desface în bucăți, iar eu rămîn plutind pe valuri, căutînd să mă agăț de vreun pai sau măcar de vreun os de pește. Sînt ud leoarcă, simt că mă înec și mi-e frig, mi-e grozav de frig, mi-e frig, mi-e frig pînă în adîncul trupului, unde ar trebui să-mi simt căldura vieții, de-a lungul șirei spinării și în pîntece, dar acolo mă simt rece, rece cum e luna. Mă duc în adînc și mai în adînc, dar apa mă aruncă deodată în sus, din nou la lumină, ca pe un dop, și mîna mea dă de stîncă, un refugiu în furtună, un mic vîrf de stîncă neagră pe care nu l-a mai descoperit nici un marinar de pe oceane înaintea mea și nici nu a fost înscris pe vreo hartă; e doar o stîncă de bazalt neagră și singuratică, vîrful unui munte măreț, înalt de vreo două sau trei mii de metri, cu pante acoperite de păduri întinse legănate de ocean, prin care pasc în cirezi bivolii de mare. Voi aștepta agățat de vîrful de stîncă pînă cînd va trece furtuna și va apărea din nou cerul senin. Măcar aici pot sta în sfîrșit liniștit, cum stă și stînca liniștită după ce a țîșnit de pe fundul oceanului acum un milion de ani și s-a obișnuit să-și afirme dreptul de a exista și să se împotrivească aprig furtunilor Atlanticului. Am găsit o despicătură lungă în stîncă, o văgăună, și mă voi aciua aici pînă vine dimineața. Acum sînt iarăși

o vietate a uscatului, îndreptățită să se bucure de un somn netulburat și ușor. Eu și stînca, vîrful de munte, sîntem în siguranță împreună și nu mai putem fi duși de aici, acum doar apa se mișcă și se revarsă. Gata, s-a potolit. S-a liniștit. Furtuna a trecut și soarele a apărut deasupra unei întinderi de apă netede, liniștite și compacte, a cărei suprafață se leagănă ușor și nu mai împroașcă picături în toate direcțiile ca și cum oceanul ar vrea să se sfărîme în bucăți. Acum e doar o apă sărată, fierbinte, cîntătoare, lunecînd spre Indiile de Vest, trecînd repede pe lîngă mine, care mă țin strîns de stîncă. Alunec adînc în somn. Somn. Adînc.

SORA : Trezește-te. Trezește-te! Așa! Bravo. Haide! Nu așa ; așa e bine. Rămîi ridicat. Așa-i foarte bine. Te sprijin eu.

PACIENTUL : De ce? Pentru ce?

SORA : Trebuie să mănînci ceva. Bine, o să te culci la loc imediat. Chiar n-ai probleme cu somnul, așa-i?

PACIENTUL : Dar de ce vrei să dorm dacă mă trezești mereu?

SORA : De fapt nu trebuie să dormi chiar așa de mult. Trebuie să stai liniștit și să nu mai vorbești. Dormi prea mult.

PACIENTUL : Cine spune că trebuie? Cine mi-a dat pastilele?

SORA : Așa e, dar... în fine, nu are importanță. Bea asta.

PACIENTUL : E groaznică.

SORA : E supă. Supă bună, caldă.

PACIENTUL : Lasă-mă în pace. Îmi dai pilule să dorm și apoi mă trezești mereu.

SORA : Te trezesc? Nici vorbă. Parcă aș încerca să trezesc o stană de piatră. Ți-e cald?

PACIENTUL : A ieșit soarele, soarele...

.....

Cine n-a adăstat, golit, în piatra caldă,
De sunetul alene-al apei legănat,
În sunet scufundat, de parc-aude
Al valurilor tunet revărsat în scoică
Sau sîngele prin peșterile cărnii;
Tot agățîndu-se de soare cu privirea,
Ca înecatul înghițit de valuri,
Tot agățîndu-se de glasuri care cheamă,
Dę soarele care se pierde-n zare?

SORA : Mai mănîncă puțin, te rog.

PACIENTUL : Nu mi-e foame. Am învățat să respir apă. Știi, e plină de plancton. Îți poți hrăni plămînii tot așa cum îți hrănești stomacul.

SORA : Așa să fie, dragule? Să nu mergi prea departe cu asta, va trebui să respiri din nou aer.

PACIENTUL : *Acum* respir aer. Sînt pe stîncă, înțelegi?

.....

Priviți-l deci așa cum l-ar privi o pasăre
Legănată ca o corabie de-un aer cald și aspru,
Sosită din ținuturi vaste și vîntoase pe talazuri
Ce se înalță și clădesc noian peste noian
În buza aspră-a țărmului, încet și pe-ndelete,
Trudind să-nfăptuiască bizara inversare
A monstruoasei nașteri în chinuri nesfîrșite

Cînd se ivi un mădular verzui ca iarba mării,
Capul pămîntului și-abia la urmă trupul tot,
Pe veci mîncat de marea care l-a născut,
Geloasa mare ce-și iubește durerea din trecut.

SORA : De ce nu te duci să stai puțin în salonul de zi?
Nu te-ai săturat să zaci în pat tot timpul?
PACIENTUL : O gelozie care-și iubește durerea.
SORA : Te doare ceva? Ce anume?
PACIENTUL : Nu pe mine. Pe tine. Iubind cu gelozie și nutrind durerea.
SORA : Nu mă doare nimic, te asigur.
PACIENTUL : Ea coboară pe aripi lenește peste noiane de spumă
Și iat-acolo jos mărunta siluetă răstignită
Ce se agață de stînca neagră, ca la un pas de-nec,
Și simte pasărea cea mare deasupra sa și știe
Că nu poate lua cu sine aripi, voci sau vînturi,
Ce-l urmăresc pierdute cum coboară prin apele sticloase,
Pîn' ce zvonul
Care-i mai stăruie-n urechi e stins de valuri.

SORA : Ia pilulele astea, dragă, așa.
PACIENTUL : El s-a dus la fund ca înecatul,
Prin ape străpunse de soare, acolo unde
Sub creasta valului leneș încă mai e lumină
Prinsă cum e lumina într-un geam,
Unde un pește incrustat cu juvaeruri plutește lin ca pasărea,
Apoi în adîncimile mai din afund, unde totul e
Lumină tulbure, difuză, ca-n inima pădurii.

Cade și cade, pe lîngă brațe temătoare,
Pe lîngă fălci cu dinți ferestruiți și ape
înșelătoare ale morții,
Pînă ce se odihnește în sfîrșit pe fundul
oceanului.
Aici stîncile par îmbrăcate în ferigi luminoase,
iară peștii
Înoată licărind fosforescenți printre ierburi de mare
Și bancuri de lumini plutesc clipind ca niște ochi.
Aici domnește logica stranie a nopții.
Să fie oare-aici o diafană tînără-necată plutind
învăluită-n părul ei?
Purici de mare țopăie ca broaștele rîioase pe
țeasta palidă a stîncii.
Să fie-aici lucirea cărnii ca opalul?
Marile valve închise ca două uși albe
Întinzîndu-se și tremurînd asemeni chipului
Chinuit de cloroform, fața ei zîmbitoare
Aceluia de mult aproape uitat, iubit odată,
I-apare prin pînzele de apă ca o lună nouă
umbrită
Și trece oarbă, asemeni lunii moarte de demult.

El e înarmat cu indiferența somnului din adîncuri
Și plutește nevătămat printre ierburile
carnivore,
Unde schelete zac grămadă pînă-n tavanele
peșterilor
Ca roiuri de păianjeni albi, tremurători,
Pe cînd motoarele acoperite cu ierburi spălăcite
Cu valțuri și pistoane zvîcnind în verdele...

SORA : Hai, lasă, dragă. Of, eşti necăjit, nu? Toţi trecem prin perioade grele, toţi sîntem necăjiţi din cînd în cînd. Chiar şi eu. Aşa trebuie să gîndeşti despre necaz.

PACIENTUL : Nu oricine a cunoscut aceste adîncuri
Văgăunile negre şi fără fund ale mării,
Unde orice licărire a zilei piere deasupra,
Iar apele amorţite se mişcă încet, grele şi murdare...

SORA : Nu e bine să scuipi pilulele.

PACIENTUL : Murdare, murdărit, mă murdăresc, murdar.

SORA : O înghiţitură şi scapi. Gata.

PACIENTUL : Mă trezeşti, apoi mă adormi. Mă trezeşti şi apoi mă bagi la fund. Am să mă trezesc acum. Vreau să mă trezesc.

SORA : Atunci ridică-te.

PACIENTUL : Dar ce îmi tot dai, œ sînt pilulele astea, cum să mă trezesc cînd tu... cine-i omul acela care mă bagă la fund, care mă face să mă scufund cum se scufundă un înecat şi...?

SORA : Doctorul X. crede că tratamentul ăsta o să-ţi facă bine.

PACIENTUL : Celălalt unde-i, œl care se luptă cu mine?

SORA : Dacă te referi la doctorul Y., se va întoarce curînd.

PACIENTUL : Trebuie să mă ridic de pe fundul mării. Trebuie să înfrunt suprafaţa mării, fie furtună, fie nu, fiindcă Ei nu mă vor găsi niciodată în adîncuri. Şi-aşa nu e bine că-i aştept să vină în aerul nostru greu, plin de fum şi murdar, dar să aştept să coboare pe fundul mării, printre toate vapoarele scufundate,

nu, nu e rațional. Nu, trebuie să urc la suprafață și să le dau ocazia să mă vadă acolo, în văgăuna stîncii fierbinți.

SORA : Da, desigur, foarte bine. Dar fii bun și nu te mai agita atîta...

PACIENTUL : Bunătatea e altceva. Trebuie să mă trezesc. Trebuie. Trebuie să veghez. Altfel nu mai scap și nu mai plec de aici.

SORA : Da, nu știu ce să spun. Poate că nu-ți prieste tratamentul? Mai bine culcă-te, atunci. Foarte bine. Întoarce-te pe o parte. Fă-te ghem. Așa. Acum liniște. Șșșșșșșșșșșșșșș...

PACIENTUL : Nani, nani, copilaș
Legănat de furtună,
Dacă răul nu i-l faci,
Nici ea nu se-ndură.

Mi s-au răpit simțurile. Sînt lipsit de resurse fizice. Am înțepenit într-o maree. Cînd eram pe bunul meu vas *Lollipop* am fost țintuit acolo de vînt și de mare. Cînd am fost pe plută, nu mai era nimeni acolo în afară de mine. Pe stînca aceasta sînt însă bine prins. Sînt ținut bine. Nu pot face nimic altceva decît să mă țin cu putere de ea. Și să aștept. Sau să mă arunc în apă ca un scafandru, pînă la fundul oceanului, unde este întuneric ca în mațele unui pește și de unde nu poți pleca nicăieri decît spre suprafață. Am totuși o alternativă, da. Pot să mă rog de cineva să mă aducă deasupra, nu-i așa? Să mă agăț de coada unei păsări sau a unui pește. Dacă prietenii omului sînt cîinii, cine sînt prietenii marinarilor? Delfinii. Ei ne iubesc. Ne asemănăm, se spune.

Totuși, cînd oare a omorît vreun delfin oameni? Noi, însă, am ucis atît de mulți delfini numai din curiozitate, nici măcar pentru hrană sau de dragul de a omorî. Mă va duce la dragostea mea un delfin. Un delfin negru, lucios, cîntător, cu ochi iubitori și un bot lung ca de marmotă. Rezistă, sărmane delfin, în marea ta otrăvită, îngroșată de materie puturoasă din mațele omului și murdăria din mintea ucigașă a omului; nu muri încă, ține-te tare, ține-mă și scoate-mă din acest circuit nordic înghețat care mă macină și du-mă peste ape și în jos, în curentul blînd care lunecă spre sud, spre țărmurile mult dorite. Așa! Coboară pe sub apă dacă trebuie, pot respira apă dacă trebuie, dar înoată la suprafață dacă poți, ca să salut în trecere vreun prieten care și-a luat înfățișarea unei săgeți de foc sau a unui petic de lumină. Ascultă, delfinule, sînt într-adevăr greu? O ființă bună? Rudă apropiată? Du-mă doar spre sud, în curentul cel cald, vai, acum oceanul e neliniștit, sîntem săltați și aruncați de valuri ca în Uraganul care mi-a sfărîmat pluta de parcă ar fi fost de paie, dar acum știu că delfinul meu e o plută mai zdravănă, cu imaginație, vai, ce tensiune înspăimîntătoare, ce încordare, însă am ieșit, da, am ieșit, am ieșit de tot din curentul nordic, înotăm tot spre vest, de fapt spre sud-vest, dar în sens invers acelor de ceasornic, înainte fusese spre vest, în sensul acelor și fără nici o țintă în afară de Indiile de Vest și Florida, pe lîngă Marea Sargaselor și Curentul Golfului, duși în derivă de vîntul de vest și de Curentul Insulelor Canare, în cerc și în cerc și tot în cerc, dar acum, o, delfinule, pe această bulă fragilă de săpun, Pămîntul nostru, învîrtindu-se albastru și verde

și în toate culorile curcubeului, unde aerul și apa mînate spre nord se rotesc în vîrtejuri, în sensul timpului, de la stînga la dreapta, descriind mari spirale de suflu și lumină și apă, acum, delfinule, prieten cîntător, sîntem pe cealaltă cale și mă voi ține strîns de tine, te voi strînge cu brațele și mă voi încleșta de tine și mă voi agăța pînă la ultima suflare de răbdarea ta, răbdător, pînă ce mă depui pe țărmul dorit, căci, vai, delfinule, trebuie neapărat să mă duci acolo, să mă lași cu bine pe mal, nu mă lăsa să mă tot învîrtesc prea departe spre sud, tîrît de curentul brazilian al minții mele, nu, tu lasă-mă să cobor ușor de pe spinarea ta lunecoasă pe nisipul argintiu al coastei braziliene, unde, ridicîndu-ți ochii, vezi înălțîndu-se piscurile ținuturilor muntoase. Acolo este adevărata mea țintă și dragostea mea, așadar, delfinule, urmează-ți neapărat drumul.

Gata, iată țărmul. Și acum, mai mult decît oricînd, trebuie să ne urmăm drumul cu grijă. Nu avem în cale stînci, bancuri de nisip sau recifuri care să-ți turtească botul delicat sau să-ți smulgă fîșii din spinarea ta neagră și lucioasă, avem însă înainte coasta strălucitoare, iar din toate primejdiile Curentului Sudic, aceasta este cea mai mare, căci dacă ne fixăm ochii pe țărmul fermecător, dorindu-ne doar să ajungem la el, atunci curentul ne va arunca iară în ciclul uitării, în cerc și în cerc și tot în cerc, înapoi spre coastele Africii, unde vom avea tovărășia ghețarilor plutitori venind din sud, așa că înoată înainte, delfinule, și gîndește-te doar la ce trebuie să faci, adică la mine, la debarcarea mea pe țărm, nu te lăsa pradă visării la nisipul de argint și la pădurile

adînci de colo, căci dacă visezi, puterea ta va slăbi și vei luneca spre sud ca un pește mort sau pe moarte.

Gata. Da. Am sosit, sîntem aproape de mal, în tunetul valurilor care se sparg de țărm. Dar astupă-ți urechile, delfinule, nu asculta și nici nu privi, lasă-ți gîndurile mînate de un îndemn puternic. Înăuntru. Tot înăuntru. Încă simți pe aripa stîngă atingerea rece a curentului care ne trage spre sud. Înăuntru. Da, nici eu nu mă uit, dragă delfinule, căci dacă nu ajung la țărm acum și sîntem luați și duși de curent spre sud, iar în cerc și în cerc și tot în cerc, atunci cred că te voi ruga, delfinule să te porți cu mine cum se poartă și oamenii cu delfinii și să mă spinteci ca să-ți satisfaci curiozitatea. Dar mergi mai aproape. Da, mai aproape. Sîntem atît de aproape acum, încît copacii de pe plajă și de pe coasta înălțată dincolo de plajă atîrnă parcă deasupra noastră, așa cum atîrnă copacii deasupra unui rîu liniștit de pe continent. Și iată-ne la țărm. Dar nu vrei să vii cu mine, să-ți despici coada ta moale și lucioasă și neagră ca să-ți faci două picioare și să urcăm agale spre munții de colo, din depărtare? Nu vrei? Atunci cu bine, delfinule, cu bine, lunecă ușor pe apă înapoi în marea ta zburdalnică și fii fericit acolo, trăiește, respiră pînă cînd otrava pe care o pregătește omul pentru toate vietățile te găsește și te ucide oriunde-ai înota. Acum mă rostogolesc pe țărm de pe spinarea ta prietenoasă, îți mulțumesc, îți mulțumesc, ființă binevoitoare, îmi simt în fine picioarele sigure pe nisipul scîrțîitor, cu gleznele spălate de tivul rece al valurilor.

Și, în sfîrșit, părăsind marea unde m-am rotit iarăși și iarăși și iarăși veacuri întregi, mintea mi-e prinsă în

cercurile Timpului, asemenea depunerilor de pe cochiliile scoicilor sau înscrierii anilor în trunchiurile de copaci, păşesc pe nisipul uscat şi sărat, scuturîndu-mi trupul ca un cîine ud.

Trebuie să fi fost cam zece. Soarele îmi scălda din plin spatele de la înălţimea sa obişnuită din faptul dimineţii. Cerul era fără nori, de un albastru profund. Mă aflam pe o plajă imensă, cu nisip alb, care se întindea pe o lungime de cîţiva kilometri în ambele direcţii, pierzîndu-se în depărtare, în spatele unor promontorii stîncoase. În faţa mea cobora o pădure deasă pînă la marginea plajei. O briză adia dinspre mare, însufleţind ramurile copacilor. Frunzele scînteiau. Tot aşa şi marea. Nisipul de pe plajă sclipea. Era un peisaj plin de linişte, belşug şi încredere, dar în acelaşi timp lumina era confuză. M-am simţit mai bine cînd am ieşit din strălucirea orbitoare a plajei şi am intrat în umbra răcoroasă a copacilor. Pădurea nu era prea deasă şi puteai să păşeşti cu uşurinţă. De pe plajă văzusem că panta se înălţa abrupt pînă la un podiş înconjurat de stînci. Căutam o potecă, îndreptîndu-mă spre vest, pe sub copacii înalţi, şi în cele din urmă am descoperit o cărare nisipoasă ce părea să ducă spre ţinutul înalt de dinaintea mea. Păşeam alene, alinat. Zgomotul valurilor care se spărgeau de mal lăsa loc aici liniştii profunde. Deasupra mea ramurile copacilor sprijineau parcă o tăcere grea, îngreunată încă de ciripitul a mii de păsărele. Şi nu după mult timp am auzit în faţă un bubuit puternic ca al valurilor care se spărgeau de ţărm la patru, cinci kilometri în urma mea. Mă aflam pe malul unui rîu care se prăbuşea în şuvoaie printre stînci într-un alt

rîu, mai jos și mai lat, ce se rostogolea sclipitor mai departe pentru a se vărsa apoi în mare. Cărarea urca pe mal, preschimbîndu-se curînd într-o potecuță ce înainta printre stînci, pe lîngă cascadă. Am mers încet înainte, udat pînă la piele de stropii ce-mi topeau sarea amară de pe chip. Cînd am ajuns la capătul de sus al cascadei și am privit înapoi, am văzut o pantă abruptă, ce se întindea de-a lungul coastei. După ce cobora printre stînci, rîul se lățea și se liniștea la mai bine de doi kilometri de locul unde mă aflam. Nordul și sudul se vedeau ca-n palmă, pe deasupra frunzișului pădurii pe care o străbătusem, iar dincolo de pădure se întindea oceanul albastru care se contopea cu albastrul cerului într-o fîșie de nori albi răscoliți ca o spumă celestă. Întorcîndu-mă împrejur, culmile pe care le văzusem de pe plajă se înălțau încă în fața mea, căci mă găseam doar pe o creastă intermediară. Și iar am intrat în pădure, de data asta una mai puțin înaltă și rară, unde grozama și iarba neagră din regiunile înalte începeau deja să apară. Pădurea de aici era învăluită într-o atmosferă mai însuflețită și mai intimă decît aceea de mai jos, căci era plină de păsări și de triburi de maimuțe care sporovăiau fără încetare. Se simțea peste tot un parfum greu. Venea de la un copac pe care nu-l mai văzusem pînă atunci. Semăna oarecum cu un castan, dar avea flori mari de culoare mov, ca magnoliile, iar briza ușoară răspîndea parfumul, astfel încît părea să emane din fiecare copac sau tufiș. Cel ce pătrundea aici nu simțea nici un fel de dușmănie. Dimpotrivă, mă simțeam bine-venit, ca și cum m-aș fi aflat într-o țară în care dușmănia sau aversiunea încă nu se născuseră. După o vreme, tot urcînd

mai departe, dintr-un crîng de bambuși de pe marginea cărării îmi ieși înainte un animal masiv și pestriț ca un leopard, care se întoarse să mă privească gînditor, ghemuindu-se apoi la pămînt lîngă potecă, de unde mă urmări să vadă ce am de gînd. Chipul îi era încordat, dar binevoitor, iar ochii săi verzi mă priveau fără să clipească. Nu mi-a trecut prin gînd cîtuși de puțin să-mi fie teamă de el, așa că mi-am continuat drumul fără să-mi schimb ritmul, pînă cînd am ajuns în dreptul lui. Era cam la vreo șase pași de mine și părea nemaipomenit de mare și puternic. Cum stătea ghemuit la pămînt, își ținea capul la aceeași înălțime cu al meu. Am privit felina în față, înclinîndu-mi ușor fruntea – căci socoteam că un simplu zîmbet nu putea constitui un semn de recunoaștere –, la care, asemeni unei pisici care vrea să-ți recunoască prezența sau prietenia, dar e prea leneșă sau prea mîndră ca să se miște, leopardul sau puma sau ce era pur și simplu și-a închis ochii pe jumătate și a început să toarcă ușor. Am trecut mai departe. Fiara m-a urmărit puțin cu privirea, m-a urmat cîțiva pași și apoi a făcut un salt părăsind poteca și dispărînd în tufișurile mari de pe malul rîului ce sclipea și tremura în toate culorile curcubeului: sute de fire de păianjen reflectau lumina soarelui. Am continuat să urc. Amiaza era acum pe sfîrșite, soarele îmi bătea drept în față, iar strălucirea lui îmi rănea ochii. Privind înapoi, aveam impresia că parcursesem jumătate din distanța dintre țărm și ținta mea: podișul înconjurat de stînci, însă văgăuna sau panta afundată în coasta ținutului prin care urcasem, pe lîngă cascadă, nu se zărea deloc: nu se înfățișa acum decît o pantă lungă și

continuă pînă la plaja de lîngă mare, cu cîteva petice de pîclă cenușie în dreptul cascadelor. Prăpăstiile erau semnalate mai mult prin sunet, uruitul încă audibil al torentelor. Dacă nu aș fi urcat panta și nu aș fi descoperit eu însumi genunea, nu aș fi crezut că așa ceva exista, ceea ce însemna că în fața mea mai puteau foarte bine să fie și alte prăpăstii sau pante abrupte pe care pădurea le înghițise și le nivelase. Închis între malurile sale înalte, rîul curgea năvalnic pe lîngă mine, rostogolindu-și valurile verzi-întunecate. Era un adevărat paradis al păsărilor și maimuțelor, iar cînd m-am așezat la umbra copacilor să-mi odihnesc trupul și ochii obosiți de strălucirea soarelui, am zărit pe malul celălalt cîteva căprioare tinere venite să se adape. M-am hotărît să mă întind puțin, găsind o pantă acoperită cu iarbă, unde razele soarelui se strecurau prin frunzișul legănat de vînt, și am adormit în lumina vărgată. Cînd m-am trezit, am găsit felina aurie și pestriță întinsă alături de mine. Sub copaci începuse să se întunece. Dormisem mai mult decît avusesem de gînd. M-am hotărît atunci să rămîn acolo peste noapte, căci știam că prietena mea felină va sta să mă păzească. Descoperind un pom încărcat cu fructe violet-portocalii, aducînd cu prunele, m-am înfruptat din ele pe post de cină; după atîta vreme de cînd nu mai mîncasem hrană de uscat, mi se părea că gust fructe pentru prima oară în viață, fiecare mușcătură oferindu-mi o senzație delicioasă. M-am așezat din nou pe iarbă și am așteptat, pe cînd lumina se topea încet-încet, la acel ceas al înserării cînd totul în natură e întristat de soarele care se cufundă. Fiara galbenă se apropie atît de mult de mine, încît puteam să o ating

cu mîna. Se culcă, așezîndu-și capul uriaș pe labele din față, cu ochii săi verzi pironiți în depărtare, dincolo de rîu. O simțeam mulțumită de tovărășia mea, pe cînd lumina părăsea partea noastră de lume, iar noaptea se strecura tainic dinspre mare. Stăteam amîndoi alături în timp ce priveliștea se estompa treptat: mai întîi rîul adînc, apoi copacii de pe malul îndepărtat, ale căror crengi dinspre vîrf reținеau cel mai mult razele soarelui, apoi tufișurile cele mai apropiate și, în cele din urmă, firele de iarbă pe care le alesesem ca mici puncte de reper, încercînd să le reținе formele – ca și cum coborîrea apăsătoare a întunericului putea fi împiedicată de aceste micuțe santinele. Intrară în scenă sunetele, mult mai puternice în noaptea care se lăsase. Huruitul valurilor spărgîndu-se pe plaja depărtată încă se auzea, ca un ton subtil al liniștii ce mă înconjura, rostogolirea în spirală a rîului în albia sa răzbătea de sub clipocitul de la suprafață, iar păsările de noapte începuseră să freamăte și să sporovăiască în ramurile foarte joase de deasupra mea. Deodată marea felină își înălță capul și scoase un răget ale cărui vibrații se sparseră în ecouri ce se împrăștiară în toate direcțiile, coborînd pe coastele dealurilor și colinelor golașe ce nu se mai zăreau. Am auzit deodată o mișcare în tufișurile din spate și mi-am zis că poate prietena mea, fiara, plecase să vîneze sau să umble prin pădure, dar cînd mi-am încordat privirea încercînd să pătrund întunericul adînc și înmiresmat, am văzut că acum se aflau în apropiere două feline culcate una lîngă alta și că nou-sosita lingea cu gingășie chipul celeilalte, care torcea mulțumită.

Întunericul apăsa greu, nu era însă rece, și simțeam o umezeală caldă în aerul pe care îl trăgeam în plămînii mei atît de îmbibați de sare, încît de-abia acum, cînd se goleau încet-încet de ea, începeam să respir din nou ca o ființă de uscat și nu de mare, cum fusesem pînă atunci. Deodată bezna se lumină de o strălucire interioară și întorcîndu-mi capul spre stînga am văzut poiana scăldată în razele lunii, iar rîul își dezvălui albia în dîre de lumină mișcătoare. Luna încă nu se zărea, dar se înălță curînd deasupra copacilor; de pe tăpșanul unde ședeam eu, părea hăt în înaltul cerului. Stelele se stinseră sau păreau mai curînd că încearcă să se arate de sub o apă scînteietoare, iar poiana era scăldată de o lumină liniștită. Cele două feline galbene, care nu mai erau galbene acum, cu petele lor întunecate părînd asemenea urmelor lăsate de o jivină pe pămîntul scăldat în rouă argintie, se lingeau și torceau dînd semne de neliniște, ca și cum voiau să se miște din locul unde se găseau. M-am hotărît atunci să-mi continui drumul noaptea, dacă vremea rămînea caldă și cărarea ce urca de-a lungul rîului nu era întreruptă de stînci sau hăuri, înfățișîndu-se luminată și ușor de parcurs. M-am ridicat în picioare, părăsind cu părere de rău poiana înmiresmată, și mi-am continuat drumul urcînd spre înălțimile din depărtare, iar felinele mă urmau la o distanță de cîțiva pași, cu ochii lor verzi strălucind în lumina lunii, după cum am constatat cînd am întors capul să mă asigur că veneau după mine – căci mergeau fără să facă nici cel mai mic zgomot, ca și cum aș fi fost însoțit de două umbre argintii.

Noaptea mi s-a părut foarte scurtă. Pe nesimțite, luna coborî plină pe cerul de la apus, asemenea soarelui mai devreme, iar strălucirea ei solemnă îmi umplu stăpînitor ochii pînă cînd mi-am simțit interiorul craniului spălat de clarul lunii. M-am întors atunci și am văzut că dimineața zugrăvea cerul în roz și auriu deasupra mării. Cele două fiare prietenoase dispăruseră între timp. Eram iar singur. Rîul din stînga mea, cenușiu acum în lumina de dinaintea răsăritului, nu mai curgea domol și bogat, înfățișîndu-se mai lat, mai puțin adînc și sfărîmat din loc în loc de stînci, mici cascade și insulițe. Mai departe, în fața mea, rîul năvălea într-o altă cascadă mult mai largă, iar poteca pe care mă aflam urca abrupt printre copacii neclintiți, dar strîmbi, așa cum sînt aceia siliți să crească în aerul de munte, pe o pantă abruptă, unde pămîntul este necontenit subțiat de ploaie. Eram foarte obosit, dar am socotit că e mai bine să urc înainte pînă ce soarele avea să-mi lumineze iar chipul și să-mi bată în ochi. Am continuat să merg, dar acum înaintam încet deoarece cărarea devenise o potecă foarte îngustă, uneori redusă numai la mici goluri unde abia îți puteai sprijini piciorul pe stînci, la distanță de cîțiva pași unele de altele, deseori lunecoase din cauza pulberii lichide pe care o împroșca rîul.

Am continuat să urc din ce în ce mai sus, pe jumătate amețit de zgomotul apelor ce se izbeau de stînci și de vînturile dușmănoase și biciuitoare care păreau să sufle din toate direcțiile, tăindu-mi respirația. Totuși eram înviorat de prospețimea aerului și de sforțările pe care le făceam pentru a respira adînc, așa încît tot ce mă înconjura îmi apărea de două ori mai clar datorită

minții mele limpezi și luminii nou-născute a zorilor. Marginea podișului și stîncile care-l înconjurau îmi apăreau atît de aproape deasupra mea încît, dacă vînturile ar fi rostogolit de sus bolovani smulși de pe margini, aceștia m-ar fi zdrobit fără scăpare. Părea că întreaga masă a stîncilor era gata să se adîncească dintr-odată în munte, așa cum lunecase deja pămîntul sub propria greutate în partea dinspre poalele pantei. Am continuat să înaintez, ținîndu-mă de ramurile tufișurilor și chiar de mănunchiuri de trestii înalte care îmi răneau mîinile și brațele. Dacă vîntul nu mi-ar fi spulberat orice gînduri clare din minte poate că aș fi fost descurajat foarte repede să mai continui urcușul, dar, cum nu mă mai gîndeam la nimic, deși ceea ce mi se înfățișa înaintea ochilor nu-mi prevestea nimic bun, am continuat să merg ca un robot. Se vedea acum clar că înaintea mea era o despicătură îngustă în peretele stîncos, probabil prea periculoasă pentru a mă aventura în ea și că deasupra despicăturii – în cazul cînd aș fi ajuns acolo – se înălța o stîncă perpendiculară netedă ca sticla pînă la marginea povîrnișului. Nu se vedea nici o cale prin care să ocolesc despicătura. De-a lungul unuia dintre pereții abrupți ai muntelui, în care apărea deschizătura, vuiau apele rîului, coborînd năvalnic mai mult prin aer decît prin albia stîncoasă. Pe partea aceea nu vedeam decît un noian de ape spulberate. De cealaltă parte aveam o pantă argiloasă, foarte abruptă, sub care se deschidea o prăpastie. Era cu neputință să-mi fac drum pe partea dreaptă traversînd panta, deoarece chiar și o pietricică desprinsă din ea pornea o avalanșă pe care o auzeam prăvălindu-se pînă în pădurea de la

poalele hăului. Totuși cărarea urmase cursul rîului tot drumul pînă aici, cineva sau ceva folosise înaintea mea această cărare a cărei țintă părea să fie, cum nu se poate mai limpede, despicătura din stînca din fața mea. Ca urmare am continuat să urc, pătrunzînd în tăietura dintre stînci. Lumina soarelui de dimineață se zărea sclipind pe cerul albastru, departe, deasupra capului, căci mă aflam acum închis într-o penumbră cu miros de lilieci. A trebuit să-mi urmez drumul în sus frecîndu-mă de pereții stîncoși, sprijinindu-mi picioarele de unul din aceștia și spatele și umerii de celălalt. A fost o sforțare înceată și dureroasă, dar în cele din urmă am reușit să mă cațăr pînă la o platformă îngustă de la baza peretelui sticlos, ultima porțiune înainte de a ajunge sus. Uitîndu-mă în jos, aveam priveliștea unor păduri magnifice prin care rîul apărea ca o dungă verde strălucitoare, iar de partea cealaltă a pădurilor se vedea o dungă albă de nisip, de-a lungul țărmului, descriind un arc de cerc, dincolo de care se întindea marea, pînă la orizont. Sus, unde ajunsesem, stăpînea mirosul înțepător al apelor tulburi și parfumurile înflorite din pădurile de dedesubt. Văgăuna puturoasă prin care urcasem părea acum lipsită de orice importanță în călătoria mea, căci bezna și apăsarea ei păreau străine de vastul spațiu luminos pe care îl străbătusem pînă acolo; totuși nu se întîmplase chiar așa și, drept urmare, m-am silit să-mi amintesc totul. Fără chinuitoarea cățărare prin despicătură nu m-aș fi aflat în locul unde mă găseam acum. De aici, însă, nu exista nici o cale să-mi continui urcușul, sau cel puțin așa părea. Trebuia să merg mai departe deoarece nu puteam face nimic altceva; totuși nu puteam

urca. Brîna pe care mă aflam, lată de aproape un metru, se topea foarte repede în văzduh, după cum am constatat cercetînd-o pînă la capăt în ambele direcții. Drept în fața mea se găsea un perete de stîncă negricioasă și netedă ca oglinda pe care mi-am fixat privirea, așa cum cercetasem pereții lucioși ai valurilor cînd mă aflam pe mare. Numai că aici nu mai erau pești care să mă privească lung din valuri, ci numai imaginea ștearsă a unui chip acoperit de barbă ce crescuse în voie săptămîni la rînd. Nu știam ce să fac. Mi se părea imposibil să mă cațăr pe stînca sticloasă. Era înaltă de vreo opt, nouă metri și nu vedeam nici un fel de crăpătură sau spărtură în peretele neted. M-am așezat pe brînă privind spre răsărit la soarele de dimineață, apoi la drumul pe care urcasem, și gîndindu-mă că aici mă găsea moartea, dacă nu mă găsise în altă parte. Deodată am sesizat o mișcare în despicătura prin care urcasem și am văzut capul felinei galbene ivindu-se cu prudență deasupra potecii, deoarece urcușul era periculos chiar și pentru ea – cu siguranță că pentru ea fusese la fel de îngust cît fusese de lat pentru mine. În urma felinei urca prietena sau perechea ei. M-am dat mult la o parte să fac loc pe brînă celor două animale, dar nu au vrut să rămînă cu mine. Rînd pe rînd, și-au întors capul și m-au privit lung și stăruitor cu ochii lor verzi. Capetele lor mari și blănoase se profilau pe cerul foarte albastru; apoi au început să urce una după alta stînca sticloasă și abruptă din cîteva salturi ușoare. Am zărit două capete, încă profilate pe cerul albastru, privind cercetător în josul stîncii, în direcția mea, de la vreo nouă metri înălțime. M-am ridicat și m-am dus la locul

de pe platformă de unde porniseră felinele să urce în salturi, fără să-mi cred încă ochilor, dar ajuns acolo am observat că pe suprafața netedă și sticloasă a stîncii se afla o dungă aspră, ca o potecă, vizibilă cînd era luminată de soare numai dintr-un anumit unghi. Nu avea asperitățile unui trunchi cu coaja groasă, ci asprimea unei roci de granit erodate de vreme. Fără exemplul celor două fiare nici nu mi-ar fi trecut prin minte să încerc să mă cațăr ca o muscă pe această panglică zgrunțuroasă de-a lungul peretelui neted, dar așa, mi-am întins trupul cît am putut și, prinzîndu-mă cu palmele tot mai sus de perete, am constatat că dacă nu mă mai gîndeam cît era de înspăimîntător și de periculos ceea ce făceam, mîinile și picioarele îmi rămîneau agățate de fața aspră a stîncii, pînă ce m-am trezit deasupra peretelui ca oglinda și m-am prăvălit printre bolovanii de la marginea podișului unde voisem să ajung. Mi-a apărut atunci clar că această înălțime, culmea a tot ce îmi dorisem din momentul cînd ieșisem din mare în ziua precedentă pe plaja rămasă acum jos, foarte departe, era un platou întins de la poalele unor munți ce se înălțau spre apus, profilați pe orizontul îndepărtat, probabil la vreo șaptezeci de kilometri depărtare. Privind în jos spre înspăimîntătoarea potecă pe care urcasem, nu mi se mai părea acum cine știe ce, iar culmea abruptă și sticloasă pe care o socotisem imposibil de escaladat nu mi se arăta cu nimic mai înfricoșătoare și de neizbutit decît orice lucru deja făcut și depășit chiar cu ușurință. Rîul cel lat era o panglică argintie strălucitoare. Cascadele din partea de jos a acestuia – la o depărtare de vreo șaisprezece kilometri, acolo unde

întregul ținut, cu povara sa de codri deși, luneca neted spre mare – apăreau doar ca o linie umbrită printre vîrfurile copacilor, iar un nor alb, atîrnînd foarte jos deasupra pădurii, reprezenta cataractele desfășurate pe cîțiva kilometri. Din cascadele de sub marginea platoului, ale căror ape învolburate mai că atingeau culmea muntelui, nu mai rămăsese acum decît sunetul, căci prăbușirea lor în hăul de dedesubt nu se mai zărea deloc.

Vedeam de sus întreaga coastă și dincolo de aceasta oceanul albastru. Aveam impresia că eram singur pe lume. Nu se zărea nici un vapor în larg și nici măcar vreo canoe pe rîu. Pădurile nesfîrșite se întindeau tăcute sub mine și nicăieri cît vedeam cu ochii, străbătînd cu privirea zeci de kilometri de codru, nu se vedea înălțîndu-se vreo coloană de fum care să indice vreo gospodărie sau vreun călător făcîndu-și de mîncare.

Pe podișul pe care mă aflam vegetația era diferită. Aici erau copacii mai zvelți și mai veseli ai savanei, cu ierburile înalte care aveau să devină în curînd aurii. Cum priveam spre apus la munții cu vîrfuri troienite de zăpadă iarna, acum de un albastru văratic, din stînga răzbătea pînă la mine zgomotul unei ape. Traversînd un teren destul de neted, am descoperit cauza zgomotului la un kilometru mai spre sud. Rîul al cărui curs îl urmasem de la malul mării curgea iute într-o albie stîncoasă și puțin adîncă. Era mai mult un pîrîu lat și șopotitor, cu golfulețe și plaje unde și un copil se putea juca în siguranță. Rîul însă nu se revărsa urlînd peste marginea povîrnișului și peste pereții ca de sticlă care păreau într-adevăr să fi fost neteziți de apă într-o vreme îndepărtată. Nu. Cam la vreun kilometru distanță de

marginea peretelui stîncos se deschidea, lată de cîteva sute de metri, o despicătură în albia rîului. Noianul de apă pur și simplu luneca în deschizătură, dispărînd în pămînt aproape fără nici un zgomot. Se putea însă vedea ușor unde fusese albia rîului cu mii sau milioane de ani în urmă, deoarece, de partea cealaltă a văgăunii prin care rîul luneca în interiorul pămîntului, se afla încă vechea albie, ca un canal puțin adînc, dar lat și lățindu-se și mai mult în apropierea peretelui stîncii peste care cursese odată. Era acoperită acum de tufișuri, iarbă și pietroaie, mai adîncită într-o parte, unde rîul parcă se gîndise să formeze o cotitură, așa cum fac apele curgătoare care, din cauza terenului, nu pot curge drept și se rotesc uneori în spirale exercitînd o puternică presiune cînd asupra unui mal, cînd asupra celuilalt. Rîul însă nu știuse că se putea azvîrli peste marginea stîncii abrupte care îl aștepta puțin mai departe și care avea să facă, prin urmare, inutile orice pregătiri pentru a forma vreo cotitură : apa se prăbușise în trecut direct peste marginea prăpastiei, iar cînd m-am apropiat de margine și am privit în jos, am văzut că albia rîului, roasă și netezită din vremea cînd fusese o cascadă, încă se putea distinge printre bucățile de stîncă împrăștiate sub cornișa sticloasă pe care o crezusem imposibil de urcat. Rîul ieșea brusc la suprafață la treizeci de metri mai jos, după o lungă călătorie prin puțul cufundat în beznă. Țîșnea la fel de scînteietor, limpede și zgomotos cum fusese și deasupra, înainte de a lua contact cu atmosfera subpămînteană. După ieșirea la lumină se izbea, se avînta huruind și se sfărîma, așa cum îl văzusem

în dimineața precedentă, în timp ce mă cățăram pe poteca de pe malul apei.

M-am înapoiat să privesc iarăși în văgăuna uriașă de pe podiș prin care rîul cădea în adîncuri, ca apa dintr-o cadă de baie prin scurgere, și am văzut deasupra abisului un vîrtej încărcat cu o pulbere lichidă care radia culorile curcubeului. Mi-am întors din nou privirea spre vest, la soarele gata să apună, și mi-am spus că trebuie să găsesc un loc unde să dorm în noaptea care avea să urmeze. Gîndindu-mă la zilele și nopțile rămase în urmă, nici nu mai izbuteam să-mi amintesc cînd mai dormisem bine și liniștit. Nici vorbă de așa ceva de cînd ajunsesem pe acest țărm prietenos – căci nu se putea numi somn acea jumătate de oră furată în timp ce apunea soarele și mă veghea felina galbenă. Și nici pe spinarea prietenoasă a delfinului, cu atît mai puțin pe stîncă sau pe plută. Timpul mi se înfățișa, în urma mea, puternic luminat în toate detaliile lui, primejdios și uniform – nestrăbătut de dungi întunecate, asemenea unor tăieturi adînci de cuțit. Atunci cînd aruncăm de obicei o privire în urmă, la drumul parcurs, parcă vedem umbre negre ce se întind de-a curmezișul, cu petice de soare sau de lună între ele. Ajunsesem să cred că devenisem acum o ființă ce își depășise nevoia de somn și asta mă încînta.

M-am hotărît să privesc căderea nopții alături de prietenii mei, marile feline colorate, și m-am dus înapoi, străbătînd o lume muiată în apus de soare, pînă la locul unde cele două animale îmi arătaseră cum să mă cațăr pe imposibilul perete sticlos. Dar nu erau acolo. Atmosfera se umplu din nou de singurătatea apusului.

Eram atît de melancolic, încît îmi venea să plîng sau să-mi ascund capul sub o pătură – dacă aș fi avut vreuna la îndemînă – și să alunec cu tristețea mea înapoi din fața luminii. Dar scena era prea sublimă ca să nu privesc soarele ce cobora în spatele vîrfurilor albastre din depărtare, iar întunericul se lăsa mai întîi asupra mării, apoi asupra pădurilor și, în fine, se strecura încet pînă la locul unde eram așezat, cu spatele rezemat de un copac încă tînăr și destul de elastic pentru a-i putea simți trunchiul legănîndu-se îndată ce briza nopții începu să adie. Am privit iarăși răsăritul lunii și, deși în seara aceea eram foarte sus, am zărit mai întîi revărsarea de argint curat în bezna de la răsărit, apoi scînteierea ondulată și argintie ce se întindea pe oceanul din depărtare și, în sfîrșit, prima dungă de argint atunci cînd luna se furișă afară din apa mării. Urma o noapte tot atît de blîndă și de luminoasă ca și cea precedentă. Am stat veghind scurgerea nopții și așteptîndu-mi minunatele fiare. Dar nu au venit. Nu au venit! N-au mai venit niciodată. Nu le-am mai văzut de atunci, deși uneori, cînd stau la marginea podișului înconjurat de stînci și privesc în jos peste vîrfurile copacilor din pădurile de jos, îmi închipui că văd o flacără galbenă mișcîndu-se în întunericul stropit cu galben sau îmi închipui că, lîngă un rîu, care de aici apare ca o dungă șerpuitoare verde-albastră, văd un punct galben: felina ghemuindu-se pe mal să se adape. Uneori icnetul răsunător al vreunei fiare sau un răget mai puternic decît zgomotul tuturor cascadelor mă face să-mi amintesc de ele – și să sper în ajutorul lor pentru următorul călător care atinge după atîta amar de timp uscatul pe această coastă minunată.

Noaptea a fost și de data aceasta scurtă. Poate că am dormit puțin, dar dacă s-a întîmplat așa, somnul mi-a fost atît de plin de strălucirea luminii care îmi scălda pleoapele, încît dimineața aveam în urmă, de la apusul soarelui, un petic de timp umplut uniform cu un argintiu răcoros și înviorător. M-am gîndit că ar fi poate cazul să încerc să-mi fac drum spre munții din depărtare cînd lumina soarelui avea să revină din plin pe pămînt, dar cînd a venit într-adevăr – cînd mica bulă a Pămîntului s-a rotit astfel încît peticul pe care stăteam privea drept în față soarele, atunci am observat că arborele de care mă rezemasem toată noaptea creștea dintr-o crăpătură, iar aceasta se găsea într-o rocă mare și netedă, și că...

Acum trebuie însă să fiu atent și să-mi descriu mișcările minții într-un mod precis. Deoarece dintr-odată a trecut la viteza timpului desfășurat cu încetinitorul – ca atunci cînd, căzînd de pe o scară, cineva are timp să gîndească: am să cad la pămînt exact acolo și trebuie să mă întorc ușor în aer, ca să nu-mi lovesc șira spinării de marginea aceea ascuțită spre care cad. Și într-adevăr te întorci în aer și chiar ai timp să gîndești: căzătura asta s-ar putea să mă rănească rău, e oare cineva în casă să mă ajute? – și așa mai departe. Toate acestea într-un interval de timp prea scurt chiar și pentru un singur gînd, în mod normal. Dar greșim cînd despărțim mașinăria minții de cea a timpului: sînt același lucru. Numai în asemenea momente frapante și excepționale putem recunoaște acest fapt. În timp ce priveam la blocul de piatră teșit, care categoric fusese cioplit, deoarece vedeam semne lăsate de mîna omului, mintea mea își

încetini ritmul, iar timpul începu să treacă mai repede, sau poate timpul își încetini mișcarea, pe cînd mintea mea își iuți ritmul. Oricare ar fi fost procesul, am devenit deodată foarte vioi și însuflețit și chiar m-am ridicat în picioare fără să-mi dau seama, plimbîndu-mi privirea în jur. În fața ochilor aveam temelia unei case mari sau a unui templu, sau a clădirii vreunei instituții publice, care acum se vedea clar pe o rază de vreo două sute de metri de jur-împrejurul meu, îngropată în iarba proaspătă și verde. Nu văzusem totuși nimic în ajun, în afară de o savană cu ierburi și cîteva stînci împrăștiate printre copacii piperniciți. Temelia ruinată apărea acum foarte clar. Era ca și cum faptul că știam dinainte ce aveam să văd mă făcea să văd ceea ce altfel n-aș fi putut vedea – căci deja credeam pe jumătate că închipuirea mea crease ceea ce vedeam. Într-adevăr, îmi era nespus de greu să cred că în ajun mă cățărasem peste marginea povîrnișului, gata să mă aștept la orice, chiar și la orașe populate și la ciclopi, și totuși nu văzusem ceva atît de limpede. Această cetate sau oraș sau fortăreață fusese de piatră. Pretutindeni în jurul meu pardoselile și temeliile se vedeau cu ochiul liber. Peste tot zăceau la pămînt stîlpi și coloane de piatră. Am mers spre nord un timp – dar în direcția aceasta dovezile că acolo locuiseră cîndva oameni păreau să se întindă la infinit. Am mers spre apus – cetatea se întindea mult mai departe de locul unde m-am oprit plictisit de mers și de unde m-am îndreptat apoi spre sud. Lespezile, blocurile și pardoseala de piatră cioplită ajungeau pînă la malul rîului de-a lungul căruia mersesem în ajun – și nu văzusem nici un fel de ruine, deși acestea se

întindeau chiar pînă la marginea povîrnișului abrupt. Odată existase, așadar, aici, la marginea podișului, înălțîndu-se deasupra mării și pădurilor, o foarte mare și frumoasă cetate.

În acel moment am simțit că nu mai pot pleca de acolo. Înainte de răsăritul soarelui avusesem intenția să călătoresc mai departe spre munți, dar acum mă atrăgeau vestigiile vechii cetăți. Simțeam că nu mai pot părăsi ruinele. Nu se vedea însă nicăieri vreun loc unde să mă pot adăposti. Am umblat încoace și încolo un timp, în vreme ce soarele se înălța repede deasupra oceanului verzui-albastru. Mă gîndeam, fără multă convingere, că s-ar putea să găsesc vreo casă sau încăpere sau altceva unde să mă pot adăposti în caz de ploaie sau vînt. În cele din urmă am găsit ceva, într-un loc pe unde de altfel umblasem, sau cel puțin așa credeam, dar în acel moment era greu să-mi dau seama exact pe unde cutreierasem în numeroasele mele plimbări peste tot. Într-o direcție în care, cu siguranță, privisem deja de mai multe ori, am observat deodată înălțîndu-se niște ruine, iar cînd m-am apropiat de acestea, am constatat că grămada de blocuri de piatră fusese odată o casă foarte mare sau o clădire pentru adunări sau vreun depozit de mărfuri. Pereții uscați, din piatră, rămăseseră întregi și aveau, probabil, vreo cincisprezece metri înălțime. Îmbinarea și felul în care erau cioplite blocurile, de un galben cald, plăcut, din argilă pietrificată de vremuri și împodobite cu felurite modele, constituiau o realizare foarte reușită. Pardoseala acoperită de un strat foarte subțire de moloz și de pămînt gălbui adus de vînturi era din mozaic albastru, verde

și auriu. M-am oprit într-o încăpere centrală din care ușile, plasate lîngă colțuri, dădeau în încăperi mai mici cu ziduri mult mai scunde. Nu mai existau nici acoperișuri și nici tavane. Am mers cînd într-o parte, cînd într-alta pe pardoseala ornamentată cu desene, printre pereții foarte numeroși, constatînd că impresionanta construcție era întreagă, în afara acoperișului, în locul căruia se vedea deasupra capului un cer senin, albastru și strălucitor, iar ceva mai tîrziu, însuși soarele revărsîndu-și razele asupra clădirii, făcînd ca interiorul să ofere un contrast puternic între umbrele întunecate și spațiile scăldate în lumină aurie. Nici măcar o piatră nu se desprinsese din ziduri și nici un centimetru de mozaic nu se pierduse din imensa pardoseală. Mă miram că nu observasem totuși de la început această clădire înălțîndu-se din ierburile multicolore. Am înaintat pînă în spațiul unde fusese ușa, de unde am privit afară. Nu m-a surprins deloc faptul că m-am văzut înconjurat de ruinele unei cetăți de piatră care se întindea pînă departe, cît vedeam cu ochii din capul treptelor înalte de piatră în fața cărora mă găseam acum. Printre clădiri creșteau copaci și se vedea că în spațiile dintre case fuseseră grădini, deoarece peste tot înfloreau tot felul de plante răspîndind felurite parfumuri, iar de la o casă la alta existau canale cu apă ai căror pereți și albii de piatră răcoroasă erau intacte, ca și cum ar fi fost întreținute de muncitori nevăzuți. Aveam acum un mare număr de clădiri de toate felurile din care să-mi pot alege o locuință, dar nici măcar una dintre ele nu avea acoperiș. Oare clădirile acestea fuseseră învelite în trecut cu stuf? Oare această iarbă foarte delicată și aspră se

transforma, pe măsură ce îmbătrînea, în trestia cu tulpina rezistentă pe care omul o folosește pentru acoperișuri? Ce fel de cetate fusese aceasta, atît de bine păstrată, încît părea să fie locuită de niște stafii prietenoase și harnice – și totuși fără acoperișuri? Și ce cetate de piatră, de mărimea și măreția acesteia, a putut avea vreodată acoperișuri din stuf?

Am ales o casă mai mică decît majoritatea celorlalte, care avea o grădină de trandafiri și în care apa curgea peste tot, atît în apeducte închise, cît și deschise. Era aproape pe marginea povîrnișului și din ea vedeam limpede tot peisajul pînă la mare, precum și cerul, așa încît ochiul parcurgea încet un cerc de la cascadele dintre stînci, aflate dedesubtul crestei sticloase, urmărind căderile de apă, apoi pădurile dese și întunecate, țărmul, oceanul, cerul, pentru ca apoi privirea să se înalțe drept spre soare, clipind din pricina luminii orbitoare, și să se coboare spre picioarele mele bine proptite pe marginea stîncii abrupte.

Din ce puteam face oare un acoperiș pentru noua mea locuință? Întrebarea aceasta mi-a oferit un răspuns pentru cea dinainte. Ce au folosit locuitorii cetății pentru acoperișurile caselor lor? Răspunsul era: argilă. Între blocurile de piatră ale vechilor temelii și canalele de piatră, pămîntul era argilos. Cînd l-am luat în mînă și l-am stropit cu apă, mi s-a format imediat în palmă acel material compact și greu pe care îl folosesc olarii. Cîndva această cetate avusese acoperișuri de olane făcute din lutul acesta, însă lutul fiind mai puțin rezistent la distrugerile vremii decît piatra, olanele au fost roase de ploile grele și de vînturile care cu siguranță răbufnesc

și pustiesc această regiune mărginașă, înaltă și expusă intemperiilor ori de cîte ori este bîntuită de furtuni. Era clar că locuitorii nu mai existau. Unde erau? De ce fusese în întregime părăsită această cetate acum pustie? De ce, deși părea un loc ideal pentru ca o societate omenească să poată viețui aici? Avea ușor la îndemînă materiale de construcție, avea case de tot felul aproape întregi și perfecte, în afară de acoperișuri, avea apă bună și curată și un climat care favoriza creșterea oricăror feluri de flori și de legume. Oare miile sale de locuitori pieriseră în vreo molimă? Fugiseră înspăimîntați de amenințarea cutremurelor? Fuseseră uciși toți în vreun război?

Nu aveam nici o posibilitate să descopăr adevărul, așa că m-am hotărît să nu mă mai gîndesc. Voiam să mai rămîn acolo un timp; totuși, n-am vrut să mă ostenesc să-mi construiesc un acoperiș. Pereții casei ofereau destul adăpost împotriva soarelui și încă nu sosise anotimpul ploilor, dar chiar dacă ar fi venit, totul s-ar fi uscat repede la înălțimea la care eram, iar terenul nu era dintre acelea care să rămînă umede sau reci.

Am găsit un arbore plăcut mirositor, semănînd oarecum cu eucaliptul albastru, dar cu frunze mai fine. Am cules cîteva brațe pline și le-am dus la adăpostul unui perete. Mi-am făcut din ele un așternut cald și bogat în care mă puteam îngropa dacă mi-ar fi fost rece noaptea. Am mîncat cîteva fructe dulci și roz, semănînd cu piersicile, culese din pomii care creșteau încovoiați deasupra apeductului din apropierea casei. Am băut apoi apă – și mi-am dat seama că nevoile mele animalice fuseseră satisfăcute. Nu aveam de făcut altceva pe viitor decît să culeg fructe și să aduc frunze proaspete ori de cîte

ori se veștejeau acelea din care îmi făcusem patul, în rest puteam sta pe marginea stîncii abrupte să privesc cum se adună norii deasupra mării, să urmăresc fazele lunii în creștere și descreștere și să-mi adaptez ritmul adormirii și deșteptării după lăsarea și risipirea întunericului.

Și nu însemna că eram singur. Fiindcă cetatea era învăluită într-o atmosferă aparte, ca și cum ar fi fost locuită, după cum am spus. Ba chiar ca și cum ar fi fost ea însăși un om sau ar fi avut suflet, ar fi fost o ființă. Părea să mă cunoască. Zidurile păreau să-mi simtă prezența cînd treceam pe lîngă ele. Cînd luna răsări pentru a treia oară de cînd venisem de jos, de departe, de pe coasta mării, eu colindam străzile și bulevardele ca și cum m-aș fi aflat într-un grup de prieteni.

Foarte tîrziu în noaptea aceea, cînd luna se lăsase deja deasupra munților, m-am culcat pe patul de frunze care emanau un parfum minunat, dormind cu adevărat un timp. A fost un somn ușor, încîntător, din care nu am făcut nici o sforțare să mă trezesc, căci vorbeam cu vechii mei tovarăși de pe corabie: George și Charlie, James și Stephen și Miles și ceilalți, și în discuția noastră au intervenit Conchita și Nancy, care își cîntau cîntecele și rîdeau. Cînd m-am trezit, soarele răsărea strălucitor din marea verde-albăstruie, și am simțit destul de clar că aveam ceva de făcut. Prietenii mei erau pretutindeni în jur, știam asta, și într-un fel constituiau una și aceeași substanță cu piatra caldă și cu toată viața înconjurătoare, dar simțeam că nu-mi era destul doar să trăiesc acolo și să respir aerul acelor locuri. Am sărit în picioare imediat, mînat de ideea că aveam ceva special de făcut

și m-am dus să-mi spăl fața și mîinile în cel mai apropiat bazin. Mi-am admirat frumoasa barbă marinărească, chipul și brațele aspre, arse de soare și uscate de sare, am mai mîncat cîteva fructe ca piersicile și am pornit printre casele cu acoperișuri de cer pentru a vedea ce se putea vedea... mi s-a părut într-adevăr ciudat că nu mai observasem așa ceva: înconjurat de clădiri, ca și cum ar fi fost centrul vechii cetăți, putînd chiar foarte bine să fie fosta piață centrală, se afla un spațiu întins acoperit cu pietre netede care nu era întrerupt nici de flori, nici de apeducte. Careul avea laturile de șaptezeci sau poate chiar de o sută de metri și în interiorul acestuia se afla un cerc cu un diametru de aproximativ cincizeci de metri. Suprafața pieței era puțin crăpată, în locurile unde se afundase în pămînt și prin crăpături crescuse puțină iarbă, dar în rest era aproape complet netedă și aștepta numai să fac eu ce trebuia să fac. Am înțeles în acel moment ce anume. Trebuia să pregătesc cercul din mijlocul careului, curățind gunoaiele și smulgînd bălăriile. Am început așadar să lucrez. Mi-a luat mai mult timp decît ar fi trebuit fiindcă nu aveam nici un fel de unelte. Am rupt o creangă groasă dintr-un copac și am folosit-o ca mătură, și după ce am curățat gunoaiele și am smuls iarba, am adus apă în căușul palmelor din apeductele de piatră și am vărsat-o pe jos. Îmi lua însă prea mult timp, așa că am căutat împrejur pînă ce am găsit un pietroi mare și lat cu o adîncitură pe una din laturi, care poate fusese întrebuințat cîndva drept piuliță pentru a zdrobi grîul; l-am folosit să car apă. Curățirea și amenajarea cercului din mijlocul cetății mi-a luat aproape o săptămînă, timp în care am lucrat toată ziua

și chiar și în nopțile cu lună plină. Dormeam între apusul soarelui și răsăritul lunii și lucram la lumina lunii, culcîndu-mă apoi între apusul lunii și răsăritul soarelui, cînd exista un asemenea interval de timp.

Nu mă simțeam obosit. Nu mă obosea deloc munca pe care o făceam. Nici măcar nu mă așteptam să se întîmple ceva deosebit. Știam numai că îndeplineam ceva ce trebuia să fac și nu puteam presupune decît că, fără îndoială, prietenii mei îmi ceruseră să fac lucrul acesta, deoarece doar după visul în care îmi apăruseră ei știusem că trebuia să curăț cercul din piață.

Acum luna era în ultimul pătrar, formînd un triunghi cu soarele și pămîntul, în timp ce în seara zilei în care ajunsesem pe coasta oceanului fusese lună plină, iar cînd stătusem atunci pe marginea podișului și privisem îndelung fața rotundă a lunii, mă aflasem cu spatele spre soare, care se găsea de partea cealaltă a pămîntului și privea lung luna împreună cu mine. În acel moment atracțiile, respingerile și tensiunile de la soare și lună descriseseră o linie dreaptă trecînd prin pămînt, făcînd să se umfle atît uscatul, cît și mările, în valuri masive de atracție pe cînd pămîntul se rotea între lună și soare. Acum însă tensiunile soarelui și lunii erau prinse în triunghiul acesta, și mareea era joasă, iar cerul întreg era scăldat într-o altfel de lumină, mai palidă, mai albastră, lumina de lună, iar stelele străluceau în toată splendoarea lor. Nu știam de ce ajunsesem să cred asta, dar eram sigur că de fapt așteaptam viitoarea lună plină.

Mi-am adus grămada de frunze pe jumătate uscate, așternîndu-le la marginea cercului din piață. Întreaga

suprafață a pavajului de piatră era acum spălată și curată, și o serie întreagă de desene luceau pe suprafața acestuia, forme geometrice într-o succesiune continuă, ce sugerau flori și grădini și corespondența acestora cu mișcările cerului. Chiar și în lumina tot mai slabă a lunii, formele se zăreau estompate, cum le priveam rezemat într-un cot pe mormanul de frunze. Stăteam culcat în lumina tot mai ștearsă a lunii și ascultam foșnetul vîntului prin ierburi, îngînat cu clipocitul apei care curgea nevăzută prin apeducte, și din cînd în cînd trosnetul vreunei frunze uscate din culcușul meu care, luată de vînt, se rostogolea sau se tîra pe pavajul de piatră, în timp ce vegheam și iar vegheam toată noaptea, gîndindu-mă că poate greșeam și Cristalul urma să coboare acum, în faza de descreștere a lunii. Cînd eram gata să adorm, mă culcam pe spate, întinzînd un braț pe pavajul de piatră, care încă reținea căldura zilei, și închideam ochii, lăsînd ca luna și lumina stelelor să-mi inunde fața. Somnul îmi era stăpînit de mișcările lunii. Luna mă obseda. Mă gîndeam mereu cum răsare și apune, sau mai curînd cum se rotește în jurul Pămîntului descriind cercuri și elipse nebunești, mereu schimbătoare, astfel încît uneori se găsea mai aproape de nord, iar alteori se învîrtea trecînd mult mai jos, pe deasupra capului meu, la 15° în emisfera de sud. Uneori își descria cercul și mai jos, astfel încît, îndreptîndu-mi capul spre nord și picioarele spre Antarctica, calea lunii îmi apărea la nivelul genunchilor. În întunericul spațiului cosmic se afla o flacără albă de gaz și în învelișul acestei lumini șuierau învîrtindu-se cîteva fărîme de materie, iar fărîmele aflate departe de focul miezului

erau materie lichefiată sau subțiată, gaze sau fluide învîrtindu-se și ele pe orbitele lor, iar unele dintre aceste fărîme minuscule sau corpusculi de apă care se învîrteau în spațiu aveau la rîndul lor firimituri sau picături ce se învîrteau în jurul lor ca într-un dans, un dans amețitor, așa încît cineva care ar privi în timp ce s-ar apropia din spațiu ar vedea această făclie măreață și corpurile cerești învîrtindu-se în jurul său ca formînd un singur tot, o singură unitate; o unitate apărînd ca un foc; centrul cu partenerii săi învîrtindu-se în jurul lui; și chiar și mai mult, dacă acest Explorator venit în vizită ar avea ochi și simțuri ce funcționează după un alt ceasornic, tot o unitate ar percepe, fiindcă într-un asemenea caz, această unitate – Soarele și asociații săi – ar apărea ca un corp central în mare frămîntare înconjurat de inele de foc și lumină, căci drumul unei planete privit la o scală diferită a timpului s-ar putea contopi cu acea planetă, iar acest Călător Ceresc cu simțuri acordate după o altă cheie ar putea foarte bine să vadă drumul circular al Pămîntului și al Lunii ca o singură unitate, o planetă dublă, o dungă circulară care uneori pare să fie dublă, tot așa după cum perii din pensula unui pictor se împart în două trasînd două dungi dintr-o singură mișcare. Călătorul, de asemenea, ar observa tensiunile și atracțiile corpusculilor sau picăturilor ce orbitează în configurații mereu schimbătoare de fiori subtili și curente și mișcări precise învăluite în adierea vîntului solar; ar putea chiar să vadă în mica fărîmă de materie care ar fi Pămîntul atracțiile și respingerile în diagonală ale Lunii și Soarelui, aflate în unghi drept,

Luna aflîndu-se în ultimul pătrar, iar mareele apelor, pămîntului și aerului fiind joase.

Luna mă stăpînea; luna se juca după cum voia cu mine, luna și cu mine respiram ca o singură ființă, căci atît trezirea, cît și somnul sau, mai curînd, faptul de a fi treaz și apoi acela de a visa, ceea ce nu era același lucru, îmi erau determinate de presiunea directă a lunii asupra ochilor mei. Luna continua să descrească; știam, însă, că se găsea în același loc, devenind în cele din urmă doar un glob întunecat înconjurat de o dungă din ce în ce mai îngustă de lumină solară reflectată. Apoi faza celor două zile de întunecare totală a feței lunii, cînd, aflată între pămînt și soare, întorcea spatele spre pămînt îndreptîndu-și fața luminată spre interiorul sistemului, spre soare, astfel încît marele Soare și minuscula Lună se priveau față în față. Lumina soarelui, materia pe care o răspîndea erau reflectate spre chipul său lat, pămîntul neprimind nici un fel de lumină, în loc să fim scăldați în razele soarelui din două părți: direct de la acesta și reflectat de la lună. Dar nu, luna se întorsese cu spatele spre noi, ca un prieten care ne părăsise. În cele cîteva zile cît Luna fusese întunecată și cînd Pămîntul fusese încălzit, hrănit și luminat numai de soare, și numai acea parte a Pămîntului care era expusă razelor soarelui primea lumina lui, am căzut într-o stare de deprimare și descurajare. În timpul zilei mă plimbam printre clădirile acestei cetăți ce părea neatinsă, în afara acoperișurilor sale absente, și urmăream rotirea Pămîntului după întinderea sau micșorarea umbrelor, iar noaptea stăteam la marginea pieței din piatră, unde cercul din centru

apărea lucind – dar chiar și la lumina stelelor emana o culoare palidă –, și trăiam așteptînd doar revenirea lunii sau, mai curînd, momentul în care reîncepea să reverse lumina soarelui asupra noastră.

Așa cum mintea îmi fusese copleșită, pe cînd urcam ultima porțiune a peretelui abrupt, de huruitul apei care cădea în cascade și de răbufnelile zgomotoase ale vînturilor de munte, încît nici nu mai puteam să gîndesc, tot așa și acum capul îmi era plin de lumină și întuneric, plin de lumina lunii și de strălucirea ei lăptoasă – acum, vai, reflectată în afară, departe, înapoi la soare, înapoi în spațiu –, iar gîndurile și acțiunile mele erau comandate de ea, și nu de Soare, tatăl și creatorul omului, nu, nu de el, ci de Luna de la care nu-mi mai puteam abate gîndurile, în timp ce se învîrtea amețitor în jurul pămîntului în dansul ei nebun și mereu același.

Luna îmi luase mințile. Mă adusese în stare de nebunie. Pentru a-i vedea fața în întregime, am zburat în închipuirea mea îndepărtîndu-mă de Pămînt în mare viteză, pînă ce m-am găsit plutind în spațiu ca pe o mare. Cu Soarele în spate, mi-am ațintit privirea spre ea, spre Lună, însă mă aflam totodată pe podișul înalt de unde priveam spatele întunecat al Lunii, în timp ce chipul îi era contemplat de soare și de mine.

Am început să-mi închipui că luna mă cunoaște, că între noi aveau loc schimburi de unde delicate. Am început să gîndesc gîndurile lunii. Un bărbat sau o femeie care merge pe stradă nu ne arată cu nimic la ce se gîndește, totuși gîndurile lui se învîrtesc în jur în curenți subtili de materie. Dar un om obișnuit nu poate percepe aceste gînduri subtile în mișcare. Poate vedea

doar un animal îmbrăcat, cu mușchii feței destinși sau contractați. Ochii trupului văd trupuri, văd carne. Privind Luna, Soarele, vedem materie, pămînt sau foc, de parcă ar fi oameni mergînd pe stradă. Nu putem vedea conștiința Lunii sau a Soarelui. Nu există nimic pe Pămînt sau în apropierea lui care să nu-și aibă propria conștiință: Piatra, Copacul, Cîinele sau Omul. Privind într-o oglindă sau în peretele lucios al unui val care se înalță gata să se răstoarne, sau la o piatră netezită de apă și lucioasă ca sticla, vedem forme ale cărnii trăind în timp. Dar conștiința care percepe acel chip, acel trup, acele mîini, acele picioare nu se află în același plan al timpului. O vietate care își privește imaginea, de exemplu o maimuță sau un leopard aplecat deasupra unui lac pentru a se adăpa, își vede în acesta chipul și trupul, vede un dans al materiei în timp. Dar cel ce vede acest dans are memorie și așteptări, iar memoria în sine se află pe un alt plan al timpului. În felul acesta fiecare dintre noi, mergînd sau stînd sau dormind, cuprinde în ființa sa cel puțin două planuri ale timpului prinse împreună ca gălbenușul și albușul unui ou; iar cînd vreun copil al cărui suflet abia începe să se facă simțit, sau vreun adult care nu s-a mai gîndit niciodată pînă atunci la nimic altceva decît la ce se gîndește un animal, sau vreun adolescent îndrăgostit, sau vreun bătrîn care are înaintea lui moartea, sau chiar vreun filozof, sau vreun cercetător al stelelor – cînd oricare dintre aceștia sau tu sau eu ne întrebăm, punînd toată greutatea vieților noastre la temelia întrebării: Ce sînt eu? Ce este Timpul? Care este dovada existenței Timpului, care nu este muritor ca o frunză

toamna? Într-un asemenea caz răspunsul este: Acela care pune această întrebare se află în afara timpului lumii... și astfel m-am uitat la trupul lunii, acum un glob întunecat, cu porțiunea care reflecta soarele crescînd în fiecare noapte, m-am uitat la această firimitură de materie și am înțeles că are gînduri, dacă le putem numi astfel, gînduri, sentimente, o conștiință a existenței sale, așa cum aveam și eu, un om culcat pe o stîncă în întuneric, cu spatele pe stînca ce încă păstra căldura pe care a primit-o de la soare.

Lună diformă,
Tiranică,
Trudind în cercuri,
Reflectînd fierbinte,
Reflectînd rece,
De ce nu zbori în spațiu să-ți găsești o altă planetă?
Poate Venus sau chiar Marte?

Pămînt înclinat
Care te rostogolești și gîfîi,
Și te învîrți nebunește,
Care din noi este biciul și care titirezul?
Nu avem de ales, trebuie să dansăm împreună,
Rotindu-ne și rotindu-ne și rotindu-ne și
rotindu-ne și rotindu-ne...

Gîndurile lunii sînt foarte reci și flămînde, știu asta acum. Dar în acel moment, îndrăgostit și obsedat, tînjeam necontenit după ea. Stăteam culcat la pămînt și mă lăsam îmbătat. Însă firimitura aceea rece care valsează

și se leagănă nebunește în jurul nostru soarbe cu nesaț mințile oamenilor. La vremea primului pătrar, cînd luna parcursese din nou un sfert din călătoria sa în jurul pămîntului și mai rămăsese încă o săptămînă pînă la luna plină și la așteptata aterizare a vizitatorului meu de cristal, devenisem un lunatic în toată regula. Nu mai dormeam, a, nu, nu mai puteam dormi. Mă plimbam sau stăteam culcat sau în genunchi sau așezat pe ceva, cu gîtul îngropat în mușchii de sub ceafă, și priveam îndelung în sus, numai și numai în sus, iar celulele retinei îmi țiuiau din cauza luminii ca urechile unui bolnav de friguri.

Țiuitul acesta deveni din ce în ce mai ascuțit și, tîrziu, într-una din nopți, cînd jumătatea de lună se afla drept deasupra capului meu, am auzit amestecîndu-se cu acesta un alt sunet, un zgomot pămîntesc, și mi-am dat seama că, orice era, venea din afara cetății, de pe cîmpia de dincolo de ruinele acesteia, dintre ruine și munții din depărtare. Am mers printre casele prăbușite, care îmi păruseră atît de prietenoase, atît de apropiate, dar care acum se țineau parcă la distanță, îmi întorceau spatele de cîte ori mă apropiam de vreun perete sau de colțul vreunei clădiri sau de vreo umbră amenințătoare, și îmi strîngeam pumnii, iar ochii mei cercetau instinctiv orice loc unde se putea ascunde vreun dușman. Totuși de cînd ajunsesem pe uscat nu mă mai gîndisem nici măcar o dată la dușmani sau la primejdii.

Am mers în josul unei străzi largi, pavate, pe care ecoul pașilor mei răsuna puternic, și am ajuns la marginea cetății, de unde am văzut la lumina stelelor și a

lunii, tot mai strălucitoare, o mare cireadă de vite păscînd în depărtare pe cîmpie. Erau mii și mii, toate albe ca laptele sau ușor aurii în lumina lunii, toate mari, bine hrănite, animale sănătoase și blînde, fără a fi însă păzite de nimeni. Aveau toată întinderea enormă a cîmpiei la dispoziție și se mișcau toate împreună, cu același pas, mînate parcă de o singură minte, uneori aplecîndu-și capetele pentru a paște din mers, iar alteori mugind. Acesta era zgomotul care mă adusese din centrul cetății la marginea ei. În timp ce priveam, se produse deodată o mișcare bruscă, care trezi spaimă la marginea acestei cirezi ireale, și am văzut o umbră întunecată apropiindu-se în fugă de cireadă, venind dinspre una din ruinele de la marginea cetății, pentru a se ghemui apoi la pămînt. În clipa următoare unul din animalele mari căzu mort și imediat se răspîndi un miros puternic și grețos de sînge în aer, despre care știam, deși nu aveam nici o dovadă în acest sens, că nu mai mirosise niciodată a sînge pînă atunci.

În acel moment am simțit ruperea mea de ființa care fusesem cînd am debarcat, doar cu trei săptămîni mai înainte, pe un tărîm care nu cunoscuse niciodată vărsarea de sînge. Știam că ajunsesem acolo purificat, lustruit de sare și fără vină, dar că între timp atrăsesem răul în preajma mea, în ființa mea, și am înțeles, ca și cum propria mea mînă întinsese arcul și slobozise săgeata ucigașă, că eu făcusem ca minunatul animal alb ca laptele să se prăbușească mort la pămînt. Am căzut atunci în genunchi, pe cînd cireada speriată porni în goană într-un tropot asurzitor, dispărînd repede din vedere, mugind și țipînd ascuțit și oprindu-se din cînd în cînd

pentru a-și lăsa pe spate capetele și a adulmeca aerul care le aducea vestea uciderii, umplîndu-le de spaimă. Curînd am rămas în lumina palidă a lunii împreună cu o altă ființă, un băiețandru sau poate o fată în haine bărbătești, care se dusese între timp la vita moartă și se aplecase pentru a smulge săgeata din rană. Fără să încerc să văd cine era această ființă, deși știam că aș putea-o recunoaște dacă mă apropiam îndeajuns de ea, și fără să-mi pese dacă el sau ea mă vedea, am căzut cu fața la pămînt și am început să plîng. Niciodată nu voi mai simți atîta durere și niciodată nu voi mai simți o asemenea jale, fiindcă nu voi mai putea îndura a doua oară așa ceva și nici nu mai vreau să trăiesc de-acum înainte, nu vreau să-mi mai dau seama de ceea ce am făcut, ceea ce sînt și ceea ce trebuie să se întîmple, nu, nu, nu, nu, nu, nu, mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc și mă rotesc...

Trebuie să-mi exprim dezacordul absolut privitor la tratamentul aplicat. Dacă ar fi cel corect, pacientul ar trebui să arate semne de îmbunătățire. Nu sînt de acord că somnul său aproape continuu este o dovadă în sine a nevoii sale de somn. Propun încetarea tratamentului actual și o discuție despre alternativele posibile.

DOCTOR Y.

DOCTORUL Y. : Ei, cum te mai simți azi? Chiar dormi pe rupte, nu-i așa?

PACIENTUL : N-am mai dormit niciodată atît de puțin de cînd mă știu.

DOCTORUL Y. : Ar trebui să te simți foarte odihnit acum. Aș vrea să încerci să rămîi mai mult timp treaz, dacă poți. Stai ridicat, vorbește cu ceilalți pacienți, lucruri din astea.

PACIENTUL : Totul trebuie să fie curat, trebuie să fie pregătit.

DOCTORUL Y. : Nu, nu! Aveam personal care face curățenie peste tot. Treaba ta este doar să te faci bine.

PACIENTUL : Cred că mi-a fost mai bine. Acum însă mi-e mai rău. Din cauza lunii, înțelegi ? E o realitate rece și dură.

DOCTORUL Y. : A, înțeleg. Vrei să dormi mai departe, nu ?

PACIENTUL : Nu dorm, îți tot spun asta.

DOCTORUL Y. : Bine, noapte bună!

PACIENTUL : Ești tîmpit! Soră, spune-i să plece. Nu-l vreau aici. E prost. Nu înțelege nimic.

Dimpotrivă. Pacientul progresează în mod evident. Arată mai puține semne de tulburări. Culoarea din obraji și aspectul general s-au îmbunătățit mult. Cunosc foarte bine cum funcționează acest medicament. Nu e prima dată cînd un pacient răspunde tratamentului cu somnolență. Poate să dureze și trei săptămîni pînă se obține un efect total. Deocamdată a trecut doar o săptămînă de la începerea tratamentului. Este absolut necesar să fie continuat.

DOCTOR X.

Nu am așteptat să văd cum e tăiat animalul în bucăți. Am fugit înapoi la marginea pieței unde așteptam aterizarea și am încercat să-mi spulber temerile în somn. Nu înțelegeam de ce îmi era teamă, dar faptul în sine că îmi era teamă însemna o atît de mare deosebire între momentul de față și trecut, încît mi-am dat imediat seama că mă aflam într-o situație nouă. Simțeam diferența în mine. Acum îmi era teamă de răsăritul lunii și de creșterea ei rapidă spre faza de lună plină. Voiam să mă ascund cumva sau undeva, dar să mă ascund într-o lumină de zi continuă pînă la venirea acelei nopți cînd va fi Lună Plină și cînd – de asta eram sigur – Cristalul avea să coboare pe terenul de aterizare pe care îl măturasem și îl pregătisem. Dar lumina zilei nu era potrivită pentru a-mi găsi un adăpost tainic, pentru a mă ascunde. Mi-am acoperit capul cu un braț de crengi și m-am culcat cu fața în jos, silindu-mă să dorm, deși nu aveam nevoie de somn, însă somnul meu nu era somnul unui om obișnuit. Era o viață într-un loc sau o țară diferită. Știam tot timpul că trăiam o altă viață, dar pe uscat, foarte diferită de viața unui marinar, și că era o viață atît de grea, de sinistră și de străină mie, încît adormirea era ca intrarea într-o celulă de închisoare. Totuși, noua mea senzație de groază față de noapte și lumina lunii strălucitoare și înșelătoare care mă absorbea era îndeajuns să mă facă să prefer viața marinarilor în locul acestei lumini. M-am deșteptat și, deși nu dorisem să mă trezesc și mă hotărîsem să rămîn unde eram, privind cerul în așteptarea Coborîrii, nu m-am putut împiedica să mă ridic în picioare și să umblu prin cetatea acum străină și batjocoritoare. De data

aceasta am mers spre nord, unde, dincolo de cetate, am văzut copaci mari și, sub copaci, licărirea unui foc roșu. Am mers în văzul oricui, fără să mă feresc sau să încerc să nu fac zgomot, prin poienile cu petice de lună și de umbră, pînă ce am ajuns pe o movilă de pămînt de unde puteam privi în jos la o adîncitură înconjurată de copaci: tise, ilice și ulmi. Și acolo i-am văzut. Erau la vreo cincizeci de metri de mine; spațiul dintre noi era tot numai umbre negre și scîntei de lună, iar umbrele flăcărilor goneau și săltau în jocul lor, așa încît nu vedeam prea clar. Era un grup de oameni: trei adulți și cîțiva adolescenți. Aplecîndu-mă pentru a privi cu atenție și a-mi obișnui ochii cu luminile și umbrele nedeslușite, am observat că frigeau hălci de carne, cîntînd și chiuind și rîzînd. M-am simțit cuprins de o curiozitate cumplită și îngrețoșată – ca aceea a cuiva care își vîră degetele într-o rană dureroasă. Știam prea bine cine erau acei oameni, sau mai degrabă știam ce chipuri aveam să văd, deși aveam un gol în memorie, care îmi ștergea amintirea exactă a locului pe care îl ocupau acești oameni în lunga mea viață de pînă atunci. Își întoarseră fețele la auzul pașilor mei. Erau trei chipuri, chipuri de femei, toate la fel, sau mai degrabă variații ale aceluiași chip, care rîdeau și se veseleau; în jurul gurilor crispate erau mînjite de sînge, care li se prelingea picurînd de pe bărbii. Trei femei, toate îndeaproape legate de mine, la fel, poate surori, legate de mine prin fapte pe care nu mi le mai aminteam deloc. Mai erau trei băieți acolo, da, erau și băieții acolo, și un copilaș culcat pe jos, într-o parte a focului, uitat, se părea, de toți, absorbiți cum erau de ospăț, căci plîngea și se zbătea

strîns înfofolit, cu fața stacojie; m-am repezit spre copil să-l trag din calea picioarelor tropăitoare, deschizînd gura să-i cert, dar Felicity îmi vîrî în gură o bucată de carne puțin rumenită, dar încă crudă și sîngerîndă; atunci m-am repezit și eu asupra cărnii, împreună cu ceilalți, rupînd bucăți dintr-o halcă sîngerîndă sprijinită deasupra focului pe un proțap din bețe care au început să se îndoaie aprinzîndu-se, iar halca a picat în flăcări, învăluind parcă toată pădurea în duhoarea cărnii arse. Eu înghițeam pe nemestecate fîșii de carne, rîzînd și cîntînd cu ele, cu cele trei femei:

Sub mîna mea,
trup de flori,
Sub mîna mea,
cald peisaj,
Redă-mi lumea,
În tine pămîntul respiră sub mîna mea...
Acum ajungem, acum, acum,
Acum ajungem, acum, acum, acum,
Acum ajungem, acum,
Acum, acum, acum, acum, acum, acum, acum,
acum...,

iar cei trei băieți, fiii mei, și ei îmbătați de sînge și înnebuniți ca mamele lor, își continuau dansul, bătînd tare din picioare și cîntînd: „Acum ajungem, acum, acum", repetînd mereu aceleași cuvinte. Rîdeau toți de mine, rîdeau răutăcios, încîntați că mă alăturasem ospățului lor sîngeros, iar după un timp am observat că totul se terminase, femeile părăseau locul cu o atitudine

serioasă, lăsînd focul să ardă și grămezile de carne însîngerată și greu mirositoare alături. Am căutat copilașul, dar nu mai era acolo. Am văzut apoi că era mort și că fusese aruncat pe grămada de carne roșie-vineție, plină de sînge, care rămăsese lîngă foc, în mijlocul poienii, lăsată pentru ospățul nopții următoare. Copilașul era acum gol, un copilaș mititel, nou-născut și stacojiu, mînjit de sînge, cu mădularul său mare, de băiețel nou-născut, în văzul tuturor, deasupra grămezii însîngerate. Mi-am dat seama că eram gol. Nu-mi aminteam cînd rămăsesem fără hainele cu care eram îmbrăcat cînd părăsisem vasul. Probabil coborîsem gol de pe spinarea delfinului, dar nu-mi dădusem cîtuși de puțin seama că eram gol ; acum, însă, simțeam nevoia să mă acopăr cu ceva. Pielea însîngerată a vacii ucise zăcea grămadă la marginea poienii, unde o aruncaseră femeile și băieții. Am fugit spre ea și am dat să mă înfășor în ea, așa udă și necurățată cum era, cînd mi-am aruncat privirea în sus și am văzut că soarele apăruse deasupra copacilor, iar luna înșelătoare dispăruse. Tot așa dispăruseră și grămada de carne însîngerată, copilașul mort, totul. Nu se mai vedea nici urmă a dansului ucigaș din noaptea care trecuse.

M-am întors prin pădure, acum inundată de lumina liniștită a dimineții, și am traversat cîmpia înverzită și marginile cetății în ruine, pînă ce am ajuns în piața centrală pe care am privit-o atent și îngrijorat să văd dacă noaptea care trecuse nu o schimbase cumva. Însă nu se întîmplase nimic. Piața era tot acolo, liniștită și expusă luminii limpezi a soarelui ; nu se auzea nici un

zgomot în afară de susurul apei nevăzute și de ciripitul păsărelelor.

Îmi era o teamă cumplită de noaptea care se apropia. Îmi era teamă de femeile ucigașe care rîdeau și de cîntecele lor. Știam că, în noaptea aceea, cînd avea să răsară luna, aveam să fiu neputincios în fața otrăvurilor ei. Am încercat să-mi imaginez cum m-aș putea lega, cum m-aș putea feri de efectul Razelor Lunii, dar omul nu se poate lega singur, nu în strînsori de nedesfăcut – nu poate, adică, decît dacă se sinucide. Nu are cum să se păzească de persoana străină care se poate trezi la viață în interiorul său în orice clipă – care nu cunoaște legile ființei care o găzduiește. Începeam deja să mă îndoiesc că aș ști care din noi doi era mai puternic, care din noi era gazda, ce eram eu și ce însemna o progenitură denaturată a mea.

În cele din urmă am ajuns la concluzia că dacă aș pleca departe de oraș mergînd cît pot de repede înainte să răsară luna în noaptea aceea, aș avea de parcurs o distanță prea mare ca să mă întorc în pădure înainte să răsară soarele, care să izgonească vrăjitoarele și ospățul lor. Cît timp rămîneam eu însumi, copil al soarelui, puteam să mă țin departe de ispitele nopții. Am plecat, așadar, mergînd repede și fără oprire spre sud, ocolind rîul pe calea de la marginea prăpastiei enorme, pe muchia stîncii, traversînd albia uscată pe unde cursese cîndva rîul și apoi savana, și mergînd toată ziua aceea lungă și fierbinte, încît, cînd a răsărit luna, mă aflam la o depărtare de treizeci de kilometri, într-un aer mai uscat și mai aproape de cer, unde erau puțini copaci, și aceștia piperniciți și cu frunze rare. Am privit înapoi

peste cîmpia pe care păşteau cirezile de vite, însă, de la înălţimea şi depărtarea unde mă aflam, păreau mănunchiuri de lumini ce se mişcau pe iarba verde luminată de lună. Zăream de asemenea, dar foarte departe, dunga subţire şi întunecată a marginii pădurii, unde se aflau probabil femeile. Luna mai avea trei zile pînă la faza ei plină. Eram disperat. Ştiam că trebuia să continui să merg toată noaptea drept înainte, drept înainte, cît mai departe de atracţia magnetică a pădurii, dar nu am făcut aşa. M-am întors şi am pornit înapoi, coborînd de pe podişul golaş unde aerul era atît de curat şi de minunat, iar cînd luna apunea în stînga mea, deasupra munţilor pe care ar fi trebuit să fiu acum şi să-i fi cunoscut, dacă nu aş fi fost atras de cetatea ruinată, mă găseam la marginea cetăţii, pe care am străbătut-o în goană ca un nebun, ocolindu-i centrul – acel careu cu cercul său –, pentru că nu voiam să simt reproşul acelui loc curat care aştepta o aterizare de undeva, continuînd să fug pînă ce am ajuns de cealaltă parte a cetăţii, intrînd apoi în pădure, unde, exact aşa cum le văzusem în noaptea precedentă, se aflau şi acum cele trei femei cu cei trei băieţandri, copilaşul mort descompunîndu-se pe mormanul de carne. Era însă tîrziu, luna apusese, iar soarele avea să răsară în curînd. Femeile erau gata de plecare. Mă salvasem prin marşul meu forţat în direcţia opusă. Dispărură toţi printre copaci fără să se uite măcar la mine, iar unul din băieţi sări pe un viţel pe care îl legase de coarne, ocoli în galop poiana călare pe animalul înnebunit, care zvîrlea cu copitele jăraticul din foc, bucăţi din mormanul de carne şi cadavrul copilului, împrăştiindu-le prin tot luminişul, şi părăsi apoi locul în

goană, în țipetele și mugetele vițelului. Pe neașteptate poiana apăru în lumina soarelui de dimineață goală și curată.

M-am întors în piața din cetate, bucuros că scăpasem cu bine. Însă acum știam că eram prea obosit pentru a pleca cît mai departe în noaptea următoare, fugind de ospățul care se apropia. Știam, în același timp, că mai erau două nopți luminate puternic pînă la Luna Plină. M-am culcat la pămînt și am dormit lîngă piață– iar noaptea am luat din nou parte la ospățul sîngeros de sub copaci. De data aceasta omorîseră vițelul băiețandrului, așa că întreaga poiană era cufundată în duhoarea sîngelui, a mațelor și a crimei. Mi-am dat însă seama că nu voi mai lua parte la așa ceva niciodată, căci prinsesem puteri tot dormind și ospătîndu-mă cu carne. În acea ultimă zi, am parcurs treizeci de kilometri spre sud, așa cum făcusem și mai înainte, și m-am întors, ca și data trecută, cînd a răsărit luna, care era acum aproape plină, mergînd liniștit toată noaptea la înapoiere, fără să o iau la goană; nu m-am mai dus în pădure, deorece cînd am ajuns la marginea cetății, era prea tîrziu și soarele răsărise deja din cerul roșu de deasupra oceanului, și venise ziua lunii pline. Eram obosit. Eram atît de obosit. Nu mîncasem nimic în noaptea aceea și mersesem șaizeci de kilometri. M-am spălat bine, în cel mai mare dintre apeducte, cufundîndu-mă pînă ce apa mi-a ajuns pînă la brîu. Mi-am pieptănat cu degetele, cum am putut mai bine, barba și părul și m-am uitat la murdăria care se scurgea de pe mine odată cu apa. Apoi am băut și am tot băut cît mai multă apă, sperînd că apa limpede și curată îmi va spăla interiorul trupului

de carnea însîngerată pe care o simțeam încă în mine de la ultimul ospăț. Apoi m-am întins ca să mă odihnesc și să aștept. În arșița zilei, în ciuda sforțărilor mele să rămîn treaz, am adormit. Am dormit adînc și chinuit, iar în vise îmi vedeam cealaltă viață, într-o țară umedă și fără soare, în care traiul îmi era trudă grea și continuă, ceas de ceas, clipă de clipă. Cînd m-am deșteptat, luna răsărise de mult, deși dorisem să mă trezesc înainte de a răsări; era miezul nopții. Pierdusem sosirea Cristalului, căci se afla deja aici.

Dar nu-l puteam vedea.

Lumina albă și limpede a lunii învăluia uniform cetatea pustie și pavajul de piatră al pieței la marginea căreia stăteam, apăsat de somn și de presimțiri sinistre. Cercul din mijlocul careului era curat ca întotdeauna, emanînd o culoare ștearsă, deși cîteva frunze fuseseră purtate aici de vînt în ultimele zile cînd nu mai avusesem grijă să-l curăț. Prezența Cristalului, foarte aproape, la cîțiva metri de mine, îmi era evidentă fiindcă... știam că era acolo. Mi se părea că lumina era mai grea acolo – nu, nu era asta, nu se simțea o apăsare, nu era vorba de greutate, ci mai degrabă de intensitate. Chiar acolo, în centru, îmi era greu să văd perfect clădirile de pe partea cealaltă a pieței – nu imposibil, nu, dar tremurau și atîrnau în aer ca pietricelele într-un vîrtej de vînt ce ridică nisipul și spală sfîrîind stîncile. Mai mult decît ochii, urechile îmi spuneau că e acolo, căci îmi vîjîiau și țiuiau atît de ascuțit, încît trebuia să-mi clatin necontenit capul pentru a face sunetul să înceteze. Era un sunet prea fin și prea înalt pentru urechile mele. Dacă aș fi fost un cîine aș fi început să urlu și aș fi

luat-o la goană. Iar efortul de a privi în direcția aceea aproape mă termina. Ochii mei tot încercau să se închidă, căci, orice ar fi fost acel obiect pe care nu-l puteam vedea, deși era acolo, el aparținea unui nivel de existență pe care ochii mei nu erau destul de evoluați pentru a-l percepe. Mai mult încă, tot corpul meu și nivelul vieții din el sufereau. Radiind violent din acel punct central, simțeam valuri dintr-o substanță mai rafinată, dintr-un nivel mai înalt de existență, care mă copleșeau fiindcă nu eram acordat în același diapazon cu ele. Mi-am adus aminte cum stăteam pe puntea corabiei și priveam obiectul strălucitor de cristal, acel disc care se mișca neînchipuit de rapid, dar era totodată perfect imobil, descriind o spirală plată, iar cînd l-am văzut îndreptîndu-se spre mine și apoi învăluindu-mă, am avut senzația că întreaga mea ființă fusese smulsă de la nivelul pentru care fusese creată. La fel mă simțeam și acum. Mă simțeam bolnav, deprimat și zdruncinat, epuizat din cauza efortului de a vedea ceea ce nu puteam vedea și a auzi ceea ce aș fi putut auzi cu alte urechi, așa încît trebuia să aud acum acel zgomot pe un ton ascuțit și de nesuportat. M-am ridicat cu greutate în picioare și am mers clătinîndu-mă pînă în mijlocul punții. Pe măsură ce mă apropiam, zgomotul devenea mai strident, ochii mi se zbăteau și îmi ardeau, și întregul corp părea să mi se destrame și să mi se golească. Știam că era inutil. Știam că pierdusem ocazia – a doua oară, căci prima fusese pe puntea vasului, cînd Cristalul îmi luase prietenii cu el, lăsîndu-mă singur. Deși știam că era o încercare zadarnică, pentru că îmi lipsea total acea încredere relaxată și tăcută, care constituie în sine

un semn sau o condiție a succesului, trebuia totuși să încerc. În interiorul meu și în tot ce mă înconjura simțeam un gol. Luîndu-mi ochii pentru a-i odihni puțin de la acea atracție centrală magnetică, m-am uitat împrejur la casele fără acoperișuri cufundate în tăcere care înconjurau piața, și am văzut, mai clar decît orice altceva, un aer de încredere calmă, de așteptare. O stare de gol foarte diferită de foamea mea înnebunitoare. Clădirile erau orientate spre interior, spre centru; era o cetate care își găsise inima, locul său de odihnă, în acel vîrtej de intensitate care voia să pună stăpînire pe ea și o străpungea cu substanțele sale rafinate, așa cum un gînd poate pune stăpînire pe un om, schimbîndu-l total. (A, da! În rău, ca și în bine, după cum învățasem de curînd.) Uitîndu-mă la case, apoi aruncîndu-mi privirea la ceea ce apărea ca un vîrtej din mijlocul pieței, ferindu-mi iarăși ochii, pentru a-i odihni, am izbutit să mă apropii pînă la cincisprezece metri de obiect – dar nu mai mult. M-am oprit și am privit din nou de foarte aproape un perete sau o pînză de substanță strălucitoare, în care se aflau întemnițate ființe prin natura lor, așa cum eram și eu întemnițat de aerul pe care trebuia să-l respir. De atît de aproape și fără să privesc direct, ci numai cu coada ochiului, așa cum examinează astronomii stelele, cu o viziune mai delicată și mai fină, în mod paradoxal, vedeam vibrînd acolo o geană de lumină; și (aproape vizibile, mai mult simțite, știute, recunoscute) ființele care aparțineau acelei stări a firii. Asemenea umbrelor lichide ale flăcărilor ce joacă pe un zid de foc, asemenea reflectării apei frînte în cascadă, în interiorul luminii pîlpîinde zăream cu coada ochiului

cristalizările materiei care constituiau funcțiile sale, rațiunea sa de a exista, făpturile sale. Iată-le, ființele despărțite de mine cum sînt peștii dintr-un zid de apă despărțiți de omul care îi privește din aer, de la zece centimetri depărtare, dar cunoșteam acele ființe, simțeam că trebuie să mă strecor cumva pînă la ele, gîndind altfel, respirînd acea vibrație vijelioasă – dar nu m-am putut apropia mai mult și știam că se întîmpla așa pentru că mă lăsasem atras în pădure, cu femeile care beau sînge și fiindcă dormisem ca un cîine în soarele fierbinte. Am încercat să pătrund cu forța, dar legile densității mele mă țineau pe loc. Îmi era atît de rău, că de-abia mă mai țineam pe picioare. Cu o ultimă sforțare a voinței, deși știam că e greșit și inutil, m-am prăbușit la pămînt și am leșinat, cu ochii mistuiți ca de o flacără pe care întunericul o stinse apoi. Cînd m-am trezit din nou, era dimineață, razele fierbinți ale soarelui scăldau totul în jur și știam că Discul de Cristal plecase. Piața și cercul din mijloc erau pustii. Vomitasem și îmi cursese sînge din nas. Zăceam în sînge și în miros de vomă. Locul unde fusesem culcat duhnea oribil. Cînd m-am ridicat pe jumătate să privesc în interiorul meu, la pierderea îngrozitoare pe care o suferisem, am simțit din nou ce simțisem pe puntea vasului în momentul în care toți prietenii mei dispăruseră împreună cu vizitatorul strălucitor. Eu fusesem părăsit. Nu fusesem luat. Eșuasem îngrozitor și totul era numai din vina mea. Nu trebuise decît să aștept liniștit momentul lunii pline, cu inima ușoară, vigilent și treaz. Dar nu făcusem asta.

M-am ridicat și m-am uitat împrejur la orașul care părea să se fi schimbat, deși nu puteam spune *cum* se

schimbase. Făcea acum o altă impresie, liniștea și tăcerea de mai înainte dispăruseră. Avea un aer de frivolitate, un fel de atmosferă de beție. Dacă s-ar putea spune că un oraș, o clădire sau o coloană de piatră rîde pe înfundate, atunci asta era: o chicoteală prostească și înăbușită, ceva infantil, grosolan. Aducea cu acel moment în care femeile se întorseseră spre mine în lumina focului, sub copaci, și-mi arătaseră chipurile mînjite de sînge, numai că ele rîdeau și zîmbeau ca și cum nu prea se întîmpla mare lucru cu ele sau cu mine.

M-am tîrît pînă la rîu să mă scald și să mă înviorez. Dar m-am oprit. Căci în piața din lespezi de piatră pași un... ceva ce nu știam ce putea fi. Am crezut la început că trebuie să fie un om, deoarece, stînd în picioare, era de înălțimea unui om și avea umerii și brațele și picioarele unui om, deși părea strîmb și deformat. Capul însă... era oare al unei maimuțe care mergea tîrșîit spre piața pietruită, apoi chiar spre centrul ei? Ajuns acolo, se lăsă pe vine și se uită împrejur. Corpul îi era acoperit cu o blană deasă și fină, de culoare cafenie, lucioasă, asemenea blănii de cîine, avea urechi ciulite și ascuțite și un bot ca de cîine. Dar aducea totodată cu un șobolan. Creatura avea o coadă lungă și solzoasă ca de șobolan. Mi-era teamă. Era mai mare și mult mai puternică decît mine. Mă gîndeam că s-ar putea îndrepta spre mine să mă atace. Totuși, am pornit spre ea și făptura m-a privit fără să-mi arate vreun interes. Mă gîndeam să o atac și să o omor, căci o găseam dezgustătoare și urîtă, cum stătea ghemuită exact pe locul unde stătuse, strălucind și vibrînd, Cristalul în noaptea precedentă. Mă gîndeam că dacă aș omorî-o, cetatea ar

fi curățată din nou. M-am apropiat de ea. Făptura se uită în treacăt spre mine și plecă, umblînd încoace și încolo, scărpinîndu-se din cauza puricilor și adulmecînd aerul cu botul său ascuțit de cîine sau de șobolan. Am înțeles că probabil nu mă vedea sau, dacă mă văzuse, nu prezentam nici un fel de interes pentru ea.

Am rămas pe loc. Și făptura la fel. O uram, era o vietate străină de mine în toate privințele. Totuși, mă gîndeam că cineva aflat la o sută de metri de noi ar putea crede, aruncîndu-ne o privire indiferentă, că viețuitoarea aceea și eu aparțineam aceleiași specii, pentru că eram aproape la fel de înalt ca ea și aveam capul prins de trunchi în același fel ca și capul acestui cîine-șobolan, precum și brațe și picioare asemănătoare. Venind mai aproape însă, acel cineva avea să vadă că eu eram fără păr pe corp, iar jivina aceea avea blană... de fapt nu eram chiar lipsit de păr. Aveam în acel moment un păr castaniu des și cîrlionțat care îmi cădea pe umeri, și o barbă lungă castanie și încîlcită care îmi cobora pînă în talie, și păr întunecat și des care îmi creștea pe piept și de la buric în jos. Păr castaniu-închis pe pielea arsă și înnegrită de vînt și soare. Eram acoperit cuviincios! În timp ce bestia asta... însă mă simțeam prea dezgustat să stau acolo și să mă compar cu ea punct cu punct, așa că am părăsit piața. Pe cînd mă îndepărtam, făptura scoase un strigăt de chemare pițigăiat și ascuțit, căruia îi răspunseră alte strigăte, jumătate lătrături, jumătate chițăituri de șobolani, și apărură în fugă cam zece făpturi ca prima, împleticindu-se și sărind încoace și încolo. Erau toți masculi. Aveau organe genitale ca ale unui cîine mare, cu testicule rotunde și penisuri ca niște răngi,

căci toate păreau cuprinse de excitație. Mai tîrziu am observat că era o stare mai mult sau mai puțin permanentă la ei. Cînd stăteau drept arătau ca niște cîini cu blana măruntă cărora li se comandă să stea ridicați pe picioarele de dinapoi, cu mădularele ițindu-li-se în josul burții. Se adunară în grup în centrul pieței, cu fețele spre exterior. Stăteau ridicați pe picioarele de dinapoi. Aveau bîte sau pietre în mîini și păreau să stea de veghe. Apoi am văzut și alții venind în cete de pe bulevarde. Am fugit de acolo pînă la marginea povîrnișului, unde m-am trîntit la pămînt și am rămas privind ținutul care cobora în pantă prin pădurile dese și bătrîne pînă la oceanul albastru. Am rămas culcat acolo sub razele soarelui înălțat în văzduh, înțelegînd că trebuia să mai aștept încă o lună pînă cînd luna avea să fie iarăși plină și că cetatea în care locuisem singur era acum plină de acești cîini-șobolani hidoși. Puteam să-i aud lătrînd, fluierînd și tîrșîindu-și labele peste tot prin oraș.

Simțeam că nu mai eram în stare să îndur traiul acolo, să aștept în tovărășia unor asemenea creaturi. Mi-am făcut tot felul de planuri nebunești – să mă înapoiez pe coastă, să-mi fac o plută din lemnele aduse la mal de valuri, să mă duc sus pe munți și să-mi construiesc acolo un nou teren de aterizare, sperînd că i se va face milă Cristalului de mine și că va coborî acolo, sau să mă întorc în țara aceea rece și umedă unde uneori încă mi se mai părea că viețuiesc și să-mi duc traiul trudit acolo, renunțînd să mai sper în venirea Cristalului... dar știam prea bine că voi rămîne aici. Trebuia. Într-un sfîrșit, știind că nu aveam nici o alternativă în afară de a face exact ce făceam, m-am dus la rîu cu

grijă să nu mă vadă cîinii-șobolani, m-am spălat și m-am scăldat. Am cules cîteva fructe. Am tăiat cîteva ramuri proaspete din tufișul parfumat și le-am așternut pe jos la marginea povîrnișului, privind în depărtare, ferindu-mi ochii de cetate și de locuitorii săi agitați și zgomotoși. Am adormit. În timp ce dormeam, au venit să mă cerceteze unul sau mai mulți dintre cîinii-șobolani, le-am văzut urmele și excrementele cînd m-am trezit. Nu mi-au făcut însă nici un rău. Totuși i-am visat și am strigat și m-am luptat cu ei în somn, închipuindu-mi că eram prizonierul lor.

Se punea acum problema să rezist cumva o lună de zile fără a deveni robul lunii și să fiu dus cu forța înapoi la ritualul sîngeros din pădure sau să cad victimă curiozității invadatorilor cetății pe care o considerasem a mea.

În timpul celor trei sau patru zile de descreștere a lunii, au sosit în cetate din ce în ce mai mulți cîini-șobolani. Cum nu-mi făceau nici un rău, am hotărît să stau cu ei și să-i observ. Păreau să nu aibă nici o regulă precisă în viață. Unii umblau în cete sau haite mixte, formate din masculi și femele, cu sau fără pui cu ei. Grupurile păreau să fie dominate de unul dintre animale, fie mascul, fie femelă, dar nu întotdeauna. Se ciorovăiau și se certau întruna, și atunci unii se mutau în alte grupuri, astfel că grupurile se refăceau încontinuu, indiferent de indivizii care le constituiau. Unii se separau în grupuri mai mici, pe baza unei perechi, și se stabileau în camere separate din casele cetății. Alții rămîneau singuri, chiar foarte mulți, și nu păreau interesați să îndeplinească nici o funcție precisă în vreunul din grupuri, fie el mare sau mic; încercau totuși

să se atașeze grupurilor sau perechilor. Cîteodată erau tolerați un timp, dar de cele mai multe ori erau izgoniți sau nici nu erau luați în seamă. Acești singuratici, dînd impresia că fac o sforțare să-și aline singurătatea, se adunau împreună cîte doi sau trei și observau grupurile mai numeroase. Dar cea mai mare parte a timpului se plimbau încoace și încolo și priveau – părînd o reflectare neplăcută a ceea ce făceam și eu, și îmi închipuiam că vedeam în atitudinile lor stinghere și în ochii lor atenți și lacomi cum le apăream eu, probabil – dacă s-ar fi uitat la mine cîtuși de puțin. Erau totuși o specie de jivine ce păreau foarte active toată ziua, sau mai curînd ocupate și mereu absorbite de sine. Mereu erau în mișcare, fără să zăbovească vreodată prea mult undeva, culegeau și mîncau fructe, umblau dintr-o cameră într-alta și dintr-o clădire într-alta, rămînînd pe loc cîte o zi sau numai o oră, și apoi plecau mai departe sporovăind în limbajul lor morocănos și pițigăiat într-un fel care sugera că mare parte a vorbirii lor avea drept scop consumarea energiei, ca și încăierările, bătăile sau activitatea sexuală. Animalele acestea păreau să aibă dorințe sexuale extrem de puternice, poate fiindcă își expuneau întotdeauna organele genitale. Masculii se excitau de cîte ori se apropia de ei vreo femelă, indiferent de vîrstă, iar femelele reacționau aproape ca și masculii. O bună parte a timpului și-o petreceau cu expunerea goliciunii și atragerea atenției celor de sex opus, lipirea de partener și observarea îndeaproape a comportării sexuale a celorlalți. Cînd se forma o pereche, aceasta se retrăgea după un zid sau tufiș pentru a se împreuna în relativă intimitate, în moduri la fel de variate ca la oameni. Alte

animale veneau să-i privească hămăind și chițăind în culmea excitației și, aținați dincolo de orice limite, năvăleau unii asupra altora pornind spre tufișurile din apropiere sau spre locurile adăpostite. În felul acesta, o împerechere declanșa o stare de delir care putea să dureze o jumătate de zi. Se putea observa că această sexualitate era mai puternică atunci cînd se apropia faza de lună plină și că slăbea pe măsură ce nopțile deveneau mai întunecate. Totuși împerecherile erau tot atît de obișnuite ziua ca și noaptea. Se părea că aceste animale se temeau de întuneric, adunîndu-se laolaltă mai cu seamă la căderea nopții. Teama aceasta a lor m-a făcut, pentru prima oară, să simt o oarecare milă sau afecțiune pentru ele, deoarece păreau să fie atît de neajutorate și curajoase totodată, adunînd laolaltă animalele mai tinere cînd apunea soarele și punînd paznici pe zidurile înalte; iar în timp ce mergeau încoace și încolo, aruncau priviri pline de teamă peste umăr. Totuși, din cîte vedeam, nu se găsea nici un dușman prin apropiere. Încercam un sentiment de prietenie pentru ele; am început să le privesc cu mai multă simpatie și să-mi displacă mai puțin. De exemplu, mi se părea evident că aceste animale începuseră de-abia de curînd să meargă pe picioarele de dinapoi, ceea ce explica felul lor nesigur de a păși, clătinîndu-se sau smucindu-se dintr-un echilibru instabil într-altul, la fiecare mișcare, după cum face un cîine mare cînd i se cere să meargă pe picioarele de dinapoi. Faptul acesta explica și altceva: gestul lor cel mai vrednic de milă și mai caracteristic, întrucît ochii lor, ca ai unui șobolan sau ai unui cîine, vedeau cel mai bine cînd animalul mergea pe patru picioare;

boturile lor ascuțite erau îndreptate spre cer acum că umblau pe două picioare, așa că își chinuiau ochii să privească în lături și în jos, pentru a obține o imagine mai clară. Ca urmare, își tot aplecau capul cînd într-o parte, cînd în cealaltă, în timp ce mergeau clătinîndu-se, forțîndu-și permanent mușchii gîtului. Adoptînd și eu poziția lor, mi-am dat seama că impresia lor despre lume trebuia să fie sub forma a două semicercuri separate, cîte unul de fiecare parte a capului. Spre deosebire de oameni, însă – care nu pot vedea în spate, așa încît trebuie să-și întoarcă mereu capul cînd într-o parte, cînd într-alta, de cele mai multe ori pe plan orizontal, și totuși neputînd observa cam două treimi dintr-un cîmp vizual posibil –, aceste animale priveau mereu cruciș în sus, cu mișcări foarte repezi ale capului și gîtului, pentru a corecta dificultățile pe care le întîmpinau, iar continua smucire a capului în toate direcțiile dădea impresia că sînt stăpînite de o neliniște permanentă. Dintre toate, animalele mai tinere și cu mușchi mai elastici erau acelea care păreau să obțină un cîmp vizual destul de larg prin mișcările iuți ale capetelor îndreptate spre cer, fiecare smucitură constituind o întrerupere a unei mișcări de cuprindere a cîmpului vizual de obicei în diagonală. Aceste mișcări ale capului produceau efectul acelor cadre dintr-un film vechi sau desen animat care rulează mai lent decît ar trebui.

Am observat de asemenea că atunci cînd erau prea obosite sau se credeau singure animalele se lăsau în patru labe și alergau un timp în felul acesta. Fugeau, de altfel, foarte repede și cu multă îndemînare pentru că trupurile lor fuseseră construite pentru a se mișca

astfel. Dar dacă un individ sau un grup se comporta în felul acesta mai mult timp, atunci celelalte făceau mișcări ce exprimau enervarea și începeau o pălăvrăgeală mustrătoare și severă, iar vinovații adoptau mai întîi o atitudine de sfidare, apoi de vinovăție și, mai curînd sau mai tîrziu, se întorceau clătinîndu-se la poziția ridicată.

Cînd se adunau în încăperile lor fără acoperișuri sau pe pavajul de piatră din piață, în nopțile fără lună, stăteau ca maimuțele sau cîinii, ghemuite, cu membrele anterioare întinse pe jos drept în fața lor în chip de sprijin, și umblau în patru labe mult mai mult pe întuneric. Erau cît se poate de deosebite în aceste două situații: pe de o parte, mersul lor greoi și bălăbănit pe picioarele de dinapoi, cu felul acela smucit de a privi în jur, care le dădea un aer de îngîmfare și trufie; iar pe de altă parte, fuga iute de colo-colo cînd umblau în patru labe, încît păreau cu adevărat a fi două specii diferite și presupun că le consideram chiar ca atare, deoarece îmi amintesc foarte limpede că la prima apariție a maimuțelor nu m-am alarmat imediat ca în prezența unei noi invazii, pentru că am crezut că poate cîinii-șobolani se mișcau într-un al treilea fel, diferit de celelalte două.

Aceste maimuțe erau oarecum familiare pentru noi, ființele omenești. Erau o specie de cimpanzei, dar mai mari decît aceia de la grădina zoologică. Au venit în cetate prin copaci, sărind din cracă în cracă și apoi de pe un zid pe altul. Cînd au dat cu ochii de cîinii-șobolani au avut o reacție pe care la început nu am putut s-o interpretez. Deși s-au oprit pe loc și s-au adunat toate grămadă, nu păreau prea speriate, dar nici nu

s-au arătat mulțumite. Au început să se sfătuiască între ele în partea de nord a orașului pînă cînd s-au adunat vreo două sute sau poate mai multe. Între timp, cîinii-șobolani, smucindu-și capetele și privind cruciș într-o parte și într-alta pentru a se uita la nou-venite, se strînseră și ei laolaltă fără a lua nici o atitudine agresivă cînd maimuțele s-au apropiat tot mai mult și au început să alerge și să sară de pe un zid pe altul pretutindeni prin oraș, pentru a găsi cotloane și camere care nu erau ocupate. Au urmat o mulțime de certuri violente și proteste în cazurile în care nou-venitele au încercat să se instaleze în locuri deja ocupate de cîinii-șobolani, dar se părea că fiecare din cele două specii recunoștea dreptul celeilalte de a locui aici. Tot mai multe cete de maimuțe continuară să sosească în cetate. Orașul dădea pe-afară de-atîtea animale. Aveam impresia că primii veniți, cîinii-șobolani, priveau maimuțele ca inferioare lor, și că maimuțele erau de acord sau dispuse să pară că sînt de acord cu această situație. Le făceau mici servicii marilor animale care mergeau bălăbănindu-se și erau totodată gata să se dea oricînd la o parte din drumul lor. Mie însă, ca om, maimuțele mi se păreau mai plăcute, mai apropiate mie, poate și fiindcă eram mai familiarizat cu ele. Nu aveam vreo antipatie puternică față de ele, așa cum aveam încă pentru cîinii-șobolani, în ciuda milei crescînde pe care o simțeam pentru ei. Mi se părea totodată că ochii maimuțelor îmi arătau simpatie, înțelegere, deși nu făceau nici o încercare să se apropie de mine, nici nu mă brutalizau, cele mai multe dintre ele neluîndu-mă în seamă, așa cum procedau și celelalte animale. Ochii

unei maimuțe, atît de triști, atît de inteligenți, sînt ochi care vorbesc ochilor omenești. Îi simțim ca fiind ochi omenești. Și ce fel de autolingușire ar putea fi aceasta? Deoarece ochii celor mai multe ființe omenești sînt tăioși, inteligenți și vanitoși, ca ochii cîinilor-șobolani. Adîncimea care se află în ochii unei maimuțe nu se găsește nici pe departe în ochii tuturor oamenilor. Am descoperit acest lucru în timp ce mă plimbam prin cetatea acum aglomerată, zgomotoasă, forfotitoare și murdară, evitînd pe cît puteam cîinii-șobolani, întîlnind însă cu un sentiment de ușurare maimuțele care arătau atît de umane. Soseau tot mai multe făpturi din ambele specii, orașul era ticsit, zilele se scurgeau monoton și curînd numai o jumătate din fața luminată a lunii se mai vedea întoarsă spre pămînt, după care tot mai mult din spatele întunecat decît din fața luminată apărea noaptea pe cer, lumea devenind din ce în ce mai cufundată în întuneric, pînă la bezna totală, ceea ce însemna că în curînd, nu mai tîrziu de două săptămîni începînd din acel moment, trebuia să fiu pregătit pentru coborîrea Cristalului. Însă piața centrală era întotdeauna plină de animale, așa cum cîndva, demult, desigur, fusese plină de oameni întîlnindu-se să stea de vorbă sau să facă negoț și schimb de mărfuri, și întreaga piață era acoperită de coji de fructe, gunoaie, pietre, bețe, ramuri rupte sau frunze ofilite. Nu aș fi putut curăța locul acela niciodată.

Întunericul din noaptea cu lună nouă cuprinse cetatea, învăluind-o într-un aer cald, închis, duhnind greu; toate animalele erau strînse grămadă, privind mica seceră de lumină de pe cer, după ce puseseră peste tot santinele, în copaci și pe ziduri. Erau mai liniștite decît

de obicei. Nu era însă o liniște bună. În marea piață se aflau mai ales cîini-șobolani, în afară de maimuțele care se hotărîseră să le curețe blana sau să facă giumbușlucuri pentru a-i amuza. Am înaintat curajos în piață tîrziu, într-o seară, după apusul soarelui, crezînd că poate în momentul acela trist, cînd orice făptură se pare că devine mai rațională, aceste viețuitoare vor fi dispuse să asculte și să înțeleagă. M-am oprit ca un caraghios în mijlocul lor și le-am spus în grai omenesc:

— Prietenii mei, mai avem doar paisprezece zile. Două săptămîni sînt tot ce mai avem. Ei vin și vor ateriza aici, în cercul din mijlocul pieței. Dar nu vor coborî într-un loc murdar și presărat cu gunoaie, așa că vă rog, de dragul vostru și de dragul meu, de dragul tuturor făpturilor care trăiesc pe acest sărman pămînt suferind, să curățăm acest loc, să-l măturăm cu crengi și să aducem apă ca să spălăm petele de murdărie de aici.

Am păstrat un ton egal și am zîmbit, încercînd să arăt prin gesturi ce trebuia să facem, dar animalele se mișcau încoace și încolo în timp ce vorbeam sau își aplecau boturile ascuțite într-o parte, pentru a mă cuprinde într-unul din cele două planuri vizuale, iar maimuțele care se făcuseră slujnice veniră țopăind mai aproape și mă priviră cu ochii lor triști, încercînd să înțeleagă – dar, bineînțeles, nu puteau înțelege, cum ar fi putut așa ceva? Poate sperasem vag că sensul cuvintelor mele se va transmite singur – din cauza stării de disperare dictată de nevoia mea de a fi înțeles – acestor creiere funcționînd într-un mod atît de diferit de al meu.

Întunericul urcă năvalnic dinspre ocean și pădure, învăluind podișul și cetatea care mișuna de animale,

așa că m-am dus la marginea povîrnișului și m-am așezat acolo uitîndu-mă la stele și ascultînd zgomotul amestecat și înăbușit al animalelor din spatele meu, care se uitau și ele la cer, unde spatele lunii se vedea ca un cerc negru cu un fir subțire de lumină într-o parte.

Poate s-a întîmplat pentru că se temeau de întuneric și teama aceea împiedica animalele să manifeste starea de agitație normală, țintuindu-le locului, debordînd de energie neconsumată; sau poate s-a întîmplat numai fiindcă cetatea devenise prea aglomerată pentru ca purtarea lor liniștită să mai poată dăinui – oricum ar fi fost, în noaptea aceea au început luptele. Mi-am dat seama de asta mai întîi după miros – mirosul de sînge, pe care îl cunoșteam acum foarte bine. Apoi izbucniră încăierări mult mai zgomotoase decît de obicei, strigăte și țipete ascuțite, care se asemănau cu acelea ale femeilor înnebunite de sînge din jurul focului din pădure. Dimineața, după o noapte lungă și înăbușitoare, am intrat în cetate și am văzut mai multe cadavre zăcînd în piața centrală și ici-colo printre case. Cele mai multe erau maimuțe, deși erau și unul sau doi cîini-șobolani. Cele două specii stăteau acum separat, cu excepția cîtorva maimuțe care aleseseră să rămînă ca slujitoare sau clovni pe lîngă animalele mari care le tolerau prezența. Cetatea fusese împărțită destul de inegal, iar santinelele din copaci și de pe ziduri se observau reciproc, întoarse spre interior în loc să privească în afară.

Dimineața trecu încet în această stare de încordare nouă, înfierbîntată, bănuitoare. Luptele nu au mai izbucnit, iar cînd soarele ajunse la amiază, se părea că se încheiase un armistițiu, după lătratul, chițăitul și

pălăvrăgeala pe care le auzisem, dar nu le înțelesesem. Fiecare din cele două armate își trimise reprezentanți, iar cadavrele fură cărate de unde zăceau. Însă nu au fost înmormîntate, ci tîrîte prin cetate și apoi prin cartierele mărginașe pentru a fi aruncate în groapa enormă unde rîul se cufunda în adîncul pămîntului. Le-am strigat: „Nu, nu, nu!" – să nu murdărească rîul curat și marea, dar mi-am amintit că oamenii otrăviseră toate oceanele și rîurile în care mureau acum animale marine și pești, așa că, simțindu-mă dezgustat și neputincios, am plecat de acolo, gîndind că acele cadavre care reușeau să-și facă drum prin canalele întunecate de sub pămînt și ajungeau la cascade și cataracte, iar de acolo în rîul lat și liniștit și, în cele din urmă, în mare – acele cadavre aveau să fie niște rămășițe oricum mai curate decît murdăria ucigașă cu care oamenii alimentează apele mărilor.

Spre seară, pe cînd lumina se topea trist pe cerul înroșit, ostilitățile reizbucniră și animalele se luptară toată noaptea. M-am așezat pe marginea povîrnișului și am încercat să nu aud nimic și nici să nu urmăresc prea îndeaproape măcelul în închipuirea mea. Mai erau treisprezece zile pînă la luna plină și știam că nu era nici o speranță să pot curăța cetatea, nici o speranță să vină acolo Cristalul, doar dacă, printr-un noroc la care nu aveam nici un motiv să mă aștept, animalele ar fi plecat din oraș pe neașteptate, după cum veniseră.

În dimineața următoare, morții zăceau în grămezi și întreaga cetate mirosea a sînge, iar animalele, a căror hrană consta doar din fructe și apă, se adunaseră în jurul mormanelor de hoituri și sfîșiau hălci întregi

de carne cu blană cu tot și le mîncau. Cînd m-am apropiat să privesc mai bine scena, m-a cuprins pentru prima oară teama de aceste fiare, maimuțe și cîini-șobolani. Eram acum în ochii lor, așa cum erau și celelalte vietăți, o halcă de carne numai bună de mîncat. Nu mă luau totuși în seamă, deși mă aflam la mai puțin de douăzeci de metri de ele, cînd am observat că trei dintre ele deveniseră conștiente de prezența mea acolo și își îndreptaseră boturile ascuțite spre mine, arătîndu-și dinții albi mînjiți cu roșu; am văzut sîngele picurîndu-le de pe boturi, așa cum îl văzusem curgînd de pe chipurile femeilor. M-am dus atunci din nou la marginea povîrnișului de unde se vedea marea și am simțit că mă cuprinde disperarea. Pierdusem orice speranță. Știam că luptele vor continua. Totul avea să devină și mai rău. Aveau să înceapă acum să ucidă pentru mîncare. Știam că eram în pericol, dar nu-mi păsa de nimic. În asemenea stări sufletești există multe argumente pe care le poți găsi pentru a sprijini înțelepciunea disperării. Apărătorii pe care i-a găsit umanitatea pentru a aduce argumente în favoarea disperării au fost întotdeauna mai puternici decît glasurile slabe ale adversarilor lor. M-am întins la pămînt pe marginea povîrnișului și mi-am îndreptat privirea spre pădurile dese care crescuseră veacuri în șir și unde se aflau, desigur, frumoasele mele animale galbene și unde păsările în culori strălucitoare, cum este cerul la apus sau la răsărit, își urmează drumul vieții tot atît de scurt ca și al meu. Am adormit. Voiam să dorm pentru a-mi trece timpul și a mă apropia mai repede de sfîrșit.

Cînd m-am deșteptat, era după-amiază tîrziu și pe cînd lumina soarelui încă scînteia pe suprafața oceanului întins, sub mine, deasupra pădurii era aproape noapte. Luptele continuau. Auzeam animalele fugărindu-se la o depărtare de numai cîțiva metri de mine, în clădirile de la marginea povîrnișului. N-am vrut să-mi întorc capul ca să privesc, dar cu coada ochiului zăream un cîine-șobolan tăvălindu-se pe jos, chițăind și ridicînd nori de praf în lupta sa cu moartea. Am privit înainte și în depărtare pe deasupra pădurii unde Jaguarul, Papagalul și Șopîrla străluceau ca para focului din timpuri mai vechi decît omul, cînd mi-a apărut dintr-odată în fața ochilor o pasăre mare albă, care, în loc să treacă mai departe, pe dinaintea mea, dusă de curentul de aer pe care plutea, se întoarse în ultimul moment coborînd lîngă mine, pe marginea povîrnișului, legănîndu-și marile aripi pentru a-și păstra echilibrul și a se fixa bine de pămînt. Nu era o specie de păsări pe care o cunoșteam. Avea mai bine de un metru înălțime, pene albe, iar ciocul drept și galben îi dădea o înfățișare gravă. Mă gîndeam, plin de invidie, că în orice clipă pasărea se poate lăsa să lunece pe un val de aer cald, de asfințit, așa cum se lasă un înotător să lunece ușor de pe o stîncă încă încălzită de soare în marea învolburată. În timp ce gîndeam astfel, pasărea se întoarse și mă privi lung cu niște ochi perfect rotunzi și aurii. Cînd m-am apropiat de ea, s-a lăsat la pămînt ca o găină cuibărindu-se în căldura aripilor sale ocrotitoare pentru a-și acoperi ouăle. M-am urcat repede pe spatele ei și abia am avut timp să mă prind bine de pene, că ne-am și trezit lunecînd ușor în jos, pe deasupra pantei muntelui

stîncos, a cascadelor și apoi a pădurii dese, acum tăcută la apropierea nopții. Spatele păsării, întinderea aripilor sale, era cam de trei, patru metri. M-am ridicat în capul oaselor prinzîndu-mă de pene pentru a mă ține bine, cînd o rafală de vînt care urca dinspre mare aproape m-a dat peste cap, gata să mă rostogolesc și să cad spre vîrfurile copacilor, așa că mi-am lipit fața de trupul păsării, cuprinzînd-o cu brațele chiar deasupra locului de unde porneau aripile. Coastele acoperite cu pene albe care încă păstrau căldura soarelui erau lunecoase și aveau un miros curat și sănătos, ca un ou de găină proaspăt. Lumina era reflectată de penele de sub ochii mei cum e reflectat soarele de un cîmp acoperit de zăpadă, așa că mi-am întors fața, mi-am culcat-o pe o parte și am privit peste gîtul și umerii păsării ce zbura spre largul mării cu mare iuțeală, pe deasupra crestelor valurilor strălucind în lumina soarelui care apunea, deși tot ținutul dintre țărm și marginea podișului era cufundat în întuneric. Era un soare roșu pe un cer roșiatic potrivit cu măcelul ce continua în cetatea de sub acest cer – cetate ale cărei ziduri albe și coloane în miniatură abia se mai zăreau de la o depărtare de kilometri întregi, în zborul nostru prin aerul tot mai întunecat. Ne-am continuat zborul pe deasupra valurilor și respiram adînc aerul sărat și rece care îmi curăța plămînii de murdărie și sînge. Am zburat așa pînă cînd țărmul și uscatul de dincolo de țărm se micșorară, ajungînd o dungă îngustă și neagră pe cerul pe care se îngrămădeau nori strălucitori, uriași și groși. Deodată pasărea mea își aplecă o aripă, parcă pentru a se roti și a se înapoia, făcîndu-mă să exclam: „Nu, încă nu!

Mergi mai departe!", iar pasărea zbură înainte cu iuțeală, în timp ce aerul îmi șuiera pe lîngă urechile ce-mi ardeau de frig. Simțeam picurii de apă sărată udîndu-mi buzele și barba. Am continuat să zburăm și m-am întors la un moment dat cu grijă pe spate, cu brațele în lături, prinse bine de penele fine din scobiturile calde de sub aripile care se legănau bătînd aerul, și am privit în sus, la un cer presărat cu stele, pe care se găsea luna cu spatele întors spre pămînt și o dungă luminată de-a lungul marginii sale, mai lată cu un deget decît aceea din ziua precedentă, pentru a-mi aminti de tristețea și de nereușita mea. Și iată că înaintea noastră apăru coasta Portugaliei, unde Conchita stătea pe promontoriul său privind spre larg. În spatele ei, pata roșie a noilor suburbii se întindea ca pojarul, iar sub ea marea se cabra și-și sălta valurile. Conchita cînta sau intona sau poate rostea răspicat – fiindcă era un cîntec nervos, cu întreruperi și opriri, care arăta că biata Conchita era la fel de nemulțumită de situația ei de călugăriță, pe cît de fericită fusese în brațele mele:

„Haide, strigă!" spuse soarele de alamă,
Marea-păun țipă albastru, casele-curcani – roșu,
Soarele și marea mă chemară: „Vino!"
Pămîntul răsună de cîntec, dar eu eram mută.

Încet, încet picioarele mele coborîră pe dunele tari de nisip,
Iar scoicile spiralate, reamintindu-și vechi melodii marine,
Îmi răneau picioarele lenețe, făcîndu-le să sîngereze.
„Cine nu poate juca trebuie să sîngereze", spuseră ele.

Nu se vedea nici o maimuță și nici un Dumnezeu
sărind dintr-un pom într-altul,
Sau cerînd mării să se liniștească de teama mea,
Un biet obiect între toate acestea, divizat,
micșorat și peticit,
Priveam cerul arzînd și iarba lucind mai verde.

Să cînt! Să cînt! Să strivesc după-amiaza
cuprinsă de flăcări
Ca pe un fruct cald în mînă! Apoi să o arunc cîntînd!
Să urmez valurile și ritmul lor nestăvilit,
Și să dansez cu picioare învățate de mare...

Dar sîngele și nervii sînt răstigniți de prea mult timp
Ca să găsim o dulce alinare în cîntec.
Eu, una, nu pot să cînt liberă ca păsările,
Gîtlejul meu rostește numai cuvinte omenești.

Lasă-n urmă marea, nisipurile tînguitoare,
Liniștea mea nu e adusă de picioare sau mîini libere,
Sau de dragostea ce sfărîmă mintea îndurerată
Pentru a face carnea să strălucească sănătoasă ca
mai înainte.

Toate acestea sînt încă ale mele, dar numai în
îndepărtatele
Meleaguri reci, unde mintea se ghemuiește
puternică încă
Pentru a recrea cu răbdare ceea ce picioarele
lenește, împiedicate,
Știau că ar fi numai un cîntec, însă e mult
de-atunci.

Am strigat-o: „Conchita, Conchita!" – dar nu m-a auzit, privea departe, peste marea ei, iar pasărea mea făcuse un ocol și zbura înapoi. Am ajuns curînd deasupra țărmului unde mă dusese delfinul; apoi am trecut pe deasupra pădurilor și am ajuns din nou pe marginea povîrnișului. Coborîrea din zbor a acestei mari păsări albe sperie mai multe maimuțe care stăteau ascunse printre niște tufișuri dese. Au fugit turuind, iar eu m-am așezat în locul meu obișnuit; pasărea a rămas cîteva clipe lîngă mine, tăcută, apoi a zburat întinzîndu-și aripile albe în întunericul nopții.

În felul acesta a trecut noaptea, cu țipetele și zgomotul bătăliei continuînd în spatele meu, dar de data aceasta m-am simțit mai puțin deznădăjduit, căci gîndul îmi era la zborul lung și răcoritor pe care îl făcusem pe spatele încălzit de soare al marii păsări și la vechea mea dragoste, Conchita, care își cînta nenorocul pe țărmul singuratic.

Nu m-am mai dus în centrul cetății timp de trei zile, am rămas pe povîrniș cu speranța să revăd pasărea, care însă n-a mai venit, și în cele din urmă m-am aventurat în cetate, unde bătălia continua și unde fuseseră omorîte atît de multe animale, încît cele rămase nu mai puteau nici să mănînce, nici să arunce cadavrele care zăceau în grămezi peste tot. Animalele erau epuizate de lupta îndelungată. Bătălia lor devenise acum mai înfricoșătoare, disperată și mecanică. Erau înnebunite, aveau ochii înroșiți, blana și pielea jumulite și murdare. Cîinii-șobolani nu mai încercau să stea în două picioare și alergau peste tot în patru labe omorînd maimuțe la întîmplare, cu mușcături iuți. Și de data aceasta mi-au

dat foarte puțină importanță, în timp ce traversam piața, ca să văd cum aș putea pregăti cercul, pentru luna plină pînă la care nu mai era decît o săptămînă. Nu am văzut nimic care să-mi dea vreo speranță, așa că m-am înapoiat la stînca mea. Am renunțat la visul de a pregăti terenul de aterizare și în loc de asta îmi doream să mă reîntorc la mare, să mă las să plutesc pe apa sărată și răcoritoare ca o pasăre pe curenții de aer. Am stat acolo zile și nopți la rînd cu ochii ațintiți la oceanul care se întindea pînă departe, regretînd că nu lunecasem de pe spatele păsării în marea cea curată, unde aș fi găsit vreo scîndură sau grindă sau pește sau vreun obiect plutitor de care să mă lipesc ca un crustaceu pînă cînd poate Cristalul ar fi avut milă de mine și m-ar fi luat sus cu el. Pe cînd stăteam în locul meu obișnuit, într-o dimineață, cu trei zile înainte de luna plină, întrebîndu-mă dacă să mă las să lunec înapoi pe peretele sticlos și să alerg jos la malul mării, pasărea albă se înapoie și se așeză lîngă mine salutîndu-mă cu ochii ei galbeni, prietenoși. Se ghemui din nou la pămînt ca să mă cațăr pe spinarea ei, zburînd apoi repede peste păduri spre mare, unde se învîrti din nou în cercuri, aproape atingînd valurile care se spărgeau sub noi. Acum am înțeles însă de ce venise să mă ia: marea nu mai era izvorul de sănătate sărat, rece și înviorător care fusese mai înainte. Era o oarecare încetineală în mișcarea apei, ca și cum se îngroșase. Avea un iz de descompunere. Săltînd pe valuri am văzut sute de cadavre, victimele războiului de pe podiș, care fuseseră aruncate în marele abis și fuseseră duse de apa rîului peste cascade și cataracte pînă în mare.

Pretutindeni vedeam pești și vietăți marine cu burțile în sus, iar pe valuri jucau pete de petrol întunecat, mirosind a minerale. Deasupra mării plutea, în fuioare, o fosforescență palidă ca o descompunere ascunsă, nefiind altceva decît gazele otrăvitoare care ieșiseră din containerele pe care omul le scufundase pe fundul mării. Prin alte locuri vedeam pînze de lumină asemenea unei străluciri electrice delicate – radioactivitatea de la fabricile și uzinele de pe țărmuri, la mari depărtări, peste oceane și continente. Pasărea mă duse în zbor cînd într-o direcție, cînd într-alta, kilometri întregi, în soarele fierbinte, făcîndu-mă să mă uit la moartea din apele mării, astfel că în timp ce zburam, întreaga suprafață a apei îmi apăru suprasaturată de moarte: pești mari și mici zăcînd peste tot, ierburi de mare și moluște, porci de mare și delfini și balene, păsări de mare, șerpi de mare foci. Frumoasa mea pasăre albă mă ridică apoi tot și mai sus și mai sus în înaltul cerului, întorcîndu-se repede pe podișul de unde plecaserăm, de data aceasta, însă, învîrtindu-se în cerc pe deasupra cetății cu casele fără acoperișuri, ajutîndu-mă să văd cum sub mine tot orașul, toate clădirile fuseseră întinate de măcel, cum peste tot zăceau mormane de cadavre, cum pe fiecare stradă se războiau cete de animale atît de înnebunite și vlăguite, încît se luptau acum între ei și membrii aceleiași specii, fără măcar să aibă pretextul unei deosebiri în ceea ce privește blana sau pielea sau forma botului și a ochilor. Se luptau maimuță cu maimuță, cîine-șobolan cu cîine-șobolan. Lupta devenise o justificare în sine pentru a se bate și nu se mai puteau opri. Sub fiecare tufiș și în cotloanele fiecărei case zăceau răniții,

văitîndu-se și lingîndu-și rănile. Chiar în momentul în care planam foarte jos, într-un ultim ocol, la mai puțin de douăzeci de pași de marginea povîrnișului unde stăteam de obicei, am văzut o femelă de cîine-șobolan cu blana lucioasă și castanie, plină de sînge și sfîrtecată, care stătea ridicată pe două picioare, cu spatele rezemat de perete, apărîndu-se cu mușcături de doi cîini-șobolani masculi în timp ce năștea. Puii se rostogoliră pe jos într-un șuvoi de sînge și țesuturi sfîrtecate, în timp ce ea se lupta apărîndu-și viața. Cele două protuberanțe de pe piept, mamelele, erau umflate și sfîșiate, iar din ele curgea lapte amestecat cu sînge. Din botul ei ascuțit atîrnau bucăți de carne prinse de dinți și în timp ce și-l repezea înainte, mușcîndu-i pe cei doi masculi înalți, care se bălăbăneau căutînd să o apuce, deveni atît de înnebunită de spaimă și de nevoia de a-și ocroti puii, încît, în timp ce se lupta, mușca furioasă cînd pe unul din atacanți, cînd în jos, spre puii ei, și poate îl omora sau îl rănea pe vreunul din ei, pentru a-l mușca apoi furioasă și la întîmplare pe unul din atacanți, după care iar mușca în jos și din nou pe dușmanii care o atacau, astfel că părea să se lupte cu cățelușii ei tot așa cum se lupta și cu cei doi masculi, care, la rîndul lor, erau și ei tot atît de înnebuniți de bătălia îndelungată ca și ea, deoarece, deși încercau să o omoare (sau, cel puțin, acționau într-un fel care o silea să se apere), și chiar reușiră atunci cînd ea se prăbuși înecată în propriul sînge, tocmai în momentul în care treceam în zbor pe deasupra lor, masculii erau excitați și unul din ei încercă să se împreuneze cu femela chiar în timp ce aceasta murea. Ea își dădu duhul cu un ultim spasm al nașterii și al morții.

Pe marginea povîrnișului m-am rostogolit de pe puternicul și caldul spate al păsării și am rămas întins la pămînt cu fața în jos, plîngînd. Ajunsesem la credința că totul se sfîrșise și că nu mai era nicăieri nici o speranță în privința omului sau a animalelor de pe acest Pămînt.

În cele din urmă, însă, cînd m-am ridicat în picioare, pasărea albă era încă acolo și mă privea cu ochii săi aurii, ținîndu-și ciocul galben înclinat spre mine, în felul său aspru, dar binevoitor. Se părea că voia să o însoțesc, iar cînd mi-am revenit complet și m-am ridicat, o porni printre case spre centrul cetății. Mi-am ridicat privirea și am înțeles că luna trebuia să fie aproape plină, văzînd pînza de argint întinzîndu-se și urcînd pe cer, deasupra mării, în locul unde urma să răsară. Aș fi vrut ca pasărea să nu mai înainteze, căci îmi era teamă ca nu cumva această minunată ființă să fie omorîtă de animalele care continuau să se lupte între ele. Se părea însă că erau mai liniștite acum. Războiul se consumase, apropiindu-se de sfîrșit. Încăierările și ciocnirile continuau; cîte doi indivizi sau unele grupuri mici tot se mai băteau. Dar marile cete de cîini-șobolani și de maimuțe se lingeau, scheunau sau gemeau. Și, deși se luptaseră pe viață și pe moarte zile întregi, acum animalele păreau aproape indiferente cînd se găseau unul în prezența altuia, iar maimuțele lingeau rănile cîinilor-șobolani, iar aceștia acceptau gestul ca pe un omagiu sau ca pe un semn de supunere.

Pasărea își întinse la un moment dat aripile și zbură la mică înălțime, aproape atingînd pămîntul, spre piață. Am urmat-o. Ajungînd acolo, își strînse aripile și rămase

dreaptă, cu ciocul galben înclinat spre pămînt, în atitudinea sa solemnă obișnuită. Și chiar cînd inima mi se strînse de groază că ar putea fi omorîtă, am observat că toate animalele se temeau de ea. Peste tot în piața cea mare cu lespezi de piatră, fiarele se dădeau înapoi în fața ei, maimuțele țipau și se strîmbau, iar cîinii-șobolani – mergînd din nou pe două picioare – se retrăgeau uitîndu-se chiorîș și întorcînd spre ea cînd o parte a feței, cînd cealaltă, pînă ce se simțeau în siguranță, și atunci se lăsau să cadă iarăși pe patru picioare și se făceau nevăzuți.

Pasărea rămase liniștită în mijlocul cercului și am înțeles că se găsea acolo pentru a mă apăra. Am început să tîrăsc animalele moarte din piață cît am putut de departe. Pe măsură ce curățam locul, amîndouă speciile se apropiau de grămezile pe care le făcusem și-și duceau morții la prăpastia în care se vărsa rîul, sau poate pentru a organiza un ultim ospăț canibalic – deși se părea că-și pierduseră iarăși gustul pentru carne și încercau fructele ca și cum ar fi fost o extravaganță, nu hrana lor obișnuită. Dar aveam prea mult de lucru și nu le mai puteam observa. După ce am curățat piața de animalele moarte, am rupt iarăși crengi din copaci și am măturat. După aceea a trebuit să curăț canalele înfundate cu frunze, murdărie și gunoaie. În cele din urmă am cărat din nou apă cu blocul de piatră scobit care fusese odată o piuă și am stropit toată piața, măturînd apa cu ramuri înmiresmate. Toată noaptea am muncit sub lumina albă și strălucitoare a lunii și toată ziua următoare sub razele fierbinți și uscate ale soarelui, pasărea prietenoasă, albă și strălucitoare rămînînd tot

timpul cu mine și urmărindu-mă atentă cu ochii săi aurii, îndreptîndu-și totodată poruncitor ciocul galben în direcția mea. La început, cîteva animale se apropiară de noi hotărîte să reocupe piața, dar văzînd pasărea se retraseră. În cele din urmă mi-am dat seama că nu se mai vedeau deloc, apoi nici nu le-am mai auzit. Plecaseră din centrul cetății. Poate chiar părăsiseră cetatea. Spre sfîrșitul acelei zile piața, precum și cercul din mijlocul ei, cu desenele și culorile sale minunate, erau curate și proaspete, în aer adia mireasma frunzelor și mirosul apei și, pe cînd stăteam liniștit în amurg, auzeam apa curgînd prin canalele pietruite de sub picioarele mele. Pretutindeni domnea parfumul florilor. O pasăre întîrziată cînta într-un copac din apropierea pieței.

Luna Plină se înalță din mare învăluind într-o lumină argintie tot Pămîntul, de la coasta mării pînă la munții înalți. Se înalță pe boltă printre stele, iar pasărea albă își desfăcu aripile zburînd sus, tot mai sus și mai sus, înapoi în lună.

Am înaintat de la marginea pieței pînă la linia cercului și am așteptat privind spre centru.

Sper că se poate recunoaște acum că medicamentul administrat este contraindicat în cazul de față. După o absență de cinci zile, am fost șocat de deteriorarea stării pacientului. Cînd l-am văzut azi-dimineață, era limpede că este și mai rupt de realitate decît atunci cînd a fost internat. Din ceea ce spune sora aș pune diagnosticul că se află în comă în cea mai mare parte a timpului.

DOCTOR Y.

Cazul a fost amplu discutat la conferința de joi la care dumneata nu ai fost de față. În multe cazuri, efectele medicamentului nu se manifestă pe deplin timp de trei săptămîni, așa cum am încercat să explic. Pacientului i se administrează abia de 12 zile.

DOCTOR X.

Simțeam apăsarea unei tăceri ce mă absorbea într-o liniște melodioasă. Mă aflam în interiorul Cristalului, al cărui vîrtej îmi aspirase toate senzațiile, așa cum uraganul adună praful și frunzele pe o rază de cîțiva metri, sau așa cum apa dintr-o cadă, scurgîndu-se în spirală prin vană, își exercită forța de atracție asupra întregii cantități de apă din cadă. Privind afară din Cristal, am văzut că nu mai rămăsese nimic din ce fusese înainte – sau așa mi se păru în prima clipă, căci cînd Cristalul începu să mă absoarbă, în mintea mea se lăsă un întuneric greu, urmat de o vioiciune a simțurilor pe care numai cu încetul am reușit s-o stăpînesc. Din cîte se părea, Cristalul absorbea cu dificultate starea mea de relativ primitivism. Această luptă continuă în mine, dar și în Cristal, cîteva minute bune. Spun „cîteva minute", dar lucrul de care am devenit mai întîi conștient a fost că timpul își schimbase viteza și vibra într-un mod diferit, acest fapt devenind primul atac asupra modului obișnuit de comportare al substanței mele. Dacă era să mă încred în ochii mei, eram într-o lume de sticlă transparentă sau de ceață cristalină. Tot corpul meu simțea o greață de care mi-am dat mai bine seama numai cînd a început să-mi treacă, fiindcă mă ținuse prizonier într-o stare generală primară – o stare de care nimeni nu-și

poate da seama. De exemplu, atunci cînd respirăm aer obișnuit, plămînii noștri sînt adaptați să absoarbă un gaz otrăvitor numit aer (otrăvitor pentru ființele extraterestre, așa cum poate a fost și pentru noi cîndva). Greața fusese un clește strîns care mă ținuse într-o stare de mare încordare cît timp am luptat contra ei, dar a dispărut în cele din urmă și m-am simțit cuprins de o minunată stare de ușurătate. Durerea atracției gravitaționale dispăruse: această dimensiune era tot atît de liberă și de minunată ca patinajul sau zborul între aripile păsării ocrotitoare. Totuși aveam un trup, dar dintr-o substanță mai ușoară, delicată, fină, deși recunoșteam asemănarea acesteia cu forma obișnuită a materiei mele. Încet, încet, simțurile mele – noile mele simțuri – se stabilizară. Eram în interiorul unei luminozități colorate, noul meu trup, iar această luminozitate făcea parte – după cum flacăra face parte din foc – din vîrtejul Cristalului arzînd alburiu într-un dans indivizibil, acolo unde fusese centrul cercului din piață – care încă era acolo, îi zăream conturul sau numai spectrul conturului. Fixînd începutul sau centrul cîmpului vizual sau mai curînd simțindu-l, am lăsat ca viziunea – sau poate cuvîntul potrivit este „înțelegerea" – să iasă din Cristal și să se miște în jurul lui. Sau poate ar fi mai potrivit să spun că i-am permis să se extindă așa cum se răspîndește lumina și am văzut că această cetate, de pe podișul pe care se afla, exista într-o dimensiune nouă sau la un alt nivel al vibrației. Dar după cum propriul meu trup era acum doar un contur în lumină, deși nu o lumină tot atît de puternică și delicată ca substanța Cristalului, tot așa era

acum și cetatea: era ca și cum cetatea de piatră și lut se risipise, lăsînd în urmă spectrul unei cetăți construite din lumină, ca o ceață luminoasă conținînd umbre și ecouri. Totuși cetatea care se înălța peste tot în jurul meu, avînd aceeași formă ca și cetatea pe care o cunoșteam atît de bine, era subțiată, risipită. Era o construcție cu îmbinări și puncte de sprijin mai diafane. Asta nu înseamnă însă că locuințele sau clădirile publice conturate cu delicatețe – ca o volută de gheață pe un geam, alcătuită din stele și hexagoane minuscule – erau mai puțin stabile sau clare decît formele cetății adevărate construite din piatră, ci numai că se aflau mai puține case și clădiri în cetatea fantomă decît în aceea de pe pămînt. Ca și cum această cetate imaterială, care constituia un model, o cheie, un plan al cetății pămîntești, corespundea numai anumitor părți sau zone sau clădiri individuale din aceasta. Ca și cum cetatea delicată, aeriană „se suprapunea" cel mai bine doar pe unele clădiri publice și locuințe. În spațiul dintre ele se întindea numai ceața, fără forme de zidiri în ea. Mi-am dat totodată seama – deoarece cunoșteam acum foarte bine cetatea adevărată prin care umblasem, pe care o cercetasem atent și unde așteptasem săptămîni de-a rîndul – de faptul că această cetate „reală" de piatră avea case și clădiri nemarcate în șablonul cetății celeilalte, în modelul de bază. Mi se părea că înțeleg ce vedeam, în noua mea formă fantomatică: zonele în care tiparul nu reușise să-și impună forma erau acelea alcătuite dintr-o materie mai grea și mai impermeabilă, iar părțile care se reflectau în planul spectral posedau în alcătuirea lor

de piatră o mostră sau porțiune din acea lumină fină sau substanță spectrală.

Acum am înțeles limpede că, atunci cînd umblasem cu trupul meu obișnuit prin orașul de piatră și devenisem conștient, așa cum devin cei mai mulți oameni uneori, de existența unui aer mai rarefiat într-o anumită casă sau sală sau clădire publică, observasem chiar locurile și zonele unde structura spectrală a construcțiilor vibra potrivit propriei rațiuni.

Gîndire... Gîndeam... Cristalul era un gînd care pulsa și se rotea în spirală. Înțelegerea mea se extinse din nou, mintea mea se revărsă ca un val și am zărit la marginea orașului puncte în mișcare sau stropi de lumină. Înaintau în grupuri sau cete, plecînd din oraș. Mi-am dat seama că erau haitele de cîini-șobolani și maimuțe, dar erau mai puține decît îmi aminteam, tot așa cum cetatea nouă și delicată avea clădiri mai rare și mai fragile decît aceea din lumea exterioară. În atmosfera spectrală interioară se reflectau numai unele dintre animalele din cetate. Mintea mea trecea pe lîngă ele ca o pasăre în zbor, dîndu-și seama că printre aceste sărmane animale, înrobite de nevoile lor înspăimîntătoare, unele dintre ele au adulmecat acest aer mai curat, dar majoritatea nu. Cele mai multe erau la fel de brute, greoaie și imposibil de urnit ca și masa de stînci și de pămînt, total lipsite de orice aer cristalin. Totuși unele purtau în interiorul lor o lumină. Iar asta nu părea să se potrivească cu vreuna din calitățile morale ale grupului sau haitei. De exemplu, o bobiță tristă de lumină pîlpîindă, care totuși era mai strălucitoare decît celelalte din constelația sa, aparținea unui animal pe care îl

recunoșteam – era unul dintre cele mai violente, energice și active; o altă luminiță avîntată aparținea unei maimuțe care făcea tot timpul tumbe și giumbușlucuri. O alta reprezenta o maimuță foarte diferită de toate celelalte, foarte preocupată de maimuțele ei gemene, o vietate agitată, cicălitoare, care trăncănea întruna, și totuși steaua ei strălucea la fel de puternic ca și acelea ale celor doi masculi agresivi. Aceste turme de lumini mișcătoare sau picături luminoase, asemenea unor globule de apă lucitoare din vîrtejul unei cești strălucitoare, ieșeau în afara spațiului în care mă aflam și dispăreau. Am înțeles că dacă ar fi fost să ies din Cristal sprijinindu-mă pe picioarele mele supuse gravitației obișnuite, cetatea avea să fie iarăși luminoasă și curată. Animalele bătăioase și criminale plecaseră departe de marginile cetății, și chiar dincolo de pădurea unde văzusem femeile ucigașe. Am cercetat acum pădurea cu tentaculele noilor mele simțuri și am descoperit în ea un paradis al plantelor, frunzelor și ramurilor, toate alcătuite din lumină. Peisajul din lumea obișnuită cel mai apropiat de acela pe care îl vedeam acolo ar fi pădurea după o ninsoare ușoară, cînd numai forma esențială a ramurilor și copacilor apare trasată în contururi albe și tremurînde ochilor obișnuiți cu un amalgam de detalii bogate, verzi, tandre și însuflețite. În această pădure paradiziacă, Felicity, Constance și Vera nu erau cîtuși de puțin reprezentate. Totuși, cum gîndurile mele se învîrteau în jurul amintirii a ceea ce se petrecuse acolo, apăru în ele o constrîngere, o apăsare, o nevoie: o dorință a tuturor lucrurilor pe care le eliminasem din minte, o revendicare. Amintirea nopților în care băusem sînge și mîncasem carne vie cu

femeile, în lumina lunii pline, îmi apăru brusc în noua mea minte, ceea ce produse o tulburare și apoi o restabilire a structurii, în timp ce acceptam și rețineam amintirea, apoi o părăseam; însă acum femeile îmi rămăseseră fixate în minte, în noua mea minte. Mi-am dat seama, deși destul de vag în acel moment – deoarece atunci au început să-mi răsară în gînd atîtea revelații – că nopțile de groază cînd fusesem silit să părăsesc centrul cetății ducîndu-mă la femeile ucigașe deveniseră o pagină din pașaportul meu pentru această etapă a călătoriei. Odată ce-mi veni în minte acest gînd, îmi veni tot așa încă unul – sau, așa cum am mai spus, era începutul unui alt gînd, toate erau începuturi –, anume că femeile erau acum decupate în mai multe fațete în noua mea minte, asemenea celulelor unui fagure de miere, erau licăriri de lumină colorată, și că tovarășii mei de călătorie, pe care îi văzusem licărind, arzînd și plutind în interiorul marii vîlvătăi albe a Cristalului, erau celule fațetate în mintea mea, așa cum eram și eu în mințile lor, și că înțelesesem asta din momentul în care Cristalul mă absorbise în el, tocmai de aceea uitasem să-mi mai caut prietenii. În acea dimensiune mințile noastre stăteau alături ca peștii dintr-un banc, ca celulele unui fagure, ca flăcările unui foc, și împreună alcătuiam un tot, astfel încît nu se mai putea spune: aici începe Charles, aici sfîrșește John sau Miles sau Felicity sau Constance. Așa eram toți. Dar în timp ce această nouă formulare a înțelegerii se petrecea în mintea mea, o mișcare spre exterior întru pătrundere, posibilă numai datorită contopirii mele cu ființele care îmi erau prieteni, însoțitori, iubite și tovarăși, constituind o totalitate, fiindcă eram

ca o bucată de sticlă colorată fixată într-un mozaic – în tot acest timp simțeam o greutate apăsătoare și rece undeva în apropiere. Mi-am dat seama că această povară care mă îngheța mereu existase, dar nu-mi dădusem seama de ea, așa cum nu realizasem starea de greață de la început. Fusese o stare totală, care nu putea fi izolată de starea generală a ființei mele. Așa era și groaza frigului care mă cuprinsese. Atunci mi-am dat seama, pentru prima oară, de existența acestei stări, sau cred că atunci a fost, deoarece, așa cum am spus, în acele explorări inițiale ale noului meu fel de a simți doar mai tîrziu am fost în stare să identific firele care duceau înapoi la un anumit mugur incipient din gîndirea mea. Cert este că în acele împrejurări s-a fixat această cunoaștere: povara de frig, o obligație, o necesitate, ca o amenințare înfrînată numai de umanitatea mea și așteptînd mereu acolo, ca fălcile unui crocodil, mereu acolo, imediat sub suprafața apei. Mă încercau o durere și o teamă mult prea vechi pentru mine, era o tristețe sădită în esența speciei umane. Am salutat-o și am mers înainte fiindcă, asemenea senzației de greață care mă stăpînise complet la început, și aceasta era o parte a existenței mele, plămădită în toate fibrele ființei mele, o necesitate ca aceea de a respira, asociată cu ea: această senzație de frig, această greutate, această tîrîre și condiționare a ființei mele. Era un magnet din timpuri prea vechi pentru ca vreun individ să i se poată împotrivi sau măcar să știe precis locul unde se găsea. Se găsea acolo și asta era tot.

Lumea se învîrtea ca o bulă în cele mai delicate culori, toată numai lumină. Ceea ce vedeam era mintea

omenirii, dar ea nu trebuia despărțită de mintea lumii animale care se asocia și se contopea cu ea pretutindeni. Nici nu se punea problema unei minți superioare sau inferioare, deoarece așa cum faptul că băusem sînge și mîncasem carne crudă cu sărmanele femei fusese o poartă, o cheie și o deschidere, pentru că orice cunoaștere empatică trebuie să fie astfel, în vîrtejul contopirii generale, ca o pînză de păianjen ale cărei fire sînt legate între ele și vibrează împreună, un vultur care se repede la un șoarece, bucuria rece a vulturului și groaza șoarecelui se îmbină ca o pereche în natură și această armonie se manifestă ca o vibrație puternică a coardei interioare căreia îi aparține. Am urmărit vîltoarea palpitîndă a tuturor ființelor, în necontenită schimbare, mișcare, joc, un joc silit și dirijat, menținut în limitele sale prin natura sa, iar parte a acestei necesități era asocierea tiparului spectral de lumină cu lumea externă de piatră, frunze, carne și lumină obișnuită.

În această pînză imensă de lumină veșnic schimbătoare se mișcau flăcările și tonurile și pîlpîirile de lumină care cîntau și răsunau pe note mai joase sau mai înalte, astfel că ceea ce vedeam, sau mai curînd ceea ce mă cuprindea și pe mine, nu era nici lumină, nici sunet, ci doar zona unde aceste două identități se contopeau. Globul pulsatil de lumină sau sunet corespundea lumii pămîntești pe care o cuprindea și, după cum văzusem în cazul clădirilor cetății și al cetelor de animale – acele sărmane viețuitoare rătăcite –, pretutindeni în lumea pămîntească se aflau vene și filoane de materie superioară – o pulsație mai rafinată a timpului, a luminii sau a sunetului, creînd canale de legătură

cu sfera superioară – care cuprindea totul – pentru a o alimenta pe aceea inferioară. Aflat afară, în spațiu, priveam prin membrana colorată a Cristalului, așa cum se vede prin pereții rotitori ai unei bule de săpun în continuă creștere, în timp ce atîrnă de un tub ținut între buze pentru a o umple cu aer – și am văzut cum lumea colorată pe care o știm, mările și uscatul, munții și pustiurile, era toată cuprinsă într-un vîrtej de presiune asupra materiei; și această creatură, plutind în spațiu înconjurată de delicatul său înveliș exterior, părea la prima vedere nelocuită, deoarece omenirea nu era vizibilă decît dacă cineva trecea în zbor foarte aproape de fața pămîntului, iar atunci dovada existenței oamenilor, orașele și aglomerările și construcțiile omenești ar fi arătat așa cum arată păduchii în tivuri și crăpături. Omenirea era ca o minusculă crustă cenușie a pămîntului, doar ici și colo. În interiorul peticelor care păreau imobile se mișcau particule minuscule, în tipare precise, și dacă priveai în jos la un fragment din această crustă de materie, mai mică decît cele mai mici fire de nisip sau polen, chiar curba descrisă de călătoria unui grup de asemenea corpusculi de pe un continent pe altul apărea ca sclipirea unei oscilații în marea rețea de oscilații și pulsații.

Pămîntul plutea greoi în spațiu, colorat și pătat ici-colo, acoperit în cea mai mare parte de albastrul apei... Marile oceane fuseseră reduse la o peliculă subțire de materie lunecoasă ce acoperea o parte a suprafeței globului. Da, toată drama oceanelor adînci, albastre, care ascundeau atîtea vieți încă necunoscute și tainice, furtunile nimicitoare și valurile neliniștite și mareele ridicate

de lună deveniseră o poleială subțire de substanță lunecoasă pe un glob de materie compactă, iar omenirea și viața animalelor, a păsărilor, a reptilelor și a insectelor – toate acestea erau variații în învelișul subțire al acestui glob. Particule de praf și microbi. Și totuși, mai cu seamă în ele pînza de lumină subtilă atingea globul terestru. Mai ales prin firele infime de praf sau gîzele reprezentînd omenirea. Care, privite din perspectiva pînzei de lumină înconjurătoare (interioară sau exterioară, după cum preferai să vezi lucrurile), nu erau importante în calitate de entități individuale, așa cum se considerau aceste entități, ci în calitate de Totalități, mari și mici – deoarece grupurile și haitele și cetele și mulțimile constituiau adevăratele entități, Totalități funcționînd ca Totalități. Pătrunzînd și mai mult în pînza înțelegerii care constituia natura acestui clopot de lumină ce cuprindea totul, am văzut că formele desenate în lumină, culorile, texturile, pulsațiile de lumină slabă sau puternică constituiau nu numai o asemănare, ci chiar o identitate. Pulsațiile și liniile erau răspîndite pe tot globul, legînd între ele grupurile de indivizi, grupuri care nu erau numaidecît națiuni sau țări – am văzut uneori cum un petic de mucegai sau licheni strălucea într-o explozie de culoare (sau sunet), ceea ce reprezenta un război civil sau declanșarea unei emoții la scară națională, dar de cele mai multe ori, cînd o zonă de culoare se mișca și se concentra, cîntînd într-o cheie proprie, peticul era compus din secțiuni ale unor națiuni sau țări care părăsiseră sau se despărțiseră de grupurile lor părintești și se războiau acum între ele, și era vizibil faptul că intensificarea culorii unei mici zone însemna

foarte frecvent unirea a două fragmente sau pulsații care apoi căpătau aceeași nuanță, același sunet. Dar liniile sau pulsațiile care se întindeau și săgetau în toate direcțiile pe glob, cele mai persistente dintre ele, nu erau izbucnirile războaielor, ci acelea care reprezentau diferite profesiuni, așa încît legiuitorii de pe tot pămîntul nu erau pur și simplu „pe aceeași lungime de undă", erau la fel, parte a aceluiași organ sau funcție, chiar dacă erau în țări care se războiau sau se înfruntau. Tot așa se întîmpla cu judecătorii, fermierii, funcționarii de stat, soldații, oratorii, afaceriștii și scriitorii – toate aceste categorii erau una și aceeași, și din acest punct de vedere era amuzant să observi cum ura înverșunată, rivalitățile și concurența dispăreau complet, căci atomii fiecărei categorii constituiau un tot, iar fragmentele minuscule care compuneau fiecare vibrație separată sau pulsație de lumină (culoare, sunet) alcătuiau și ele un tot, așa că nu existau în realitate judecători, ci Judecătorul, nici soldați, ci Soldatul, nici artiști, ci Artistul, chiar dacă ei își închipuiau că sînt într-un dezacord violent. Și pe această hartă sau machetă care arăta cum nenumărate identități care se considerau în mod ridicol importante se reduceau numai la cîteva, exista și o structură diferită, însă cu anumite asemănări, a unei lumini (sau unui sunet) mai rare și mai puternice, care varia și vibra și se schimba ca și celelalte, dar era conectată direct, constituia o verigă sau o punte, un canal de alimentare între rețeaua exterioară (sau interioară, după cum preferai să privești) de gînduri ori sentimente, bula pulsîndă de culoare ce înconjura totul, și globul solid, terestru și acvatic, al Omului. Structura

nu era doar o verigă sau o punte, căci această fibră de umanitate era deschisă ca tot atîtea canale deschise spre a primi ploaia, dar era parte din rețeaua sclipitoare a ființei fluide și voioase; tocmai de asta micile petice de omenire agitată, grăbită, muncită, neliniștită, plină de ură, chinuită de lipsuri, crustele de licheni sau ciuperci crescînd ici și colo pe glob, copiii mării, toate erau – în ciuda depărtării lor de rețeaua exterioară sclipitoare – legate întotdeauna de acesta, căci în fiecare clipă lumina cîntătoare, pulsînd și licărind, se revărsa în el, în globul pămîntesc, cu deliciosul ei puls de bucurie și creație. Rețeaua exterioară de lumină muzicală o crea pe aceea interioară, pămîntească și o menținea în dansul ei încordat. Iar o mînă de oameni risipiți, o fișie, o tensiune de lumină întrețesută pretutindeni pe glob constituia canalele prin care aerul mai curat intra în pămînt și îl hrănea și-l ținea în viață. Această delicată rețea impusă celorlalte structuri pulsînde (sau mai puternică decît ele) nu avea nimic de-a face cu etica sau codurile omenirii, cu moralitatea de turmă, așa încît uneori acest ritm mai iute și mai înalt se simțea în viața unui soldat, uneori a unui poet, alteori a unui politician și cîteodată a unui om cufundat în observarea stelelor pentru a le alcătui harta, sau a altuia ocupat cu cercetarea și întocmirea hărții pulsațiilor fluide infinitezimale care constituie atomul, atom care era tot atît de departe de atomii mai mari alcătuind acel mucegai sau excrescență care este omenirea, pe cît este și omenirea de stele. Elementele acestei rețele de alimentare și conectare (ca o rețea electrică a omenirii) constituiau un tot; așa cum nu există soldați, ci doar Soldatul, și nici funcționari, ci

doar Funcționarul, și Grădinarul, și Profesorul. Deoarece, odată ce orice categorie, oriunde ar fi, pulsează întotdeauna pe propria sa lungime de undă (de sunet sau lumină), nu pot exista indivizi în această pînză de fibre hrănitoare. Împreună, ei alcătuiesc o măsură în marele dans, o singură notă în tot cîntecul. Peste tot și la fiecare nivel micii indivizi au alcătuit ansambluri, au cîntat scurte partituri, au creat tonuri cromatice. Tot așa și la fiecare nivel: eu însumi și prietenii mei, pe care i-a absorbit Cristalul într-un tot, niște minusculi țînțari lipsiți de importanță, și femeile, și copiii mei, și toți oamenii pe care i-am cunoscut în viața mea – chiar cineva care a trecut pe lîngă mine la un colț de stradă și căruia i-am zîmbit, toți aceștia cîntau pe o tonalitate familiară, constituiau un tot. Acesta era adevărul care dădea nimicniciei absolute, firicelelor de praf care erau oamenii, importanța pe care o aveau: în marele dans, totul se lega și se mișca în ansamblu. Mintea mea era fațeta unei minți, asemenea celulelor dintr-un fagure de miere. Lăsîndu-mi mintea cufundată în întuneric, pasivă, ca o oglindă pentru lumină, puteam simți, înțelegeam sau recunoșteam pulsația unei individualități pe care o cunoscusem cîndva drept sărmanul Charlie, sau Felicity, sau James, sau Thomas. Pulsuri mentale zvîcneau și absorbeau totul alături de micul meu puls și împreună formam un tot, unindu-ne în această totalitate cu nenumărate alte totalități diferite pe care fiecare dintre acești oameni le constituiseră în viața lor, și le constituiau permanent cu fiecare respirație, și prin această rețea, prin aceste rețele, curgea un ritm superior, așa cum apa curgea peste tot în cetatea de piatră prin canale

tăiate sau construite în stîncă de oameni care puteau calcula înălțarea sau coborîrea nivelului pămîntului.

Și totuși, în timp ce observam toate acestea, le simțeam, înțelegîndu-le în cele din urmă, eram mereu conștient de acea veche, acea străveche apăsare, acel frig al durerii pe care îl recunoscusem atît de repede după ce fusesem absorbit în această nouă sferă a existenței. Era acolo, invizibil, mortal și pedepsitor, deoarece pulsația lui era pulsația unei poveri reci, ce trebuia să fie o contrapondere a bucuriei. Exista acolo, în apropiere, mereu – l-am recunoscut și astfel m-am pus în mișcare, căci acum totul îmi era deschis – și am plutit delicios, ca o bulă de aer printr-o pătură de spumă sau ca și cînd aș fi stat culcat comod între aripile întinse ale unei păsări.

Trupescul Pămînt, ca un bolovan rotund, se rotea neregulat în jurul axei sale, cam la distanța la care se poate auzi un strigăt sau o chemare. Se învîrtea lent, clătinîndu-se puternic. Această rotire făcea să apară pe suprafața globului o rețea de dungi cafenii, albastre și albe, dar știam că aceste dungi reprezentau mările și continentele și calotele glaciare în mișcare. Globul era învelit în lumina sa pulsîndă, prin care totuși vedeam ca și cum aș fi privit printr-un nor subțire opalescent. Vedeam Pămîntul rotindu-se într-o eră care nu era a omenirii. Undeva în spatele meu sau într-o parte se afla vîlvătaia albă a Soarelui și în această vîlvătaie constantă se rotea Pămîntul. Stăteam nemișcat, o minusculă planetă a Soarelui urmărind Pămîntul care se rotea. Ziua și noaptea nu se distingeau decît ca o licărire ușoară, și legănarea violentă care determină anotimpurile noastre se înfățișa ca un val verde care spăla totul, apoi dispărea

într-o clipă, și ca o îngroșare de moment a dungilor albe de la ambii poli. La această viteză nu vedeam decît rotirea învolburată a Pămîntului în jurul axei sale și goana lui amețitoare în jurul Soarelui – simțeam greutatea durerii reci prezentă și acolo, constrîngerea, dar nu am luat-o în seamă, căci, în timp ce mă gîndeam la viteză, planeta începu să încetinească și ajunse să se învîrtească destul de lent încît să observ pe rînd fiecare din înfățișările uscatului și ale apei înainte ca peisajul respectiv să iasă din cîmpul meu vizual. Cum mă aflam acum mai departe decît fusesem înainte, cînd mi se arătase harta impulsurilor care se precipitau, am putut examina, mai puțin în amănunt, și mai degrabă în perspectivă, cum învelișul luminos din jurul Pămîntului se înfiora, scînteia, se schimba și tremura în dansul său, și am văzut totodată foarte limpede cum acest înveliș care se ținea strîns de suprafața Pămîntului, ca o ceață albă de vară într-o dimineață caldă, se combina și comunica cu regiunile de sub el. Am observat un continent răspîndind aceeași umbră subtilă – nu perfect uniformă, fără îndoială, dar îndeajuns pentru a putea forma o bază ușor de recunoscut pentru toți curenții care goneau și dansau deasupra lui în ansamblul lor de mișcări solidare. Aveam impresia că ceva, dar nu puteam să văd ce anume, făcea, să spunem, ca masa de uscat pe care o numim Rusia, Rusia europeană, să emită o strălucire care nu se schimba, și această nuanță era diferită de nuanța care acoperea masa de pămînt pe care o numim Asia, iar acestea erau diferite, clar diferite, de alte regiuni ale lumii. Fiecare parte a suprafeței globului avea, desigur, nuanța sa fizică distinctă – vegetația

sa (sau lipsa de vegetație), distribuția plantelor necesare vieții animale –, de neconfundat, și așa cum se disting limpede jungla, deșertul, ținuturile mlăștinoase sau muntoase, tot astfel se distingea lumina care plutea deasupra acestora pe harta aeriană care era oglinda și sora ținutului respectiv. Pe această hartă a curenților minții și atracțiilor și sentimentelor se găseau însemnate țările – adică națiunile –, cu tot ceea ce le era necesar și specific, și conceptul de „națiune" trebuia să fie potrivit pentru regiunea fizică de sub el, căci unde acestea erau în discordanță se producea și o discordanță de lumină și sunet. Mă stăpînea un vechi gînd – sau mai curînd un vechi gînd al meu fusese transferat în acest plan superior, în aerul mai intens, mai pătrunzător al acestui tărîm – că, indiferent de schimbările de guvernare sau de numele care erau date sistemului de organizare al unei națiuni, se observa mereu aceeași calitate caracteristică sau realitate care se păstra în acel ținut, acea țară sau regiune – și privind din locul unde timpul trecea cu o asemenea viteză, încît o rotire a globului pămîntesc în jurul Soarelui dura cam cît îți lua să tragi adînc aer în piept, vedeam mari desfășurări de evenimente la nivelul omenirii, tot așa cum, din poziția mea de făptură umană, aș putea observa în decurs de o oră transformarea, creșterea și distrugerea neașteptată a unui mușuroi de furnici. M-am uitat îndeaproape la mica Anglie, observînd-o cîteva clipe în timp ce-mi trecea repede prin fața ochilor, și am constatat că își păstra pulsul vieții proprii, care reprezenta o culoare, o condiție, o notă a unui sunet, căci toate țările – fiecare dintre ele, fiecare crustă de mucegai sau parte a omenirii – erau

încătușate de legi pe care nu le puteau schimba sau răsturna. Erau manipulate de deasupra (sau de dedesubt) de forțe fizice pe care nici măcar nu le bănuiau – sau pe care nu le bănuiau în acest stadiu al timpului, deoarece constituie o parte a condiției acestui organism mărunt să descopere și să uite, să descopere și să uite –, iar în momentul de față micile ființe uitaseră și erau din nou pe punctul de a descoperi. Dar scalvia lor îngrozitoare, lanțurile necesității care îi țineau prizonieri – gîndul acesta îmi reveni din nou în minte, ca o rafală înghețată care îmi umplea inima de mîhnire.

În timp ce mă gîndeam că mi-ar plăcea să văd Pămîntul învîrtindu-se puțin mai repede, dar nu chiar atît de repede ca mai înainte, cînd o rotire de un an în jurul Soarelui semăna cu rotirea unei monede cînd primește un bobîrnac, Pămîntul își mări într-adevăr viteza, și atunci am observat alte structuri de lumină sau culoare adîncindu-se sau estompîndu-se, combinîndu-se, contopindu-se și mișcîndu-se; și meditînd că toate aceste structuri nu erau nimic mai mult decît un compus al pulsațiilor individuale mai lente și al curenților pe care îi văzusem mai devreme și că acestea alcătuiau ceața colorată și luminoasă de la suprafața globului, îmi veni în gînd că acest înveliș luminos al globului părea să fie menținut sau fixat la locul său de altceva, tot așa cum și învelișul reținea cadențele Pămîntului, ale Pămîntului nostru. Mintea mea se extinse din nou în exterior, se umflă ca un val, mînată spre înțelegere, și am văzut acum că liniile și curenții de forță, atracție și antagonism dansau într-o rețea care reprezenta sistemul planetelor din jurul Soarelui și constituia atît de mult o parte a

acestuia, încît strălucirea substanței sale răspîndindu-se peste tot în spațiu ținea planetele atît de strîns legate, că păreau simple cristalizări sau întăriri ale materiei lor vaporoase, clipe de densitate în vîntul solar. Această rețea era o cătușă, o necesitate înspăimîntătoare care-și impunea intențiile.

Urmăream acum cu privirea Pămîntul care se învîrtea repede, totuși nu într-atît încît să nu observ schimbarea, creșterea și dispariția structurilor, și cum în timp ce plantele se mișcau, se frămîntau și se modificau, apropiindu-se și îndepărtîndu-se unele de altele și exercitînd presiuni care le legau strîns împreună –, pe Pămînt micile cruste de materie care compuneau omenirea se schimbau și se mișcau și ele. După cum și apele, oceanele (o peliculă subțire de materie fluidă pe marea suprafață a globului) se mișcau și se legănau sub acțiunea puternică a Soarelui și a Lunii, tot așa se mișca și viața omului, oscilînd în păienjenișul său de necesități, avîndu-și propriul loc în viața planetelor, o minusculă crustă pe suprafața unei solidificări și transformări în ceva vizibil a respirației Soarelui care se numea Pămînt. Omenirea era o pulsație în viața Soarelui, care ardea în mijlocul unei uriașe explozii albe alcătuite din diferite tipuri de lumină sau sunet, unele mai puternice și mai dense, altele mai slabe, dar în totalitate forțe și energii alcătuind un fluid întinzîndu-se în spațiu și menținînd laolaltă toate aceste firimituri și picături și flăcărui într-un dans; iar forța care le ținea împreună în timp ce se roteau și se învîrteau în dansul lor era Soarele, energia Soarelui, conducătorul care-i îndruma pe toți, față de a cărui putere toate legile și necesitățile subordonate lui nu

însemnau nimic. Temelia, sufletul, inima și centrul acestui mic sistem solar era lumina și pulsația și cîntecul Soarelui. Soarele era regele. Dar, deși această putere centrală, acest miez măreț al rețelei noastre era esența întregului sistem, mult mai în afară și la mare distanță de centrul sistemului – unde se mișcă sărmana și întunecata planetă Pluto – s-ar putea ca atragerea, respingerea și presiunea celorlalte planete să pară mai directe acolo departe, sau și mai departe, iar cunoașterea faptului că Soarele este totuși nota de orgă profundă și joasă care stă la baza a tot ce există în sistemul nostru să fie uitată – uitată chiar mai mult decît pe Pămînt, care se învîrte în jurul Soarelui, gîrbovit și întristat și nenorocit, cu greutatea imperativului rece atît de aproape. Și poate, sau cel puțin așa am crezut eu, în timp ce priveam dansul Soarelui și al însoțitorilor săi, Mercur, cel mai apropiat asociat al său, era singurul care putea menține constant și permanent conștiința existenței cîntecului fundamental al Soarelui, a nevoilor sale, a intenției lui – Mercur, al cărui nume era și Thot, Enoh, Buddha, Idris și Hermes, avînd și alte multe titluri în istoriile Pămîntului, Mercur Mesagerul, purtătorul veștilor sau informațiilor venind de la Soare, cel care împarte legile venind din centrul melodios al lui Dumnezeu.

Da, dar mai departe, pe a treia planetă înclinată pe axa ei, e mai greu de păstrat acea cunoaștere, gîndire sănătoasă și simplitate a marelui Soare, căci într-adevăr sărmanul Pămînt este departe de orice har; totul se vedea cu ușurință, deoarece la acea viteză de rotație, care îmi permitea să observ limpede uniunea evenimentelor

de pe Pămînt cu acelea de pe celelalte planete tovarășe cu el, am putut urmări cum războaiele și foametea, cutremurele și dezastrele naturale, inundațiile și grozăviile, epidemiile și invaziile insectelor, și șobolanilor, și zburătoarelor aveau loc sau dispăreau în funcție de presiunile exercitate de conjuncțiile și opozițiile planetelor și ale Soarelui – și Lunii. Norii de lăcuste, răspîndirea virusurilor, ca și viața omenirii, sînt dirijate din alte locuri. Viața omului, această crustă subțire de materie – care nici măcar nu putea fi văzută decît dacă cineva cobora foarte aproape de pămînt, așa cum coboară și se înalță în zbor o pasăre pentru cercetarea rapidă a unui banc strălucitor de pești ca acela care împăna flancul lățit al valului –, acea intensitate, cantitate și vigoare a pulsului erau determinate de planetele Mercur și Venus, Marte și Jupiter, Saturn, Neptun, Uranus și Pluto, de mișcările lor și de centrul de lumină care le alimenta pe toate. Omul, acea licărire de viață, descreștea numeric sau se înmulțea, era pașnic sau ucigaș – într-o stare de sclavie. Faptul că izbucnea un război implicînd jumătate din mulțimile de oameni de pe suprafața globului, sau că populația Pămîntului se dubla în cîțiva ani pentru prima oară în istorie, așa cum o cunoaștem, sau că pretutindeni unde trăiau oamenii, aceștia se răsculau și se luptau, se încăierau, țipau, omorau și-și plîngeau soarta, totul se petrecea numai din cauză că echilibrul planetelor se modificase, sau se apropiase prea mult o cometă, sau că vorbise Luna, dînd glas frigului, constrîngerii ; iar eu, aplecîndu-mă cît îndrăzneam de mult pentru a privi, am văzut cum Pămîntul și Luna lui orbitau și se învîrteau și cum atît uscatul, cît și oceanele pulsau și se umflau

și vibrau pe Pămînt, după cum materia se umfla, se mișca și vibra pe Lună, pe Luna cea rece, pe Luna rece și moartă, sora rece a Pămîntului cald, copilul vitreg, groaznica Lună care suge și se lipește ca lipitoarea și se ține strîns de Pămîntul cald care era viu, deoarece Luna voia să trăiască, Luna era *hotărîtă* să trăiască, Luna era ca un sărman și trist copil născut mort, dar copilașul voia să trăiască, se lupta să trăiască, după cum ouăle absorb calciul din oasele găinii și fetușii absorb viață din mamele lor, Luna sugea, ca un copil și ca o lipitoare, și era asemenea unui magnet al necesității care atrage, fiindcă era primul metronom al Pămîntului în dansul planetelor, fiindcă era cea mai apropiată, era geamănul sărăcit și pe jumătate mort de foame, celălalt eu al Pămîntului, Necesitatea.

Simțeam înfricoșătoarea greutate rece a tristeții, care rămăsese permanent într-un ungher al minții mele din clipa cînd fusesem absorbit în Cristal și cunoscusem Luna și necesitățile ei. Atît de aproape era Luna, atît de mult era o parte a Pămîntului, încît *era* pămînt – deoarece, privite chiar de la acea mică distanță, ambele arătau ca doi frați în continuă mișcare unul în jurul altuia. Luna era extrem de aproape, forța permanent prezentă, cel mai ușor de ignorat atunci cînd mintea mărginită a omului caută rațiuni și răspunsuri. E mult mai ușor să privești de pe ea în afara sistemului nostru, foarte departe, dincolo chiar de cele mai îndepărtate orbite ale lui Uranus și Pluto – în afară spre Riga, chiar și pînă la cealaltă oglindă, la îndepărtata Andromeda și dincolo și de aceasta, spre...

A, da! Acesta e lucrul pe care mintea noastră îl face cel mai ușor, dar luna e chiar aici, aproape, atît de aproape încît este legată de noi într-un dans care mișcă apele și pămîntul de două ori pe zi în maree, și zvîcnește în vinele și arterele noastre și în mareele gîndirii noastre – foarte aproape de noi, carne din carnea noastră, gînd din gîndul nostru, Luna, copilul vitreg al Pămîntului, determinînd statura noastră, determinînd creșterea noastră, alimentînd poftele și provocîndu-le. Dacă s-ar învîrti mai aproape de Pămînt, Luna ar face animalele și plantele să aibă o anumită mărime, iar pierdută sau dezintegrată sau rătăcind mai departe ar schimba fără îndoială animalele, plantele, înălțimea mareelor și probabil mișcarea maselor de pămînt și gheață, ar schimba viața într-un mod tot atît de radical ca și cum o ploaie puternică și neașteptată într-un pustiu ar transforma totul peste noapte. Pe suprafața micului Pămînt, ca o peliculă verde subțire și parte integrantă a acestei pelicule, alimentată de ea, apare crusta microbilor, omenirea nebună, înnebunită de lună, lunatică. Pentru ochii cerești, văzută ca o cultură de microbi la microscop, angajată veșnic în războaie și distrugere, această pleavă gîndește, se poate observa, începe să se simtă treptat ca un tot, o funcție, o notă în armonia generală, și faptul acesta *este* într-adevăr țelul și funcția sa, iar locul unde pelicula de zgură se depășește pe sine este numai și numai aici, și niciodată unde acești microbi nebuni spun Eu, Eu, Eu, Eu, Eu, căci faptul că spun Eu, Eu, Eu, Eu constituie nebunia lor, și aici este locul unde au fost loviți de lună, preschimbați în lunatici, alăturea cu drumul, trăsniți, căci acești microbi alcătuiesc

un tot, formează o unitate, au o singură minte, sînt o singură ființă și nu pot spune niciodată Eu, Eu, fără să facă observatorii cerești să se tăvălească de rîs sau să le plîngă de milă; sîntem liberi să presupunem, cred eu, că există milă și ironie în firea păzitorilor microbilor; sau, cel puțin, sîntem liberi să nu ne închipuim nimic altceva – compătimirea și amuzamentul fiind calitățile noastre, dar cine știe oare ce fel de culoare sau de rîs sănătos sau lacrimi se formează acolo, în acea atmosferă minunată?

S-a produs undeva un fel de despărțire de-a lungul drumului parcurs de rasa omenească între „Eu" și „Noi", un fel de groaznică separare, iar „Eu" (care nu sînt eu, ci numai o parte a unui întreg, constituit împreună cu alte ființe omenești, după cum și acestea sînt o parte a mea), planînd aici ca între aripile unei mari păsări albe, simt că mă duc rotindu-mă înapoi (deși ar putea fi și înainte, cine știe?), da, mă tot învîrtesc înapoi în vîrtejul groazei ca o naștere în sens invers, spre o catastrofă, da, asta a fost cînd microbii, mica baltă de supă care este omenirea, au fost doborîți la pămînt, ca într-un meci de box, scoși din joc cît numeri pînă la șase, rupți de posibilitatea de a înțelege adevărul, astfel că întotdeauna de atunci încoace cei mai mulți spun Eu, Eu, Eu, Eu, Eu, Eu și doar cîțiva pot spune „Noi".

Da, dar ce înspăimîntătoare lovitură! Ce anume ne-a aruncat în afara centrului, departe de plăcutul și sănătosul „Noi"? Voi știi într-o clipă, sînt absorbit înapoi ca un păianjen care se rotește în vîrtejul apei ce se scurge dintr-o cadă și se învîrtește în curentul de apă, înapoi, înapoi și trosc! Cometa vine țîșnind din întunericul

spațiului, dă Pămîntului o lovitură în plex și, abătută din drumul său, gonește din nou în întuneric, luînd o parte din atmosfera planetei cu ea, lăsînd-o în imposibilitatea de a mai orbita normal și constant, ci bălăbănindu-se, învîrtindu-se ca un titirez, înclinată, și atunci s-au născut anotimpurile iubite de poeți, dar ce e mai rău e că s-a schimbat atmosfera, aerul pe care îl respirau oamenii și care i-a ținut cu mintea limpede și sănătoși pentru a spune NOI cu dragoste și înțelegere față de organul în curs de dezvoltare în corpul ceresc pe care îl constituiau ei. Aerul care fusese hrana înțelegerii raționale și iubitoare a devenit o otravă ucigătoare, plămînii acestor sărmane jivine trudeau, se transformau și se adaptau, și sărmanele lor creiere, complet zăpăcite și rătăcite, se chinuiau să lucreze cît de cît și lucrau prost. O mașinărie care funcționează complet anapoda, veșnic hărțuită și chinuită de o memorie ciudată și redusă la amintiri vagi din epoca de dinainte de vremea cînd au fost otrăviți și distruși și nu au mai putut gîndi ; începînd să se urască în loc să se iubească între ei. Și astfel sărmanul Pămînt rămase plutind în spațiu ca un invalid complet vătămat, dar curînd oamenii au uitat totul, aerul recent otrăvit a devenit mediul lor normal, o uitare din orgoliu și... dar trosc! Priviți, eu sînt de partea cealaltă a Catastrofei, sînt înaintea ei, deși sînt liber și să spun „după", căci asemenea lui „sus" sau „jos", cuvîntul este substituibil și depinde de cum îl privești, de poziția pe care te situezi, înainte sau înapoi. Dar din punct de vedere al omului, din punct de vedere al microbului, eu sînt înainte de Impact, într-o atmosferă iubitoare, plăcută și răcoroasă, care concordă

cu armonia, este armonie, EXISTĂ, da, și iată-mă aici, călător, Odiseu îndreptîndu-mă spre casă în cele din urmă, rătăcit în apele țării mele, căci dușmănosul Neptun a fost păcălit, iar fiica lui Jupiter îmi e prieten și călăuză.

Toți oamenii își fac peșteri de umbră pentru ochii lor,
Cu pălării și mîini, orbite, gene, sprîncene,
Ca astfel gingașele pupile să îndrăznească să privească lumina.

Chiar și în țările nordice, unde lumina se așterne fără umbre,
Omul își va ridica mîna pentru a-și apăra ochii;
Așa am văzut că se face în lumina puternică a lunii.

În fața flăcărilor prea dogoritoare acea mînă ocrotitoare
Se îndreaptă spre locul ei, alcătuind o umbră;
Ca ochii pisicilor, ochii oamenilor sînt mari și blînzi noaptea.

Sînt ochi noi și încă neobișnuiți să vadă,
Percepînd doar fațete, una cîte una,
Fără pricepere încă pentru a privi corect împrejur.

Gîndește-te: noi am fost bestii pe patru picioare, josnice,
Cu privirea la nivelul solului și ocrotiți bine
De acea strălucire care pulsează, aruncă flăcări și frige ochii.

Totuși a trebuit să vină acea zi inevitabilă
Cînd o jivină vitează și-a ridicat laba spre o creangă,
S-a ridicat clătinîndu-se, uimită de înălțimea sa.

Copilașii noștri ne-au arătat cum a fost.
Ei se cațără; noi, grijulii,
Îi lăsăm să învețe absurditatea temerii lor.

La acea primă încercare, lumina s-a plecat în semn
de salut,
Cine se aseamănă se adună, o licărire în minte,
Și jivina i-a zis „înger" – așa cum am face și noi.

O labă, eliberată de pămînt, a prins cu putere
ramura lunecoasă;
Cealaltă, eliberată și ea, a așteptat, pînă cînd ochii
S-au ridicat în sfîrșit spre păsările și norii în zbor.

Și astfel el și-a găsit echilibrul acolo, jivină înălțată.
Iar îngerul, punînd deoparte ceea ce cu greu cîștigase,
Și-a ridicat mîna liberă pentru a-și ocroti privirea,
Cu cel mai banal gest dintre toate.
Omul nu are voie să se uite direct la soarele său.

Trebuie să folosesc cuvinte atunci cînd îți vorbesc. Probabil că succesiunea de cuvinte: „Trebuie să folosesc cuvinte" este o definiție a întregii literaturi văzute dintr-o altă perspectivă.

Prins în mreje ca o coardă în muzica lui Bach, parte a unui disc colorat tot atît de minunat ca o meduză, conținînd doar armonii care pulsează, discul fiind un

vîrtej sau o spirală alcătuită din Soare și planete mari și planete mici și toate accesoriile acestora, prinse și ele în mreje în timpul Andromedei, timpul Galaxiei, timpul Lunii (vai, vai și jale!); privind din orice perspectivă în afară de timpul Pămîntului, este posibilă o schimbare de perspectivă de la Saturn la Jupiter, implicînd o schimbare în toate condițiile existente pe Pămînt și necesitînd veacuri de-a rîndul (măsurate în timpul nostru); probabil că mesajul va suna astfel: că Jupiter s-a luptat cu Saturn (sau Zeus cu Cronos) cinstit, într-o luptă pe viață și pe moarte (sau fără moarte) și nu l-a ucis – ci doar l-a învins, și de atunci Jupiter a devenit Dumnezeul Pămîntului. Apare însă un gînd și nu pentru prima oară – desigur că nu, fiindcă nu există nici un gînd care să apară pentru prima oară – de ce Dumnezeu? Cea mai mare, mai regească și, se spune, cea mai blîndă dintre planete, ale cărei raze învăluie Pămîntul într-un spirit de dreptate și cumpănire (așa se spune) și afectează anumite secțiuni ale omenirii, ale acelui mucegai cenușiu luptîndu-se să supraviețuiască în gunoiul său verde. Iar pe muntele Olimp, bărbosul Iupiter sau Jupiter domina Zeii mai mici – nu însă fără o anumită stare de enervare magnifică. Dar de ce Tată? De ce Tată al Zeilor și al Oamenilor? Oare cine este Tatăl nostru? Cine? Nimeni altul decît Soarele, al cărui nume corespunde unei strune profunde aflate la baza tuturor celorlalte. Tată Soare, Amin, Amin, după cum se roagă și acum creștinii. De ce să nu fie Tatăl Soare suveran pe muntele Olimp, de ce Iupiter sau Jupiter sau Zeus? Deoarece pe acel munte Phoebus Apollo era și el un zeu, ca toți ceilalți – foarte ciudat acest lucru! Desigur, omul nu-și poate privi Soarele

drept în față. Zeii umblă deghizați, chiar și acum, după cum umblau și atunci, sau ar putea și acum, Stîlpi de Foc – Cîmpuri de Energie, Lungimi de Undă, Prezențe. Este posibil ca Soarele, asemenea altor monarhi, să aibă nevoie de reprezentanți, și atunci cine ar putea fi mai potrivit decît Jupiter, care apare ca o modestă și mică oglindă a Soarelui, fiind, ca și Soarele, un vîrtej de gaze colorate și avînd, ca și Soarele, clica sa de mici planete. La urma urmei, Soarele este o mică entitate în roiul ceresc, pe același plan cu celelalte stele, în armonie cu ele, mereu amestecat în viața lor – căci universul nu poate fi decît ierarhic, fie că vă place sau nu, prietenii mei democrați. Soarele poate fi probabil considerat – deși pentru orice muritor a gîndi așa ceva pare grav, un adevărat caz de *lèse-majesté* – un atom la un alt nivel al timpului și mișcării, în relații de tovărășie cu alți atomi egali cu el, toți fiind unități ale aceleiași galaxii, în timp ce galaxiile sînt unități egale între ele, la un cu totul alt nivel, unde mișună sori la rîndul lor foarte mici, tot așa cum apar și oamenii prin comparație cu planetele. Ca niște păpuși rusești sau cutii chinezești! – acesta este motivul pentru care nu e irațional să-ți imaginezi Marele Soare făcînd nepăsător un semn din cap spre Jupiter: „Fii reprezentantul meu, fiule! Am alte treburi mai importante de care trebuie să mă îngrijesc în lumea egalilor mei!".

De ce Jupiter, la urma urmei, dacă Saturn a deținut odată acea poziție? – sau, cel puțin, așa ne informează vechile mituri. Dar de ce nu ar fi rațional să presupunem că planetele, ca și stelele, ca și oamenii, își schimbă caracterul; că o planetă bătrînă și voluminoasă, ajunsă

la maturitate și avînd răspunderi, se poate prezenta într-un mod foarte diferit de acela al unei ființe asemănătoare în tinerețea sa zburdalnică. Probabil că Jupiter a fost promovat în funcția de suveran al Zeilor (după cum majordomii sînt de fapt suverani ai servitorilor, deoarece Stăpînul și Stăpîna sînt prea departe de lumea acestora pentru a se ține seamă de ei), fiind zeu-adjunct, întrucît Saturn devenise prea irascibil pentru acea funcție. La urma urmei Saturn își mîncase copiii. Într-adevăr, se spune că inelele lui Saturn sînt rămășițele sfărîmate ale unor foste planete.

Cine știe dacă micul nostru sistem nu este un sistem nefericit, vulnerabil, în special față de cometele călătoare și unii vizitatori întîmplători de diferite feluri? Sau poate toate stelele, planetele, planetele planetelor sînt supuse unor dezastre neprevăzute, ca și oamenii, și, în consecință, îndrumarea și conducerea corectă a unei stele și a planetelor acesteia, sau chiar a unei galaxii și a sorilor acesteia, înseamnă o echilibrare și gospodărire prudentă a probabilităților și substanțelor lor? Cine știe dacă ființele nu sînt strămutate de pe o planetă pe alta, într-o formă sau alta, așa cum sînt mutate plantele dintr-un loc într-altul într-o grădină, sau chiar aduse în casă cînd se așteaptă gerul? Cînd, cu mult timp în urmă, a venit o cometă în mare viteză din întunericul de dincolo de Pluto și s-a izbit explodînd de bietul Pămînt, poate că acesta a fost avertizat atunci de Jupiter (sau Saturn, dacă era în timpul domniei acestuia): „Ia seama, Pămîntule!" poate că spunea mesajul. Sau poate: „Sărman Pămînt, ai vrea să ne trimiți pe cîțiva din locuitorii tăi să trăiască aici vreo sută de

generații sau așa ceva ca oaspeți ai Noștri, pînă cînd se șterg nefericitele urmări ale acestei Ciocniri? Nu pe Noi, desigur: Noi sîntem doar flăcări, gaze care ard, ca Tatăl nostru, Soarele – dar una dintre planetele noastre ți-ar conveni foarte bine, cu puțină adaptare din partea ta". Fiindcă ne putem închipui, sînt sigur, că Planetele sînt mult mai nobile și mai umane decît bietul animal Om, care își înalță botul însîngerat spre cerul său sinistru pentru a-și arăta prin urlete starea nenorocită și sfîrșeala care îl cuprinde, între bătăliile pe care le dă cu semenii săi.

Dar cine ar transmite asemenea mesaje? (Trebuie să se servească de cuvinte cînd ne vorbesc nouă.) Ne putem închipui că Hermes sau Mercur (sau Thot sau Buddha), planeta cea mai apropiată de Tatăl nostru Soarele, poate transmite mesaje de la Zei datorită condiției sale, deplasările și relațiile de atracție reciprocă ale planetelor făcîndu-l (în anumite momente) să iradieze spre Pămînt substanțe la fel de imperceptibile pentru simțurile Pămîntului (deși nu și pentru noile sale instrumente și acelea care vor fi în curînd inventate sau reinventate) ca și vîntul solar. Dar de ce Mercur – de ce Mercur mesager al lui Jupiter... Găsim și în acest caz o idee de ambiguitate, de substituire, ca Jupiter cu Soarele. Astfel, să medităm numai la faptul că Atena, Minerva, este tot atît de mult un mesager ca și Mercur, copilul cel mai apropiat al Soarelui. Ne putem juca acum cu această idee – și de ce nu? Țîncarii pot bîzîi și la urechile regilor, spune zicala, iar cîntecele lor nu pot fi decît șarade. Cu siguranță că țîncarii au și ei niște idei proprii, în decursul celor cîteva secunde cît

durează viața lor. Dar probabil că Minerva, fiica lui Jupiter, ocupă aceeași poziție față de Jupiter ca și Mercur față de Soare. Marele nostru cocoloș rece, lucios și rotitor numit Luna, o planetă aparținînd lumii planetelor noastre, se găsește într-o relație destul de strînsă cu noi, ce să mai zicem de Jupiter cu ale sale – sînt cumva douăsprezece acum? – planete subordonate? Poate cea mai mare dintre ele, o fată sănătoasă, voinică, energică și destul de bine făcută, cu ochii strălucitori, îndeplinește diferite însărcinări din partea tatălui ei. Acest copil al lui Jupiter lansează o pulsație spre răsărit, o sincronizare în mecanismul lui Jupiter și în celelalte planete, planetele sale, creînd un impuls care se transformă în gînduri în mințile omului.

Sau, cuvintele trebuind să înlocuiască pulsațiile, impulsurile, lansările, influențele, materia stelelor, vînturile stelelor, acea talentată fiică mai mare a lui Jupiter se ridică și-i spune acestuia:

— Tată, n-ar fi oare timpul să te gîndești puțin și la sărmana omenire care se află la nevoie, sărmanul Odiseu stingîndu-se de durere acolo, în brațele vrăjitoarei și dorindu-și numai să plece acasă? Nu l-ai pedepsit destul?

— Eu? exclamă Tatăl. Tu te referi întotdeauna la cazuri personale, draga mea, ești atît de sentimentală. În primul rînd, sînt și eu tot atît de îngrădit de armoniile cosmice ca oricine altcineva. Și în al doilea rînd, n-am fost cîtuși de puțin vinovat, îți amintești, desigur, că Neptun îl ura. Favoritul tău s-a pus singur rău cu marea.

Cine era Neptun cînd a trăit și a cîntat Homer? A! Marea, desigur... dar atunci, ca și acum, mările, ca toate celelalte forțe și elemente, aveau planetele lor ocrotitoare. Planeta Neptun este o nouă descoperire, sau așa credem noi. Oricum ar fi fost Odiseu, viteazul rătăcitor, era dușmănit de o putere care avea de-a face cu marea, oceanul în starea sa narcotizată, nebunia sa cauzată de lună, veșnic umblînd după lună. Odiseu a nemulțumit oceanul, el nu a putut rămîne în relații de armonie cu acesta, creație și sclav al lunii noastre.

Neptun nu fusese încă descoperit; a fost descoperit de noi, oamenii moderni. Știm asta foarte precis.

Aproximativ cu un secol în urmă (în timp pămîntesc), teologii și istoricii și arheologii de toate categoriile afirmau cu tărie că lumea a fost creată acum 4000 de ani și cine nu accepta această teză avea mari necazuri, după cum afirmă clar și trist memoriile, biografiile și istoriile scrise în acea perioadă. Ce mare pas înainte s-a făcut într-un timp atît de scurt în gîndirea sănătoasă și adevărată. Ei sînt de acord acum că vîrsta lumii fizice e mai mare decît s-a spus – chiar cu mult mai mare, cu multe milioane de ani. Un veac de gîndire savantă a lungit vîrsta pămîntului de un milion de ori înapoi în timp. Dar aceiași teologi, arheologi și savanți gîndesc acum la fel cum au gîndit acum o sută de ani cînd e vorba de vîrsta civilizațiilor; ei nu pot nici măcar să accepte ideea că civilizațiile ar putea să aibă istorii foarte vechi. Pămîntul poate avea milioane și milioane de ani, dar nașterea civilizației este fixată încă undeva între două mii și patru mii de ani înaintea erei noastre, în funcție de preferința școlii arheologice și definiția

civilizației. Noi, acum, sîntem o civilizație, noi sîntem cununa umanității, culmea spre care tindea toată evoluția din trecut, omul-computer este totul, și dotat cu înțelepciunea pe care acei barbari din trecut nu o aveau: de pe înălțimile noastre omul se micșorează înapoi spre epoca barbară și, dincolo de aceea, spre epoca maimuțelor. Ei spun (sau cîntă) că scrierea a fost inventată în mileniul al treilea înaintea erei noastre. Agricultura este veche de atîția ani, matematica de atîția și astronomia este datată exact ca și restul, devenind științifică din momentul cînd s-a despărțit de astrologie și superstiții. Totul este datat și știut prin obiecte, fragmente de obiecte: copiii unei societăți obsedate de posesiuni trebuie să se gîndească la civilizațiile anterioare astfel: sclavi ai propriilor lor artefacte, ei sînt siguri că și vechii barbari erau tot așa.

De fiecare dată cînd se dezgroapă o nouă cetate, limitele (în timp) sînt în silă mutate în urmă, poate cu cîteva sute de ani sau jumătate de mileniu. Pe un podiș din Turcia a fost scoasă la lumină o parte a unui strat superior al unei cetăți, ceea ce duce înapoi cu zece mii de ani o formă superioară de existență umană (nimeni nu îndrăznește să o numească civilizație), iar sub acel strat sînt încă multe alte straturi, încă neexplorate... dar spun oare specialiștii: „Nu putem face nici o afirmație în privința istoriei omenirii, deoarece cunoștințele noastre (sau presupunerile noastre) se limitează doar pînă la ultimul loc pe care l-am dezgropat (parțial)"? Nu, nu, nicidecum, cunoașterea pe care o au ei pînă în prezent este cunoașterea adevărată, deoarece așa procedează ei întotdeauna, se pare că așa trebuie să procedeze,

este felul în care s-a format creierul lor nefericit. Ei bine, e cel puțin posibil ca astronomii de acum zece mii sau chiar douăzeci de mii sau chiar treizeci de mii de ani să fi fost tot atît de inteligenți ca și ai noștri, cel puțin este posibil ca dovada acestui lucru să existe lesne la îndemînă în cetățile dezgropate cu ușurință – la îndemîna acelora ale căror minți sînt mai puțin limitate de prejudecățile timpurilor noastre.

Putem presupune că vechii astronomi n-au crezut numaidecît că lumea a fost creată într-o anumită zi, cu patru mii și ceva de ani înainte de epoca lor, și în același timp de Dumnezeu în persoană.

Ei au înțeles că, evident, unele cuvinte *au trebuit* să fie folosite, în însuși avantajul lor, înțelegînd totodată ce simbolizau cuvintele.

Că mult timp înainte de Zeii romani, Zeii greci, Zeii egipteni, Zeii peruvieni și Zeii babilonieni, astronomii îi ascultau pe Jupiter și pe familia sa ori pe Saturn și știau că Thot (sau oricum era el numit atunci) îl slujea pe Tată (și aici intervine iarăși ideea de reprezentant sau locțiitor, căci Thot crease lumea cu un singur cuvînt); și că existau nume pentru planete, sori, stele, ca și pentru firimituri, bobițe și picături de pămînt, foc și apă; și că formele și sunetele și culorile acestora erau înțelese și se spuneau povești despre ele, învățăminte asupra Timpului și Evenimentelor – de ce nu? Fiindcă nimeni nu știe ce zace sub nisipurile marilor deșerturi ale lumii. Nimeni nu știe de cîte ori sărmanul Pămînt a ametit sub loviturile primite din partea cometelor, a pierdut sau a capturat luni, și-a schimbat atmosfera, însăși esența sa. Nimeni nu știe ce a fost în

trecut și a dispărut fără posibilitate de recuperare, nu există nimic să dovedească de cîte ori a înțeles omul și a uitat că mintea și carnea și viața și mișcările sale sînt făcute din materie stelară, materie solară, materie planetară; că ființa Soarelui este ființa lui și ce fel de evenimente ar putea fi așteptate datorită interdependenței planetelor – și că o administrare inteligentă a resurselor omenirii se poate efectua pe baza unei prognoze competente și raționale îndeplinite de aceia ale căror minți sînt instrumente care înțeleg dansul ceresc.

— Tată, spune energica și autoritara fiică a lui Jupiter. De ce nu-l trimiți pe Mercur pe pămînt să facă ceva în privința acelui sărman călător, naufragiat pe o insulă narcotizată? Ar putea să-l roage pe Neptun să cedeze puțin. Nu e cinstit, știi. Nu e *drept*.

— Ei bine, ocupă-te atunci tu de treaba asta, fiica mea, îi spune Jupiter, un Zeu foarte ocupat, locțiitorul Soarelui, hărțuit încoace și încolo de toți copiii lui neastîmpărați, asemenea unei gospodine harnice și mame chinuite de numeroșii ei plozi. Vezi ce poți să faci, dar ia seama, nu uita că Noi, Jupiter, nu sîntem singura influență asupra drumului călătorului. Nu! Există o armonie generală, o structură, un context și rău, și bun, toate pe rînd, toate desfășurîndu-se într-o spirală ascendentă – dar ai dreptate, a sosit momentul să-i faci o vizită lui Mercur; chiar este timpul – mulțumesc că mi-ai amintit.

— Alegerea timpului este totul, murmură Minerva cea cu ochii Fulgerători, zorindu-se să-l găsească pe Thot, sau Hermes, și găsindu-l în timp ce gonea în jurul Soarelui pe o orbită atît de ametitoare, de vioaie, de

veselă și mai presus de toate atît de complicată și desăvîrșită, încît îi era greu să țină pasul cu el.

— Aha! face el, a venit iar timpul, nu-i așa? Mă gîndeam eu că trebuia să vină.

— Pari cam indispus, spune Minerva.

— Abia i-am făcut o vizită lui Venus.

— Toată lumea o place întotdeauna cel mai mult pe ea, spune Minerva pe un ton sec. După cum știi foarte bine, ea și cu mine nu ne putem suferi. E atît de *proastă* – asta nu suport eu. Lumea zice că sînt geloasă – cîtuși de puțin. Ceea ce nu pot suferi la ea este acea afurisită necinste, bine ascunsă, acea ipocrizie îngrozitoare, și nu am înțeles niciodată cum se face că bărbații inteligenți pot să i-o tolereze – dar asta e. Însă n-am venit să vorbim despre Afrodita. Sînt aici în legătură cu sărmanul Pămînt, cu sărmanul călător.

— Inima ta bună îți face cinste. Dar nu uita, în parte a fost vina lor.

— Faptul că s-a furat focul?

— Desigur. Dacă insul acela n-ar fi furat focul, atunci oamenii n-ar fi știut niciodată în ce stare îngrozitoare se află.

— Tu, Mercur, Zeu al literelor și al muzicii și al – într-un cuvînt – *progresului,* să te plîngi de asta! N-ai vrea ca oamenii să mai fie încă în acea stare întunecată și primitivă, nu-i așa?

— Ei nu știu cum s-o folosească.

— Asta rămîne de văzut.

— Spun doar un singur lucru: cunoașterea atrage după sine o pedeapsă – desigur, *a fost* un fapt cutezător din partea lui... cum îl cheamă, Iason, Prometeu, insul

ăla –, în locul lui poate aș fi făcut la fel. Aș fi mîncat fructul dacă mi s-ar fi spus să nu-l mănînc...

— Adică ai fi furat focul, intervine Minerva, întotdeauna înclinată spre pedanterie.

— Ei hai, nu fi așa prozaică, înseamnă să fii ca oamenii, îi întoarce vorba Mercur.

— Și mai e și situația cealaltă, reia Minerva, oarecum severă.

La tonul ei, Mercur începu să se arate enervat. Căci Minerva era și ea puțin prețioasă; sentimentul ei de dreptate și comportare cinstită (considerate copilării de unii Zei care se socoteau mai înaintați în domeniul filozofiei) o conducea de obicei la problema drepturilor femeilor și deșertăciunii bărbaților.

— Foarte bine, zise Mercur. S-a înțeles.

— Oare așa să fie? întreabă ea pe un ton sever. Mama lui a fost pămînteană, desigur, dar cine a fost tatăl lui? Ei?

— Te rog, nu începe iar, zice Mercur. Chiar devii anostă, știi, cînd ajungi la subiectul ăsta.

— Dreptate! i-o întoarce ea. Comportare cinstită. Sînt fiica tatălui meu. Dar cine a fost tatăl *lui*? Cu un asemenea sînge în vine, sau mai curînd foc, nu te puteai aștepta să trăiască la fel ca o cîrtiță în pămînt, știind că există Lumina, și totuși să nu caute niciodată să o răpească.

— Sînt motive să se creadă, reia Mercur, că s-a aflat în mijlocul luminii tot timpul. Se plimba prin Grădină, cu Dumnezeu.

— Ca urmare, a mîncat ce nu ar fi trebuit să mănînce. El a furat Mărul, dragul meu Zeu al Hoților. Și a plătit pentru asta.

— Pe scurt, totul merge cum era de așteptat, conform planului și cu ajutorul Nostru.

— Trebuie să existe un progres vizibil.

— Foarte bine. Sînt totdeauna gata să plec cînd sosește Momentul.

— Îți cunoști bine însărcinarea?

— Dragă Minerva! E cumva diferită de data asta?

— Întotdeauna e același Mesaj, bineînțeles...

— Desigur. Anume că există o Armonie și că dacă vor să prospere, trebuie să fie în pas cu ea și să-i respecte legile. Exact așa.

— Dar lucrurile stau mult mai rău de data asta. Stelele în drumul lor, știi...

— Luptă de partea Dreptății.

— Pînă la urmă, da. Dar ce drum lung trebuie să le pară lor, sărmanele.

— În parte ele sînt de vină.

— Te porți foarte aspru azi. Uneori se pare că schimbăm puțin rolurile. Trebuie să-ți amintești că ești Zeul Hoților fiindcă inspiri, dacă nu chiar provoci, curiozitatea și dorința pentru progres, în acțiuni ca furtul focului sau mîncatul fructului oprit sau construirea de turnuri căutînd să ajungă la Cer și la Zei. Fapte care cer pedeapsă. Fapte care au și fost, de altfel, pedepsite.

— Poate nu este întotdeauna ușor să ne asumăm răspunderea pentru progeniturile noastre. Nu-i așa, dragă Minerva? Deoarece faptele pot fi copiii noștri... Spune-mi, este ușor pentru Tatăl tău, sau pentru tine, să recunoașteți ca adevărate fapte ale justiției, acțiuni care de fapt sînt rezultatele influenței tale – care pot fi, într-un fel, privite ca fiind parte din tine însăți, desigur, prin extindere? Dreptatea este totuși Dreptate și în cazul condamnării la închisoare a unui hoț care a furat

niște cărți fiindcă nu avea bani să le cumpere. Într-o astfel de dramă sîntem reprezentați atît tu, cît și eu – și nu există nici o îndoială care din noi doi apare mai atrăgător. Ești sigură că nu găsești rolul meu ceresc oarecum mai atrăgător decît al tău, și că aceasta îți explică îngrijorarea – pe care o apreciez de altfel foarte mult?

— Ar fi trebuit să-mi dau seama, îi răspunde Minerva. Numai un idiot se angajează într-o discuție cu Meșterul Cuvintelor. Ei bine, nu-ți pot ura o vizită cu adevărat plăcută într-un moment cînd lucrurile stau mai prost decît oricînd.

— Dar cineva poate spera și chiar se așteaptă ca fenomenele să conțină o potențialitate pentru bine în aceeași proporție ca și pentru rău – fiindcă așa tind toate să se echilibreze.

— Este observația pe care o fac și eu de obicei, dacă pot spune asta – și care are tendința să te enerveze, dragă Mesagerule. Dar ai dreptate. Această combinație specială de planete va fi într-adevăr atît de puternică – rezultatul mai multor secole de evoluție, concentrat într-un deceniu sau așa ceva. Nu cred că îmi depășesc atribuțiile dacă îți spun că sînt neliniștită. La urma urmei, nimeni n-ar putea spune că oamenii s-au remarcat, în tot acest timp, prin consecvență sau măcar prin cel mai elementar bun-simț.

— Sînt sigur că îngrijorarea ta e justificată. Dar mă aștept că fie cîțiva care să asculte de rațiune. E destul și atît.

— Trebuie să sperăm acest lucru, pentru binele tuturor.

— Și dacă se întîmplă ce e mai rău, putem să ne lipsim de ei. Grădinarul Ceresc va trebui pur și simplu să taie ramura respectivă și să altoiască alta.

— Încîntător spus! Aproape chiar liniștitor, cînd pui problema în felul acesta! Dar prea multe necazuri ne-a iscat planeta asta și am făcut deja prea multe eforturi pentru ea. I-am trimis mereu mesageri. Interesul Tatălui Nostru (așa cum ajunge la noi prin Regentul său, propriul meu Tată) e desigur exprimat prin lunga istorie a interesului Nostru pentru Pămînt. Și mai era și acea Convenție – faptul că oamenii o desconsideră în permanență nu este un motiv pentru care să fie abandonați cu desăvîrșire. *La urma urmei, după ce se va fi făcut totul...*

— Te referi iarăși, cu mult tact, la problema ancestrală? Ei bine, oricare ar fi rigida și cumplita natură a configurațiilor cerești care se așteaptă să aibă loc în curînd, și oricare ar fi recăderile în păcat ale oamenilor, faptul că sînt pe cale de a coborî din nou (da, admit că spun asta cu un ușor oftat), arată că tații noștri își dau bine seama de situație. Și încă mai mult – că au încredere în rezultat.

— Mă bucur cînd văd că ai o inimă atît de bună.

— Dragă Minerva, vorbește limpede. Vrei să-mi dai un sfat bun, nu-i așa?

— Atîta doar – la urma urmei noi, copiii lui Jupiter, *sîntem* în total vreo doisprezece sau așa ceva, și *sîntem* o familie care crește mereu, iar unii dintre noi nu se deosebesc de Pămînt, iar eu, ca sora cea mai mare, trebuie să înțelegi că am căpătat foarte multă experiență...

— Dragă, dragă Minerva!

— Ei bine, n-am vrut să te enervez. Te las, mai bine.

— Te rog chiar. La revedere.

Și Minerva pleacă în zbor.

În ceea ce-l privește pe Mercur, Mesagerul, el se împarte fără nici o sforțare în douăsprezece fragmente, care cad ușor prin aer pe Pămînt, și astfel Batalioanele Progresului sînt întărite pentru Luptă.

A, da, totul e foarte fantezist. Da, într-adevăr, e mult mai preferabil stilul contemporan, și anume: Pămîntul trebuie să primească o serie de impulsuri de la planeta cea mai apropiată de Soare – acea planetă situată cel mai aproape pe circumferința spiralei pornind din Soare. Ca urmare Personalul Permanent de pe Pămînt este întărit, iar

Conferința

a fost convocată pe Venus, la ea participînd delegați veniți chiar și de pe foarte îndepărtatele Pluto și Neptun, care au cerut, după cum era normal, să li se trimită transcrieri ale dezbaterii. Dar de data aceasta toți cei aflați în sistemul solar aveau să fie afectați. Soarele însuși era reprezentat. Prezența sa era generală și predominantă: la un moment dat, în cursul dezbaterilor, lumina deveni mult mai strălucitoare, lăsîndu-se totodată și o adîncă și respectuoasă tăcere – asta a fost tot. Fiecare însă știa cît de rar era un asemenea eveniment, așa că gravitatea situației se accentua.

Minna Erve prezida. O femeie energică și cu un suflet minunat, cu ochi deosebit de captivanți, care își datora evident alegerea poziției ei de fiică mai mare a Locțiitorului Șefului.

Conferința aproape se încheiase, urmînd să se facă numai Instructajul. Cei care nu aveau să ia parte la Coborîre se ridicaseră și își strîngeau lucrurile.

Minna Erve continua să vorbească.

— Pe scurt, situația este mai gravă ca oricînd. Computerele au verificat și au răsverificat – și apoi au mai verificat o dată. Lucrul acesta s-a făcut în urma sugestiei primite de Sus – aici Lumina pîlpîi în semn de confirmare –, dar nu există nici o îndoială. Echilibrul forțelor planetare exercită puternice presiuni potrivnice care vor atinge punctul culminant cam în zece, cincisprezece ani de acum înainte. În ani omenești, desigur. Înainte de a pleca aș vrea însă să vedeți acest al doilea film, *Prognoză (Detaliu)*.

Delegații se uitară unii la alții, dar se așezară din nou. La urma urmei, Minna putea fi numai exagerat de conștiincioasă, deși era adevărat că pînă să ajungă aici și să fie izbiți de atmosfera acestei conferințe speciale, cei mai mulți nu realizaseră cu adevărat gravitatea situației.

Ei văzuseră deja *Prognoza*, care arăta Pămîntul ca pe un element ocupîndu-și locul în sistemul solar. Pămîntul păruse sub presiune – în timp ce el și celelalte planete se mișcau în pozițiile lor normale –, în primul rînd datorită activității crescute de la suprafață. Aceasta era slabă la început, dar cutremurele, mareele, fenomenele excesive de tot felul deveneau tot mai evidente. Vremea, întotdeauna neprielnică vieții de pe acea planetă, deveni și mai aspră. Calotele glaciare se topiră ușor, provocînd dezastre pe coastele mărilor. Cometa își adăugase și ea contribuția la tulburarea echilibrului

deja destul de precar dintre Pămînt și vecinii săi. Reprezentanții lui Marte și Venus se arătaseră deosebit de triști la ședință. Ceea ce se întîmpla undeva în cadrul Sistemului (și, desigur, și dincolo de acesta) influența pe toată lumea, iar vecinii apropiați erau sortiți să simtă primii dezechilibrul. Ultima oară cînd pămîntul fusese lovit de criză, atît Marte, cît și Venus suferiseră, iar amintirea acelui moment era încă puternică. Dar nici unul din delegați, nici măcar aceia de pe Pluto și Neptun, pentru care locuitorii de pe Pămînt erau cu adevărat străini, nu a putut privi sfîrșitul *Prognozei* fără să se îngrozească.

Iată ce cuprindea filmul *Prognoză (Detaliu)*: Pămîntul era prezentat în prim-plan, singur, nici măcar însoțit de Lună. Filmul precedent, arătînd Pămîntul și Luna ca un atom – ca să zicem așa – al unei molecule, se concentrase pe schimbările produse în privința anotimpurilor, vremii, activității tectonice, vegetației. Filmul la o scară mai limitată și lentă arăta creșterea rapidă a populației, în timp ce pădurile, lumea plantelor și aceea a animalelor se micșorau, iar pustiurile se întindeau. Deoarece, pe măsură ce viața animalelor și a păsărilor se reducea, ființele omenești se înmulțeau, pentru a menține echilibrul lumii vii. Viața organică, necesară în echilibrul cosmic, trebuia menținută pe Pămînt, și pe măsură ce oamenii ucideau și distrugeau viața organică din care făceau parte, creșterea numărului lor menținea echilibrul. Dar în același timp agresivitatea și iraționalitatea lor sporeau necontenit. Ca de obicei, se desfășura un proces global – un factor sau o componentă nu putea fi separată de celelalte. Spiritul de agresiune și iresponsabilitate nu creștea

din cauza exploziei populației și nici această explozie nu se datora numai mișcărilor planetelor – toate acestea erau componente ale unui singur proces global.

Delegații priveau cu o amărăciune mereu crescîndă cum războaiele, la început locale, deveneau din ce în ce mai crunte și mai extinse. Spre sfîrșit, distrugerea generală a încetat să mai aibă măcar pretenția de consecvență. În decursul unui deceniu, națiuni care fuseseră dușmane în deceniul precedent deveneau aliate; dușmani care își consacraseră vreme îndelungată toate resursele tehnice în vederea măcelăririi reciproce deveneau aliați. Tehnologia scăpase de sub control, instrumentele de ucidere și distrugere în masă deveniră stăpîne pe situație. Cînd pe planetă s-a ajuns la stadiul denumit pretutindeni în sistemul politic existent drept URGENȚĂ DE GRADUL UNU, atmosfera tot mai otrăvită a Pămîntului, emanațiile însemnînd Moarte în masă și Teamă apăreau radiind în jur și afectînd în primul rînd planetele Marte și Venus – și tulburarea echilibrului acestora se propaga și asupra celorlalte planete, chiar și a Soarelui, după cum se putea constata din Prezența sa la Conferință.

În momentul în care planetele vor fi ieșit din poziția de Pericol, vor avea loc, desigur, schimbări în toate sectoarele Sistemului nostru planetar, pe care chiar în clipa de față le prognozează – lucrînd intens – computerele dintr-un milion de laboratoare.

Penultima fază prezentată de filmul *Prognoză (Detaliu)* păru mai violentă decît ultima. Pămîntul se zguduia, fisîia și se umfla, potopit pe alocuri de stînci care se prăbușeau, flăcări, lichide în clocot. Oamenii se

înfruntau și se luptau între ei. Se produceau mișcări de masă ale categoriilor inferioare de animale: insecte, lăcuste, șobolani, șoareci. Izbucneau pe neașteptate epidemii. Popoare întregi piereau din cauza acestora și datorită faptului că aerul și apa otrăvite cuprindeau peticele de uscat de pe planetă locuite de oameni. Atît de multe animale și oameni mureau, încît se părea că globul s-a liniștit, a fost redus la nemișcare. Etapa finală apărea caracterizată printr-o pustiire înspăimîntătoare. Se părea că nu mai rămăsese nici un fel de viață. Dar chiar din timpul cînd clocotea acest cazan cu otravă se puteau observa începuturile unui nou sistem – unii oameni se arătau preocupați de ceva nou. Îndată ce zguduirile pămîntului se liniștiră și Starea de Urgență a planeței trecu, oamenii începură iarăși să reclădească, să creeze, după cum părea evident din activitatea lor tot mai plină de sens – criza planetei dăduse naștere unei noi rase. Se produsese o mutație. Deși nu mult diferită la înfățișare de ființa omenească precedentă, noua ființă omenească avea puteri de percepție mărite, o structură mentală diferită. Această rămășiță a unei vechi rase sau început al uneia noi avea ca moștenire toată experiența acumulată de rasa umană, plus, de data aceasta, înzestrarea mentală pentru a o folosi.

Prognoză (Detaliu) se termină și delegații părăsiră sala. Cînd nu mai rămase nimeni în afară de Echipa de Coborîre, Minna Erve și cei cam o sută de inși aflați acolo așteptară politicoși ca Soarele să plece, dacă El ar fi dorit astfel, dar strălucirea aurie care domnea peste tot rămase constantă. Unii credeau chiar că a devenit ceva mai puternică, ceea ce le-a dat curaj, considerînd

acest fapt ca un mesaj dătător de speranță și manifestînd încredere în puterea lor de a săvîrși ceea ce se oferiseră, nesiliți de nimeni, să îndeplinească. În acel moment Merk Ury se urcă pe podium lîngă Minna Erve.

Minna spuse:

— Merk vă va face instructajul. Trebuie însă să vă reamintesc tuturor că ne-a mai rămas puțin timp.

Merk glăsui:

— Mulțumesc, Minna. De fapt, hotărîsem deja să reduc instructajul numai la punctele principale, mai ales că ne-ai arătat deja cu atîta pricepere temeiul acțiunii. Primul punct este următorul – precum și al doilea și al treilea: nu trebuie să subapreciați greutățile. Fiecare dintre voi, cei prezenți în această încăpere, a călătorit mult, desigur, în interiorul Sistemului – unii dintre voi probabil și în afara lui – și nu este nevoie să vi se mai spună că a auzi descrierea unui loc nu este totuna cu a lua contact cu el, fapt care constituie încă un motiv pentru a scurta aceste observații.

Poate știți cu toții că la început a existat o îndoială dacă, la urma urmei, ar mai putea exista viață pe Pămînt după Criza precedentă care a modificat atmosfera. Natura însă este infinit de ingenioasă, creînd virtuți din deficiențe. Noi am crezut că nimic nu va mai putea trăi pe acea planetă bîntuită de uragane, de erupții vulcanice, lipsită de stabilitate și predispusă la accidente, dar, de fapt, formele de viață s-au adaptat, deși marea majoritate a viețuitoarelor nu pot trăi decît în anumite ținuturi uscate ale Pămîntului, unde temperatura este mai mult sau mai puțin echilibrată. Cele mai multe regiuni ale planetei sînt prea reci, prea calde,

umede, înghețate, muntoase sau secetoase. Dar vă este tuturor bine cunoscută vietatea dominantă care a apărut cu timpul; cea mai frapantă trăsătură fizică pe care o posedă este sistemul cu care e înzestrată pentru a pompa aer și lichide. Cu alte cuvinte, se caracterizează prin organele pe care și le-a creat pentru a trăi într-o atmosferă deosebit de dificilă și otrăvitoare. Totuși, pînă acum, adaptarea sa la condițiile existente nu este eficientă, iar procesele mentale ale acestei vietăți lasă de dorit.

Personalul Permanent de pe Pămînt a avut totdeauna o unică sarcină, anume aceea de a menține vie, pe toate căile posibile, conștiința că omenirea, împreună cu vietățile care o însoțesc, animalele și plantele, constituie un tot, reprezintă o unitate, are o funcție în întregul sistem, asemenea unui organ sau organism. Sarcina Personalului nostru Permanent a fost întotdeauna extrem de grea, trăsătura principală a acestor ființe omenești, așa cum sînt constituite în prezent, fiind incapacitatea lor de a simți sau a înțelege în oricare alt mod în afară de acela al propriilor lor impulsuri sau funcții biologice. Ei încă nu au evoluat pînă la nivelul înțelegerii persoanei lor individuale ca simplă parte componentă a unui întreg, în primul rînd al omenirii, propria lor rasă, fără a mai vorbi de conștientizarea omenirii ca o parte a Naturii, plantelor, animalelor, păsărilor, insectelor, reptilelor, toate acestea împreună constituind o mică strună în Armonia Cosmică.

La aceste cuvinte se auziră aplauze discrete, ușoare și nu întru totul aprobatoare. Deoarece Merk introdusese o notă literară. Merk zîmbi ușor auzind aplauzele. El știa prea bine că unii dintre cei de acolo credeau că,

deoarece era tehnician, nu trebuia să se răsfețe recurgînd la artele inexacte. Era un manierism printre unii dintre ei să folosească limbajul de specialitate, să disprețuiască literatura și să se înarmeze cu un ton glumeț, trufaș cînd abordau probleme serioase.

— Fiecare individ al acestei specii se închide în propriul său craniu, în propria sa experiență personală sau crede că face acest lucru –, în timp ce o mare parte din sistemele etice, sistemele religioase etc. proclamă Unitatea Vieții; chiar cea mai recentă religie, care, fiind cea mai recentă, este și cea mai puternică, numită Știința, are numai foarte intermitente și necorespunzătoare scînteieri de înțelegere privitor la faptul că viața este Una. De fapt, trăsătura caracteristică a acestei noi religii și faptul pentru care s-a dovedit atît de necorespunzătoare este insistența sa de a diseca în mod aprofundat, de a compartimenta, de a clasa, iar unul din cele mai de plîns dintre aceste simptome este neîncrederea și stîngăcia în folosirea cuvintelor.

Aici el zîmbi din nou, destul de victorios. Cîțiva rîseră.

— Ca să rezumăm aceste cîteva observații: sarcina noastră, aceea a Personalului Permanent, este întotdeauna de a sădi și a susține un adevăr pe care aceste ființe nu au fost în stare pînă acum decît să-l recunoască de formă, o expresie care arată modul de a prezenta pe scurt cel mai mare defect al lor, și anume incapacitatea de a vedea lucrurile altfel decît ca fațete, și numai cîte una dintre acestea o dată. Adevărul este că Noi, vorbind desigur în calitatea noastră de delegați și reprezentanți – și aici Lumina care umplea încăperea străluci puternic o clipă, ca și cum ar fi confirmat starea de subordine

a celor prezenți – îi putem tolera numai în măsura în care respectă instrucțiunile și își conduc treburile și viața lor comună astfel încît să se armonizeze cu necesitățile Sistemului. Ei, însă, se pare că nu se simt în stare să rețină acest adevăr foarte simplu un timp mai îndelungat, deși le-a fost spus mereu și mereu. Faptul acesta se datorează unei alte trăsături foarte puternice a gîndirii lor, și anume că tot ce li se spune este interpretat în mod denaturat pentru a corespunde propriilor lor prejudecăți, fie personale, fie de grup, adăugate, ca un alt grăunte, la mulțimea de semiadevăruri la care țin foarte mult. Așa încît noi sperăm cu deplină încredere și am fi putut spera și în trecut, mai înaintea acestui (iertați-mă pentru noua alunecare în literatură) mare salt în viitor din momentul de față, sub influența Vîntului Solar al Schimbării – la aceste cuvinte Lumina străluci ca și cum ar fi zîmbit –, că orice vom avea de spus va fi reținut în forma sa pură măcar pentru scurt timp și măcar de cîțiva oameni, fiindcă este în firea lucrurilor, sau mai curînd este în firea oamenilor, ca acest simplu adevăr: „Omenirea are o datorie de împlinit pentru că face parte din Armonia Universală" să se răspîndească în lume alergînd ca un cîine turbat, să se îndepărteze de substanța sa, să fie considerat proprietatea absolută a o sută de secte diferite care se războiesc între ele, fiecare pretinzînd că versiunea sa, aceea pe care a plăsmuit-o ea, este cea adevărată. Dar timpul acesta a trecut, sau aproape a trecut. Capacitatea de a vedea lucrurile așa cum sînt în cadrul relațiilor lor reciproce foarte diversificate – cu alte cuvinte Adevărul – va constitui o parte a utilajului

nou care va fi produs în curînd pentru omenire. Desigur, mulțumită nu Nouă, ci...

Lumina atinse parcă o strună și prelungi tonul muzical pe care îl produsese. Fiecare dintre cei prezenți arăta că el, sau ea, era conștient de cele afirmate de Merk Ury și că punctul principal, problema centrală, fusese atins. Urmă o iluminare generală și o precizare a atmosferei individuale a fiecăruia, a câmpului de forțe sau a aureolei.

— După cum știți toți cei prezenți, fapt care vi s-a explicat clar din momentul în care v-ați oferit voluntari, nu poate fi vorba să coborîm în infernul otrăvit și să rămînem nevătămați. Fiecare dintre noi își ia viața în mîini, căci vietățile pămîntene sînt în cele mai multe cazuri răuvoitoare și ucigașe din fire, dispuse să tolereze alte ființe numai în măsura în care seamănă cu ele, și sînt oricînd în stare să se măcelărească între ele din cauza unei ușoare deosebiri în culoarea pielii sau în înfățișare. De asemenea, ele nu-i tolerează pe cei care nu gîndesc aidoma lor. Deși acele ființe știu teoretic foarte bine că suprafața locuită a globului este împărțită în mii de regiuni, fiecare cu sistemul său propriu de credințe religioase sau științifice, și deși știu că un individ s-a născut într-o regiune sau într-alta și într-o credință sau într-alta, absolut din întîmplare această cunoaștere teoretică a situației nu le împiedică pe acele ființe să urască străinii care vin în mica lor regiune și, dacă nu-i vatămă, îi izolează pe toate căile posibile. Aceasta înseamnă că dacă nu putem să ne perfecționăm adaptarea la comportamentul lor, aceste ființe îi vor ataca pe toți membrii Echipei noastre. Trebuie să ne așteptăm la o

asemenea situație. Mai mult, trebuie să ne așteptăm ca acele colonii de pe Pământ care provin din Coborîrile noastre anterioare să fi dobîndit – sau că multe dintre ele vor dobîndi – același caracter ca al oamenilor în privința izolării, a nearmonizării și ostilității față de alte comunități omenești sau că, păstrînd în acea infuzie otrăvitoare pe care ei o numesc aer numai amintirea că nu trebuie să se lase influențați de nimic pămîntesc, ele își consacră toate energiile pentru a organiza instituții a căror menire a fost odată aceea de a-i ține pe Coborîtori cu mintea întreagă, dar care acum își justifică existența numai prin faptul că există. Subliniez faptul că, după cum știți, aceasta nu va fi prima mea Coborîre.

Și la aceste cuvinte, cei prezenți schimbară priviri între ei. De data aceasta însă pentru a se încuraja și sprijini reciproc. Fiindcă nu era nimeni printre cei prezenți care să nu cunoască întîmplările dramatice care avuseseră loc în unele Coborîri precedente. Sau cel puțin în acelea despre care existau documente, fiindcă cele mai multe întîmplări nu fuseseră înregistrate nicăieri, fiind destinate să le rămînă necunoscute locuitorilor Pămîntului. Dar în tot Sistemul Solar se povesteau și se repovesteau diferitele Coborîri anterioare ca legende pentru marele număr al acelora care arătau interes pentru asemenea povestiri. Dar pentru cei cîțiva care știau că legendele erau adevărate, ceea ce auzeau le suna destul de sinistru, deoarece Legea esențială prescrisă tuturor copiilor Sistemului de către Tatăl lor era să se iubească unii pe alții, adică să respecte legile Armoniei. Și totuși, atît de aproape de ei, vecinii lor, tulpini din tulpina lor, puls din pulsul lor, energie din energia lor, se aflau

pămîntenii, care nu numai că nu respectau Legea, dar erau dispuși să-i persecute sau chiar să-i ucidă, în cazul cînd nu-i ignorau, pe aceia care le reaminteau această lege. O astfel de respingere și abandonare a Legii din partea unor vecini apropiați tindea să-i facă pe ceilalți să se îndoiască de propria lor siguranță și sănătate mintală în viitor – întrucît, la urma urmei, oricine știa foarte bine că accidente puteau avea loc oriunde și că administrarea sistemului planetar și desfășurarea activității de pretutindeni erau și trebuiau să fie subordonate unei structuri Legale, mult mai întinsă decît aceea cuprinzînd numai Sistemul Solar. Pe scurt, și ceilalți locuitori ai Sistemului ar putea deveni victime, și spre așa ceva s-ar îndrepta și ei dacă nu ar fi existat harul divin al Luminii.

Merk continuă:

— Cînd va veni timpul, va fi sarcina noastră să-i trezim pe aceia dintre noi care au uitat pentru ce s-au dus mai înainte pe Pămînt, și să-i recrutăm pe unii dintre locuitorii Pămîntului corespunzători scopului nostru – adică pe aceia care au păstrat potențialul de a evolua în ființe raționale; să întărim totodată cît mai mult și să apărăm coloniile noastre pe Pămînt, pentru a-și putea împlini sarcina încredințată lor. Astfel s-au petrecut lucrurile, desigur, întotdeauna. Dar acum se vor realiza toate acestea și chiar mai mult – Coborîrea noastră va însemna sprijinirea populației Pămîntului pentru a supraviețui viitoarei Catastrofe Planetare în care ar putea pieri tot ce este viu. Dar ne-am mai ocupat de această problemă în cadrul Conferinței.

Cu riscul de a vă plictisi, trebuie să repet: mi-e teamă – repet, spun încă o dată, subliniez din nou – că

nu se pune deloc problema sosirii voastre pe Planeta Pămînt în starea în care plecați de aici. Veți pierde aproape în întregime amintirea existenței voastre trecute. Fiecare dintre voi își va regăsi ființa, poate singur, poate în tovărășia altuia, dar numai cu un vag sentiment de recunoaștere și probabil despărțiți, dezorientați, bolnavi, descurajați și fără a crede, atunci cînd vi se va spune, care este adevărata voastră sarcină. Vă veți trezi în cele din urmă, ca să spunem așa, dar va urma o perioadă, în timp ce vă treziți, care va fi ca revenirea dintr-o boală sau ca pătrunderea într-un aer curat venind dintr-unul otrăvit. Unii dintre voi poate vor alege să nu se mai trezească, deoarece trezirea va fi atît de dureroasă și înțelegerea condiției voastre și a condiției Pămîntului, atît de chinuitoare, încît veți fi ca niște drogați: poate veți prefera să continuați să viețuiți în uitare. Și cînd veți fi înțeles că sînteți în plină trezire, că trebuie să îndepliniți ceva, veți fi absorbit destul din caracterul Pămîntenilor pentru a deveni neîncrezători, posaci, răutăcioși, bănuitori. Veți fi ca un om care se înecă și care își înecă salvatorul, așa vă veți lupta atît de îndîrjit, cuprinși de groaza pe care v-o va da panica.

Iar după ce vă veți trezi la condiția voastră adevărată și vă veți reveni din rușinea și stinghereala pricinuite de constatarea adîncimii pînă la care ați căzut, veți începe îndeplinirea misiunii de a-i deștepta pe alții și vă veți găsi în situația de salvatori ai unui om care se înecă sau a unui doctor dintr-un oraș în care domnește o epidemie de nebunie. Cel care se înecă vrea să fie salvat, dar nu se poate împiedica să lupte. Nebunul are

accese intermitente de luciditate, dar între acestea se comportă ca și cum doctorul i-ar fi dușman.

Așadar, prieteni, așa stau lucrurile. Acesta e mesajul meu către voi. Va fi greu. Fiecare lucru, cît de mic, va fi mai greu decît vă așteptați.

Aceasta mă duce la punctul final. Anume că nu e cazul nici unui Instructaj. Cum ar putea fi? Veți fi obligați să uitați pînă la ultimul cuvînt ceea ce auziți acum. Ba nu, veți duce cu voi Ordine Pecetluite.

Și cum unii dintre cei prezenți își rotiră involuntar privirea pentru a vedea unde sînt acestea, Merk spuse în glumă:

— Haideți, la ce vă așteptați? Un microfilm? Poate vreun manuscris oarecare, pe care va trebui să-l mestecați și să-l înghițiți în momente de pericol? Nu, desigur că nu, aveți încredere în mine – imprimări pe creier, desigur.

Auzind acestea, toți se simțiră mult mai ușurați și mai liniștiți, imprimarea pe creier fiind, la urma urmei, doar imprimare pe creier.

— Și de fapt ați fost imprimați deja, mulțumită...

Lumina străluci puternic o clipă – străluci puternic și își menținu intensitatea.

— Da. Avem asigurarea Absolută că imprimarea îndeplinită de noi pe creier a fost de cea mai bună calitate. O veți găsi în întregime acolo cînd veți avea nevoie de ea...

Strălucirea creștea și se auzea un zumzet continuu care te înfiora și avea ca efect încurajarea și liniștirea tuturor – era, cum credeau unii dintre cei prezenți, ultima fază a Imprimării. Toți își dădeau seama acum

că sosise Momentul final. Minna Erve, cu ochii strălucind de lacrimi, deși ispitită să rămînă cu toți ceilalți, se strecură afară nevăzută, fără să-și ia nici măcar un bun-rămas formal, în timp ce Merk Ury coborî de pe podium și se așeză în mijlocul sălii, împreună cu ceilalți. Toți ședeau liniștiți reglîndu-și aparatele de respirat. Urmă o tăcere adîncă și blîndă peste care se suprapunea un zumzet puternic. Fiecare își concentra mintea asupra gîndului: „Nu uita, amintește-ți de acest moment, păstrează-l mereu...", dar rotirea aurie din acel moment cuprinse întregul spațiu pe care-l ocupau cei de față într-un vîrtej de Lumină, în care ei erau atomi în rotație. Presiunea crescu. Sunetul deveni mai înalt. Era ca o melodie la flaut. Lumina părea acum o explozie de portocaliu care se întuneca, devenind roșie, pulsînd și zvîcnind ritmic. Tînguitul înalt și amețitor al Sunetului fu absorbit de pulsul continuu al strălucirii roșii. Fiecare se găsi deodată singur, toată cunoașterea de sine și puterea sa de înțelegere concentrîndu-se în urechi, unde simțea bătînd constant, mereu și mereu și mereu și mereu, pulsul roșu intens.

Absorbit în sunet, absorbit în mare, o mare care se leagănă, *bum ş̦ş̦ş̦ buum ş̦ş̦ş̦ buum*... buf buf, buf buf, buf buf, buf buf, buf buf, înăuntru și în afară, da, nu, da, nu, da, nu. Negru și alb, venind și plecînd, în afară și înăuntru, în sus și în jos, *nu*, da, *nu*, da, *nu*, da, unu, doi, unu, doi și trei sînt eu, trei sînt eu, TREI SÎNT EU. Eu în întuneric, într-un întuneric care pulsează, ghemuit, ținîndu-mă bine, apucînd strîns, buum, ş̦ş̦ş̦, buum, ş̦ş̦ş̦, legănat și legănîndu-mă, undeva în spatele porții, undeva în fața ușii, învăluit de o lumină roșie

coagulată, simțind apăsare, și durere, și apoi iar AFARĂ într-o lumină albă, largă, în care se mișcă forme și scînteiază și sclipesc obiecte.

E un copil tare bun, a fost o naștere liniștită și normală și nou-născutul a adormit imediat.

Vai, e bolnav și-i vine greață, are gura mare și miroase a vomă, un stomac care se leagănă cum se leagănă și copilul, vai, foarte bolnav; prea plin și prea gol și flămînd și umed și miroase și vai, miroase și e întuneric și lumină, întuneric și lumină, unu și doi, trei sînt *eu.* Și

E un copilaș cuminte, *doarme tot timpul.*

Mă lupt să mă ridic agățîndu-mă de ceva din jur și luptîndu-mă să mă depărtez de stomacul bolnav, care zvîcnește, de mirosul de vomă, mă lupt și mă apuc de orice pot și mă rostogolesc și urlu cufundat într-un infern de lipsuri, trebuie să am, trebuie să am, trebuie să am. A! Atunci ridică-te în două picioare, trebuie să mă ridic și să umblu, să umblu oricum și în orice mod și oricum în picioare și să plec de aici, trebuie, vreau, dar ei mă leagănă, șșșșș, îmi cîntă, șșș, mă pocnesc în cap cu somnifere, calmante, siropuri, medicamente și doctorii.

Băiețel, fii cuminte și dormi.

A, eu dorm, jos, printre oamenii morți, înfășurat în coconul de căldură, numai pîntece și dos ud care pute, trebuie să mă trezesc, trebuie să mă trezesc, *știu* că există o stare mult mai trează decît asta, *știu* că trebuie să fiu treaz și să exist dar...

Fii cuminte, *copilaș, te voi legăna să dormi,*

E un copilaș cuminte, *a dormit întotdeauna mult,*

E un copilaș cuminte, *nu face nimănui necazuri,*

E un copilaş cuminte, *a dormit întotdeauna,*
cît e noaptea de lungă.

Alerg şi mă tîrîi şi lumea întreagă e pentru mine carapacea în care sînt închis; ating şi pipăi în jur cu degetele şi adulmec şi gust totul, iar o dungă de praf pe podea e o minune; razele soarelui, luminîndu-mi pielea, sînt un întreg continent, lumina există şi întunericul există, iar întunericul există ca să-mi pot aduce aminte; acolo în spate este o uşă, pe acolo am venit aici, pulsînd, pulsînd, unu şi cu doi şi cu mine fac trei, şi văd o lumină ţesută dintr-un milion de fire schimbîndu-se după cum se schimbă ziua, lumina, marea minune, lumina ieşită din întuneric, a, lăsaţi-mă să miros şi să cresc şi să descopăr şi să mă lupt, dar

Fii cuminte, *copilaş, te rog, stai cuminte,*
E un băiat atît de energic, mă sleieşte de puteri,
Dormi copilaş, pentru Dumnezeu!
Nu poţi să stai o clipă liniştit,
Erai un copilaş atît de cuminte.

Sînt împins înapoi să dorm în timp ce mă lupt să mă ridic, sînt împins înapoi aşa cum îneacă cineva un pisoi, sau cum se luptă un copil care vrea să se trezească, dar e împins înapoi de glasuri şi cîntece de leagăn şi păcăleli şi bruftuieli, pedepsit prin tonul glasurilor şi prin tăcere, chinuit să adoarmă cu doctorii, siropuri, păpuşi şi narcotice.

Totuşi lupt disperat, ca o pisicuţă care încearcă să se cţăre afară din găleata de zinc cu pereţii lunecoşi în care a fost aruncată să se înece, o pisică nedorită, inutilă, mai bine să fiu mort decît viu, mai bine adormit decît treaz, dar eu mă lupt, sus şi iar sus după lumină,

salutînd acum întunericul ca pe o altă țară, un cadru diferit, o stare diferită a Luminii, stau culcat în întuneric și recunosc Noaptea, dar

Dormi, copilaș, de ce nu dormi?

Îmi face necazuri, niciodată nu vrea să doarmă.

Dar m-am ridicat, sînt în picioare și alerg, iar descoperirea tonurilor și sunetelor Luminii este ziua mea cu somn și cu patul care așteaptă să mă prindă de călcîi și să mă tragă în jos, jos, jos, iar ziua mi se spune cînd mă înfurii, arțăgos și agitat de atîta oboseală, acel dușman care distruge dorința de a descoperi, de a mă minuna și de a mă bucura

Culcă-te și dormi, *culcă-te și te odihnește*

Fii băiat cuminte *și* dormi *puțin.*

Și cînd noaptea vine și mă înfurii din nou, acea oboseală mă dă gata iarăși și iarăși sau cînd sînt cuprins de furie fiindcă sînt încă treaz și încă am mult de mers, strălucirea luminii pe o frunză este un semnal, iar căderea picăturilor de ploaie, o tobă cît se poate de zgomotoasă

A, te rog, dormi *acum, copilaș, e timpul să* dormi,

Pentru numele lui Dumnezeu, dă-mi puțină odihnă și liniște,

Pentru numele lui Hristos, dormi.

Singur, în întuneric, și la o parte din drumul tuturor, strig și zgîlțîi barele patului, iar în cele din urmă adorm ca ei să mă poată iubi, adorm, învăț să adorm.

E un băiețel atît de cuminte, doarme bine.

Nu-mi mai face chiar atît de multe necazuri acum, a încetat să mai stea treaz atît de mult ca înainte.

Slavă Domnului, doarme.

Mă duc la școala lor acum și învăț să fiu cuminte.

Sînt acum un băiat cuminte, sînt liniștit și cuminte.

Unu și cu unu fac doi.

Și al treilea sînt Eu.

Eu, aproape bătut și izgonit înapoi în întuneric, eu, silit să tac, ascultînd de reguli, de orare, un copil rău îmblînzit, eu, acela care dormea ascultător.

Dar înapoi în întuneric, în adîncul minții mele este locul unde știu foarte bine că se află ușa, în spate sau în față, în sus sau în jos, dincolo de Buum, șșșșș, veșnicul bubuit, pulsația, ritmul, acel unu și cu doi, acel unu și cu doi, pe acolo, cine știe care sau unde – eu știu. Eu știu, îmi amintesc. Îmi amintesc? Da, îmi amintesc. Trebuie să-mi amintesc. Acolo. Unde?

Micile zile albe pîlpîie din ce în ce mai iute: plici, plici, plici, vin și pleacă, alb cu felii de întuneric între ele, zilele pentru viață și nopțile pentru

Somn

Nu doarme bine, doctore, îi trebuie un somnifer.

Zilele scurte pîlpîie și nopțile sînt ucise cu pilule. Dar doarme bine, e sănătos, ordonat și *cuminte.*

Și acum, cel mai bun medicament dintre toate, dulcele vis, dulcile vise de noapte și mai dulcile vise de zi. O visez pe Jeannie cu părul castaniu deschis și cu picioarele depărtate ca niște brațe iubitoare.

Între timp am crescut și am plecat; muncesc și tot ce fac este conform regulilor, ordonat, acceptat social și corect, și acum dorm mai puțin decît am dormit vreodată în viața mea, pentru a avea acest scurt răstimp trecător și fericit, departe de acel pat care e familia, mai înainte de a deveni eu acel pat de puf care e familia; sînt tînăr,

visele mele și viața mea sînt una, brațe albe în jurul gîtului meu, și mă înec, mă înec, ea și cu mine, el și cu mine, mă duc la fund printre oameni morți. La fund.

Vai, doctore, dă-mi, te rog, o pilulă să mă facă să dorm. Vai! Lucrez prea mult și, vai, sînt îngrijorat din cauza căsniciei mele; vai, sînt îngrijorat din cauza slujbei mele și, vai, nu suport ce gîndesc. Vai, dă-mi o pilulă și dă-mi o băutură și dă-mi o țigară și dă-mi un narcotic, dă-mi destulă mîncare să mă amețesc, dă-mi acum tot ce primeam cînd eram un copilaș, dă-mi ce m-ai învățat să-mi trebuiescă înainte chiar de a vorbi sau de a merge, dă-mi orice-ți place, dar fă-mă să DORM, căci în întunericul în care era odată o ușă (oare mai e încă?) se află singurul loc pe care pot să-l suport cît de cît fiind încă în viață. Niciodată n-am învățat să trăiesc treaz. Am fost pregătit numai pentru somn. Vai, ajută-mă să dorm și să-mi petrec toată viața dormind. Și dacă apăsarea adevăratei memorii mă trezește înainte de a avea nevoie, dacă necesitatea a ceea ce trebuie să fac îmi înjunghie somnul, atunci, pentru numele lui Dumnezeu, doctore, *neapărat,* dă-mi narcotice și fă-mă să visez mai departe.

Acum viața se subțiază mereu și, cînd ajunge la capăt, narcoticul o subțiază și mai mult, am mai puțină viață pentru dragoste, mai puțin loc pentru mîncare, mai puțin stomac pentru băutură, iar somnul vine greu și trece repede, iar dormitul nu mai este prăbușirea într-o groapă neagră unde totul e uitare pînă ce sună deșteptătorul. Nu, somnul e scurt și intermitent și plin de amintiri și de gînduri, iar întunericul nu este niciodată destul de întunecat.

Dă-mi, te rog, niște pilule, dă-mi mai multe pilule, TREBUIE SA DORM.

Nu, nu-mi fac plăcere nopțile în care citesc, gîndesc, vorbesc și pur și simplu trăiesc, nu, vreau să dorm, trebuie să dorm.

Într-un salon lung și îngust, unde șaizeci de bătrîni în pijamale de spital sînt trimiși la culcare de asistente, cum sînt trimiși copilașii seara la ora nouă, o soră trece pe la toți cu șaizeci de doze de SOMN.

SOMN UȘOR

În saloanele dintr-un milion de spitale, în cabinetele pentru consultații ale unui milion de milioane de doctori se întind un milion de milioane de milioane de mîini.

Doctore, dă-mi niște pilule să mă facă să dorm.

SOMN UȘOR

Cum se învîrte Pămîntul, o jumătate a lui e întotdeauna în întuneric, iar din jumătatea întunecată se ridică un vaiet: Vai, nu pot să dorm. Vreau să dorm, nu dorm destul, dați-mi pilule să mă facă să dorm, dați-mi alcool să mă facă să dorm, dați-mi sex să mă facă să dorm.

SOMN UȘOR

În spitalele de boli mintale, unde milioanele care s-au țicnit, crăpîndu-și mintea ca să poată pătrunde în cele din urmă lumina, pilulele sînt asemenea capsulelor alimentare aruncate în troacele cu hrană de la fermele de păsări, DORMI, seringile pătrund în brațele întinse, DORMI, garourile de cauciuc legate pe brațe pentru oprirea sîngelui picură, DORMI

DORMI, pentru că nu ești încă mort.

Trebuie să mă trezesc.

Trebuie neapărat să mă trezesc.

Mă simt zbătîndu-mă și luptînd ca și cînd aș fi cufundat la un kilometru adîncime într-o apă îngroșată care mă tîrîie la fund, dar mult deasupra capului, în straturile de apă de la suprafață, văd valurile dantelate și razele soarelui, în care joacă și înoată pești strălucitori, vai! Lăsați-mă să urc, să vin sus la suprafață jucînd ca un dop sau ca un delfin care face salturi în lumină. Lăsați-mă să zbor ca un pește zburător, un pește al luminii.

Ei mă țin la fund, mă leagănă pe fundul mării, caută să mă liniștească și-mi cîntă cîntece de leagăn: DORMI și în curînd te vei simți bine.

Mă lupt să urc la suprafață, ca și cum aș fi la un kilometru adîncime sub o masă grea de pămînt negru nefertil, iar deasupra pămîntului ar fi lespezi de piatră, mă lupt din greu și strig: Nu, nu, nu, nu, încetați, nu vreau, nu vreau, lăsați-mă să mă trezesc, trebuie să mă *trezesc,* dar

Șșșș, liniște, DORMI; acul seringii lunecă ușor și adînc, iar eu cobor în genunea neagră și întunecată, unde fundul mării este un pămînt format din schelete minuscule, grohotiș de continente erodate, solzi de pești și plante moarte, pămînt nou pentru cultivat. Dar nu-mi trebuie. Eu nu cresc ca plantele, nu înmuguresc, plutesc prin apă ca un cadavru sau un pisoi înecat, capul mi se rostogolește în timp ce plutesc și apa neagră lunecă peste mine, întunecată și grea.

Doarme bine, domnule doctor, da, doarme bine, da, e foarte liniștit, da, nu-mi face deloc necazuri.

Dar eu trebuie să mă trezesc.

Sînt însă legat de mîini și de picioare. Sînt înfășurat complet în panglicile algelor din Marea Sargaselor și mă rostogolesc neputincios pe fundul oceanului, jos printre morți; ochii mi s-au întunecat, somnul din mine e mai puternic decît nevoia de a mă trezi și a lupta.

Trebuie să mă trezesc.

Domnule doctor, e foarte slăbit acum. E foarte agitat între injecții. Pare tulburat, zăpăcit, incapabil să mai mănînce, dă impresia că vrea să adoarmă din nou, nu vrea să se trezească, s-a înfuriat cînd i-am spus: noi credem că acum ar trebui să te trezești.

Soră, cum pot să mă trezesc cînd îmi spui mereu: taci, taci, taci, șșșș, șșșș? Eu sînt pe fundul mării, printre morți, iar dulcele somn are vise pe care lumina zilei nu le-a cunoscut niciodată; e mai bine să dormi unde pot veni să te viziteze visele, vise dulci pline de făgăduieli, vizitatori fermecători care vin de *acolo,* care știu și îți spun că în urma ta (sau înaintea ta), pe fundul mării (sau deasupra), se află ușa care duce sus și afară în plăcuta lumină a zilei.

Ei bine, cum te simți acum?

Cum mă simt?

Am vrea să știm cum îți este.

Cum îmi este?

Ai dormit bine și credem că acum, odată ce ești odihnit, ar trebui să poți să-ți amintești cine ești.

Cine ești?

Sînt doctorul Y.

Nu cunosc pe nimeni cu acest nume.

Nu-ți amintești de mine?

Nu trebuie să-mi amintesc.

Nu. Dacă nu vrei. Dar tu cine ești?

Cum adică? Nu poți să mă vezi?

Adevărat! Pot să te văd foarte bine.

Atunci asta-i tot.

Poți să-ți amintești acum, eventual, cum te cheamă?

Numele meu! Dar am avut atît de multe nume.

Vezi, am aflat ceva despre tine, dar ar fi mai bine dacă ți-ai aminti totul singur. Poți să încerci?

Pot.

Bine. Atunci?

Ar trebui să fac ceva. Știu asta. Da, știu *asta*.

Ce anume?

Nu asta, nu aici. Acolo.

Acolo? Unde? Poți să-ți amintești cîtuși de puțin?

Da, îmi amintesc.

Ce anume?

Nu. Cine.

Da, asta vreau să spun.

A fost acolo, știu că a fost. Trebuie. Trebuie să ne amintim.

Noi?

Este legea lui Dumnezeu.

A, înțeleg, bine, bine. Ei bine, acum odihnește-te puțin. Nu te-ai purtat rău prima dată cînd te-ai deșteptat cu adevărat.

A! Dar am fost ceva mai treaz decît acum. Asta nu înseamnă deloc că sînt treaz.

A, bine, bine.

Înseamnă cunoaștere. Armonie. Legea lui Dumnezeu. Asta e ceea ce este. Lasă-mă... lasă-mă, trebuie... *lasă-mă să mă scol!*

Haide, haide, șșșșș, nu te agita atît, fii băiat bun. Soră, vrei să vii un moment? Acum e bine. Așadar ne vedem mîine, profesore.

Mîine? *Nu.* E prea tîrziu. Trebuie să mă trezesc.

Dormi, dragă. Asta e, dormi. Fii băiat bun.

Pacientul e profesorul Charles Watkins, de la Facultatea de Limbi Clasice, Universitatea Cambridge. Căsătorit, doi fii. Vîrsta, 50. Un portofel a fost găsit pe stradă în Parliament Square cu o fotografie de familie, restul conținutului lipsind. Poliția a constatat că fotografia se potrivește cu aceea pe care i-au făcut-o la gară în noaptea cînd a fost adus la spital. Soția a fost înștiințată că soțul ei e aici. S-a vorbit cu ea la telefon. I s-a sugerat să aștepte pînă ce-și amintește cine este. A acceptat cu multă înțelegere. Dar cercetați de ce soția nu i-a semnalat dispariția. Am căutat să aflu, dar am obținut un răspuns evaziv. Am văzut pacientul în dimineața aceasta. Arată evident odihnit, nu mai vorbește singur, pe scurt, e mai bine. Nu răspunde la numele său. Sugerez să încercăm o jumătate de duzină de șocuri electrice.

DOCTOR X.

Avînd în vedere îndoiala mea fermă că acest tratament i-ar putea fi binefăcător pacientului, sugerez amînarea aplicării şocurilor electrice cîteva zile. I-am scris doamnei Watkins. Desigur că ar trebui să i se spună mai mult decît a fost posibil în cadrul unei convorbiri telefonice.

DOCTOR Y.

Ei, cum te simţi astăzi?

Astăzi e?

Astăzi este luni, 15 septembrie.

Ar trebui să fac ceva astăzi. Ştiu că ar trebui.

O prelegere? Un seminar? O conferinţă?

Da, da, da. Asta e. Ei mi-au spus. Mi-au spus că ar fi ceva de făcut. Dar ar trebui... trebuie să mă scol.

Nu ai încă destulă putere.

Sînt bolnav?

Nu fizic.

Atunci de ce nu am putere? Sînt slăbit?

Domnule profesor Watkins, ţi-ai pierdut memoria.

Cine e profesorul Watkins? Acesta e numele celeilalte persoane?

Nu, e numele tău.

Al meu? A, nu!

Ba da, este.

Ce predau?

Greaca, latina. Chestii din astea.

Nu predau *nimic*. Ce chestii? Nu există nici un nume pentru așa ceva. Ar trebui... ar trebui să fiu... spune-mi, ai fost și tu acolo?

Unde, profesore?

La prelegere? La instructaj?

A! Ai fost instruit, așadar?

Da, da. Îmi amintesc *bine*. Eu. Și *El*, desigur, și... și... cine? Erau o mulțime, da...

Continuă.

Eminența-Sa. Da. Lumina. Asta este, da, desigur. Dumnezeu tatăl. Amin, Amin, Amin. Iar noi eram, *da*, asta eram noi și de aceea sînt eu aici, dar m-am rătăcit prin acele ținuturi.

Ți-ai pierdut memoria, profesore, și ai fost găsit rătăcind pe malul Tamisei.

Vai, Dumnezeule, cred că s-a curățat pînă acum, sper că acum e într-adevăr iarăși curată.

Nu era curată?

Plină de cadavre, știi tu.

A, sînt sigur că nu era așa. Tamisa nu e tocmai un fluviu curat, dar nu prea colectează cadavre.

Tamisa? Tamisa?

Da, erai pe chei. Poliția te-a găsit acolo.

Nu-mi amintesc nimic din toate astea.

Am să te ajut. Arătai ca și cum nu mai dormiseși într-un pat de nu știu cît timp.

Păi, firește că nu!

Luaseși masa, cum a stabilit poliția, dar erai foarte obosit.

Luasem masa, vai, Dumnezeule, da, vai, vai, *nu.*

Era lună nouă...

Dimpotrivă, era lună plină.

Bine, bine.

Tamisa, spui. E un fluviu cu maree. Nu ca celălalt. Fluviul vine și pleacă, vine și pleacă, o maree, unu și cu doi și cu mine fac trei. Trei. Un fluviu cu maree e ca o suflare, respirație, alimentînd pămîntul cu pește și... Cine? Cine?

Profesore, te rog, gîndește-te la ce-am spus. Nu începe să divaghezi din nou. Te rog, încearcă să-ți amintești.

Doamne. Mă gîndesc. Trebuie să folosesc cuvinte cînd vorbesc cu tine. Eliot. Trebuie să folosesc cuvinte. Dar dacă nu Dumnezeu, atunci ce?

Așadar ești și Dumnezeu, nu?

Și tu.

Eu nu țintesc atît de sus, te asigur.

Ești prost. N-ai încotro.

Bine, bine, odihnă plăcută. Îi voi spune doctorului X. că mi se pare că progresezi. Ne vedem mîine. Vei fi în grija mea timp de cîteva zile. Doctorul X. pleacă în concediu.

Doctorul X.?

A fost la tine ieri. A spus că l-ai văzut.

Nu-l poți *vedea.* Ți-am spus. Nu e acolo.

Pe mine poți să mă vezi, nu-i așa?

A, da, chiar foarte clar.

Dar nu și pe doctorul X.?

Nu, el e un trup foarte solid. Nu-i decît un animal fără lumină. Fără lumină. Fără Dumnezeu. Fără soare.

N-aș spune asta, știi.

Tu știi? Poți să vezi? De acolo, de unde este lumină? Acolo doctorul X. nu ar putea exista. Numai aceia care au lumină pot fi văzuți din țara luminii. Tu ai putea fi văzut acolo. Lumina ta arde, este o lumină mică, dar constantă.

Ce fel de lumină?

Lumină de stele.

Mulțumesc. Cred însă că ești prea aspru cu bietul doctor X. El încearcă să te ajute. Conform cu lumina lui.

Poftim, exact ce-am spus și eu. Nu are importanță ce spune sau face el. El nu există. Nu pot să-l văd decît dacă fac mari eforturi.

Bine, bine, ne vedem așadar mîine.

Pacientul manifestă halucinații religioase. Paranoic. Personalitate disociată. Cred totuși că e mai coerent decît înainte. Nu am primit încă nici un răspuns din partea doamnei Watkins.

DOCTOR Y.

Stimate domnule doctor Y.,

Vă mulțumesc pentru scrisoarea dumneavoastră foarte amabilă și pentru explicațiile pe care mi le-ați dat în legătură cu soțul meu. Am fost, desigur, foarte mîhnită după convorbirea telefonică cu dr. X., pentru că sînt neinițiată în domeniul tulburărilor mintale și dînsul nu mi-a spus prea multe. Dar înțeleg foarte bine că dacă soțul meu și-a pierdut memoria, nu prea se poate spune mare lucru. Nu cunosc nici un motiv special pentru care soțul meu ar trebui să se afle „sub tensiune", cum v-ați exprimat dumneavoastră. Nimic altceva decît lucrurile obișnuite. Dar eu nu sînt neapărat persoana care să știe lucrurile acestea. Nu mă amestec în problemele soțului meu. Astfel că n-am cum să vă spun dacă a avut vreo mare supărare sau ceva de felul acesta. Motivul pentru care n-am informat poliția cînd a dispărut este că, uneori, face anumite lucruri pe care le ține secrete și nu i-ar plăcea dacă m-aș amesteca. Cred că ar fi mai bine dacă l-ați întreba pe Jeremy Thorne, care locuiește pe Rose Road la nr. 122, în Little Minchener, lîngă Cambridge, el știe mult mai multe despre planurile soțului meu decît mine. Nu cred că domnul Thorne s-a înapoiat încă, își petrece concediul în Italia împreună cu soția. Sper însă că se vor înapoia curînd.

Cu cele mai bune sentimente,
FELICITY WATKINS

P. S. M-ați întrebat despre relațiile dintre soțul meu și copiii noștri. Cînd e aici, sîntem o familie foarte fericită. M-ați întrebat despre eventualele scrisori care s-ar fi putut să-l supere. Sînt scrisori care au sosit aici

chiar înainte de a pleca el la Londra, dar, dacă nu este absolut necesar, aș prefera să nu le citesc. Vi le voi trimite dumneavoastră dacă socotiți că ar ajuta la ceva.

Profesore, arăți mult mai bine. Cum te mai simți?

De ce nu mă lăsați să dorm? Mă treziți mereu.

Ieri erai furios pe noi că te silim să dormi.

Chiar așa?

Da, ne-ai făcut în toate felurile și ai spus că încercăm să te zăpăcim.

Zăpăcit, zăpppăcit, zăpppăcit, zăp... cuvîntul ăsta sună exact ca – ceea ce exprimă. Cuvinte... sunete. Un cuvînt greoi și anost. Zăp. Poc. Poc, poc, poc, poc, poc, poc. Zăp, zăp, zăp, zăp. Are culoarea... Care? Știam. Dar nu acum. Sunetul – ăsta e important... da...

Cred că te simți mult mai bine. Ai o culoare sănătoasă în obraji, evident, ești mult mai energic și ai ochii limpezi.

Cei cu ochii de azur. Cei cu ochi scînteietori. A, *nu,* trebuie să dorm din nou acolo unde sînt *Ei.* A fi treaz înseamnă a dormi.

Nu, profesore. Ridică-te. Mi-e teamă că nu te mai putem lăsa să dormi. Ai dormit destul.

De ce-mi spui mereu profesore?

Profesorul Charles Watkins, Acacia Road nr. 15, Brink, lîngă Cambridge.

Dar eu nu vreau asta. Nu vreau să accept asta.

Mă tem că nu ai încotro, profesore. Noi știm cine ești.

Dar eu știu că nu sînt.

Sau, de fapt, începi să-ți amintești, deși nu vrei să recunoști asta.

De ce spui *sau*? *Și* este mai potrivit. E amuzant. Chiar am observat. Lumea spune Sau, Sau, acesta sau acela, din cauza lui poc, poc zăp, zăp... Înăuntru sau afară, negru și alb, da și nu, unu și doi, succesiunea sau-sau derivă din asta, ritmul, zăp, zăp, din sînge, dar nu ești sau-sau cîtuși de puțin, ești și, și, și, și, și.

Orice ar fi, profesore, trebuie să accepți cine ești. Îți spun adevărul. Acceptă asta – și încearcă să mergi mai departe pornind de aici.

Dar dacă aș merge mai departe ar însemna că am început. Toate acestea nu înseamnă nimic pentru mine. Numele nu este nicidecum al meu. Totul este un vis.

Dragă profesore, e vorba de viața ta.

O viață de vis. O viață care este un vis. Un vis...

Nu! Cred că totuși n-am să te las să adormi din nou.

A! trebuie să dorm. Chiar vreau să dorm. Nu aici. Acolo. Ce-am spus mai înainte nu este ce-aș fi spus dacă știam ce știu acum. Pot să-mi petrec toată viața dormind. Da. Toți ne petrecem viața dormind. Da. Și tu.

Profesore Watkins, îți dai seama că ești internat de o lună întreagă în acest spital? Este Spitalul Central. Erai într-o stare de șoc cînd ai fost adus aici. Umblaseși pe străzi fără nici o țintă și poliția te-a găsit pe cheiul Tamisei. Rătăceai la întîmplare, erai tulburat și vorbeai de unul singur. Ți-am administrat sedative. Apoi, cînd se părea că nu-ți merge deloc mai bine, am încercat un

medicament să te ajutăm să-ți amintești cine ești – adeseori provoacă o stare de somnolență, dar în cazul tău te-a făcut foarte somnoros. Cît a fost de bun este o chestiune discutabilă. Dar fapt e, și îți repet ca să nu uiți, că ești în acest spital de o lună. Abia acum ți-am descoperit numele, profesia, adresa. Știm și ceva mai mult, dacă vrei să știi... Ei bine? Haide, încearcă!

Ce spui este numai ce știi. Îmi spui că este așa. Dar dacă îți spun ce știu eu, nu ești de acord.

Spune-mi atunci ce știi. Acum de ce rîzi? Îți dai seama că n-ai mai rîs pînă acum? E prima dată cînd te văd rîzînd.

Doctore, nu-ți pot vorbi. Înțelegi asta? Toate cuvintele pe care le spui cad în gol și nu mă reprezintă, nici pe mine, nici pe tine. Nu te reprezintă cîtuși de puțin. Eu te pot înțelege. Ești o luminiță. Dar ești o luminiță plăpîndă. Nu ești cuvintele pe care le spui.

Bine, bine! Odihnește-te atunci. Culcă-te și odihnește-te. Dar înainte de a adormi încearcă să-ți reamintești: ești Charles Watkins. Locuiești și lucrezi în Cambridge de mulți ani. Predai limbile clasice. Ții cursuri. Și nu trăiești singur – nicidecum. Ne vedem mîine.

Azi cum te mai simți? A, stai cuminte! Ai visat, nu-i așa?

Visez acum.

Nu. Acum ești treaz. Vorbești cu mine, doctorul Y.

Nimic deosebit. Un vis, doar atît.

Ba da, este ceva deosebit. Aceasta este realitatea. Celălalt este visul.

Cum știi asta?

Mi-e teamă că trebuie să mă crezi pe cuvînt.

Dacă ar trebui să fac așa ceva, mi-ar fi teamă. Nu pot accepta cuvintele ca fiind lipsite de sens. Cuvintele îți ies din gură și cad la pămînt. Sînt cuvinte în schimbul a ce? Așa stau lucrurile? Visele sau viața ta. Dar nu este vorba de *sau*, asta e important. Este *și*. Ambele există. Și visele, *și* viața ta. Acolo poți vorbi, poți vorbi. Eu visez orice aș face, fie că dorm, fie că mă trezesc.

Bine, bine, profesore. Ne vedem mîine. Poate că trebuie să încercăm un nou tratament.

Acest pacient nu e mai bine decît era săptămîna trecută, cînd am plecat. Nu văd ce alternativă am putea avea la tratamentul cu șocuri electrice.

DOCTOR X.

Propun o confruntare cu soția lui sau, dacă putem da de ei, cu niște prieteni.

DOCTOR Y.

Dacă nu intervine nici o schimbare în următoarele două sau trei zile, trebuie să-l transferăm la spitalul North Catchment din Higginhill. Aș vrea să-ți reamintesc că acest spital este pentru internări pe termen scurt.

DOCTOR X.

Nu este neobișnuit să extindem cele șase săptămîni cu încă trei. Propun să procedăm așa.

DOCTOR Y.

Numai dacă putem cădea de acord în privința tratamentului cu șocuri electrice. Ar putea fi un motiv de prelungire.

DOCTOR X.

Nu sînt împotriva acestui tratament. Dar, ca o propunere interimară, renunțați la toate medicamentele, inclusiv somnifere, și vedeți ce se întîmplă.

DOCTOR Y.

De acord.

DOCTOR X.

Cum te simți azi, profesore?

Cum vezi.

Arăți mult mai vioi.

Nu mi s-au dat nici un fel de medicamente de douăzeci și patru de ore.

Am crezut că s-ar putea să te ajute să-ți amintești.

Sora mi-a spus că mi s-au dat narcotice tot timpul, de cînd am fost internat.

Ți-am spus că ți-am administrat cîteva tipuri de sedative. Apoi am încercat un tratament la care ai reacționat într-un mod foarte personal – ai dormit aproape continuu –, prin urmare am oprit tratamentul mai repede decît am fi făcut-o în mod normal.

Gîndesc mai limpede acum. Doctore Y.?

Da, profesore.

Trebuie să îți pun o întrebare serioasă.

Te rog, întreabă.

Atitudinea ta față de mine e următoarea: trebuie să-l fac să-și amintească ceea ce știu eu că e adevărul în privința lui.

Da, așa e. Desigur.

Dar asta înseamnă că nu mă iei în serios. Nu m-ai luat niciodată în serios pînă acum.

Drept răspuns, tot ce pot să-ți spun este că ți-am acordat din timpul meu și din grija pe care o am pentru pacienți mai mult decît am acordat oricui altcuiva de multe luni de zile.

Nu, nu vreau să spun asta. Îți spun doar că nu sînt ceea ce spui tu că sînt. Știu bine asta. Sau, dacă mă numesc așa, nu ăsta-i principalul. Tu însă nu faci decît să susții și iar să susții mereu acest lucru.

Continuă, explică. Ascult.

S-ar putea să fiu orice altceva. Aș putea fi...

Ce? Dumnezeu, poate?

Cine a spus asta?

Tu ai spus-o.

S-ar fi putut să mor în război.

A! Ai fost deci în război.

Ca toată lumea.

Unii mai mult decît alții.

Toți am fost în război.

Și ce-ai făcut în război?

Dacă știi cu ce mă ocup, nu știi și contra cui am luptat?

Nu, soția ta nu mi-a spus nimic despre asta. Trebuie să o întreb deci pe ea.

Am eu soție?

Da. O cheamă Felicity[1]... E ceva amuzant în asta?

Ha, ha, ha, am fugit de Fericire. Ha, ha, ha.

Și eu sînt însurat.

Fericire.

Și ai doi băieți.

Dacă sînt profesor, pot avea și o nevastă, dar pot fi tot atît de bine marinar, cu o soție în Indiile de Vest. O cheamă Nancy.

A! Va să zică ești iarăși marinar, nu? Ai fost cumva marinar în război?

Nu. Am fost numai spectator și pe urmă a venit Cristalul. Ele s-au luptat unele cu altele. S-au mîncat între ele.

A! Vreau acum să mă ajuți în problema asta. Dacă nu ești Charles Watkins, cine ești?

Cred că sînt una cu prietenii mei. Și aceștia sînt – în numele Cristalului. Da. O unitate. Un tot.

Te numești Cristal?

E limpede ca cristalul. Ha, ha, ha, ha.

Ești foarte vesel în dimineața asta.

---

1. Fericire (engl.)

Cuvintele sînt *amuzante*. Amuzante în mod cît se poate de fericit.

Înțeleg. Ei bine, mai trec pe aici să stăm de vorbă mîine. Nu-ți vom mai da nici un alt sedativ sau narcotic. Cel puțin un timp. Poate că o să ți se pară mai greu să adormi acum, dar încearcă. Și poate te străduiești să-ți amintești ceva despre familia ta. Doi fii. Doi băieți.

Fiul meu e mort.

Pot să te asigur că nici unul din ei nu a murit. Sînt în viață. Le-am văzut fotografia. Ai vrea să o vezi? Ți-o vom aduce mîine.

Stimate domnule doctor Y.,

Vă mulțumesc pentru scrisoare.

M-am hotărît să vă trimit două scrisori găsite în haina pe care o purta soțul meu cu puțin înainte de a-și pierde memoria. Nu știu dacă vă vor fi de vreun ajutor. Una e scrisă de el, dar nu cunosc motivul pentru care nu a expediat-o. Nu cred că soțul meu a avut vreodată astenie. Cred că este total diferit de oamenii care fac astenie. A fost întotdeauna foarte energic și a avut foarte multe activități. De regulă, doarme mult mai puțin decît majoritatea oamenilor. La începutul căsătoriei mă îngrijoram, dar apoi m-am obișnuit. Uneori doarme patru sau cinci ore pe noapte săptămîni de-a rîndul. Cîteodată numai două sau trei ore. Acest lucru se întîmplă însă vara. Iarna doarme ceva mai mult. Pentru că animalele au nevoie să hiberneze, mi-a explicat el. Nu cred că anul acesta a muncit mai mult decît de obicei, întotdeauna muncește mult. Așa e firea lui. A

fost cam nervos și capricios în prima parte a acestui an, dar la începutul verii întotdeauna devine dificil – din cauza perioadei examenelor. Se bîlbîia foarte rău astă-primăvară, ceva nou pentru el, dar doctorul nostru de familie i-a dat cîteva sedative și bîlbîiala a încetat. Aceasta a fost însă atît de accentuată o bucată de vreme, încît l-a silit să-și contramandeze cîteva prelegeri pe care trebuia să le țină.

Cu cele mai bune sentimente,
FELICITY WATKINS

Stimate domnule profesor Watkins,

Ne-am înțeles să vă scriu. Nu mă cunoașteți – sau, mai bine zis, nu-mi știți numele. Am vorbit totuși puțin după conferința dumneavoastră. Sper că vă veți aminti, căci spusele dumneavoastră au dezlănțuit totul. Au fost ca un catalizator, au atins un arc, ceva de genul acesta. Ce anume? Ei bine, nimic comun sau limpede, și aceasta este cauza tulburării mele cînd vă scriu. Totul este de nepătruns. Chiar dacă nu vă amintiți, lucrurile pe care le-ați spus în seara aceea au determinat începerea unui proces deosebit de important în mine, care a coincis cu un proces asemănător într-un prieten apropiat – și, după cum ne dăm seama, nu numai într-o singură persoană dintre apropiații noștri. Totuși există ceva cu adevărat foarte greu de definit. În ceea ce mă privește, totul s-a datorat conferinței dumneavoastră. Ne-am întrebat dacă ar fi posibil să nu vă aduceți aminte. Se poate ca un ferment să nu-și dea seama că este ferment? Cred că se poate. Sau probabil că nu, cîtuși de puțin – s-ar putea ca o persoană care vorbește de pe un podium

într-o stare de spirit de înaltă inspirație să se potrivească sau să coincidă în ceea ce spune cu cineva care ascultă și care a venit să asculte fără să se aștepte la nimic deosebit în probleme despre care știm foarte puțin. Dar scriindu-vă dumneavoastră, faptul de a sta pe scaun pentru a așterne pe hîrtie niște cuvinte, în speranța că acestea vor fi la fel de substanțiale ca acelea folosite de dumneavoastră, este ca și cum ai presăra un ferment sau vreun produs chimic oarecare care a început să fermenteze într-un loc și apoi s-a deplasat de acolo, alimentînd și stimulînd alte medii, pentru a se înapoia descriind o curbă la punctul de unde a pornit. Scrisoarea aceasta pare un șarpe care își înghite coada. După cum veți vedea, nu are importanță faptul că nu mă cunoașteți, fiindcă nu este esențial să mă cunoașteți personal. Desigur, nu este necesar să vă întîlnesc nici eu personal. Vă scriu în momentul de față fiindcă am mai mult timp liber decît prietenii și prietenele mele. Sînt pensionară. Am fost profesoară. Copiii mei sînt mari acum și eu sînt văduvă. Poate că a trebuit să vă scriu acum deoarece am fost la conferința dumneavoastră în seara aceea și m-am înpoiat acasă de acolo ca și cum aș fi încasat cîteva palme pentru a fi trezită dintr-un vis diurn. Mă întrebam de asemenea ce gîndeau ceilalți oameni prezenți acolo în seara aceea. Plecaseră cumva vreunii ca și cum le fusese insuflată o nouă putere de înțelegere? Sau eu eram singura? Probabil nu știți. Dar nu cred că am fost numai eu. Am ascultat foarte multe conferințe la viața mea – ce să spun! Și chiar am ținut și eu destule. Am ajuns de mult la concluzia că valoarea unei conferințe sau a unui

conferențiar nu depinde neapărat de cuvintele pe care le spune. Vreau să spun că nu admir demagogii sau vorbitorii talentați, cîtuși de puțin. Dar mai există o calitate. Aceea pe care ați arătat-o cu ocazia conferinței. Ne putem imagina că spusele dumneavoastră din seara aceea li s-au părut unora foarte plictisitoare. Cuvintele erau interesante, e drept. Dar nu asta este important. Esența celor ce s-au întîmplat în acea încăpere în seara aceea, și din cîte am învățat de atunci încoace, este că vorbele spuse la întîmplare într-o cameră alăturată aceleia unde sîntem noi, muzica obișnuită ascultată cu o atenție deosebită, un pasaj dintr-o carte care ar fi considerat în mod normal drept banal – chiar zgomotul ploii lovind ramurile sau bubuitul tunetelor spintecînd cerul noaptea, zgomotele și scenele cele mai obișnuite de zi cu zi pot conține și ele acea calitate care acum înțeleg că este cea mai de preț pentru mine. Ca și pentru alții.

Dacă nu știți la ce mă gîndesc acum – atunci trebuie să acceptați ca adevărată acea sugestie de necrezut că nu numai o pasăre, un fulger, o muzică, ploaia, cuvintele din poezioarele pentru copii:

> Cîte mile-s pînă la Babilon?
> Optzeci de mile și încă zece.
> Putem ajunge acolo la lumina lumînării?
> Da, și ne putem întoarce!

ci și cineva vorbind într-o sală urîtă de conferințe poate fi apreciat ca avînd această calitate fără să-și dea seama de ea. Tot așa cum o pasăre poate cînta o vară întreagă fără să știe vreodată că sunetele pe care le

produce vor rămîne pentru totdeauna în auzul copilului care hoinărește pe străzi murdare, ca o cristalizare a făgăduielii reîntoarcerii primăverii.

Dacă nu înțelegeți ce spun, dacă nu recunoașteți nimic în vorbele mele, atunci...

Era la începutul acestui an, la începutul primăverii, îmi petreceam weekendul la familia unor prieteni, lîngă Cambridge, foști elevi ai mei. Au copii mici. Erau foarte entuziasmați și plini de idei în legătură cu un nou gen de școală – nu, nu în sensul de a înlocui învățămîntul obișnuit, pe care îl oferă Statul, ci să-l îmbogățească. Un fel de școală de weekend, cu accentul pe un învățămînt individual alternativ. În momentul cînd scriu acestea, am o senzație de totală banalitate și plictiseală – totuși acum, ca și atunci, sînt atrasă de asemenea idei. Asta pentru că am fost atrasă de ele de prea multe ori!

Urma să le vorbiți cîtorva zeci de părinți, pentru că participaserăți în ultimul timp la o serie de proiecte asemănătoare. Ideea de a petrece o seară într-o sală de conferințe aproape m-a făcut să rămîn acasă. Totuși cred că asemenea eforturi individuale pentru a îmbunătăți învățămîntul, a însufleți și a stimula sînt de primă importanță, fiindcă orice țară este condamnată la somnolență fără asemenea sforțări. Mai mult, o adevărată democrație depinde numai de așa ceva. Așadar, m-am dus și m-am găsit, după cum mă așteptam, într-un spațiu dreptunghiular, căptușit cu o tencuială cenușie, care era încă umedă – era o sală nouă, necorespunzător încălzită. La unul din capetele sălii era o estradă de lemn pe care stătea în picioare vorbitorul – dumneavoastră. Mai multe șiruri de persoane ședeau atente

în fața dumneavoastră. Scaunele erau tari și cu speteaza dreaptă. Acesta este cadrul care nu inspiră nimic, dar pe care ni-l permitem pentru elaborarea și discutarea visurilor noastre despre o lume mai bună! Sala primăriei satului. Sala manifestărilor culturale. Considerăm că așa trebuie să fie. Un bărbat sau o femeie stă în picioare pe o estradă joasă avînd dinainte o masă, cu un pahar de apă pe ea și poate un microfon – iar în fața vorbitorului o adunare de oameni așezați pe scaune, ridicîndu-și privirea pentru a asculta ce spune el sau ea. Din acest proces se realizează școli și spitale mai bune și o nouă societate. Noi considerăm poate că așa trebuie să fie, dar cum ar putea să apară acest lucru privit din afară? Foarte ciudat, sînt sigură. În orice caz, dumneavoastră ați fost vorbitorul în seara aceea, un om de vîrstă mijlocie, obișnuit să stea pe o estradă, cult și civilizat, ca să nu supere sau să ofenseze asistența. Ce spun acum nu constituie o critică, deși poate așa pare. Îmi amintesc cum stăteam așezată cînd ați început să vorbiți și mă gîndeam că aveați o ținută perfectă pentru estradă, ca a doctorilor lîngă patul bolnavilor. Eram neliniștită și enervată – ceva neobișnuit și fără motiv – de întreaga situație. Și eram furioasă pe mine însămi că eram astfel. Îmi plăcea ce spuneați. Îmi plăcea faptul că toți acei părinți tineri propuneau să ofere din timpul lor și să facă cheltuieli spre a-și instrui copiii într-un fel în care sistemul nostru școlar obișnuit nu putea sau nu voia să o facă. Vă aprobam, în măsura în care puteam să văd ce fel de om erați dincolo de caracterul profesional al conferinței dumneavoastră. Totuși fierbeam de revoltă, profund tulburată – de ce

trebuia cineva să stea pe un scaun tare într-o sală neospitalieră și să asiste la discutarea unor idei ; de ce, cînd vrea să se comporte ca un cetățean conștiincios și să acționeze împreună cu ceilalți, trebuie să fie întotdeauna astfel – și de ce trebuie să existe întotdeauna acest fenomen, oameni plictisiți și mînioși din cauza a ceea ce le oferă societatea ; de ce să considerăm că așa trebuie să fie – că așa e întotdeauna, așa a fost întotdeauna, că așa trebuie să fie ? De ce oare ce se întîmplă, ce se oferă pare întotdeauna atît de searbăd, de anost și de neînsemnat prin comparație cu ceea ce orice om obișnuit își poate închipui că e posibil sau de dorit – ca să nu mai vorbim și de acești tineri părinți din sală, cu ocupații și studii superioare. Cu douăzeci de ani în urmă și eu făceam parte dintr-o astfel de categorie de părinți tineri, vorbind în numele propriilor mei copii, iar de curînd, în numele copiilor unor prieteni. Dar lucrurile pe care le-am visat, le-am discutat, le-am cuprins în proiecte, și apoi am încercat să le punem în practică nu au căpătat forma pe care am visat-o la început. Nu e nici pe departe ceea ce am visat... Am obținut unele rezultate, dar nici atunci acestea nu s-au apropiat măcar de ceea ce știam că este posibil să se realizeze. De ce ? Ce era greșit ? Ce nu a mers bine ? Ce nu merge niciodată bine ?

Stăteam între cei doi soți care mă invitaseră să vin cu ei, fierbînd de enervare, răzvrătire și nerăbdare, emoții complet nepotrivite pentru o directoare de școală pensionată. Deodată ați spus ceva ce m-a impresionat profund. Îmi amintesc exact ce ați spus, fiindcă eram foarte atentă la ce vorbeați, în ciuda neliniștii mele fizice.

„Toată lumea din această sală crede, fără să o spună sau, poate, fără să și-o fi mărturisit sau, în orice caz, se comportă ca și cum ar crede așa ceva – că pînă la vîrsta de șapte sau opt ani, copiii sînt o specie diferită de noi. Noi privim copiii ca pe niște ființe gata să fie prinse în capcană și corupte de aceleași lucruri care ne-au prins în capcană și ne-au dăunat moral și nouă. Vorbim de ei, îi tratăm ca și cum am putea obține din partea lor lucruri aproape de neînchipuit. Ne referim la ei ca la niște ființe care, crescînd, ar putea deveni o rasă de oameni absolut superioară nouă. Acest sentiment predomină în fiecare dintre noi. Ceea ce explică de ce învățămîntul este întotdeauna atît de înverșunat și fortificat împotriva atacurilor din afară și de ce nimeni, în nici o țară, nu este mulțumit de ceea ce li se oferă copiilor – în afară de dictaturile unde viitorul copiilor este proiectat conform nevoilor Statului. Noi însă ne-am obișnuit cu această situație și nu ne dăm seama cît este de excepțională și ce urmărește de fapt. Deoarece ar fi destul ca tinerii unei specii să fie învățați cum să supraviețuiască, să se apropie de priceperea celor mai bătrîni, să-și însușească deprinderile tehnice curente. Totuși fiecare generație, pe cît se pare, scoate un răcnet de durere în unele cazuri, ca și cum ar fi fost trădată, înșelată, pungășită. Fiecare generație visează la ceva mai bun pentru urmași, fiecare generație privește ajungerea urmașilor săi la maturitate cu o adîncă și tainică nemulțumire, chiar dacă acești copii sînt perfecțiunea întruchipată din punctul de vedere al societății. Faptul se datorează credinței puternice, dar nemărturisite că cineva s-ar putea să le fie superior.

Este ca și cum tinerele vlăstare ale omenirii înaintează spre starea de adult într-un fel de cursă cu obstacole, prevăzută cu primejdii, în vreme ce adulții încearcă zadarnic, dar vitejește, să le ofere ceva mai bun. Odată ce ajung la maturitate, noii adulți se alătură acelora mai în vîrstă, adică părinților lor, și în același timp se întorc în timp privindu-și copilăria. Totodată se uită și la copilăria propriilor lor copii cu aceeași neputincioasă durere. Îi putem noi oare împiedica pe acești copii să fie prinși în capcană și ruinați sufletește *așa cum am fost noi*? Ce putem face...? Cine nu s-a uitat măcar o dată în ochii unui copil și n-a citit în ei dezaprobare, ostilitate, privirea posomorîtă și cunoscătoare a unui deținut? Aceasta se întîmplă cînd e foarte mic, mai înainte ca el să fie silit să devină asemenea părinților săi, mai înainte ca propria sa personalitate să fie înăbușită de aceea pe care i-o atribuie părinții. Cuvintele lor: «Asta e bine, asta e rău, vezi și tu cum văd eu». Ședința din seara aceasta a unor tineri părinți adunați pentru a încerca să ofere ceva mai bun, «o instruire» mai bună, nu a însemnat nici mai mult, nici mai puțin decît că acest fenomen se repetă în cazul fiecărei generații. Toți participanții care stau aici pe scaune tari au simțit că potențialul fiecăruia a rămas nepus în valoare. Ceva n-a mers bine. Un proces dureros și greșit s-a încheiat și i-a lăsat chiar și după școlarizarea lor costisitoare – cei mai mulți dintre cei de față aparținînd clasei mijlocii – imperfecți și nerealizați, dacă nu chiar deformați. (Așadar făceam și noi ceea ce făcuse fiecare generație de dinaintea noastră; ne uitam la copiii noștri ca și cum aveau în ei darul de a fi – asta, dacă

descopeream adevărata «instruire» pe care trebuia să le-o aplicăm – ființe complet diferite de noi înșine.) Ei pot fi mai buni, mai curajoși, mai voioși. Ba și mai mult, mult mai mult – îi considerăm cumva copiii unei alte specii, o specie liberă, fără temeri, plină de posibilități, plină de acea calitate pe care fiecare o recunoaște, și care totuși nu este niciodată definită, calitatea pe care toți adulții o pierd și știu că o pierd."

Asta ați spus dumneavoastră – și mai multe încă.

E ciudat că abia îmi amintesc cum arătați în timp ce vorbeați. Știu că eram trează – dar chiar și așa, nu am avut destulă energie să reține ce ați spus, să-mi potolesc neliniștea și să vă observ mai îndeaproape. Totuși era o seară cînd eram plină de energie, vioiciune, interes, tocmai pentru că eram furioasă (dacă acesta e cuvîntul potrivit) că mă aflam acolo să ascult aceleași lucruri pe care le știam. Cele spuse de dumneavoastră au dat la început impresia de asemănare, de repetare. Totuși cuvintele pe care le-ați folosit, energia cu care le-ați înzestrat, tot ceea ce simțeați dumneavoastră în această problemă – era ceea ce simțeam și noi, deoarece tinerii părinți se agitau și erau atenți și, în timp ce se aplecau pe scaune, pentru a privi și a asculta mai bine, își aruncau scurte priviri unii altora, chiar și unor persoane pe care nu le cunoșteau deloc, și dădeau din cap și zîmbeau zicînd parcă da, da, așa e, e absolut adevărat și nu trebuie să dăm greș, trebuie să reușim de data asta... Toate acestea, emoția iscată de aprobarea sălii ne-a înviorat brusc pe toți. Asemănarea dispăruse. Personalitatea noastră obișnuită a fost blocată pe moment cînd ați spus: „Instruire înseamnă doar curiozitatea

netemătoare, trează, însufleţită a copiilor, care trebuie să fie alimentată, trebuie să fie menţinută vie. Asta înseamnă instruire". Şi, ascultîndu-vă, eram atenţi, interesaţi şi plini de curaj. Fiecare dintre noi era copleşit în acel moment de aceste calităţi. Încă profund impresionaţi, prietenii mei şi cu mine ne-am întors acasă la ei. Cînd am intrat în camera de zi, caldă încă şi cu fumul de ţigară rămas în aer de dinainte de a fi plecat la conferinţă, am început însă să căscăm. Starea noastră de stimulare deja trecuse. Unul dintre copii a strigat în somn şi tatăl s-a dus sus la el, iar mama mi-a spus că ar trebui să meargă cu copilul la un doctor, fiindcă dormea prost, avea un somn agitat şi cu vise urîte. Am înţeles că nu exista nici o legătură între ceea ce se întîmpla acum – tatăl ducîndu-se să-l liniştească pe copil, iar mama vorbind despre doctor şi doctorii – şi ceea ce aceiaşi părinţi simţiseră şi doriseră să facă doar cu o jumătate de oră înainte sau chiar cu cîteva minute mai devreme, pe cînd ne întorceam acasă cu maşina. Totul trecuse. Momentul cînd fuseseră interesaţi, cînd fuseseră receptivi, cînd fuseseră energici trecuse. Noi nu avem multă energie. Cuvintele dumneavoastră – sau mai curînd ceea ce aţi pus în cuvinte – ne stimulaseră, ne treziseră, ne făcuseră să recunoaştem anumite laturi ale fiinţei noastre care în mod normal sînt bine ascunse şi invizibile... şi asta a fost tot.

Seara s-a terminat aşa cum începuse. Cîţiva adulţi într-o cameră, vorbind, bînd, fumînd, discutînd despre şcoala de weekend proiectată – care părea să nu însemne nimic altceva decît o osteneală în plus şi noi poveri pe lîngă atîtea altele pe care le mai aveau.

Eu eram însă trează. Era ca și cum ceva mă îmboldea să rămîn trează. N-am putut dormi. Stăteam lîngă fereastră în noaptea aceea și mă gîndeam: Să nu-ți scape gîndurile, să nu le uiți. S-a întîmplat atunci ceva într-adevăr extraordinar. Probabil că în noaptea aceea, pe cînd priveam într-o grădină dintr-o localitate suburbană, eram ca un copil de trei, patru, cinci ani, o ființă complet diferită de persoana care fusesem condamnată să devin mai tîrziu. Desigur că-mi aminteam cum fusesem cînd eram copil. Mi-am amintit lucruri pe care le uitasem de ani de zile. Mai înainte ca aceste „obloane de închisoare" să se fi lăsat. Mai înainte să se închidă capcana.

După ce m-am întors acasă, în apartamentul meu din Londra, gîndul m-a urmărit. Ce m-a urmărit? Nu cuvintele pe care le-ați rostit. Era impresia calității celor spuse. Ținea de recunoașterea unor lucruri, era ca și cum mi se reamintise ceva ce știam foarte bine. Eram stăpînită de o teamă care mă rodea încet, teama ca nu cumva să uit din nou ce mi se reamintise, și mai ales cele întîmplate cînd eram copil. Era același sentiment pe care îl are cineva cînd se trezește dintr-un vis neobișnuit, pe care îl recunoaște ca fiind important pentru sine sau pentru un prieten. Te trezești luptîndu-te să reții visul, farmecul lui, structura lui. Totuși, la cîteva minute după trezire, țara visului a dispărut, savoarea și realitatea lui s-au topit în viața obișnuită. Tot ce-ți rămîne este o condamnare a intelectului exprimată în cîteva cuvinte. Vrei să-ți amintești, încerci să-ți amintești. Ai cîteva cuvinte pe care poți să le spui prietenului tău sau să ți le repeți ție însuți. Dar caracterul de realitate al visului s-a dus, s-a evaporat.

Eu însă îmi aduceam aminte. Era ca și cum exista o punte între acel moment în care vorbeați cu aprindere despre copii, despre noi toți, și pulsul momentului în care mă găseam. Am început în mod conștient să privesc în jurul meu, căutînd aceeași calitate în alte momente din viață. Ca un metal ciocnindu-se de un altul, făcînd o materie să răsune din cauza alteia, evident diferită. Fusesem trezită la acțiune de seara aceea și acum eram neliniștită și cercetătoare și înfrigurată ca nu cumva această stare de agitație să dispară ca geana de lumină a unui vis folositor și să mă lase iarăși liniștită, parcă fără viață.

După cîteva săptămîni s-a întîmplat altceva. Voi scrie asta, dar nu pot face mai mult decît să aștern cuvinte pe hîrtie. S-a produs un alt fulger de recunoaștere, de bucurie, de „Da, asta este", și iarăși acea stare de armonizare, de vibrație în consonanță a unor materii acordate la același ton, a apărut aici, în această întîmplare, exact după cum existase în cele cinci sau zece sau treizeci de minute cînd ați vorbit despre menținerea vioiciunii și interesului copiilor și, în același timp, ați transmis vioiciunea și interesul unei săli pline de lume. Chiar dacă a fost numai pentru cîteva minute.

După cum am spus, am căutat, am încercat, într-un mod pe jumătate inconștient, să găsesc acea „calitate" din nou. Calitate pe care o etichetasem drept „lungime de undă", fiindcă era ca și cum aș fi atins brusc un cablu de înaltă tensiune. Venind pentru scurt timp în contact cu un curent vibrator, înalt și diferit, prin care orice fapt obișnuit devine transparent. Ei bine, cînd a survenit faptul, nu l-am recunoscut imediat deoarece

poate prea transformasem într-un fetiș ce făcuserăți dumneavoastră din acel moment trăit în sala de conferințe – voiam să se repete și acum. Cînd s-a întîmplat, însă, a părut un fapt obișnuit, exact cum a fost cazul și cu dumneavoastră, cînd ați vorbit despre instruire la o prelegere obișnuită. Și, bineînțeles, nu m-am așteptat să se întîmple chiar atunci, totul începuse deja de o bucată bună de timp cînd mi-am dat seama și chiar s-ar fi putut să ratez momentul dacă n-aș fi devenit brusc atentă.

Și iarăși presupun că faptul următor nu va părea important cînd îl voi relata. Uneori, cînd citești o carte sau o povestire, cuvintele pot părea moarte. Te lupți să termini lectura sau pui volumul deoparte: atenția ți s-a împrăștiat. Altădată, exact aceeași carte sau povestire devine plină de sens, fiecare propoziție sau expresie sau chiar cuvînt pare să vibreze de mesaje și idei, cititul seamănă cu o injecție cu adrenalină.

Experiențele obișnuite, de fiecare zi, pot fi astfel.

Mergeam pe stradă pe lîngă Universitatea din Londra. Era tîrziu, după masă. Cred că era luna mai, în orice caz nu era încă vară. Plouase. Totul strălucea în lumina felinarelor de stradă. Și dumneavoastră constatați cumva că în momentul în care soarele apune lumea devine mai strălucitoare și mai dinamică? Uneori însă și foarte tristă. În special cînd tocmai a plouat. Acum voi continua – știu că sînt atmosfere sau priveliști care, deși îi emoționează pe unii, pe alții îi lasă reci. Mersesem cu un pas iute pentru a mă încălzi: era o zi de primăvară tipic englezească, rece ca iarna! În fața intrării universității, pe unde trec destul de des pentru că locuiesc

în apropiere, am încetinit pasul și am aruncat o privire în curte, la galeriile și coloanele înalte care dau măreția formală a clădirii, și-mi ziceam că o asemenea înfățișare impersonală este mijlocul prin care cineva poate identifica cel mai ușor un locaș al învățăturii – școală, universitate, colegiu – și că o asemenea atmosferă în sine desigur că reprezintă un mediu aparte pentru dezvoltarea gîndirii unor tineri instruiți în cadrul ei. Am văzut un bărbat coborînd scările de la intrare; era ora cînd lumea se ducea acasă, așa că am observat un șuvoi necontenit de oameni îndreptîndu-se spre porți. Mă uitam la ei alene și mă gîndeam cît de lipsite de însemnătate păreau aceste ființe omenești pe lîngă marile clădiri cu aspect rece care sînt considerate slujitorii lor și că nici o ființă tînără care învăța acolo nu putea în veci crede că ființele omenești sînt mai importante decît instituțiile lor. Cuvintele, profesorii, manualele ar putea afirma un lucru; clădirea însă proclamă răspicat contrariul.

Îl urmăream cu privirea pe omul care cobora scările cu un anumit scop, gîndindu-mă, în timp ce stăteam acolo, că înghețam de frig. Acesta era de altfel gîndul meu cel mai important în acel moment: că-mi era frig. În același timp aveam credința că îl cunoșteam pe omul despre care vorbesc. Deodată am simțit o înfiorare deosebită datorită senzației că într-adevăr îl cunoșteam – nu, nu era vorba numai de un sentiment de prietenie obișnuită; vreau să vă amintesc că am șaizeci de ani și prin urmare nu sînt o tînără romanțioasă. Nu pot spune mai mult decît atît: nu-mi amintesc nici o clipă cînd să mă fi simțit la fel de puternic atrasă de cineva, să simt că îl cunoșteam perfect și eram strîns legată de

el, cum mă simțeam de omul care se apropia. Cînd mă părăsi senzația aceea, lăsîndu-mă destul de uimită și chiar amuzată, mi-am dat seama că într-adevăr îl cunoșteam: era Frederick Larson. Poate ați mai auzit numele acesta? Nu, nu este o persoană bine-cunoscută, dar nu cred că întrebarea mea este chiar o întrebare prostească. Dintr-un singur motiv: de cîte ori nu întreabă cineva un prieten sau un cunoscut despre o persoană: „Îl cunoști pe cutare?" și face acest lucru cu certitudinea improbabilității. Dar în cazul de față mai intervine ceva. Din cîte se pare, atunci cînd noi – îl explic pe „noi" îndată – ne întîlnim unul cu altul și îi atragem și pe alții în jurul nostru, ne aflăm de fapt pe aceeași orbită, dacă pot spune asta. Larson și cu mine ne cunoaștem și avem prieteni comuni. Întîlnirea, ca fapt, este numai o confirmare a unei legături deja existente. Frederick vă cunoaște după nume, precum și din activitatea dumneavoastră și spune că de fapt v-a întîlnit o dată, dar erau mai multe persoane de față – la o altă conferință de-a dumneavoastră; mă îndoiesc însă că vă puteți aminti numele său, dacă l-ați auzit vreodată.

Cînd ajunse la poartă și mă văzu așteptînd în fața acesteia, îmi spuse zîmbind: „Ei, acum vorbește-mi despre tine".

Am să vă explic. E vorba de o veche glumă de-a noastră. Am auzit de el pentru prima oară acum douăzeci și cinci de ani de la sora mea, Marjorie. Ea se afla cu soțul ei, care era arheolog, în Grecia. Acesta contractase o maladie a sîngelui și a zăcut apoi multă vreme pînă cînd a murit. În tot acest timp Frederick Larson, care era un vechi prieten al său, i-a ajutat foarte mult,

atît pe el, cît și pe Marjorie. Larson era tot arheolog și și-a luat un concediu fără plată numai ca să fie în preajma prietenului său, soțul surorii mele, în ultimele lui zile. Sora mea era singură și tare nenorocită și îmi scria scrisori lungi, de două, trei ori pe săptămînă. Ea mi-a spus tot ce știa despre acest minunat prieten al soțului ei muribund, despre bunătatea, răbdarea și afecțiunea lui Larson și ajutorul pe care li-l acorda. Mi-a povestit totul despre el, viața lui din tinerețe, greutățile întîmpinate, studiile – munca lui. Pe scurt, știam totul despre el, așa cum știa și el totul despre mine, deși nu se întrevedea nici o posibilitate să ne întîlnim vreodată. Eram unul pentru altul mai mult niște personaje dintr-un lung roman foileton care se scrie în timp ce se citește. Cunoșteam, fiecare dintre noi, cele mai intime amănunte despre celălalt. Nu era prima dată – și nici ultima – cînd aveam o astfel de relație cu o persoană pe care nu o întîlnisem de fapt. Dar acum mă întreb dacă o asemenea intimitate indirectă însemna totuși că într-o bună zi trebuia să ne și întîlnim. Ei bine, într-o zi, la o reuniune, stăteam la masă lîngă un american pe care nu-l mai întîlnisem și care îmi părea totuși cunoscut. Nu-i reținusem numele cînd mi-a fost prezentat. El avea aceeași impresie în privința mea. Am început să ne spunem diverse lucruri pe care le știam unul despre altul în glumă, nespunîndu-ne însă numele. Am constatat că ne cunoaștem extrem de bine – știam mai multe unul despre altul decît mulți dintre aceia care se întîlnesc în fiecare zi toată viața. În cele din urmă ne-am spus numele și totul a părut limpede. Începutul unei frumoase prietenii?

Nu atunci, în orice caz. Tocmai pleca să facă niște săpături în Turcia. Eu urma să plec cu unul din copiii mei într-o vacanță; viețile noastre erau pe făgașuri foarte diferite. Am făcut haz că n-avea nici un rost să devenim prieteni, deoarece știam deja tot ce era de știut unul despre celălalt și nu mai puteau exista nici un fel de surprize pentru nici unul din noi. După aceea ne-am întîlnit deseori, din întîmplare, pe stradă sau prin casele prietenilor. Desigur, el era de multe ori plecat în străinătate. Cînd copiii mei ajunseseră în pragul adolescenței, plecam cu soțul și cu ei în vreo călătorie. Înainte de a pleca într-o excursie oarecare, pariam, în glumă, cu soțul meu că ne vom întîlni undeva din întîmplare cu Frederick. Ne-am întîlnit într-adevăr de multe ori. Cînd ne vedeam, unul sau celălalt obișnuia să spună: „Ei, acum vorbește-mi despre tine". Foarte adesea – știam deja – prietenii noștri comuni vorbeau despre romanul nostru foileton.

De astă dată, cînd a ajuns unde îl așteptam, s-a întors și s-a uitat la curtea universității – prea mare, de fapt, să fie numită curte – unde niște oameni mărunți ieșeau grăbiți din marea clădire. El trebuie să fi înțeles ce vedeam eu pentru că a spus: „Există clădiri tot atît de mari ca aceasta, care au însă la intrare trepte proporționale cu mărimea lor".

N-am înțeles.

„În Mexic, de exemplu, există o clădire mare avînd scări cu trepte care n-ar putea fi folosite de ființe omenești de mărimea noastră. Închipuie-ți clădirea aceasta din fața noastră cu trepte proporționale cu mărimea ei – trepte de înălțimea unui om. Motivul pentru care

clădirea din fața noastră ne face să apărem atît de mici se datorează proporțiilor."

„Dar cu asemenea trepte ar fi o clădire pentru uriași", am zis eu.

El îmi răspunse cu un citat, rîzînd: „Dar în acele vremuri existau uriași".

Începuse să-mi fie foarte frig și eram în întîrziere la o prietenă la care mă duceam. În timp ce mă gîndeam la asta îmi spuse: „Ascultă, sper să ne mai întîlnim, tot așa, din întîmplare".

Îmi luasem rămas-bun și făcusem cîțiva pași cînd am simțit că trebuie să mă întorc. Mă cuprinsese un sentiment de panică, aveam presimțirea, senzația că pierdeam posibilitatea de a obține ceva neobișnuit, că dispărea o ocazie rară. Îmi venise în minte amintirea celor spuse de dumneavoastră de pe estrada deprimantă. Frederick se întorsese și el după ce făcuse cîțiva pași în direcția opusă.

Îmi spuse: „Mi-am petrecut vara trecută pe un șantier din Turcia. Am dezgropat cam o jumătate de acru dintr-o cetate care trebuie să fi avut un diametru de cîțiva kilometri. Se pare că sub nivelul superior se mai află încă multe alte nivele. A fost locuită de oameni timp de multe mii de ani. Probabil că la un moment dat s-a schimbat clima, transformînd totul, vegetația, animalele, oamenii. Datorită muncii unei veri întregi și acelei jumătăți de acru dezgropat, știm totul despre civilizația respectivă – religia, ritualurile, obiceiurile, agricultura. Lucrări științifice despre acel loc se scriu acum cu zecile. Eu însumi am scris trei. Ieri nu m-am simțit prea bine și am rămas acasă, uitîndu-mă la

televizor, între patru și șapte. Bazîndu-mă pe cele observate, sînt pe cale să trag următoarele concluzii despre civilizația Marii Britanii în anul 1969. Întîi de toate, cea mai remarcabilă caracteristică a unei civilizații extraordinare: toate evenimentele sînt la fel de importante, fie că este vorba de război, sporturi, vreme, arta cultivării plantelor sau de o paradă a modei, urmărirea unui răufăcător etc.

O altă trăsătură de necrezut pentru noi este capacitatea britanicilor de a accepta o gamă foarte variată de credințe contradictorii. Ei constituie o societate foarte dezvoltată tehnic, dar cred de asemeni în vrăjitoare, zîne, supraoameni, magie și se ostenesc să sădească aceste credințe în copiii lor, alături de datele științifice.

Totodată, au o zeitate, superioară zeilor lor de categoria a doua, dar această zeitate este înapoiată față de ei și nu la fel de puternică – deoarece zeii lor de categoria a doua, supraoamenii, folosesc de fapt tehnicile moderne, ca înfrîngerea legilor gravitației și călătoria în cosmos. Zeitatea superioară este îmbunată – sau invocată – cu ajutorul cîntecelor care îi sînt dedicate, în prezența preoților purtînd îmbrăcăminte foarte pretențios împodobită, făcînd parte dintr-un ceremonial complicat ce se desfășoară în clădiri arhaice și retrograde, însă meticulos decorate. Acești preoți, probabil ca parte a unui ritual magic, folosesc sunetele în toate felurile: coruri, psalmodieri, rugăciuni cîntate, incantații și așa mai departe. Folosirea sunetelor este pe cît de discutabilă, pe atît de enigmatică. Deși oamenii comunică unii cu alții numai verbal, de obicei prin intermediul

predicilor – un bărbat sau o femeie vorbește timp îndelungat despre un subiect aparte –, oamenii nu cred în eficacitatea cuvintelor în sine; deoarece aceste cuvîntări sau predici sînt introduse, însoțite, întrerupte și încheiate de un amestec de sunete, de obicei muzicale. Credința mea este că modul în care se folosesc de muzică, dacă l-am putea înțelege, ar constitui cheia civilizației lor. Poate că are de-a face cu îndoctrinarea sau condiționarea creierului lor. După cîte înțeleg eu, nu există nici o altă explicație pentru întreaga esență arbitrară, provizorie și fragmentară a acestei muzici înălțătoare sau însoțitoare, decît că trebuie să facă parte din tehnica folosită de o castă preoțească, ascunsă sau superioară din punct de vedere tehnic, pentru a stăpîni plebea. Dacă aceasta este explicația corectă, atunci cultura respectivă este deosebit de înaintată în unele privințe, chiar dacă este atît de înapoiată în altele. Am pomenit cumva că acești oameni constituie o civilizație animistă, crezînd că animalele și plantele prezintă caracteristici umane și uneori magice? Da", adăugă el. „Te asigur că ceea ce am spus este foarte asemănător cu metodele noastre folosite în Turcia sau Africa sau oriunde altundeva. Dacă m-aș fi uitat la televizor între ora opt și douăsprezece, concluziile mele ar fi fost complet diferite, dar, fără îndoială, la fel de categorice..."

Ne-am dus la o cîrciumă din apropiere, de unde i-am telefonat persoanei care mă aștepta, ca să mă scuz. Nu-l puteam părăsi pe Frederick în acel moment, se găsea într-o stare sufletească cît se poate de tulbure, în cadrul discuției pe care am purtat-o am putut constata că în ultimele cîteva săptămîni amîndoi trecuserăm

prin situații asemănătoare, în cazul lui nu-și putea aminti cînd începuse exact să-și frămînte mintea. El nu putea spune: starea mea de tulburare a început datorită faptului că într-o seară am stat într-o sală de conferințe neîncălzită ascultînd un profesor entuziast vorbind despre metodologia învățămîntului. Nu, dar într-o bună zi și-a dat seama că se află într-o stare sau dispoziție sufletească cu totul deosebită. Nu-și putea defini însă acea stare. Munca sa, pe care o iubește și de obicei o situează înaintea a orice altceva – chiar și înaintea soției și familiei sale, după cum recunoaște deschis –, munca aceasta devenise ceva mecanic, ajunsese numai ceva ce trebuia îndeplinit. A crezut la început că era bolnav. S-a dus chiar la un doctor care i-a administrat un tonic. A constatat apoi că dormea prost. Își descrise starea în care se afla ca somnul cuiva în ajunul unei călătorii în care trebuie să plece dimineața foarte devreme și se trezește mereu din somn ca să fie sigur că nu se scoală prea tîrziu.

I s-a oferit ocazia să lucreze pe un șantier din Sudan și, deși voia să lucreze din nou în Africa, a refuzat. Totuși știa că făcea o prostie și că s-ar putea să regrete mai tîrziu hotărîrea pe care o luase.

În cele din urmă, își spuse în sinea lui că nu era în toate mințile și acest fapt se datora poate constatării că devenise, indiscutabil, un om de vîrstă mijlocie! Renunță, însă, să-i mai pese de ce și pentru ce. Îmi spuse apoi că se simțea mai înălțat sufletește, mai plin de viață, ca și cum ar fi fost îndrăgostit, în acea stare în care timp de ore întregi, zile, săptămîni, totul este inundat de personalitatea celeilalte ființe. Totuși nu era

îndrăgostit. Nu era vorba de nici o altă persoană. Îmi spuse că simțea că toate – ființe, locuri, copaci, clădiri – erau pline de făgăduieli, totuși toate se îndepărtau cînd se apropia de ele. „Parcă mă apropiam de o oglindă și constatam că nu conține nimic." Cunosc foarte bine senzația aceasta. Dar dumneavoastră? I-am spus ce am simțit în „noaptea copiilor" (aceasta este eticheta sau denumirea pe care i-o dau eu). Am stat de vorbă pînă ce s-a închis cîrciuma, după care ne-am dus fiecare acasă, fiindcă amîndoi aveam aceeași senzație – fiecare constituia pentru celălalt un vas plin de posibilități, totuși un vas închis, pecetluit. Dacă însă stăteam de vorbă mai mult, ne destăinuiam întru cîtva, ne ofeream cîteva indicii.

O greutate o constituia faptul că viețile noastre au fost tot timpul atît de deosebite, el călătorind mereu, descoperind noi locuri și cetăți antice, iar eu fiind profesoară, gospodină și mamă, plecînd rareori din Anglia. Totuși aveam ceva în comun, și anume faptul de a fi fost cuprinși de o stare care ne asigura puteri de percepție excepționale. Reacția altora părea înceată. Alți oameni păreau pe jumătate adormiți. Totuși această stare reprezenta și o durere, deoarece constituia o solicitare și o greutate – o chemare căreia îți era greu să-i răspunzi.

V-am scris despre întîlnirea cu Frederick în amănunt deoarece semăna cu „noaptea copiilor". Mai departe voi rezuma lucrurile și voi încerca să fac oarecare ordine în ceea ce spun.

Frederick și cu mine ne-am întîlnit aproape în fiecare zi – am ajuns acum la începutul verii, adică sfîrșitul lui

mai și începutul lui iunie. După cum am spus, sînt pensionară, iar el nu face nimic. E un om energic și-i displace inactivitatea. A aranjat să țină cîteva conferințe despre șantierul din Turcia. A ținut multe conferințe. Într-o seară a venit să mă vadă, pe la zece, spunînd că atunci cînd a început să vorbească, cu vreo două ore înainte de a veni la mine, la prima conferință, a început să se bîlbîie atît de rău, încît nu a putut continua. Pur și simplu nu a putut rosti nici un cuvînt. S-a scuzat că a muncit prea mult în ultimul timp și așa mai departe. Scuze, situație foarte jenantă. A venit să mă vadă, uimit, zdruncinat și destul de speriat. Se întorsese la ideea că ar putea fi bolnav. Totuși, deși nu izbutise să rostească două propoziții în șir – nu rostise nici un cuvînt fără să se bîlbîie –, vorbind cu mine, nu s-a bîlbîit deloc. Vorbea normal. Deodată și-a amintit că i s-a mai întîmplat asta, cam cu zece ani în urmă. Dar faptul fusese atît de neplăcut, încît și-l ștersese din memorie. Îmi spuse: „A fost foarte ciudat, deoarece sînt întotdeauna atît de fluent și de vorbăreț, încît nu am putut să leg această întîmplare de persoana mea. Aveam impresia că evenimentul nu mă privea pe mine, ci pe altcineva". Terminase o lucrare care îi luase un an pe un șantier dintr-o insulă grecească. Ținea conferințe despre *Iliada* și *Odiseea* în legătură cu anumite descoperiri pe care le făcuse împreună cu colegii săi. A început să se bîlbîie. S-a sforțat însă să vorbească mai departe fiindcă nu i se mai întîmplase așa ceva, totuși după cîteva minute îl cuprinse un acces de bîlbîială atît de puternic, încît n-a mai putut continua și a trebuit să renunțe la conferință. „Am simțit", spuse el, „că îmi

amorțise sau îmi înghețase limba". S-a dus acasă și acolo și-a terminat cu glas tare conferința pe care intenționase să o prezinte asistenței. A făcut acest lucru foarte ușor, în felul său normal și fluent. Dar a observat că în timp ce vorbea, un alt șir de cuvinte intervenea în paralel cu șirul de cuvinte pe care, de fapt, îl rostea el, iar acest șir paralel exprima opinii care nu erau chiar contrarii acelora pe care le expunea el, părînd un ecou sau o imagine într-o oglindă – ceea ce, spunea Frederick, ar fi constituit un fenomen de ordin psihologic –, ci erau păreri oarecum tangențiale, putînd jura că nu le mai citise sau auzise rostite mai înainte. Erau nebunești, țicnite, smucite, trăsnite. Totuși nu putea împiedica acel șuvoi tăcut să continue, foarte clar, în timp ce el își rostea conferința bine organizată, perfect conștient. Îmi spuse că își dădea seama că dacă slăbea numai un singur moment atenția și controlul, limba lui avea să înceapă să dea glas celuilalt șir de cuvinte nebunești, părînd astfel tot atît de neputincios ca și cînd ar fi fost unealta unui ventriloc.

Ei bine, și-a anulat seria de prelegeri și a plecat în concediu împreună cu familia. A luat în acest timp sedativele prescrise de medic, iar cînd și-a terminat concediul, s-a dus să înceapă alte săpături și în scurtă vreme a uitat complet că s-a bîlbîit vreodată.

Voi intra în mai multe amănunte în privința bîlbîielii decît aș fi vrut, pentru că în „noaptea copiilor" ați spus în treacăt că ați avut o manifestare supărătoare de bîlbîială.

Frederick și-a contramandat prelegerile asupra Greciei. S-a dus la un psihiatru care nu a putut să descopere

nici o tulburare de ordin personal, deoarece Frederick a insistat că se simte mulțumit de munca, viața, obiceiurile, soția și copiii lui – acum adulți. I-a vorbit apoi doctorului despre starea sa din ultimele cîteva săptămîni și a descoperit că are tulburări din cauza andropauzei și a unei stări de deprimare obsedante.

Acest lucru i se părea interesant din punct de vedere științific, dar personal nu-l ajuta cu nimic. Constată doar că faptul de a merge la doctor îi adăugase vieții sale o cale suplimentară, „ca o linie de cale ferată". Discuțiile cu doctorul în legătură cu starea lui au continuat în paralel cu evoluția situației sale, fără să o afecteze cîtuși de puțin, sau să afecteze ceea ce-l interesa cu adevărat – anume, discuțiile cu mine și cu una sau două alte persoane. Voi spune pur și simplu în acest punct că la scurt timp după întîlnirea mea cu Frederick, amîndoi am avut discuții de același gen și cu alte persoane. Asemenea întîlniri au fost separate și fortuite, totuși prietenul lui Frederick și prietenul meu se cunoșteau și aveau de fapt același fel de relații pe care Frederick și cu mine le avuseserăm timp de ani de zile – acea poveste cu un lung șir de capitole. Dacă veți veni să vă întîlniți cu noi, fapt pe care sper că această scrisoare va reuși să-l realizeze, atunci mă veți cunoaște pe mine, pe Frederick și pe ceilalți doi, pe toți aceia a căror viață s-a schimbat în ultimele cîteva luni într-un mod foarte greu de descris – atît de ușoare și imperceptibile sînt aceste schimbări privite din afară. Revin la Frederick. După vreo cinci-șase vizite la psihiatru, Frederick continua să se bîlbîie ori de cîte ori aborda

vreun aspect al activității sale profesionale, dar era foarte fluent și dezlegat la limbă pe orice altă temă.

Psihiatrul i-a prescris tratamente diferite, toate chimice, dar Frederic a renunțat și și-a găsit un specialist în afecțiuni ale vorbirii, nu un medic, ci o persoană din afara profesiunii medicale. Omul acesta folosește o metodă care vindecă bîlbîiala, punîndu-i pe pacienți să vorbească foarte încet, pronunțînd fiecare literă cu pauze ritmice între cuvinte. Sunetele produse sînt lipsite de emoție, fără fluxul și dinamica vorbirii. Vorbirea pare astfel mecanică. Dar metoda într-adevăr îi vindecă pe unii. Frederick a luat șase lecții și a constatat că metoda era o cale de a împiedica spontaneitatea, creativitatea vorbitorului, constituind un fel de cenzură. A urmări cu atenție fiecare silabă pe măsură ce-ți vine pe limbă înseamnă mai mult decît să-ți concentrezi în mod global atenția asupra vorbirii – înseamnă să-ți declanșezi cenzura mult mai înapoi, în propria-ți minte. Trierea sau alegerea cuvintelor cînd ele au sosit deja pe vîrful limbii are loc prea tîrziu. Nu! Alegerea trebuie să fie făcută mai devreme în minte. Frederick a constatat că făcea progrese foarte bune în această direcție. La lecții dădea impresia unei persoane care abia a învățat englezește și trebuia să-și construiască atent fiecare propoziție înainte de a o rosti, sau ca o persoană care trăiește într-o dictatură și trebuie să-și supravegheze limbajul. Cînd însă îl apuca bîlbîiala, aceasta se manifesta mai rău decît oricînd, deși mai puțin frecvent. El abandonă lecțiile și hotărî să nu se mai reîntoarcă nici la psihiatru, înțelesese că exista o cauză pe care trebuia mai întîi s-o identifice.

Am examinat împreună, de mai multe ori, intervalul de timp care a precedat accesele de bîlbîială care avuseseră loc cu zece ani în urmă, adică activitatea lui în Grecia, care avusese ca rezultat un volum intitulat, din cîte cred, *O nouă lumină asupra lui Homer* – sau ceva de felul acesta. Dar se dovedi că nu acesta fusese începutul. Mai înainte de a se duce în Grecia, călătorise în Africa. Fusese să cerceteze un trib a cărui viață depinde de mișcările unui rîu. Rîul se revarsă în fiecare an și o cîmpie întinsă dispare sub apă. Pe cîmpie se înalță movile pe care sînt construite sate. Cînd apele revărsate se ridică la un anumit nivel, oamenii din sate se urcă în ambarcațiuni și se duc să trăiască pe malurile rîului revărsat pînă cînd apele se retrag. Or – și aceasta este problema – Frederick s-a gîndit astfel: să presupunem că apele revărsate au crescut într-un anumit an cu șase metri mai mult decît în mod obișnuit și au inundat satele. Oamenii s-au hotărît atunci să nu se mai întoarcă în satele lor și să trăiască altundeva, în care caz, într-un timp foarte scurt, probabil nu mai mult de doi-trei ani, ar fi imposibil să se știe că au locuit acolo ființe omenești. Casele erau de lemn sau de lut. Acoperișurile, de stuf. Cele mai multe vase de gospodărie erau de lemn. Obiectele de lut nu erau arse, ci numai uscate la soare și confecționate astfel încît să fie folosite și aruncate repede. Tribul era pașnic de cîtva timp – armele, sulițele erau de fier, folosite pentru necesități rituale. Apa și furnicile puteau distruge toate aceste lucruri în cîteva luni. Singurele obiecte din aceste sate care ar supraviețui ar fi produsele moderne metalice sau din material plastic. Dar o societate ca aceea

la care ne-am referit ar fi putut trăi de o mie de ori pe acele movile, cu mari inundații între perioadele cînd a existat, și nimic, absolut nimic nu ar fi rămas din ea. Totuși Frederik a afirmat că dacă judeci o societate după armonia, spiritul de răspundere față de membrii săi și lipsa spiritului de agresiune față de vecini, o asemenea societate a atins cu adevărat un nivel înalt de civilizație. Totodată – și acesta a fost punctul care l-a descumpănit pe Frederick – avea de-a face cu o societate mai integrată naturii decît oricare alta de care putea să-și amintească, și pentru Africa acest lucru spune foarte mult. Nu numai că viața acestui trib se centra pe revărsarea și retragerea apelor rîului, dar își dezvoltase ritualuri religioase sofisticate în legătură cu anotimpurile, vînturile, soarele, luna, pămîntul etc. În antropologia obișnuită, această situație este echivalentă cu a spune că o societate este barbară, înapoiată, a o categorisi drept „animistă" sau integrată în natură.

Frederick a părăsit locul respectiv profund tulburat. Vizitarea acelui trib și gîndurile care i-au răsărit în minte ca urmare a vizitei sale i-au zdruncinat încrederea în sine, ca arheolog – acesta a fost rezultatul experienței făcute. El avea în minte ceva asemănător cu „îndoielile" unui om religios și era necesar să-și elimine aceste îndoieli înainte de a-și continua munca. Gîndul cel mai important care îl urmărea era că societatea noastră este dominată de bunuri materiale, adică produse artistice, proprietăți, mașini, obiecte. Nu există nici o altă cale de a cunoaște ideile unei societăți antice decît prin filtrul propriilor noastre idei.

El hotărî că acest efect al experienței pe care o avusese era „nesănătos și morbid".

Sînt sigură că ați înțeles pînă acum că Frederick este și a fost întotdeauna un om de o mare vitalitate și siguranță de sine, că nu s-a temut niciodată să-și exprime părerile, să ia partea cuiva – să se afirme.

Dacă n-ar fi avut o asemenea personalitate, probabil că efectul acelei vizite în Africa ar fi fost mult diminuat.

Oricum, și-a învins pierderea temporară a bunei dispoziții și a început seria conferințelor asupra Greciei, la care trebuise să renunțe din cauza primului său acces de bîlbîială.

Să vă vorbesc acum despre perioada de dinainte de a ne întîlni în fața porților Universității din Londra.

Vreau să mă refer la o întîmplare lipsită de importanță, un fapt în aparență minor... Frederick s-a dus în vizită la un fost coleg care lua parte la o excavație în Wiltshire. Petrecuse noaptea într-un han local și plecase pe jos în dimineața următoare să-și viziteze prietenul. Activitatea era în toi. Profesorul însuși, vreo șase amatori care lucrau de plăcere și doi studenți la arheologie. Fusese deschis un șanț plin cu tot felul de sfărîmături. Profesorul n-a observat că Frederick era acolo. Le explica tuturor că acel fel de șanțuri arată că temelia aparține unei clădiri de piatră – pietroaiele care fuseseră îngropate în sfărîmăturile de piatră fiind luate de acolo pentru construcții ulterioare. Imediat unul dintre studenți spuse timid și cu glas subțire că fusese de curînd în Africa și observase că, într-un sat pe care îl vizitase, oamenii își făceau colibele din pari, lut și stuf. Prima etapă a unei asemenea case era aceea

de a săpa un șanț, a doua să fixeze vertical în șanț parii viitorilor pereți, iar a treia să îngrămădească sfărîmături de pietre în jurul parilor. Profesorul nu comentă informația. El plecă de lîngă șanț, iar Frederick îl urmă spunîndu-i cine era. Profesorul îl conduse atunci prin șantier și cînd ajunse la șanțul umplut cu pietriș spuse: „După părerea mea, aceasta este temelia unei clădiri de lemn, nu de piatră, la urma urmei unii oameni primitivi au început construirea de colibe de lemn, făcînd..." și așa mai departe. Dar dacă n-ar fi fost de față un student care revenise dintr-o călătorie în Africa, glasul profesoral ar fi proclamat cu o autoritate absolută că acea clădire trebuie să fi fost de piatră. Acesta este modul cum se ajunge la afirmații pompoase în arheologie. Această întîmplare minoră l-a făcut pe Frederick să-și amintească anumite frămîntări prin care trecuse în vara trecută în Turcia. Dacă „frămîntare" este cuvîntul potrivit.

În tot decursul verii în Turcia se gîndise la vizita făcută comunității dependente de apele unui rîu din Africa, cu mai mult de zece ani în urmă. Nu-și putea scoate din minte amintirea acelei comunități, deși cele două aveau atît de puține în comun, una dintre ele fiind sub apă timp de mai multe luni pe an, iar cealaltă fiind foarte sus, uscată și expusă intemperiilor.

Nu putea să nu se gîndească la temeiurile arheologiei moderne, pe care le consideră niște chestiuni ridicole împotriva cărora nimeni nu poate face nimic. În special în privința finanțelor – deoarece finanțarea unor săpături constituia întotdeauna cheia efectuării acestora și de ea depindea dacă săpăturile aveau să

aibă loc sau nu. Unii arheologi obțineau bani mai ușor decît alții. Unii nu puteau obține nici un ban, sau numai cu mari dificultăți. Unele țări acordau fondurile necesare mai ușor, altele mai greu. Unele țări aveau perioade în care săpăturile se bucurau de o mare popularitate, erau la modă un timp, apoi „nu mai erau", ca stilurile vestimentare. El, Frederick, lucrase pe acel șantier, și nu pe unul pe care și-ar fi dorit să lucreze, pentru că putuse să obțină bani pentru acel loc anume dintr-o sursă americană – un muzeu căruia îi lipsea un tip de artefacte despre care se știa că se găseau acolo din belșug.

Unele idei erau acceptate, cîteodată timp de decenii sau secole, dominînd arheologia ; apoi erau puse deodată sub semnul îndoielii. Ideea că „Grecia era mama civilizației occidentale și Roma, tătucul ei" a dominat arheologia și efectuarea săpăturilor multă vreme – totuși el, Frederick, putea să demonstreze că arabii, maurii și sarazinii erau părinții civilizației „occidentale", izvoare ale ideilor acesteia, ale literaturii și științei ei, teoria lui fiind fondată pe același fel de dovezi care ne făceau moștenitori legitimi ai Greciei și Romei – această teorie n-ar fi numaidecît mai adevărată, dar bazele sale ar fi tot atît de temeinice.

În tot decursul verii, Frederick s-a distrat redactînd, una după alta, o serie de lucrări care descriau civilizația pe care o dezgropa, din punct de vedere al civilizațiilor care nu erau ale Angliei – romană, greacă, aztecă și așa mai departe. Redacta, cu ironie, cîteva versiuni ale lucrării pe care avea probabil s-o publice în legătură cu activitatea lui din timpul verii.

Această lucrare avea să înceapă sau să se încheie cu propoziția rituală că, fără îndoială, concluziile pe care le-a tras sînt provizorii datorită lipsei de cunoștințe, lipsei de bani, lipsei de timp, și deoarece numai o porțiune a nivelului respectiv al sitului fusese dezgropată, fără a mai vorbi de nivelele de dedesubt. Dar odată ce se va face această concesie celor ce se îndoiesc, ceea ce va urma vor fi doar prezumții și nu afirmații categorice. Lucrarea va atrage asupra ei focurile profesorilor, școlilor și teoriilor potrivnice. Ca rezultat, vor apărea manuale pentru universități și școli. Acestea vor conține afirmații ca : scrierea nu a fost cunoscută în Orientul Mijlociu mai înainte de anul 2000 î.Hr. Sumerienii credeau următoarele. Astronomii arcadienilor credeau asta și ailaltă. Egiptenii își mumificau regii preoți fiindcă voiau ca trupurile acestora să fie păstrate pentru mult timp. Civilizațiile africane dinainte de venirea omului alb erau, după cum se spunea, inexistente/barbare/numeroase/înapoiate/rare și așa mai departe. Frederick a părăsit Turcia cu mintea foarte tulburată, stare pe care a asociat-o cu dispoziția sa mintală după vizita pe care o făcuse în Africa. S-a întîmplat atunci să-i cadă în mînă o carte în care se descria criza de conștiință a unui preot din epoca reginei Victoria cu privire la existența lui Dumnezeu. Caracterul preotului îl impresiona pe Frederick ca semănînd cu al său : energic și încrezător. Omul fusese profund întristat din cauza îndoielilor în privința datei exacte a facerii lumii de către Dumnezeu. Starea minții lui era foarte asemănătoare cu aceea a lui Frederick, după cum constată acesta citind cartea. Preotul era pe punctul de a hotărî că era datoria lui

morală să părăsească Biserica, deoarece nu putea rămîne mai departe membru al clerului în mod onest, cînd tocmai atunci al zecelea copil al său, o fiică, se logodise cu un preot. Această căsătorie era foarte avantajoasă și punea capăt disperării, deoarece fiica era fată bătrînă, avînd aproape treizeci de ani. Tatăl știa că fiica lui nu-și va păstra logodnicul dacă el, tatăl, își va face cunoscute îndoielile și va părăsi Biserica. Dacă părăsea Biserica, izbucnea un scandal care avea să tragă în prăpastie toată familia, iar logodnicul fiicei era un om care respecta tradițiile și trebuia să se îngrijească totodată și de viitorul său. Criza tatălui deveni acum o gimnastică dificilă în privința echilibrării răspunderilor: conștiința sa sau viitorul fiicei sale. Cu multă caznă, el își amînă părăsirea Bisericii pînă după căsătoria fiicei. A trebuit să treacă prin ceremonia căsătoriei fiicei sale (oficiind el însuși) cu mintea plină de îndoieli. Dar cînd și-a examinat conștiința, după căsătorie, a constatat că îndoielile sale erau mult mai mici, ca și cum faptul efectuării ceremoniei le redusese. „Ceea ce m-a determinat să acționez a fost dragostea pentru sărmana mea fiică; temerile pentru viitorul ei lipsit de ocrotire, chinurile minții mele că propria mea nenorocire și dezordine mentală vor trebui să-i otrăvească pe alții – toate acestea m-au făcut să acționez, cum am crezut atunci. Necinstit. Mulțumesc lui Dumnezeu că în marea lui îndurare m-a condus prin Valea Umbrei înapoi la El..."

Pe scurt, acea criză victoriană trecuse. Frederick rămase cu două idei. Una, că acest conflict înspăimîntător, dureros și foarte real avusese loc cam cu o sută de ani în urmă. Fusese un conflict foarte obișnuit, de fapt.

Unele dintre cele mai mari minți victoriene fuseseră supuse unor chinuri asemănătoare și chiar se prăbușiseră. Cariere frumoase au fost ruinate, familii distruse, vieți răvășite. Dar abia cu cîteva decenii mai tîrziu aceste îndoieli au devenit ridicole (din punct de vedere religios, îndoielile păreau ridicole, fiindcă în vremea noastră Crizele de îndoială se manifestă cel mai vizibil în context politic). A doua idee era că starea sa mentală după vizita în Africa, ca și starea sa mentală datorată șantierului din Turcia erau identice cu aceea a preotului victorian pradă crizei sale religioase. Dar victorienii nu avuseseră beneficiul psihologiei moderne, deși Frederick ar fi putut să-și amintească principiul că odată ce ți-ai ales o meserie trebuie să te conformezi cerințelor ei. Totuși nu exista nici cea mai mică scuză pentru ca el, Frederick, să nu judece la rece ceea ce îl tulbura, și anume, din nefericire, Îndoielile Profunde legate de ceea ce se petrecea în domeniul arheologiei. Îndoieli legate de principiile de bază ale acesteia: metodele și mai cu seamă prejudecățile sale inconștiente.

Dacă urma să facă ce a făcut acel sărman pastor victorian, trebuia să accepte postul din Sudan, considerînd că dacă nu făcea acest lucru soția sa era obligată să renunțe la plăcerea unei croaziere la Madeira, pe care de-abia o aștepta, și nu era drept să o facă să sufere din cauza lipsei de încredere în meseria sa. Dacă s-ar duce în Sudan, deoarece Mintea celui ce Muncește este influențată de Munca lui, va uita în curînd totul privitor la Îndoielile sale, care i se vor părea apoi prostești și morbide. Din fericire, soția lui Frederick este o

femeie cu bun-simț, care a înțeles că datorită meseriei lui atît ea, cît și copiii puteau să aibă vacanțe plăcute, așa că îi spuse lui Frederick că nu se plînge dacă nu se mai duce la Madeira, cînd a avut posibilitatea să călătorească atît de mult pînă atunci. Ca urmare a plecat să stea la o prietenă, posesoare a unei vile în Spania, lăsîndu-l pe Frederick la Londra.

Și acum, să mă refer la un fapt interesant din punct de vedere psihologic: relatînd un eveniment care sper că veți fi de acord că se potrivește cu celelalte, Frederick a uitat toate Îndoielile pe care le avea ca urmare a călătoriei lui în Africa – ceea ce nu este surprinzător, deoarece faptul avusese loc cu zece ani în urmă. Își uită, însă, și Îndoielile de anul trecut ivite după săpăturile din Turcia. Le uitase complet pînă foarte de curînd, după vizita la Wiltshire, cînd a făcut o sforțare bine cîntărită pentru a-și aminti lucruri pe care ar fi putut să le îngroape în uitare fiindcă erau dureroase. Drept efect, a căzut într-o stare mentală Euforică sau Andropauzală său Obsedant-Melancolică (alegeți care vă place dintre acestea!) care îl încînta peste măsură. Dacă încîntare este cuvîntul potrivit pentru o asemenea stare de mulțumire. Umbla prin Londra și se distra ducîndu-se la muzee și uitîndu-se la vase și lănci și pietre și alte obiecte, elaborînd teorii tot atît de temeinice și convingătoare ca și celelalte acceptate pînă în prezent, privitoare la societățile din trecut. Cu aceasta am ajuns la capătul a ceea ce m-am gîndit să vă comunic prin scrisoarea de față. Dacă cele ce v-am spus nu înseamnă nimic pentru dumneavoastră, am făcut o greșeală, dar mi-e greu să cred așa ceva. Nu știu de ce mi se pare că

ar fi astfel, dar sînt sigură că veți înțelege. Ați vrea să veniți să mă vedeți cînd sînteți în Londra data viitoare? Aș fi foarte fericită, și tot așa ar fi și Frederick și ceilalți.

Apropo, în legătură cu bîlbîiala lui Frederick, în caz că informația vă este de vreun folos, vă înștiințez că s-a vindecat de aceasta dînd curs exprimării „fluxului paralel" al ideilor sau cuvintelor care îl inhibau, nepermițîndu-i să rostească vorbele convenționale. El ascultă mai întîi vorbirea interioară și apoi îi dă glas. Tare. Fie pentru sine însuși, pentru a o înregistra pe bandă de magnetofon, fie ca să-l aud eu. Rezultatele sînt uimitoare.

Aștept cu toată nerăbdarea răspunsul dumneavoastră

Cu deosebită stimă,
ROSEMARY BAINES

Stimată doamnă Baines,

Nu-mi pot da seama cînd m-am mai simțit atît de măgulit ca la citirea scrisorii dumneavoastră. Ce consecințe mărețe din ceea ce mi-e teamă că trebuie să vă spun că, din punctul meu de vedere, nu a însemnat decît o comunicare obișnuită. Din păcate, țin destul de multe conferințe care nu au legătură cu specialitatea mea. Soția mea îmi spune, pentru propriul meu bine, că îmi cheltuiesc prea multă energie în acest fel. Poate că are dreptate. Ideile care v-au impresionat într-o măsură atît de mare – dacă îmi pot permite să fiu atît de cinstit! – mi-e teamă că fac parte din rezerva mea de subiecte. Cînd constat că mi-a secat inspirația sau mi-am pierdut suflul, am la îndemînă cîteva vechi teme care mă ajută să redevin activ.

Da, fără îndoială, mi-e limpede că învățămîntul nu e ceea ce ar trebui să fie. Dar unii dintre noi nu-și dau seama de acest lucru. Presupun că trebuie să admit că ceea ce a însemnat odată o cruciadă, întru cîtva o idee fixă, s-a potolit oarecum. În ceea ce privește amabilele dumneavoastră observații față de bîlbîială, vă sînt, desigur, extrem de recunoscător. Am lucrat mult prea mult în ultimul timp, sau cel puțin așa îmi spune doctorul, și de aceea am dezvoltat tendința de a mă bîlbîi. Dar nu-mi amintesc să fi făcut așa ceva la conferința la care ați fost prezentă. Pe cît se pare, vă amintiți cele spuse de mine în cele mai mici amănunte. Oare faptul că am făcut o glumă referitoare la bîlbîială a avut un efect profilactic? Am ajuns la concluzia că așa trebuie să fie. În ceea ce-l privește pe Frederick Larson, într-adevăr, mi se pare că i-am auzit numele, dar numai atît. Îl cred dacă spune că ne-am cunoscut. Consider că face prea mult caz de bîlbîiala sa. Eu m-am vindecat de a mea amintindu-mi să vorbesc foarte rar și atent, în special cînd sînt obosit și, mai mult decît orice, să nu uit să iau pilulele pe care mi le-a recomandat doctorul. Îmi pare rău că trebuie să vă dezamăgesc răspunzînd cu atîta zgîrcenie la scrisoarea dumneavoastră mai mult decît consistentă. Dar vai, încă nu m-am retras la pensie să pot dispune de timp așa cum vreau. Ceea ce trebuie să constituie scuza mea de a nu putea accepta invitația extrem de amabilă de a vă întîlni atît pe dumneavoastră, cît și pe domnul Larson. Vin foarte rar la Londra și, cînd vin, întrevederile și vizitele legate de activitatea mea îmi iau tot timpul.

Al dumneavoastră,
CHARLES WATKINS

Stimate domnule doctor Y.,

Domnul profesor Watkins m-a consultat în primăvara acestui an în legătură cu bîlbîiala de care suferea. I-am prescris Librium și un concediu. I-am dat, de asemenea, adresa unui specialist în tratarea defectelor de vorbire, dacă nu încetează bîlbîiala. Îl am în evidență de cinci ani. Am început să practic din 1964. În tot acest timp nu a suferit de nimic în afară de o gripă, anul trecut. Mi-a făcut impresia că era într-o formă fizică foarte bună în luna martie. Mi-a spus că slăbise în ultimul timp. Cînd am primit scrisoarea dumneavoastră, am rugat-o pe soția lui să vină să stăm de vorbă. Pe ea o cunosc mai bine decît pe el, deoarece îi supraveghez medical copiii. Se pare, însă, că nu poate să facă multă lumină în acest caz. Dar, în interesul ei, propun să-și întîlnească soțul cît de curînd. Desigur, eu nu sînt decît acea persoană demodată numită doctorul familiei și nu știu atît cît ar trebui despre bolile mintale. Doamna Watkins se află într-o stare de mare tensiune.

Al dumneavoastră,
DOCTOR Z.

Bună, Charles.

Sînteți...

Sînt *soția* ta.

Vreți să luați loc? .....

Îmi pare rău, nu știu ce să spun.

Charles, e oare posibil să nu mă recunoști?

Îmi pare rău.

Dar nu pot...

Atunci, Felicity...

Cum de știi că mă numesc Felicity?

Cei de aici mi-au spus. Mi-au spus că s-ar putea să vii azi.

Așadar n-ai cerut să mă vezi?

Nu.....

Charles, stai în fața mea și-mi spui... A! Nu! Nu pot să cred așa ceva! Sînt atît de îndurerată.

Spune-mi, atunci.

Ce să-ți spun?

De exemplu, de cît timp sîntem căsătoriți?

De cincisprezece ani.

.....

Doctorul spune că a mai avut și alte cazuri. Eu nu sînt primul, nici pe departe. De ce rîzi?

Întotdeauna spui asta, chiar așa: „nici pe departe".

Spun eu asta?

.....

Cînd mi-au spus că vii astăzi, am sperat că dacă te văd îmi voi reaminti...

Și nu-ți amintești?

Nu! Ești atît de mînioasă! Nu m-am așteptat să fii mînioasă.

Mînioasă? Desigur că nu sînt mînioasă. Ce ciudat. Nu e vina ta că ți-ai pierdut memoria. Li se întîmplă multor oameni. Sînt foarte mîhnită pentru tine.

Ba nu! Ești mînioasă.

Ei! De-aș fi mînioasă... Așa ești tu, Charles. De cînd am auzit că ți-ai pierdut memoria nu m-am putut abține să nu-mi spun: așa e Charles.

Dar de ce să fiu? Mi-am mai pierdut eu vreodată memoria?

Nu. Nu după cîte știu eu. Nu mi-ai spus niciodată să ți se fi întîmplat așa ceva. Dar nu-mi spui multe, nu-i așa?

Poftim. Am spus că ești mînioasă.

A, *nu*, iar n-am dreptate. *Pur și simplu nu-mi vine să cred*.....

Nu plînge.

Trăim împreună de cincisprezece ani. Cincisprezece ani, Charles.

Îmi pare rău. Îmi pare foarte rău, Felicity. Acum văd că ești tot mînioasă.

Nu-s mînioasă, dar nu pot să nu plîng. Tu n-ai plînge?

Te rog, pleacă. Trebuie să pleci. Nu te cunosc, înțelege, Felicity.

Pacientul a fost vizitat astăzi de soția lui. Vizita a luat sfîrșit la cererea pacientului. Soția e o persoană foarte nervoasă. E mai bine să fie ținută departe de pacient pentru moment, după părerea mea.

DOCTOR X.

Domnule doctor X., trebuie neapărat să vă vorbesc.

A! Doamnă Watkins. Am crezut că ați plecat acasă. Luați loc, îmi pare bine să vă văd. Ce pot face pentru dumneavoastră?

Ce puteți face pentru mine! Domnule doctor, soțul meu e aici, așteptînd să-și revină, de două luni.

Da. Mi-e teamă că aveți dreptate. Noi, însă, credem că starea lui s-a îmbunătățit acum.

Cum judecați, atunci, îmbunătățirea unei stări? Cum? Spuneți că nu știa cine era cînd a fost adus aici. Și nici acum nu știe cine este. Prin urmare, de ce spuneți că e mai bine?

E mai bine ca stare fizică. Mai odihnit.

Odihnit? Era bolnav cînd a fost adus aici?

Nu, nu avea nici gripă, nici bronșită.

Știu că sînt foarte ridicolă, domnule doctor. Știu asta. Dar nu mă ajută cu nimic dacă sînteți sarcastic. Spuneți că soțul meu e mai bine. Dar niciodată nu l-am văzut arătînd mai îngrozitor. Niciodată. E atît de slab. Și arată zdruncinat și slăbit.

E foarte de înțeles că sînteți necăjită.

A! Mulțumesc. Vă mulțumesc chiar foarte mult.

Priviți cazul din punctul nostru de vedere. Soțul dumneavoastră a fost adus aici de poliție, acum aproape două luni, într-o stare de șoc, jefuit, fără acte asupra lui, fără bani și fără a ști cine era. Vorbea de unul singur, avea halucinații, manifesta manii religioase. Am făcut tot ce am putut să-i îmbunătățim starea în care se găsea, asta-i tot.

Și spuneți că e mai bine?

După părerea mea, e mai bine.

Pot să vorbesc și cu domnul doctor Y.?

Desigur, dar nu e aici astăzi.

Nu a fost aici nici ieri. Mi-a scris privitor la boala soțului meu, înțelegeți.

Lucrează două zile pe săptămînă la un alt spital.

Cînd va fi aici?

Mîine.

Pot să-l văd mîine?

Desigur. Spuneți la recepție, în drum către ieșire, că veți veni din nou mîine și rugați secretara să vă fixeze o oră la care să-l întîlniți.

Vă rog să nu credeți că vreau să fiu nepoliticoasă, domnule doctor, nu vreau așa ceva.

Nu e nici o supărare. Sîntem obișnuiți cu aceste lucruri, doamnă Watkins.

O, domnule doctor, să știți că am rămas în oraș special ca să vă vorbesc.

Și sînt foarte mulțumit că ați făcut-o. Cum credeți că se simte soțul dumneavoastră?

Cum pot ști eu asta? Cum vă pot spune? Eu cred că arată îngrozitor, îngrozitor... Nu înțeleg cum e posibil așa ceva!

Credeți-mă, se întîmplă.

Nu, nu, nu vreau să mă refer la felul cum arată. Nici că oamenii nu-și pot pierde memoria. Dar... sînteți căsătorit, domnule doctor?

De nouă ani. Ba nu, de zece.

Închipuiți-vă că intrați în dormitor diseară, cînd vă duceți acasă, și soția, care se află acolo, se uită la dumneavoastră și vorbește exact cum face întotdeauna și deodată vă spune că nu știe cine sînteți.

Da, doamnă Watkins, am încercat să-mi închipui că s-ar putea întîmpla așa ceva, am încercat, într-adevăr.

Însă... Nu mă plîng de asta. Se pare că nu sînt în stare să mă fac înțeleasă. Faptul e următorul – cum puteți spune că cineva și-a pierdut memoria într-un asemenea caz?

Nu vă înțeleg... Doriți o țigară? Au să ne aducă îndată un ceai.

Dacă și-a pierdut memoria, de ce, totuși, vorbește așa cum vorbește întotdeauna? Aceleași cuvinte. Totul la fel ca mai înainte.

A! Acum înțeleg.

Dacă și-ar fi pierdut memoria, dacă într-adevăr nu ar ști cine este, ar trebui să fie ca... un copilaș nou-născut.

În unele privințe, mă tem că este.

Nu! Nu cred că este. Dacă ceea ce a fost mai înainte s-a șters, s-a spălat, atunci s-ar putea întoarce la noi ca – nu știu cum să spun, un locuitor din insulele Mării Sudului, sau un vizitator de pe Marte sau așa ceva.

Înțeleg ce vreți să spuneți. Într-adevăr, înțeleg. A! Uitați că vine ceaiul.

Mulțumesc. Așadar nu și-a pierdut de fapt memoria. E tot cum era și înainte. Doar că nu-și amintește de... mine. Și de copii.

El ne spune că nu-și amintește absolut de nimic. Nici de copilăria sa. Nici de părinții săi. De nimic.

Totuși, domnule doctor, cînd îl întrebați: îți amintești de copilărie? el vă răspunde: nu, nu-mi amintesc de copilărie. El nu răspunde – nu știu cum să mă exprim – cucurigu, sau groh, groh, groh, groh. A, nu glumesc, vă asigur. Nu sînt deloc dispusă să fac glume. Vai, Doamne, știu că e o prostie să plîng.

Doamnă Watkins, ați vrea să-l mai vedeți o dată, adică, dacă el e de acord? S-ar putea să ajute.

Dacă e de acord cine?

Da, vă înțeleg punctul de vedere. Dar nu vedeți, sînt tot atît de cufundat în întuneric ca și dumneavoastră. Mai mult chiar. Dumneavoastră îl cunoașteți bine, pe cînd eu nu-l cunosc deloc. Dacă i-ați vorbi din nou, lăsați-l să se obișnuiască cu... și nu vă supărați că vă spun asta, dar încercați să nu plîngeți...

Domnule doctor, i-am luat mîna, e soțul meu, amintiți-vă, el părea ca și cum... se comporta ca un bărbat cu care o femeie vrea să flirteze și bărbatul nu e sigur că îi place jocul.

Ascultați, dragă doamnă. Am să vă fac o propunere. Dar mai luați o ceașcă de ceai și o țigară. Spălați-vă pe față – găsiți o chiuvetă în încăperea alăturată. Eu mă duc să-l rog să mai vorbească o dată cu dumneavoastră. Dar să nu intrați în cameră dacă nu vă puteți reține plînsul. Înțelegeți de ce? Dacă sînteți prea emoționată, starea dumneavoastră poate să-l inhibe... Încercați să fiți calmă și destinsă, și poate va reveni la normal.

Am să încerc, domnule doctor.

Ei, Charles, am vorbit cu domnnul doctor Y.

Bine.

Îmi place ca om.

Pe el pot să-l văd.

Cum să-l vezi?

Pe unii oameni nu poți să-i vezi deloc.

A, da.....

Nu înțeleg ce vrei să spui și nu are rost să mă prefac. Dar vreau să-ți pun o întrebare. Îmi vine greu, Charles. Te rog, nu te supăra...

Cred că încă nu m-am supărat. Nu m-am supărat. Dar văd emoție pe fața ta și pe fețele doctorilor și surorilor.

Dar mi-ai spus să plec de aici. Ce ai simțit atunci?

Am simțit... dar nu mai vreau să simt așa ceva încă o dată, nu mai vreau încă o dată.

Ce anume?

M-ai întrebat ce-am simțit. Asta am simțit – dacă asta e simțire. N-am vrut așa ceva, nu vreau așa ceva, înțelegi.

Charles, sînt foarte liniștită și nu plîng. Dar vreau să te uiți la mine și să-mi răspunzi. Cînd mă vezi stînd aici, îți fac aceeași impresie – nu știu cum să spun – pe care ți-o fac surorile sau doctorii?

Aceeași impresie?

Vreau să spun, nu mă cunoști pe mine mai bine decît îi cunoști pe ei?

Te cunosc, te cunosc foarte bine.

Mă *cunoşti*... A! Atunci...

Îi cunosc și pe ei. A privi înseamnă a cunoaște.

A! înțeleg.

Sînteți toți foarte...

Foarte cum?

Sînteți toți așa de... mari. Foarte strălucitori. Foarte calzi și strălucitori. Îmi apăsați ochii. Îmi pătrundeți în ochi. E prea mult.

Ți-e teamă de mine, Charles?

De mînia ta...

Charles, cînd spui că nu-ți amintești de nimic, chiar vorbești serios? Nici de mine, nici de copii, nici de casa ta?... Nici de mama și tatăl tău? Tu îți iubeai foarte mult tatăl, Charles, nu-ți amintești? .....

Mintea îmi e plină de amintiri.

Adevărat... dar doctorii spun...

Nu-mi amintesc lucrurile de care vorbești.

Ce-ți amintești atunci? Charles?..... Nu-mi răspunzi... Vorbește-mi despre ce-ți amintești, ar putea avea legătură cu adevărul.

Adevărul e un cuvînt bizar, nu?

Vai, Charles, tu n-ai fost niciodată filozof!

Filozof? Ce-i.....

De ce cunoști unele cuvinte foarte bine, iar în cazul altora pari complet pierdut?

O să-ți spun, dacă vrei. Unele cuvinte – se potrivesc. Îți iese din gură un cuvînt și se potrivește cu ceva ce cunosc și eu. Alte cuvinte însă nu se potrivesc cu ceea ce pot eu să văd.

Dar tu ce vezi, Charles? Spune-mi!.....

Felicity – vorbește-mi tu. Spune-mi ce gîndești. Spune-mi ce știi. Ești soția mea? Atunci vorbește-mi despre asta.

Charles! Foarte bine, atunci. Am să încerc. Ne-am căsătorit în Londra, la Oficiul de Stare Civilă din Kensington. În luna februarie. Anul 1954. Era o zi foarte rece. Apoi ne-am dus la o fermă din Țara Galilor să ne petrecem luna de miere. Nu aveam prea mulți bani. Am stat acolo trei săptămîni. Am fost foarte fericiți... Charles? Să continui? După aceea ne-am stabilit într-un apartament din Cambridge. Mai tîrziu am cumpărat o casă. Am rămas însărcinată cu Jimmy în Țara Galilor. Jimmy este fiul nostru mai mare. Am fost tare fericiți.

De ce ești mult mai tînără decît mine?

Dar... ei bine, te-ai îndrăgostit de mine, Charles.

Și nu mă surprinde.

Charles, pentru numele lui Dumnezeu, nu flirta cu mine. Nu pot suporta asta. Sînt soția ta.

Scuză-mă.

Erai îngrijorat, spuneai că șaptesprezece ani era o diferență de vîrstă prea mare. Ți-am răspuns că spui prostii și am avut dreptate, faptul acesta n-a avut nici o importanță. Eram una dintre studentele tale.

A, da, cei de aici îmi spun întruna că sînt profesor. Predau ceva. E un cuvînt amuzant...

Vrei să continui? .....

Cred că am să plec acum, dacă nu ai nimic împotrivă, Charles. Vrei să mai vin? Nu vreau să spun mîine,

fiindcă mătușa Rose stă acum cu băieții și trebuie să se ducă s-o îngrijească pe mătușa Anne, fiindcă mătușa Anne nu se simte prea bine, i-a revenit bronșita, și bineînțeles nu pot lăsa băieții singuri, dar aș putea reveni peste patru sau cinci zile, dacă pot aranja ca doamna Spence să vină și să stea la noi vreo două zile... Am să vorbesc cu doctorul la telefon. La revedere, Charles.

Doamna Watkins a petrecut astăzi o oră cu pacientul. Spune că nu-și aduce deloc aminte de ea. După părerea mea, vizita i-a fost folositoare pacientului și ar trebui să fie repetată curînd.

DOCTOR Y.

Nu sînt de acord. Trebuie să se încerce tratamentul cu șocuri electrice.

DOCTOR X.

Pacientul a avut o noapte foarte neliniștită, cu revenirea halucinațiilor. I-am administrat Equanil.

DOCTOR Y.

Stimate domnule doctor Y.,

M-ați întrebat în prima dumneavoastră scrisoare dacă mi-aș putea aminti cîte ceva din timpul căsătoriei mele, ceea ce mi s-a părut ciudat la vremea respectivă. Nu cred că mai știu acum ce este cu adevărat ciudat – în nici un caz după ce l-am văzut pe Charles în starea în care se află. Dar vă trimit, după ce am stat trează toată noaptea să mă gîndesc serios la această problemă,

prima scrisoare pe care mi-a trimis-o soțul meu. Am socotit-o foarte stranie atunci, fiindcă nu-mi mai spusese niciodată că mă iubește, deși fusesem studenta lui timp de șapte luni și jumătate. Aveam atunci doar optsprezece ani. N-am considerat-o ciudată nici mai tîrziu, cînd am consimțit să mă căsătoresc cu el, dar poate fiindcă mă obișnuisem cu el. Nu știu dacă veți considera scrisoarea neobișnuită. Împrejurările în care a fost scrisă erau de o asemenea natură încît nu mă gîndisem la el niciodată în felul în care îmi apărea acum. Îl admiram foarte mult, fără îndoială.

Într-o după-amiază, după un seminar, m-a invitat să luăm un ceai împreună și mi-a vorbit. Mi s-a părut că felul lui de a se purta atunci era oarecum ciudat, dar însuși faptul de a te îndrăgosti e ceva ciudat. Cînd am primit scrisoarea nu am știut ce să cred, mai ales pentru că m-am simțit cît se poate de fericită și mîndră. Și apoi, mai tîrziu, cînd am decis să ne căsătorim, am uitat să-l mai consider un om ciudat, și nici acum nu știu ce să cred. Vă rog, restituiți-mi scrisoarea după ce o veți citi. Este unul dintre cele mai prețioase lucruri pe care le am.

A dumneavoastră,
FELICITY WATKINS

Vai, Doamne, Felicity, n-am dormit de cînd te-am văzut. Ieri? – Nu știu – văd mereu chipul tău – părul tău e prea strălucitor pentru ochii mei. Părul tău mi-a apărut mai întîi – întotdeauna îți caut capul strălucitor în sala întunecată. Ești ca o lumină într-o lume plină de răutate – da, și e de ajuns dacă pot să-l privesc – și să-l

mîngîi. Asta ar fi o bucurie prea mare. Și totuși, dacă îl pot privi, aș simți o bucurie asemănătoare și dacă l-aș mîngîia – oare ar fi o bucurie pentru amîndoi? Cum de îndrăznesc să mă gîndesc la așa ceva? – și totuși ieri, fiind cu tine, m-am simțit altfel – și tu – nu am dormit – sînt bătrîn, Felicity – treizeci și cinci. Tu, optsprezece? Un copilaș! Dar fetele nu au vîrstă – ele strălucesc în unghere întunecate – dacă ai putea – mi te închipui undeva într-o pădure mare în care razele soarelui se revarsă printre ramuri asupra ta și asupra capului tău luminos și strălucitor, iar tu îmi zîmbești – ești zîmbitoare – îmi vei zîmbi? – nu știu dacă – mă întreb dacă îți voi trimite această scrisoare, la urma urmei – fiindcă una este să așterni cuvinte pe o foaie de hîrtie și alta să constați că gîndurile îți năvălesc în minte cel puțin cîte cincizeci pentru fiecare cuvînt pe care apuci să-l scrii – așa că mă întreb ce rost mai are să-ți trimit scrisoarea dacă nu-ți pot trimite și gîndurile mele – decît unul din cincizeci – atît de împuținate – merită măcar atenția ta? Mă întreb – ai putea privi un cuvînt ca reprezentînd tot gîndul – te iubesc. Da! Asta e totul, știu bine – niciodată nu mă vei ține, ca pe porcul din poveste, într-o cocină – nu, sînt sigur. Și ea trebuie să fi avut păr bălai, strălucitor și ochi albaștri – dar ceea ce contează e sufletul. Nu ca fata negricioasă cu păr negru și dinți albi și buze roșii – acestea sînt culorile păzitoarelor de porci. Și tot așa și în timp de război – contrastul dintre lumina și întunericul din el. Dar fata cu păr bălai l-a ferecat în cocină și l-a hrănit cu pleavă. Să nu devină mai tîrziu un viței îngrășat? Eu însă nu îndrăznesc – Da. Ai vrea – N-am îndrăznit niciodată,

am rămas singur, temîndu-mă de așa ceva. Ea a murit, așa că n-a putut niciodată să mă ferece în cocina ei. Trebuie să mă tem de tine? Felicity, Felicity, Felicity, Felicity – ai un nume ca lumina strălucitoare a soarelui, se potrivește cu părul tău. Dacă te văd zîmbind mîine, voi înțelege. Te iubesc. Felicity Felicity Felicity Felicity Felicity Felicity Felicity

Stimate domnule doctor Y.,

Nu vă pot spune cît mă întristează să aflu că Charles Watkins este bolnav și internat în spital. Desigur că voi fi cît se poate de bucuros să vă ajut cum pot. Întîmplarea a făcut să aflu despre boala sa de-abia aseară, la întoarcerea din Italia, cînd soția mea i-a telefonat lui Felicity Watkins.

Nu cred că Charles a arătat semne neobișnuite de tensiune sau surmenaj anul acesta, dar el nu este unul dintre acei oameni care să atragă atenția cuiva cînd și-a ieșit din făgașul normal. Mi-e teamă că nu pot explica acest lucru fără să intru în foarte multe amănunte în legătură cu relațiile dintre noi. Acestea nu sînt nici pe departe relații rezultînd din faptul că aș fi „șeful" lui – a spus cumva Felicity Watkins că aș fi așa ceva? Dacă da, atunci trebuie să consider situația ca fiind foarte dureroasă și deosebit de tristă – nu din cauza lui Felicity, ci din cauza lui Charles. El a fost și este, de cînd a devenit membru al colectivului profesoral, „steaua" catedrei noastre de limbi clasice, chiar dacă, din punct de vedere tehnic, eu eram mai mare în grad decît el și, teoretic, șeful catedrei. Sper că

afirmația nu pare o critică profesională. Scrisorile sînt lucruri delicate și, desigur, aș fi preferat să discut problema cu dumneavoastră față în față, dar mîine semestrul începe și mă presează probleme urgente.

Nu știu dacă ceea ce vă scriu e de vreun ajutor, dar de curînd am început să-mi scriu biografia, un fel de dare de seamă. Mi s-a părut o ocupație utilă la vîrsta de cincizeci de ani, cînd am trecut cu mult de jumătatea vieții. Dar cînd am recitit ce am scris, am constatat că se referă mai mult la Charles Watkins decît la mine. Am fost întotdeauna conștient de influența pe care a avut-o Charles asupra mea, dar poate nu și de amploarea ei. Desigur, situația mă depășește, în special cînd e vorba de domenii complicate, tulburări mintale și genul acesta de probleme.

În esență, din punctul meu de vedere, lucrurile stau astfel: Charles nu mi-a plăcut niciodată. Cred că nu-l admir și nici nu-l aprob. Totuși a avut, fără îndoială, cea mai mare influență asupra mea.

M-ați întrebat ce știu despre perioada tinereții sale.

Părinții noștri erau cunoștințe apropiate și se refereau la noi ca fiind „buni prieteni" aproape chiar de la naștere. Cred că Charles strîmbă din nas dezgustat amintindu-și de acest lucru și tot așa făcea și atunci. Am studiat la același gimnaziu. Nici unul dintre noi nu s-a distins acolo în mod deosebit. Eram tot timpul împreună, fiindu-ne amîndurora dor de acasă – o alianță întru sprijin reciproc și apărare, dacă vreți. Felul cum văd eu acea perioadă nu coincide deloc cu al lui Charles, deoarece îmi apare ca o amintire dureroasă ori de cîte ori vorbim despre anii de atunci. Pe scurt, cred că îi plăcea

să mă contrazică întotdeauna, dar nu intenționat sau conștient. Totuși voi trece peste asta și mă voi referi la o întîmplare de cînd eram la liceul din Rugby, unde ne-am dus tot împreună. În vara în care amîndoi împlineam șaisprezece ani, dirigintele nostru ne-a invitat pe șase dintre noi să mergem să învățăm cum se navighează pe iahturi într-o tabără pe insula Wight. Am fost unul dintre cei șase. Invitațiile nu erau „personale", fiind făcute în fiecare vacanță pe baza unui sistem de rotație, într-un mod foarte regulat și corect. Acest profesor era un om bun la suflet și a avut cea mai mare influență asupra vieții mele de adolescent și, aș spune, asupra lui Charles. Motivul pentru care am fost eu invitat în acea vacanță, și nu Charles, s-a datorat pur și simplu faptului că eram puțin mai în vîrstă decît el. Însă eu mai făcusem plimbări cu iahtul în împrejurări diferite, căci părinții mei erau mai avuți decît ai lui Charles. Știam că el nu simțea nici o plăcere să se ducă acasă în vacanța aceea, din mai multe motive. Ca să nu mai lungesc vorba, i-am propus dirigintelui să meargă Charles în locul meu. Trebuie însă să fiți convins că era imposibil ca Charles să rămînă insensibil la faptul că gestul acesta însemna un sacrificiu serios din partea mea. Dirigintele a fost surprins și mișcat. Dar nu pentru asta am făcut-o. Ci numai pentru că, avînd în vedere împrejurările, Charles ar fi fost de așteptat să arate într-un fel oarecare că-și dă seama de ce se întîmplă. Cînd profesorul Wentworth i-a spus că m-am retras în favoarea lui, Charles a dat pur și simplu aprobator din cap. Wentworth a fost atît de surprins, încît a repetat ce-i spusese, că mă oferisem să mă retrag – la care

Charles i-a spus: „Da, mulțumesc, aș vrea să merg". Nu i-am spus nimic despre asta cînd am văzut că el nu aduce vorba despre ce se întîmplase. Vara care a urmat a fost deosebit de frumoasă, am petrecut-o într-o societate numeroasă și foarte plictisitoare și cred că am pierdut prea mult timp gîndindu-mă la mulțimea cealaltă de la mare și la atitudinea mai mult decît extraordinară a lui Charles. Niciodată după aceea nu ne-am referit la cele întîmplate. Nu mă puteam hotărî s-o fac, fiindcă îmi provoca o mare durere. Doar ani și ani mai tîrziu, după război, de fapt, i-am spus pe larg – poate fiindcă speram să-mi șterg impresia dureroasă din memorie – ce simțisem în toată vacanța aceea de vară. El s-a uitat la mine și mi-a răspuns: „Ei bine, nu era deloc nevoie să-mi oferi locul tău, nu?". Și desigur că nu era.

Sînt sigur că acest fapt pare un lucru mărunt și foarte meschin și mă discreditează mult odată ce l-am menționat. Dar mi-ați cerut să vă spun ce cred eu, pentru că „orice v-aș spune s-ar putea să fie de folos".

Întîmplarea aceasta îmi oferă o explicație în privința lui Charles.

Trebuie să spun în acest moment că relațiile dintre noi deveniseră formale încă de pe vremea cînd aveam amîndoi nouă ani, în felul următor: Charles era, ca să spun așa, jucătorul excentric și original din echipă, iar eu eram jucătorul pe care se putea conta. Totdeauna am avut rolul acesta și am rămas bine lipit de el, ca să zic așa. Dar atunci cînd îi spun lui Charles și altora că lucrul pe care îl admir la el este originalitatea și îndrăzneala gîndirii lui și alte lucruri asemănătoare, nu e deloc așa. Fiindcă de fapt în „originalitatea" lui

există ceva prea nepăsător, aproape ușuratic. Cred că într-o oarecare măsură e un fel de anarhist. Desigur, viața lui l-a făcut să devină așa.

Tatăl său a fost om de afaceri și a dus-o greu în perioada Depresiunii. Charles a început să muncească, iar eu m-am dus la universitate. A încercat tot felul de slujbe și se zvonise că a plecat în Spania pentru a lua parte la războiul civil. Dar nu s-a dus. A început al Doilea Război Mondial și s-a înrolat imediat în armată. Eu am fost aviator în timpul războiului, iar Charles a luptat în infanterie, apoi a trecut la tancuri. Ne-am întîlnit o dată sau de două ori. Am aflat cîte ceva despre el prin prieteni comuni. A refuzat gradul de ofițer de mai multe ori. Așa era el. L-am întrebat de ce a făcut-o și a început să rîdă în hohote, spunîndu-mi că refuzase gradul ca să irite unele persoane. Gestul mi s-a părut atunci – și mi se pare și acum – nesincer. Și neconvingător. I-am spus-o. Aș putea afirma că „discuția a produs oarecare resentimente", dar în momentul în care eram gata să scriu asta, mi-am dat seama că ar fi putut să producă un resentiment în sufletul meu, dar nu și în sufletul lui Charles. Nu ne-am certat, deși voi recunoaște că aș fi vrut să mă cert cu el – în cele din urmă.

Cînd s-a terminat războiul, Charles a intrat la universitate, pe care a absolvit-o bine și ușor. Are o calitate care nu e chiar neobișnuită – o memorie aproape fotografică. Pentru un examen, studia timp de o lună zi și noapte, lua note fenomenale și uita cea mai mare parte din ce învățase în decurs de trei luni. Declară că așa e el.

Foarte bine. La vremea cînd devenise calificat pentru o slujbă, eu eram deja lector de patru sau cinci ani.

Eram în situația să pot trage sforile ca să-i acord un sprijin prietenesc. Apăruseră doisprezece solicitanți pentru postul care era liber la noi și Charles era cel mai tînăr și cu cea mai puțină experiență. Ei bine, a căpătat postul datorită mie – dar nu acesta e faptul la care vreau să mă refer, ci următorul. În săptămîna aceea crucială, cînd totul plutea în nesiguranță, a venit să mă viziteze. Era neras, neglijent, cam extravagant – ca de obicei. Nimic prea îngrozitor – nu cum sînt studenții noștri actuali, departe de nivelul de exhibiționism al acestora, dar destul de enervant. I-am spus că trebuia să se gîndească mai serios la aspectul său și că mă punea într-o situație delicată. El m-a ascultat fără să vorbească prea mult. Data următoare cînd l-am întîlnit obținuse postul și... arăta la fel ca mine. E necesar să explic ce vreau să spun. Sîntem deosebiți la înfățișare, dar am unele particularități. Nu mi-am dat seama de ele pînă ce nu mi le-a arătat Charles! Îmbrăcase o jachetă veche de-a mea – i-o ceruse soției mele, care era pe cale să o arunce. Își cumpărase o pipă, deși nu fumase pipă niciodată pînă atunci, și se tunsese ca mine. Cînd mi-a apărut înaintea ochilor astfel, m-am gîndit că era doar o glumă monstruoasă. Dar nu a fost numai atît. V-ați fi așteptat poate ca totul să fi rămas o glumă între noi? Sau, în orice caz, concluzia unei discuții? Aș, nu! Nimeni nu s-a referit la acest fapt multă vreme. Totuși toată lumea l-a observat și l-a comentat. Cînd intram în vreo încăpere sau îl vedeam pe trotuarul celălalt, era ca și cum aș fi văzut o caricatură monstruoasă a propriei mele persoane.

Cînd cineva mi-a atras în fine atenția asupra faptului (întîmplător, soția mea) și m-am uitat întrebător la el, sperînd să spună ceva, el a dat pur și simplu din cap, oarecum nervos, doar încruntîndu-se, ca și cum ar fi spus: A, asta?! Ce amănunt fără importanță!

Presupun că s-ar putea să vi se pară și dumneavoastră tot un amănunt. Dar aș vrea să adaug că în prezent, după trecerea atîtor ani, lumea este înclinată să creadă că eu l-am copiat pe Charles, că m-am modelat după el. Acest fapt spune totul în privința felului cum ne judecă lumea pe noi doi. Și, da, lucrul acesta mă roade.

Acum să vă relatez un episod din vara trecută. S-a întîmplat ca soția mea și cu mine să trecem printr-o scurtă perioadă de neînțelegeri. Eram amîndoi surmenați de prea multă muncă. Am căzut de acord să ne petrecem vara separat. Ne dădeam seama că ne aflam pe panta lunecoasă a divorțului. Ne certaserăm, avuseserăm discuții și ne făcuserăm reciproc scene, obișnuite în asemenea cazuri, și aș spune că eram și complet epuizați emoțional. Hotărîse să se ducă la mama ei, în Scoția, lăsînd copiii în seama unor prieteni, care, întîmplător, au fost soții Watkins. Amîndoi ne-au fost de un ajutor colosal în toată perioada respectivă. Charles a dus-o cu mașina pe Nancy la mama ei. Nancy era într-o stare nervoasă extremă, după cum, de altfel, a recunoscut chiar ea. Acum găsesc că e foarte greu să descriu cele întîmplate, pentru a le înfățișa în toată importanța lor. Charles, departe de a face mutre, s-a purtat excelent. Nancy spune că a fost amabil și de mare ajutor. Dar chiar înainte de a ajunge în Scoția, devenise foarte

mîhnită din cauza atitudinii lui Charles, care îi repeta că cearta noastră era insignifiantă. El era absolut sigur că ne vom împăca pînă la sfîrșitul anului – și chiar dacă nu ne împăcam, n-ar fi fost nimic. Trebuie acum să mă refer la Felicity, soția lui. Relațiile mele cu ea sînt foarte importante. O cunosc de cînd era mică. Nu sînt îndrăgostit de ea și nici n-am fost vreodată, dar ne-am simțit întotdeauna apropiați și dacă nu am fi căsătoriți fiecare cu altcineva, ne-am potrivi foarte bine. Soția mea a știut întotdeauna acest lucru și tot așa și Charles, nu avem nimic de ascuns.

Cînd Charles a dus-o pe Nancy la mama ei, a rămas și el acolo două zile și în tot acel timp s-a comportat impecabil, luînd partea lui Nancy împotriva mamei ei, care o certa mereu foarte aspru, scoțînd-o la plimbare și înconjurînd-o cu tot felul de atenții. Dar o făcea în același timp să se simtă tot mai rău din cauza atitudinii sale – fără a lua în glumă pe față drama ei familială, dar lăsînd să se înțeleagă acest lucru din comportarea sa. Astfel și-a petrecut o întreagă după-amiază, îmi spuse mai tîrziu Nancy, subliniind necontenit că el ar fi trebuit să se însoare cu ea, iar eu cu Felicity, și totul ar fi fost la fel între noi, numai că sîntem toți mult prea subiectivi în această problemă. Da, „sîntem toți mult prea subiectivi în această problemă". Se referea la însemnătatea căsătoriei. La urma urmei, nu sîntem hotentoți. În orice caz, Nancy aproape înnebunise din cauza lui. Ea îmi povestește că era îndemnată să-și considere întreaga viață de pînă atunci o mare prostie, și că ea nu părea cu nimic mai importantă decît o pisică sau o cățea. Oricum, era deja într-o stare de mare

tulburare sufletească. În cele din urmă, Nancy a țipat la el să plece și să o lase în pace. Desigur, și-a cerut după aceea iertare, în urma insistențelor mele, deoarece Charles fusese foarte cumsecade, după cum fusese și Felicity. Mai tîrziu, Nancy mi-a spus că adevărata criză prin care trecuse în vara aceea nu a fost faptul că m-a lăsat singur, ca să ne liniștim fiecare, ci acele patru sau cinci zile petrecute în tovărășia lui Charles. Dacă ar mai fi rămas cu el, și-ar fi tăiat beregata, și chiar ar fi făcut-o dacă ar fi reușit să se convingă că asta avea vreo importanță pentru cineva.

Am ales această ultimă întîmplare fiindcă și ea arată o trăsătură fundamentală a caracterului lui Charles. Totul se datorează faptului că nu-și exprimă nici măcar sentimentele cele mai comune. Poate acestea nu sînt atît de importante cum le considerăm noi. Dar poate l-aș respecta mai mult pentru atitudinea lui, dacă aș crede că aceasta ar fi rezultatul unui conflict, dacă el s-ar fi *gîndit* vreodată la atitudinea pe care să o adopte sau măcar ar fi suferit din cauza ei, arătînd astfel că această trăsătură nu aparține firii sale.

Și acum o ultimă întîmplare. În primăvara acestui an am dat o petrecere la noi acasă, care mi-a lăsat o impresie foarte neplăcută, poate și fiindcă am ajuns să mă simt prost oriunde se află și Charles. Eram de față eu, soția mea Nancy, Charles, Felicity cîțiva membri ai echipei noastre – așa cum îmi place mie să numesc catedra – și un profesor din America aflat în vizită. Nu-mi place să mă gîndesc că trebuie să facem mare caz de vizitele unor oaspeți străini, dar pe de altă parte există și ceva ce se numește tact. Profesorul american

era la prima sa vizită în țara noastră și spera – chiar s-ar putea să reușească – să predea timp de un an în cadrul facultății noastre. Ei bine, Charles s-a purtat revoltător. Am crezut la un moment dat că era beat, deși el nu bea niciodată. Cel mai simplu este să spun că s-a comportat ca un student, dacă mi se permite să fac această comparație demodată, dar eu unul nu sînt dintre aceia care se mîndresc că flatează tineretul. Charles n-a fost nici măcar spiritual, așa cum e foarte adesea. A părut grosolan și prost-crescut, într-un mod foarte prostesc. Autorii clasici erau pentru el „vorbe goale" și cursul pe care propusesem, împreună cu Charles, să-l țină oaspetele era „rahat". Și așa mai departe. Cred că epitetele lui erau foarte limitate, dar acesta este și caracterul umorului studențesc.

Dacă eu unul aș fi reacționar și opac în privința ideilor noi, ar fi mai ușor de înțeles, dar nu sînt. Nu-mi amintesc să fi refuzat vreodată să-l ascult pe Charles sau pe altcineva cînd prezenta un punct de vedere nou. Dar cum spunea că tot ce se predă sub numele de „clasici" este doar mîncare pentru porci, de la un capăt la altul, că niciodată nu a fost altceva și că nu avem nici cea mai mică idee despre învățăturile lui Platon, Socrate, Pitagora – sau ale altora, ținînd-o tot așa – ei bine, faptul acesta m-a silit să i-o tai cu asprime de mai multe ori în timpul serii, ceea ce l-a făcut să plece acasă devreme. Felicity, soția lui, era enervată și nu a plecat împreună cu el.

Ziua următoare a venit la mine solicitînd împuternicirea să planifice activitatea semestrului următor pe

baza unor idei în legătură cu care nu vedeam nici un fel de motive serioase care să le justifice adoptarea și dezvoltarea – e destul să spun că punctul lui de vedere însemna condamnarea dintr-un foc a generații întregi de erudiți. Îmi spuse că nu era nimic rău în asta. Că este un fapt istoric obișnuit ca idei care au fost valabile timp de secole să dispară peste noapte. Aș putea spune că lui Charles îi place foarte mult să vorbească în termeni de secole, dacă nu chiar milenii, ceea ce e totdeauna semnul unei minți leneșe, după părerea mea. Totuși l-am întrebat ce l-a făcut să aibă atîta încredere în judecata lui – sau am spus cumva că era numai un sentiment de îngîmfare? –, încît să vorbească despre opera unor erudiți infinit superiori lui în modul în care o făcea. Chiar nu simțea nici o mustrare de conștiință? Mi-a răspuns că nu și că era ceva „absolut evident pentru orice minte fără prejudecăți" că el avea dreptate.

Trebuie să mărturisesc că ne-am certat rău. Cred că a fost prima ceartă pe care am avut-o vreodată – lucru cu adevărat de mirare. Vorbea însă insultător și batjocoritor. În mod obișnuit este destul de afabil sau pare indiferent. Eu eram calm – de fapt sînt un om calm. Charles a devenit tot mai dezagreabil. Înțelegeți că în tot ce spunea se simțea implicația că el avea dreptate și că aș fi văzut și eu asta dacă nu aș fi fost prost. În cele din urmă i-am spus să plece înainte să-mi ies din fire.

În dimineața următoare m-a căutat la telefon – ca și cînd nu se întîmplase nimic. N-a dat nici o explicație. Atitudinea lui, ca întotdeauna, arăta că fusese un incident fără importanță, și acum trecuse. Nu voia să

admită că nu avusese dreptate. Nici măcar că, fiind neînduplecat în greșeala mea, fusese silit să se conformeze punctului meu de vedere – deși cred că acest lucru apărea implicit din purtarea lui. Nu! Atitudinea sa spunea că nu se întîmplase absolut nimic important. Totuși comportarea lui era clar intolerabilă, deoarece ceea ce spusese în prezența unui coleg american, care probabil urma să lucreze împreună cu noi, însemna nu numai condamnarea colectivului nostru și a muncii acestuia, și desigur și a carierelor noastre, inclusiv a lui însuși, dar și a tot ce însemna erudiție în domeniul nostru de activitate, unanim apreciată pînă în prezent. Sau, în orice caz, condamnarea celei mai mari părți a acesteia. După atitudinea lui agresivă și revoltătoare din ajun, acum propunea pe un ton degajat să ne întîlnim și să discutăm organizarea unei serii de conferințe publice pe care doar cu o zi înainte refuzase să le ia măcar în considerare și în privința cărora se exprimase peste măsură de insultător. Comportarea lui părea să spună: îmi pare rău că am fost puțin indispus aseară, dar mă durea capul.

Nu știu dacă reușesc să vă redau savoarea acestui incident neobișnuit.

Nu cred că este nevoie să vă mai relatez și alte întîmplări, deși există o gamă infinită de exemple asemănătoare.

În momentul de față mă găsesc în starea sufletească obișnuită cînd mă gîndesc la Charles – mă silește să reflectez la ce înseamnă să-ți placă sau să-ți displacă cineva, întotdeauna am fost prezenți unul în viața celuilalt. Avem prieteni comuni. Am părerea bine cîntărită că

Charles Watkins este un om care provoacă numai distrugere. Un caracter negativ este poate un termen mai potrivit. Simt că mi se pune un nod în gît cînd îl întîlnesc și chiar de mult prea multe ori simt că mă exasperează. Din toate acestea am tras concluzia că nu știm prea multe despre relațiile dintre oameni.

Cu deosebită considerație,
JEREMY THORNE

P.S. Sper să mă țineți la curent dacă vă mai pot fi de folos cu ceva. Cred că nu mai este nevoie să vă spun că aș face orice pentru Charles. Mi-a venit o idee: nu știu dacă nu vi s-a adresat Constance Mayne, sau dacă numele ei a fost cumva menționat. A fost amanta lui Charles, sau poate că mai este încă. A fost totodată una dintre studentele lui. Nu am nimic de criticat în privința comportării lui, deoarece nu i-a devenit amantă decît după ce a încetat să-i fie studentă. În același timp precizez că nu sînt un moralist. Vă spun acestea fiindcă nu cred că Felicity știe de existența ei. Dacă socotiți că acest fapt poate ajuta cu ceva, scrieți-mi și vă voi procura adresa ei. Se afla la Birmingham cînd am auzit ultima dată de dînsa.

Stimate domnule doctor Y.,

Oare pot să vă fiu „de ajutor" pentru „însănătoșirea" lui Charles Watkins? Nu știu. Da, îl cunosc, chiar foarte bine. Cît de delicat sînteți! Am fost amanta lui. Desigur că știți acest lucru, căci altfel de ce mi-ați fi scris? M-ar interesa să știu cine v-a spus, dar nu mă aștept să-mi dezvăluiți asta. Să trecem acum la Charles... Și-a pierdut

memoria? Nu-și poate aminti cine este? Îmi pare foarte rău să aflu asta, dar în ce măsură mă privește acest lucru pe mine? Să nu credeți că nu sînt cinstită. Aș fi vrut mult să mă privească, dar, după cum stau lucrurile, cred că ar trebui să o întrebați pe Felicity Watkins, soția lui. Presupun că ați făcut acest lucru. V-a spus ea să luați legătura cu mine? Dacă este așa, atunci să știți că nici nu m-aș fi așteptat la altceva din partea ei! Ce vreau să spun este că așa ceva ar fi nemaipomenit de nobil și mai presus de orice emoții omenești normale și ar corespunde felului de a fi al lui Charles. Sînt sigură că faptele neplăcute se șterg cu timpul. Se spune că oamenii căsătoriți ajung cu vremea să semene unul cu celălalt, dar, desigur, eu nu am de unde să știu.

După (credeți-mă) o adîncă chibzuință, vă trimit pur și simplu scrisoarea alăturată. E o scrisoare pe care i-am scris-o lui Charles. Scrisoarea a fost și ea compusă după o adîncă chibzuință. Ani întregi de chibzuință? Aș fi putut să scriu această scrisoare cu mulți ani înainte, dar am fost o proastă și n-am făcut-o.

I-am trimis scrisoarea (scrisoarea alăturată) la adresa lui de acasă. Nu din răutate, dar nu aveam o altă adresă. A venit să mă vadă urgent. Cînd spun urgent, vreau să spun din punctul lui de vedere. Trecuseră vreo zece zile. A venit cu trenul la Birminghan. Mi-a adus înapoi scrisoarea. A fost, cum se spune, o vizită cu bune sentimente. A rămas peste noapte. De ce nu? Vechile obiceiuri dispar greu. Cînd a plecat, dimineața următoare, scrisoarea fusese lăsată pe noptiera mea. Important este, dar nu mă aștept să vedeți faptul ca atare, că el nu o lăsase intenționat sau pentru comentarii după

plecare – la urma urmei ne referiserăm la conținutul scrisorii în seara precedentă. Ca să prezint faptul într-un mod delicat. Nu. A uitat-o. Îi ieșise complet din minte. Așadar, profit de această ocazie ca să i-o restitui prin intermediul dumneavoastră. S-ar putea să-i placă și să-i reîmprospăteze memoria – cînd și-o va recăpăta.

Îmi pare rău că nu vă pot fi de nici un ajutor.

Toate cele bune,
CONSTANCE MAYNE

Dragă Charles,

Nu te neliniști, nu e una din acele scrisori prostești, miorlăite și plîngăcioase pe care ți le-am scris după ce ai hotărît că te-ai săturat de mine. Nu te teme, acum sînt foarte departe de starea aceea. M-am trezit azi-dimineață și m-am gîndit că în această lună iunie s-au împlinit trei ani de cînd m-ai părăsit.

Gîndul la tine,
Atît de scump și devotat
Timp de mulți ani triști,
M-a făcut să plîng,
Hî, Hî, Hî, Hî, Hî, Hî, Hî, Hî.

Mi-am dat seama că, departe de a plînge, departe de așa ceva, fusesem cuprinsă de una din vechile mele mînii grozave, o veche turbare strașnică. Furie. Îmi dau seama, Charles Watkins, că sentimentul pe care îl încerc pentru tine nu e unul de jale și plîns. Te urăsc. Mai mult decît atît, pur și simplu nu pot uita absoluta ta absurditate blestemată.

Dă-mi voie să-ți spun acum o poveste.

A fost odată o tînără studentă serioasă și idealistă, înscrisă la literatură și limbi, care s-a dus, Dumnezeu s-o aibă în pază, la o prelegere, o *Introducere în civilizația Greciei antice*, și l-a auzit pe un profesor nebun susținînd că există o singură literatură și o singură limbă, și anume greaca (veche, nu modernă). Puterea sa de convingere a fost atît de mare, încît această studentă idioată a renunțat la minunata și folositoarea sa literatură modernă (franceză, spaniolă și italiană) și s-a transferat la Inutila Grecie antică, numai fiindcă acest profesor i-a spus asta. Au trecut trei ani în care această idioată de studentă a nădușit și a luat note mari numai de dragul unui zîmbet aprobator sau două din partea Profesorului Nebun. În ziua în care a aflat că și-a luat diploma de licență, iată că această Studentă Tîmpită se află la Londra, iar Profesorul Nebun ține la televizor o conferință despre Grecia, leagănul civilizației europene. Cînd se referea la un element Intelectual, cînd la unul Moral, și o ținea tot așa, dar nu a spus nici un cuvînt măcar despre condiția femeilor, observă Tîmpita de Femeie Studentă, ca să nu mai pomenim de Sclavii din acel paradis al Superiorității Morale care era Grecia antică. Studenta Tîmpită a luat un taxi, în timp ce conferința de la televizor se apropia de sfîrșit, și s-a dus la Televiziunea Britanică, iar în momentul în care profesorul ieși din clădire, arătînd, vai!, cît se poate de Clasic și de Zăpăcit, în haine de tweed de proastă calitate, ținînd în mînă o pipă, cu chipul lui care exprima un farmec sever și avînd și alte asemenea atribute, îi spuse: „În toată conferința nu ați suflat o vorbă despre

Femei sau despre Sclavi". Auzind aceste cuvinte, Profesorul Nebun i-a răspuns: „A! Tu ești, Connie? Bravo! Felicitări pentru rezultatul de la licență! Așadar, te interesează problema Femeilor și Sclavilor, nu? Dar tu ce faci pentru ei?". Studentei Tîmpite i-au trebuit cinci secunde de amețeală uluită ca să înțeleagă aluzia profesorului și i-a spus: „Aveți dreptate, ați nimerit la țintă". După care a refuzat să se mai întoarcă la universitate spre a-și lua masterul în literatură și probabil să meargă mai departe cu doctoratul și apoi tot înainte, *ad infinitum*. În schimb s-a dus la Birmingham, s-a angajat într-o fabrică unde femeile făceau recipiente din plastic pentru detergenți, a constatat că erau într-adevăr Sclave, fiind totodată și femei, a inițiat tulburări și conflicte cu conducerea fabricii, a devenit lider de sindicat și după trei ani s-a dus la Cambridge să-i comunice vestea Profesorului Nebun. „Sînt de acord și am făcut asta", a spus ea răspicat și i-a povestit totul, trei ani grei, chiar foarte grei, chiar foarte, foarte grei, trudind, făcînd o muncă grea, afurisită și de neîndurat pentru femeile din Birmingham care confecționau recipiente de plastic pentru detergenți. El își scoase pipa din gură și spuse: „Frumoasă treabă, într-adevăr!". Apoi adăugă: „Hai să facem dragoste".

Da, știu bine cînd să rîd sau să plîng. În dimineața asta rîd și Dumnezeu știe că era și timpul. Așa începe marea dragoste a secolului, la Birmingham în cea mai mare parte a timpului, dar un Profesor de Limbi Clasice cunoscut și ocupat, avînd o soție și doi băieți, nu are prea multă vreme pentru distracții, așa că Sindicalista

Tîmpită cu greu își vede Iubitul. Între timp, aceeași Sindicalistă Tîmpită are un drăguț, o dragoste devotată și Constantă, el fiind Liderul Sindical la Secția Articole Confecționate de Bărbați, unde Bărbații fac cutii din plastic pentru radiouri cu tranzistori, întrucît fiind Bărbați și prin urmare mai înaintați și evoluați, ei pot să fixeze acele dificile comutatoare și șuruburi și mînere și alte lucruri mult mai complicate decît recipientele pentru detergenți. Acest tînăr drăguț, credincios și iubitor primește un picior în spate de la Sindicalista Tîmpită din cauza Marii Iubiri a Secolului. Părăsită și singură, ea spune plîngînd: „Hî, Hî, Hî, Hî, însoară-te cu mine", și el răspunde, Profesorul Nebun răspunde: „Nu fi absurdă". „Unde sînt jurămintele tale, dragostea ta, pasiunea ta?" întreabă ea plîngînd. El îi răspunde: „Oricine crede un cuvînt măcar din cîte i se spun în pat își merită soarta".

Cum vine asta din partea unui Profesor Universitar?

„Dar mi-am schimbat viața de două ori pentru tine", țipă ea suspinînd, plîngînd, tînguindu-se.

„Nimeni nu ți-a cerut s-o faci", spuse el scoțîndu-și pipa din gură pentru a vorbi.

„Ce mă faaac?" se tînguie ea. „Am renunțat la iubitul credincios, corect și sincer, Lider Sindical, totuși pe tine nu pot să te am, viața mi-e goală, vreau și eu o familie."

La acestea el îi răspunse:

„Ei, și ce te împiedică?"

Îți închipui că fata s-a învățat minte de-acum? Așa îți închipui, nu?

Ei bine. Ai să-ți amintești partea care urmează, dacă vei avea cumva timp să ți-o amintești, ca pe un morman de scrisori de la mine, într-un stil neglijent. Dar, de fapt, în tot timpul ăla mă gîndeam: *Ce* mă împiedică oare? Deoarece se întîmpla să fiu însărcinată, deși nu eram încă foarte sigură de asta.

Așadar m-am înapoiat la Birmingham, am născut un fiu voinic, de trei kilograme șapte sute, păstrîndu-mi slujba mai mult sau mai puțin tot timpul, ajutată de cîteva muncitoare binevoitoare și iubitoare de la secția recipientelor din plastic. Faptul s-a petrecut acum doi ani.

Hî, Hî, Hî, Hî, Hî, în tot acest timp.

Da, copilul are doi ani și se numește Ishmael, ce zici de *asta*?

Nu! Nu vreau nimic de la tine. Nimic. Dacă vrei să vezi băiatul, perfect. Dacă nu vrei, perfect.

Nu-mi pasă.

Pot să mă descurc singură; îți mulțumesc foarte mult.

Asta mi-a trecut de fapt prin minte. Da! E adevărat, și cînd îți spun că *îți mulțumesc foarte mult,* vorbesc serios. Nu am nevoie de nimeni. Nu! Eu nu! Plec din Birmingham săptămîna viitoare și-mi voi petrece vara la o mătușă binevoitoare din Scoția, unde voi preda limba greacă unor idioți prost îndrumați care și-ar putea întrebuința timpul mai bine, învățînd cu folos italiana, franceza și spaniola, limbi pe care, vai, nu sînt calificată să le predau nimănui, mulțumită de o mie de ori tot ție. Nu! Nu te învinovățesc pe tine, să mă ia naiba dacă te mint!

Am auzit ieri de la un vechi coleg de facultate că spui peste tot că autorii Clasici sînt doar o înșelătorie

învechită, că toată învățătura contemporană despre ei e o mare înșelăciune și că nimeni nu înțelege ce este cu ei. În afară de tine, bineînțeles.

Felicitări. Da! Felicitări! Nu mă miră că ți-ai pierdut glasul – așa îmi spune o păsărică? – și nu poți scoate un sunet!

Ți-am spus, ești absurd.

Cu toată ura. Foarte serios.
CONSTANCE

Stimate domnule doctor X.,

Pot foarte ușor să răspund la întrebarea dumneavoastră. Da! Charles Watkins a venit să mă vadă la mijlocul lunii august, vara trecută. Era seara tîrziu. Cred că într-o miercuri, dar mă tem că nu-mi amintesc exact.

A dumneavoastră,
ROSEMARY BAINES

Stimate domnule doctor Y.,

După ce am expediat scrisoarea, de fapt cele două scrisori, mi-am amintit un lucru despre Charles, pe care probabil că ar trebui să-l cunoașteți.

Se referă la război. Desigur, pentru mine e ceva din vremurile vechi, dar aproape din momentul cînd am început să-l cunosc mai îndeaproape pe Charles, m-am gîndit că războiul nu i-a făcut deloc bine. Am întîlnit o dată un prieten al lui Charles (eram cu Charles) care mi-a spus că Charles i-a spus că el – adică Charles – a hotărît la începutul războiului că nu va supraviețui. A fost în mare primejdie. Prietenii lui, adică oamenii alături

de care a luptat, au fost toți omorîți în preajma lui în două rînduri. El a fost singurul care a rămas în viață dintr-un grup întreg. O dată în Africa de Nord și a doua oară în Italia. Cînd a ajuns la sfîrșitul războiului, nu-i venea să creadă că a scăpat cu viață. A trebuit să se convingă să creadă că va trăi mai departe, a spus acel prieten, care se numește Miles Bovey. Vă atașez adresa lui, fiindcă ar fi mai bine să-l întrebați pe el. Mi-a relatat că Charles a trecut printr-o lungă perioadă de timp, la sfîrșitul războiului, cînd nu mai voia să trăiască. Pe vremea aceea bea. Așa mi-a spus Miles, dar eu una nu l-am văzut niciodată bînd peste măsură. Ulterior Charles s-a înapoiat la universitate. El mi-a spus odată ceva ce mi-a rămas în minte. Mi-a spus că niciodată de la război încoace nu a putut să creadă că oamenii găseau cu adevărat importante lucrurile pe care afirmau că le găsesc importante. A susținut că trebuise să învețe „să joace jocuri mărunte" și mi-a spus că Miles Bovey era „singurul om care l-a înțeles vreodată cu adevărat". L-am întrebat ce fel de „jocuri mărunte" și mi-a răspuns: „Toată fierberea asta blestemată". Nu mai e nevoie să adaug că l-am întrebat: „Și dragostea intră în aceeași categorie?". Nu-mi aduc aminte ce mi-a răspuns.

Cu stimă,
CONSTANCE MAYNE

Stimate domnule doctor Y.,

Vă mulțumesc pentru amabila și lămuritoarea dumneavoastră scrisoare. Nu am reușit să înțeleg prea mult din scrisoarea domnului doctor X.

Da, presupun că s-ar putea spune că Charles Watkins nu a fost „în apele lui" în seara aceea, dar trebuie să vă amintiți că ceea ce știam eu despre dînsul la acea dată se limita la faptul că îl auzisem ținînd o prelegere și mai auzisem cîteva observații despre el făcute de cîțiva prieteni comuni.

Nu pot să spun dacă acea prelegere a însemnat ceva deosebit pentru el. A fost însă, fără îndoială, importantă pentru mine. I-am scris o lungă scrisoare spunîndu-i cît a fost de importantă și de ce. Poate scriind scrisoarea am făcut o greșeală, dar, dacă stau să mă gîndesc bine, nu-mi pare rău. Uneori trebuie să ne asumăm riscul de a pune în încurcătură lumea cerînd mai mult de la oameni decît vor să dea – sau pot. Scrisoarea mea a însemnat o solicitare. Desigur că știam asta. Dumneavoastră ați putea întreba: ce i-am scris în acea scrisoare? Dar să răspund ar însemna să scriu aceeași scrisoare încă o dată. Este de ajuns să vă comunic că l-am auzit vorbind la o conferință și că lucrurile pe care le-a afirmat m-au făcut să gîndesc într-un fel nou. Sau să trăiesc într-un fel nou. Desigur, nu într-un fel exterior impresionant. Nu mi-a răspuns la scrisoare. M-am gîndit o dată sau de două ori să-i scriu din nou în caz că prima scrisoare nu i-a parvenit. Dar nu aveam nici un motiv să presupun că nu o primise. Am ajuns la concluzia că scrisoarea mea fusese lipsită de tact sau poate inoportună și că, prin urmare, nu pot primi nici un răspuns din partea lui.

Stăteam în seara aceea într-un mic restaurant grecesc din Gower Street, unde mă duc adesea. Frederick Larson, arheologul, era și el cu mine. Deodată Charles a intrat

și s-a așezat la masa noastră spunînd: „Mi-am închipuit că vă găsesc aici".

Faptul nu era chiar așa de ciudat cum pare. În primul rînd, știa unde locuiesc fiindcă *primise* scrisoarea și fusese la locuința mea să vadă dacă sînt acasă. Cînd a constatat că nu eram, a pornit pe străzile din apropiere să vadă dacă nu eram cumva în vreo cîrciumă sau restaurant, după cum era și cazul.

Sosirea lui în modul acela neobișnuit se potrivea însă cu ciudățenia generală a comportării sale. La început, Frederick și cu mine am crezut că e beat. Apoi că s-ar putea să fi fumat marijuana, sau mai rău: Frederick l-a îndemnat să mănînce ceva; atunci am constatat că hainele lui aveau acel aspect învechit și soios, foarte neconvingător, pe care îl capătă hainele cînd e evident că de obicei sînt păstrate curate. Deoarece el nu e omul pe care te aștepți să-l vezi îmbrăcat în hainele în care a dormit, faptul acesta m-a împiedicat să văd de la început că tot ce purta părea murdar și că avea urme de murdărie pe mîini. Degaja în același timp și un miros persistent, învechit.

La început a refuzat de mai multe ori să mănînce, sau mai curînd părea să nu fi auzit cînd i s-a oferit de mîncare. Apoi a început să ciugulească din niște chifle care erau pe masă și atunci Frederick pur și simplu i-a comandat ceva fără să-l mai întrebe; cînd i s-a adus mîncarea, am văzut că era foarte flămînd. Vorbea tot timpul într-un mod dezlînat. Nici nu știu despre ce. Ce spunea avea totuși înțeles. Pălăvrăgea ca și cum amîndoi eram prieteni foarte vechi de-ai lui și puteam să-i înțelegem toate aluziile la diferite persoane și

locuri. Ceea ce făcea totul mai puțin extraordinar era că amîndoi ne simțeam prieteni cu el de cînd lumea, deoarece vorbiserăm despre dînsul foarte mult. Se referea la anumite călătorii pe care se gîndea să le facă și chiar părea să creadă că vom merge împreună cu el. Desigur, atunci ne-am dat seama că nu era „în apele lui" – cum se spune.

Cînd s-a terminat masa, l-am invitat acasă la mine. Am mers toți trei pe jos. Nu erau decît vreo două sute de metri pînă acolo. În apartamentul meu a rămas în picioare tot timpul. Era neliniștit și se plimba prin cameră, uitîndu-se foarte atent la toate obiectele, examinînd suprafața pereților și așa mai departe. Dar aveam impresia că uita sau pierdea interesul pentru obiectul pe care îl cercetase foarte atent imediat ce îl lăsa din mînă. Această situație a durat cam două sau trei ore. Vorbea despre eliberarea sa din capcană, ieșirea din închisoarea în care se afla, evadare, lucruri de felul ăsta. Și nu ni se păreau atît de ciudate, după cum ați crede poate că ar fi trebuit să ne pară, deoarece gîndurile noastre urmau linii asemănătoare – sau păreau să fie la fel, dar sînt sigură că ați constatat deseori că cineva poate vorbi ceasuri întregi, chiar zile întregi, chiar o viață întreagă, cu un prieten și să descopere că vorbele pe care și le-au adresat reprezintă lucruri foarte diferite.

Nu am nici o posibilitate de a aprecia cît de adevărate i se păreau lui Charles în seara aceea închisorile, plasele, cuștile, capcanele despre care vorbea. Dacă poți să denumești un șir de cuvinte atît de lipsite de legătură între ele și folosite la întîmplare drept „vorbire".

Eu și Frederick Larson avem sensuri foarte precise pentru asemenea cuvinte. Dar Charles? N-am idee. La un moment dat, cînd ieșise din cameră (observase brusc că mîinile îi erau murdare și s-a dus să și le spele), am discutat cu Frederick dacă era cazul să chemăm un doctor sau nu, și am decis că nu.

Nu ni s-a părut incapabil să-și dea seama ce se întîmplă cu el. Poate că am greșit – la urma urmei aveam dovada hainelor sale soioase și a nevoii sale evidente de hrană, ca și a stării de tensiune și epuizare generală. Dar eu, una, nu cred că starea de criză a unor oameni trebuie să fie oprită sau înlăturată cu medicamente sau cu somn forțat sau cu pretenția că nu ar fi o criză, iar în cazul cînd într-adevăr există o criză, aceasta trebuie să fie ascunsă, sau mascată, sau tratată cu neseriozitate. Sînt sigură că alte persoane, și vor fi dintre acelea pe care doctorul ar putea să le considere persoane de răspundere, ar fi chemat un doctor să vină și să-l ia pe Charles în îngrijirea lui – scuzați-mă că pun problema în felul acesta. Dar starea lui mentală – în măsura în care o puteam aprecia – nu mi s-a părut totuși diferită de a mea în anumite momente ale vieții mele pe care le-am găsit cît se poate de prețioase și stimulatoare pentru gîndire. Și apoi, am vrut să-l ascult vorbind mai departe. Dacă observațiile lui erau poate împrăștiate, exista totuși o logică internă în ele, un fir conducător, care la început apărea ca repetarea unor anumite cuvinte sau idei. Uneori se părea că sunetul, și nu sensul unui cuvînt sau al unei silabe dintr-o propoziție, dădea naștere propoziției sau cuvîntului următor.

Cînd se întîmplă așa ceva, faptul lasă impresia de superficialitate, „zăpăceală" sau demență. Dar trebuie poate să începem să ne gîndim la relația dintre sunetul unui cuvînt și sensul său. Desigur, poeții fac acest lucru tot timpul. Dar doctorii? Sunetele, funcția sunetelor în vorbire... nu avem încă nici un mod de a cunoaște – nu-i așa? – cum poate un flux verbal corespunde unei realități interne, cum pot exprima sunetele o stare? Dar probabil că nu veți considera util acest fel de a gîndi.

Pe la miezul nopții era clar că mersul obișnuit al vieții avea să exercite o anumită presiune asupra lui Charles. Fiindcă fără așa ceva el n-ar fi făcut nici un gest de retragere. Frederick spuse că trebuie să se ducă acasă. Hotărîrea lui îi atrase atenția lui Charles că era miezul nopții. Ca urmare, au plecat împreună. A fost o plecare automată. Ar fi putut tot așa de bine să mai fi rămas. În stradă i-a spus lui Frederick: „Ne mai vedem prin zonă". Și a plecat. Asta e tot ce am știut despre Charles pînă cînd am primit o scrisoare din partea doctorului X. din spitalul dumneavoastră.

Sper că această relatare oarecum imperfectă a acelei seri să poată fi de ajutor. Îmi pare rău că e atît de bolnav. Ceva din mine mă face să-l invidiez. Sînt multe lucruri în viața mea pe care aș fi foarte fericită să le uit. Mi-e permis să-l vizitez? Aș vrea să fac acest lucru dacă ar fi de folos.

Cu stimă,
ROSEMARY BAINES

Stimate domnule doctor X.,

Sînt, desigur, gata să vă fiu de ajutor în orice fel cu putință.

Mă vedeam cu Charles Watkins din cînd în cînd pe vremea școlii. Eram la școli diferite. După ce a început războiul, ne-am găsit amîndoi în Africa de Nord. Charles a luat parte la mai multe lupte decît mine. Eu eram la serviciul de informații în acea perioadă, deci mai puțin activ. Ne-am întîlnit din cînd în cînd, dar la un moment dat eu am plecat în Iugoslavia, iar el s-a dus în Italia. E adevărat că a avut o viață grea în război, îndeosebi în sensul că a fost repartizat în punctele cele mai dificile pe toată durata războiului : la infanterie și apoi la tancuri. Nu ne-am mai întîlnit pînă la sfîrșitul războiului. În 1945 ne-am văzut din nou și am petrecut cîteva luni împreună. Am constatat că eram amîndoi foarte zdruncinați și aveam nevoie de tovărășia unei persoane care să înțeleagă acest lucru. Personal, nu cred că oamenii se pot „schimba" datorită stresului. Din experiența personală, cred că anumite trăsături caracteristice se accentuează cu timpul sau sînt scoase în evidență. În acest sens, nu l-am găsit pe Charles Watkins „schimbat" de război. Dar a fost, fără îndoială, bolnav după aceea. Aș vrea să-l văd, dacă e posibil. Cred că ar putea să vă ajute fostul său comandant. El era generalul-maior Brant-Hampstead din localitatea Little Gilstead, Devon.

Cu stimă,
MILES BOVEY

Stimate domnule doctor X.,

Charles Watkins a servit sub comanda mea timp de patru ani. S-a comportat satisfăcător din toate punctele de vedere, fiind un om de răspundere foarte hotărît. A refuzat un timp să fie înaintat ofițer, deși am căutat să-l silesc să accepte gradul; era din cauza prietenilor lui de care nu voia să se despartă.

Lucru de înțeles, m-am bucurat cînd s-a răzgîndit, spre sfîrșitul războiului. Faptul s-a întîmplat în timpul campaniei din Italia. A terminat războiul, cred, cu gradul de locotenent; dar vorbim de fapte de acum douăzeci și cinci de ani. Îmi pare rău să aud că nu se simte prea bine.

Al dumneavoastră,
PHILIP BRENT-HAMPSTEAD

DOCTORUL Y.: Aș vrea să încerci altceva, profesore. Aș vrea să te așezi la o masă, să te relaxezi și să încerci să scrii tot ce-ți trece prin minte.

PACIENTUL: Ce anume?

DOCTORUL Y.: Orice. Orice s-ar putea să ne conducă spre o țintă.

PACIENTUL: Firul Ariadnei.

DOCTORUL Y.: Chiar așa. Să sperăm însă că nu dăm de vreun minotaur.

PACIENTUL: Dar poate minotaurul se poate dovedi a fi și el un vechi prieten.

DOCTORUL Y.: Cine știe? Vrei să încerci? O mașină de scris? Un magnetofon? Am auzit că ești un conferențiar excelent.

PACIENTUL: Cîte talente am fără să știu!

Internarea pacientului expiră la sfîrșitul acestei luni. Nu văd nici un motiv pentru care să nu fie transferat, așa cum s-a discutat mai înainte, la spitalul North Catchment.

DOCTOR X.

Cum pacientul este foarte docil și înțelegător, dispus să coopereze cu noi, propun ca această îmbunătățire să fie consolidată prin reținerea lui aici în condițiile actuale. Există un precedent pentru extinderea internării cu încă trei săptămîni.

DOCTOR Y.

Stimate domnule doctor X.,

Mulțumesc pentru scrisoarea dumneavoastră. Sînt foarte fericită că soțul meu se simte mult mai bine. Își aduce aminte acum de mine și de familia lui?

Cu stimă,
FELICITY WATKINS

PACIENTUL: Da, încerc, dar nu știu despre ce să scriu.
DOCTORUL Y.: Ce-ar fi să scrii despre război?
PACIENTUL: Care război?
DOCTORUL Y.: Ai fost în război, în armată, în Africa de Nord și Italia. Erai sub comanda generalului-maior Brent-Hampstead. Aveai un prieten numit Miles Bovey.
PACIENTUL: Miles, Miloš? Miloš, da, cred că... a murit.
DOCTORUL Y.: Pot să te asigur că nu a murit.
PACIENTUL: Toți au fost uciși, într-un fel sau altul.
DOCTORUL Y.: Aș vrea să citesc despre aceste lucruri. Vrei să încerci?

Instruirea a avut loc în cortul comandantului. N-am știut la ce să mă aștept pînă ce nu am ajuns acolo. Mi se spusese că am fost ales pentru o misiune specială, dar nu și în ce consta misiunea. Nu aveam nici cea mai mică idee că era în Iugoslavia.

Aliații îl sprijiniseră pînă atunci pe Mihailovici. Circulau de cîteva luni zvonuri că Mihailovici îl sprijinea pe Hitler și că Tito reprezenta adevărata opoziție căreia trebuia să-i acordăm tot ajutorul pe care îl puteam da. Se știau puține despre el, iar situația din Iugoslavia era confuză, vechile dușmănii provinciale și religioase fiind soluționate sub paravanul luptei dintre Tito și Mihailovici.

Campania pentru sprijinirea lui Tito a pornit întîi din partea Stîngii. În cele din urmă Churchill s-a hotărît să intervină. A trecut peste capetele militarilor ca să dea ascultare sfatului celor de stînga, mai bine informați despre Iugoslavia. Se stabilise să intrăm în legătură cu partizanii lui Tito și să-i facem să aibă încredere în noi, aliații, în special în Anglia, convingîndu-i că noi nu-l vom mai sprijini pe Mihailovici sau vreo altă mișcare cu tendințe naziste. Aveam să oferim partizanilor arme, oameni și echipament militar. Dar la acea vreme nu se știa exact unde erau partizanii. Se hotărîse să fie parașutate cîteva grupe formate din oameni de-ai noștri unde se credea că se află partizanii.

În cortul comandantului am fost convocați în noaptea aceea douăzeci dintre noi. Fuseserăm aleși pentru diferite calități. Dar toți vorbeam franceza sau germana sau ambele limbi. Toți știam să schiem, iar în viața civilă puteam fi declarați sportivi. Cei mai mulți nu ne

cunoșteam. Ședeam alături de un om care în timpul perioadei de instrucție mi-a devenit prieten apropiat. Îl chema Miles Bovey.

În timpul lunii următoare am fost antrenați în toate felurile, întăriți fizic, instruiți în parașutism, învățați cum să folosim aparatul de radio și echipamentul respectiv și ni s-au furnizat cunoștințele necesare despre istoria țării, cu referiri speciale la conflictele regionale și religioase, cu care, desigur, aveam să ne confruntăm.

La instructajul final numărul nostru a fost redus la doisprezece. Doi oameni muriseră la exercițiile de sărituri cu parașuta. Un altul se țicnise și era în mîinile psihiatrilor. Au existat și alte accidente, destul de banale, o gleznă scrîntită, un umăr dislocat, dar suficiente pentru a face pe cineva inapt pentru parașutism și solicitările grele ce urmau după aceea.

Miles Bovey și cu mine trebuia să fim împreună. Trebuia să fim parașutați în munții Bosniei, spre a-i contacta acolo pe partizani.

Instructajul final urmărea să ne învețe cum să supraviețuim dacă nu luam imediat legătura cu aceștia. De asemenea, să ne dea instrucțiuni cum să ne comportăm în cazul cînd aveam să fim prinși de germani sau de grupuri locale de turnători în slujba germanilor. Fiecare dintre noi a primit cîteva capsule cu otravă care trebuiau luate în caz de nevoie extremă. Implicit, la ultima noastră ședință de instructaj apărea ideea că trebuia să rezistăm torturii, dacă eram prinși, să nu ne dăm bătuți. Ideea că o ființă omenească nu poate rezista torturii și metodelor psihologice – și prin urmare să nu i se ceară acest lucru – încă nu fusese general acceptată. Nu-mi

aduc aminte ca această idee să fi fost formulată vreodată nici măcar în mod indirect cît timp am luptat în război. Eu unul nu aș fi aprobat tortura niciodată și dacă aș fi auzit că o folosea cineva, m-aș fi revoltat. Și totuși tortura a fost și este ridicată la înaltul său nivel de rafinament oriunde a ajuns sau s-ar putea să ajungă războiul. Ne aflam în situația unor țărani într-o societate tehnologică. Credeam încă în puterea eroismului de a înfrunta situații oricît de imposibile. Știu că există într-adevăr oameni care rezistă la tortura aplicată în condiții imposibil de îndurat, iar înspăimîntătoarele modalități de constrîngere au făcut să crească mila pentru cei ce le îndură : fiecare soldat care ar putea să fie torturat știe prea bine că dacă nu poate rezista, dacă cedează torturii, nu înseamnă că este laș sau mișel și că nimeni nicăieri nu-l va socoti astfel. Asta înseamnă progres.

Îmi amintesc foarte limpede închipuirile mele din timpul acelor cîteva zile de așteptare : fantasmagoriile care sînt modul cel mai folositor de pregătire pentru situațiile grele sau pericolele apropiate. Fantasmagoriile – sau planurile mele – ar fi putut fi produsul unor povești de aventuri pentru băieți sau ale bine-cunoscutului *Beau Geste*[1]. Ticăloșia, scîrboșenia celulei infecte, cumplitul chin psihologic al torturii moderne m-ar fi luat complet pe nepregătite dacă aș fi avut ghinionul să fiu prins.

Miles Bovey și cu mine am fost parașutați pe o noapte întunecoasă și foarte rece într-un întuneric absolut.

1. *Gest nobil* (fr.) – roman de P.C. Wren, publicat în 1924 și ecranizat în repetate rînduri.

Am fi putut cădea într-un pustiu sau în mare – sau să fim aruncați în neantul spațiului cosmic – în loc de munții unde știam că erau sate și care erau plini de trupe care luptau, partizanii și adversarii lor, cetnicii.

Bovey a sărit primul. Mi-a făcut un semn ușor cu capul zîmbindu-mi în momentul saltului. Acesta a fost ultimul contact omenesc pe care l-a avut. N-am zărit albul parașutei lui sub mine, pe când cădeam în întuneric. Slaba licărire a avionului s-a pierdut în bezna de deasupra capului meu, în timp ce cădeam legănîndu-mă în jos, și tot mai jos, pînă cînd ceva negru apăru urcînd și legănîndu-se spre mine – aproape m-am lovit de coroana unui pin înalt și am căzut grămadă printre colțuri ascuțite de stîncă. M-am lovit puțin la un picior. Era ora patru dimineața și nu se luminase. Cerul era înnorat; comandamentul așteptase anume o noapte cu nori. N-am îndrăznit să-l strig pe Miles. Am înghesuit parașuta în spatele unei stînci, unde albul ei avea să rămînă ascuns, și m-am așezat pe ea. Era cît se poate de rece. Am stat acolo pînă ce s-a făcut lumină, infiltrîndu-se printre brazii înalți. Eram pe coasta unui munte. Era încă întuneric sub copaci cînd cerul de deasupra apăru inundat de lumina trandafirie a zorilor. Am văzut o licărire albă sus în aer, cam la vreo sută de metri depărtare de mine, și am rămas nemișcat pînă ce m-am încredințat că era parașuta lui Miles. Dar ar fi putut fi tot atît de bine și un strat de zăpadă pe ramura unui copac.

Parașuta atîrna de o ramură înaltă, clătinîndu-se și fluturînd în vîntul zorilor de zi. Am ieșit de după stînca

unde eram cu multă precauție și l-am găsit pe Miles mort, la cîțiva pași de copacul de care atîrna parașuta lui. Nu fusese împușcat, cum am crezut la început, din cauza petei de sînge închegat care i se vedea pe frunte. Se prăbușise rupînd crengile unui pin înalt. Parașuta i se agățase de copac. Rămăsese spînzurat acolo ca o muscă într-o pînză de păianjen. Încercînd să se desprindă din parașută, căzuse și se lovise cu capul de o stîncă. Căderea nu fusese de la mai mult de zece metri și de jur-împrejurul stîncii de care se lovise terenul din pădure era moale din cauza frunzelor uscate și mucegăite și presărat cu ramuri de pin. Faptul acela trebuia să se fi întîmplat numai cu cîteva minute înainte de aterizarea mea. El fusese tot atît de nenorocos pe cît fusesem și eu. Parașuta reflecta lumina, strălucind ca un far care putea fi văzut de la o depărtare de mai mulți kilometri. Trebuia să mă cațăr în copac și să o dau jos. Trunchiul se ridica drept în sus, fără nici o ramură, pe o lungime de aproximativ trei metri, avînd în schimb destul de multe cioturi care ieșeau în afară. M-am cățărat pe trunchi apucîndu-mă cu brațele și picioarele, încercînd să evit cioturile ascuțite și străduindu-mă să privesc în toate părțile de unde ar fi putut veni careva să cerceteze ce era cu pata albă lucitoare. Am ajuns pînă la nivelul primei ramuri cînd am auzit un zgomot care ar fi putut fi ruperea unei crengi sau pocnetul cocoșului unei puști, și am rămas cîteva clipe nemișcat și nehotărît înainte de a-mi da seama că nimic nu putea fi mai primejdios pentru mine decît existența acelei grămezi de pînză albă în continuă mișcare. M-am cățărat, prin urmare, pe trunchiul copacului cît de repede am putut

și, culcîndu-mă cu fața în jos pe creanga care se întindea în afară și de care era agățată parașuta, am căutat să mă tîrăsc pînă la ea. De-abia apucasem pînza de mătase și trăgeam de ea pentru a o elibera din rămurelele de care se prinsese, cînd am văzut urcînd pe versantul muntelui, cinci soldați cu armele îndreptate spre mine. Nu aveam cum să-mi dau seama dacă erau partizani sau cetnici. M-am așezat atunci pe creangă ca un băiat prins furînd mere și am continuat să scutur și să smucesc parașuta, pentru a o desprinde de unde era agățată. Am observat că al doilea soldat era o fată. Era cea mai frumoasă fată pe care o văzusem vreodată. Părul negru îi era împletit în două cozi groase care îi atîrnau pe spate ieșind de sub un chipiu milităresc, avea doi ochi negri, orientali și o față ca a Afroditei.

Am văzut Steaua Roșie pe pieptul soldaților și le-am spus :

— Sînt soldat britanic.

Conducătorul grupului le spuse ceva celorlalți și aceștia își coborîră armele. Apoi îmi răspunse în limba franceză :

— Vă așteptam.

— Stați să dau parașuta asta jos.

Abia am spus aceste cuvinte și parașuta se desprinse, prăbușindu-se grămadă la pămînt.

Soarele răsărise. Pădurea era inundată de o lumină roșie-aurie. Păsărelele cîntau. Cei cinci de sub copac se uitau atenți în sus, la mine. Le-am spus :

— Prietenul meu însă a murit.

Nu-l observaseră pe Miles, atenția fiindu-le concentrată asupra mea.

Fata se duse drept la el să se asigure că era mort. Era studentă la medicină și îndeplinea funcția de doctor pe lîngă grupul de partizani. O chema Konstantina și m-am îndrăgostit de ea la prima vedere, după cum s-a îndrăgostit și ea de mine.

În timpul cît m-am lăsat să lunec jos din copac, ea termină examinarea lui Miles, așa că acum îmi cercetă mîinile pentru a-mi pansa zgîrieturile pe care mi le făcuse trunchiul aspru, și apoi piciorul care mă durea foarte rău din cauza izbiturii suferite cînd aterizasem. Însoțitorii ei începură să sape un mormînt în pădure. Astfel, primul moment al întîlnirii mele cu partizanii, cu dragostea mea, Konstantina, a fost o înmormîntare. Oamenii scobeau pămîntul moale și plin de frunze cu mîinile, cu cuțitele de la brîu, cu gamelele. Mai înainte de a-l așeza pe Miles în groapă, i-am luat îmbrăcămintea, foarte de preț pentru acești soldați prost echipați și care abia dacă aveau ce mînca, și totodată capsulele cu otravă din centură, unde știam că le ținea ascunse.

Grupul nostru de șase îl lăsă așadar acolo; coborîrăm într-o vale unde rîul fusese umflat de zăpada care se topise, traversarăm apa și urcarăm apoi pe un vîrf de munte încă acoperit cu un strat gros de nea, unde domnea o atmosferă de iarnă, deși soarele de primăvară se simțea destul de fierbinte pentru a ne face să ne împăturim mantalele și să le ducem în spate împreună cu rucsacurile. Mai jos, imediat sub linia zăpezii, se găseau niște peșteri în care era instalat cartierul general temporar al unității de partizani. Aceștia nu rămîneau nicăieri mai mult de cîteva nopți.

În alte țări ocupate de naziști, existau locuitori care luptau contra lor și locuitori care colaborau cu ei datorită unei simpatii sau credințe că naziștii trebuie să învingă. În unele țări această situație era foarte simplă. Oamenii care locuiau într-un oraș sau sat știau cine era nazist și cine nu era. Țările nordice păreau mai categorice decît cele din sud, de pildă Norvegia sau Olanda. Puteau veni, de exemplu, știri din Olanda ocupată că naziștii au spînzurat sau împușcat sau întemnițat doisprezece membri ai Rezistenței. Că unii membri ai Rezistenței au comis cutare sau cutare acte de sabotaj. Dar în Iugoslavia situația stătea complet invers. Știrile nu erau de tipul: germanii au intrat în cutare și cutare sat și au împușcat douăzeci de membri ai Rezistenței iugoslave, ci: „Colaboratorii croați ai naziștilor au intrat în cutare sat sîrbesc și i-au ucis pe toți locuitorii" sau: „Trupele musulmane au masacrat toată populația din satul..." sau: „Partizanii, intrînd în cutare sat după lupte grele, au găsit toți locuitorii uciși de... fasciștii croați"...și tot așa, cu catolici, musulmani, muntenegreni, herțegovineni, croați, sîrbi și așa mai departe și așa mai departe.

Cînd am ieșit din pădurea deasă și m-am găsit în spațiul înconjurat de stînci din afara unei peșteri, am văzut vreo zece soldați, toți urmărind apropierea noastră din locul unde stăteau lăsați pe vine și mîncînd ce obișnuiau dimineața: pîine și ceva mezeluri. Erau toți tineri și printre ei se aflau și fete. Li s-a explicat prezența mea în cîteva cuvinte. Mi s-a dat și mie o bucată de pîine de calitate proastă. O gamelă cu apă trecea pe la fiecare. Pentru mine a fost un moment extrem de emotionant.

Eram împreună cu renumiții partizani despre ale căror fapte vorbea lumea pretutindeni. Eroismul lor avea simplitatea altor vremuri, o francheţe categorică asemenea aceleia a eroilor din faţa Troiei. Tinerii aceştia erau asemenea oameni. Cînd mi-am găsit timp să privesc împrejur şi să mă uit atent la puştile şi la echipamentul lor, mi-am dat seama că lupta lor trebuie să fie foarte simplă şi dură. Dacă purtau uniforme, acestea fuseseră luate de la duşmanii omorîţi, aşa încît bocancii, chipiele, vestoanele, centurile erau de toate tipurile. Unii nu aveau nici un fel de uniformă şi purtau orice le putea servi ca protecţie împotriva intemperiilor în aceşti munţi sălbatici: încălţăminte ţărănească, căciuliţe studenţeşti tricotate. Steaua Roşie de pe chipiele sau piepturile lor constituia legătura dintre ei.

Grupul acesta de tineri militari era format din sîrbi, croaţi, muntenegreni, catolici şi musulmani. Nicăieri altundeva decît în aceşti munţi, printre aceşti soldaţi, aceşti tovarăşi, nu era posibil ca doi oameni să se întîlnească, să se prindă de mîini, să-şi spună pe nume: Mira, Miloš, Konstantin, Slobo, Vido, Edvard, Vera, Mitra, Aleksa... şi să adopte Steaua Roşie ca legătură între ei, uitînd de restul lumii.

În acest moment, reconstituind clipa, cînd am ieşit din pădure împreună cu grupul de partizani şi m-am aşezat pe pămînt cu cei ce mîncau pîine ţărănească şi beau apă rece de munte, mă gîndesc cel mai mult la un lucru pe care l-am luat atunci ca de la sine înţeles – extrema lor tinereţe. Nici unul nu avea mai mult de douăzeci şi cinci de ani. Şi nici eu. Printre ei, şi printre aceia pe care i-am întîlnit în munţi în următoarele cîteva

săptămîni, erau bărbați și femei care după război au devenit conducătorii noii Iugoslavii, o națiune pentru care au luptat și care a fost creată de oameni foarte tineri.

Cred că cineva care a luptat alături de acești tineri – care acum stă, desigur, pe un podium într-o sală mare, conferențiind sau ținînd o lecție, trebuie adeseori, la un sfert de secol după aceea, să privească fețele studenților care se răzvrătesc acum: au chipuri posomorîte, dezaprobă totul, apar nedisciplinați și resping ceea ce le oferă societatea; omul acesta, probabil un profesor avînd o răspundere, un anumit loc în societate, privește chipurile din fața lui și-și imaginează cum niște tineri, exact ca și cei la care se uită acum, „copii" pentru cei mai în vîrstă decît ei, au luptat împotriva celei mai afurisite și înspăimîntătoare armate din istorie, armata lui Hitler, au luptat fără arme, fără haine groase, adeseori fără hrană, întotdeauna copleșiți numeric, au luptat și au învins. Au creat o națiune nouă. Am stat împreună cu ei timp de... aș putea spune trei luni. Numai în dragoste și în război evadăm din somnul necesității, colivia vieții obișnuite, spre o stare în care fiecare zi reprezintă o mare aventură, fiecare moment apare tăios și limpede ca un fulg de zăpadă care trece încet, în zbor, pe lîngă o stîncă neagră și lucitoare, sau ca o frunză care cade învîrtindu-se prin aer la pămînt, în pădure. Trei luni de viață obișnuită pot însemna doar atît cît cere o sforțare de a te întoarce de pe o parte pe cealaltă într-un somn incomod și deosebit de greu. Timpul petrecut în munți, cu ceata de tineri soldați, îl păstrez în memorie sub forma aducerii aminte a tuturor clipelor trăite acolo. Amintirea acelui timp este asemenea privirii

unui prieten ațintite cu dragoste asupra ta, făcîndu-te să-ți destinzi chipul într-un zîmbet datorită căldurii emanate de amîndoi.

Unitatea oscila numeric între doisprezece și treizeci. Cîte un bărbat sau o fată apărea adesea fără zgomot în tabără, ne strîngea mîinile, ne zîmbea, își lăsa să-i lunece din spate rucsacul și pușca și devenea unul dintre ai noștri. Sau careva pleca în liniște să ducă un mesaj, sau în recunoaștere, sau să se furișeze în satul de unde era pentru a aduce alimente sau provizii. Am rămas pe coasta de munte din fața peșterii numai două zile. Trebuia să fiu condus la cartierul general al partizanilor pentru a transmite mesajele și a primi din partea lor mesaje și vești pentru Africa de Nord.

Trebuia să străbatem drumul cu mare atenție pentru că munții erau plini nu numai de cetnici, ci și de săteni, care fugiseră din casele lor spre a trăi o viață de proscriși pînă ce zăpezile iernii care se apropia aveau să-i silească să coboare din nou la moarte sau la sclavie sub nemți sau cetnici.

Cînd stăteam pe culmea unui munte și priveam în jos și în jur pe deasupra sutelor de kilometri de munți și văi și rîuri și povîrnișuri, vedeam cea mai sălbatică priveliște de pe pămînt – nimic nu se mișca în tot acel spațiu, în afară de cîte o pasăre plutind în aer; sau, foarte departe, se vedea înălțîndu-se fumul dintr-un sat, prea îndepărtat pentru a se putea distinge dacă fusese iscat prin jaf și incendiere sau provenea dintr-o vatră obișnuită. Totul părea gol. Pustietate. Lumea așa cum era înainte de a o popula și a o murdări oamenii. Dar, în timp ce stăteam acolo așteptînd și observînd, constatam

încă un lucru. Pe panta unui munte, sus, de cealaltă parte a unui rîu vijelios, se ivea cîte o fulgerare ca de metal care, oricît de mult și încordat continuam să privim, nu se mai repeta: soarele luminase o țeavă de pușcă sau un cuțit. Copacii, la o distanță de trei kilometri, care primăvara erau colorați în galben-verzui sau albastru-cenușiu, erau acum învăluiți într-o negură care îi făcea de nerecunoscut, și printre ei apărea cumva un pom cu frunze întîrziate ca un văl verde acoperindu-i atît de delicat crengile încît părea cenușiu? Sau era fumul unui foc al partizanilor? Binoclul aducea foarte aproape de ochi coasta muntelui de dincolo de rîu, iar negura se dovedea într-adevăr fum; nu era frunzișul proaspăt, ci niște oameni sub copaci, care făcuseră focul și purtau îmbrăcăminte cenușie, o scenă greu de observat cu ochiul liber; era totodată imposibil de spus dacă erau săteni, cetnici sau partizani. Noaptea, ascunzînd focul la care găteam ceva de mîncare, în spatele unei movilițe sau a unei stive de crengi tăiate, ajutînd ca flăcările să fie clare și strălucitoare pentru a nu face fum și a împiedica astfel vederea acestuia de către vreun dușman de pe vreo pantă apropiată, cînd zăream o licărire roșie, care dispărea de îndată în întunericul de pe muntele opus, știam că la un kilometru sau doi de noi lumina unui alt foc se strecurase în spatele unei movilițe de pămînt făcută de niște oameni, al unui tufiș sau a unei grămezi de crengi, și apoi a fost capturată și ascunsă din nou – dar de cine, prieteni sau dușmani? Atunci, cîte unul dintre noi, cu un zîmbet și o ușoară mișcare din cap, cu dăruirea hotărîtă a celor foarte tineri, a căror datorie le interzice să fie superficiali,

pornea printre copaci pe furiș din cercul luminii focului și reapărea o oră sau cinci mai tîrziu spunînd: „Niște oameni din sat". Sau: „Fasciști". Sau, împreună cu el (sau ea), apărea dintre copaci un grup de soldați purtînd Steaua Roșie, strîngîndu-ne mîinile în semn de făgăduială a vieții pe care o vom trăi cu toții după război, cînd aveau să nu mai fie lupte.

Acești munți nesfîrșiți prin care umblam ca primii oameni de pe Pămînt, descoperind bogății în fiecare luminiș al pădurii, flori, fructe, stoluri de porumbei, căprioare, rîuri repezi, bogate în pește – acești munți găzduiau o sută, ba nu, o mie de grupuri de oameni, toți umblînd fără zgomot pe sub copaci, cu privirea permanent încordată în căutarea dușmanilor, oameni care dormeau cu mîna pe armă și care își dădea seama cu ușurință cînd întîlneau un prieten datorită unei recunoașteri spontane a camaraderiei și eroismului optimist comun, cît și datorită Stelei Roșii.

Cînd s-a terminat războiul, mîinile noastre loiale, zîmbetele noastre, dăruirea noastră au făgăduit că pămîntul acesta, atît de bogat și de frumos, avea să înflorească, transformîndu-se într-o armonie plină de dragoste care să fie atît o amintire dintr-un trecut, cît și un vis de viitor. Era ca și cum fiecare dintre noi ar fi trăit astfel – cîndva, altădată, într-o țară ca aceasta, cu un aer înviorător și plăcut mirositor și copaci uriași neatinși de mîna omului – printre oameni coborînd din viță regală, cărora le erau străine vătămarea cuiva sau ura. Eram toți legați unii de alții de o altă vreme de demult, de o altă atmosferă. Tot ce era meschin și mîrșav era

proscris pentru noi. Nu aveam să ne amintim decît de stări de înălțare sufletească.

Dacă spun toate acestea și îmi las dragostea pe un plan secundar este pentru că era o dragoste care înflorea datorită timpului și locului în care ne aflam. Desigur, nu vreau să spun că dacă aș fi întîlnit-o pe Konstantina într-o situație obișnuită, pe timp de pace, nu ne-am fi recunoscut. Dar dragostea noastră în săptămînile acelea era doar un aspect al minunatei și nobilei camaraderii a grupului, ai cărui indivizi nu însemnau nimic, fiindcă individul nu putea însemna ceva decît în măsura în care el constituia un angajament pentru viitor – grup căruia indivizii i se alăturau sau îl părăseau, și-i erau întotdeauna fideli, fiind, datorită aceleiași firi nobile și minunate, străini urîciunii, deosebirii de rasă sau regiune sau unei religiozități dușmănoase. Dragostea noastră se petrecea în cadrul grupului, era o floare a acestuia, cu toate că unii tovarăși nu erau de acord cu ea, socotind și spunînd că un război ca acela în care ne găseam nu era un loc potrivit pentru asemenea sentimente. Aceste observații critice se făceau însă în cadrul atmosferei de tovărășie, cu toată sinceritatea și fără dușmănie sau intenția de a jigni. Nu exista nimic ce nu ne-am fi putut spune unul altuia. Nu exista nici un fel de observație critică pe care să nu o putem face și care, după ce chibzuiam asupra ei și ne conformam sau ne opuneam, să nu ducă la un rezultat conștient, reprezentînd – după cum admitea fiecare dintre noi – cea mai mare contribuție a noastră la acest război, un război nu numai împotriva a ceea ce era rău în propria noastră națiune (în timpul cît am fost cu ei simțeam ca ei, simțeam ca

un iugoslav): colaboratorii nemților, cetnicii, bogații egoiști, ci și împotriva a tot ce este rău în lume. În acei munți înalți noi am luptat împotriva Răului și eram siguri că vom învinge, deoarece stelele în mersul lor erau de partea noastră, cei a căror victorie avea să fie obținută în cele din urmă, cînd cei săraci, smeriți și umili vor moșteni pămîntul, iar leul se va culca alături de miel și în lume va domni o armonie plină de dragoste. Am simțit toate acestea deoarece era ca și cum ni le aminteam dintr-un trecut comun. Și, totodată, oare nu trăiam în felul acesta acum, iubindu-ne unii pe alții și lumea toată? Cu armele în mîini, grenade în buzunare, explozibil în rucsacuri, furișîndu-ne fără zgomot, ca hoții, printre copacii înalți ai acestor păduri magnifice, știam că sîntem chezășia viitorului și cu desăvîrșire lipsiți de importanță noi înșine, deoarece ca indivizi nu prezentam nici o însemnătate ; și pe lîngă aceasta eram ca și morți. Foarte mulți dintre bărbații și femeile printre care am trăit și alături de care am luptat în timpul acelor luni au fost uciși ; majoritatea știau și ei că vor fi uciși. Asta nu a contat. Sîngele vărsat nu putea fi irosit în zadar, deoarece în cele din urmă se născuse în om dragostea, comunismul și Steaua sa Roșie a speranței strălucea puternic pentru sărăcimea muncitoare, pentru toți cei ce suferă pretutindeni – ca să fie văzută și urmată. În cadrul Iubirii universale, fata partizană și cu mine ne-am iubit. Aproape că nici n-am putut vorbi despre dragostea noastră ; eram rareori singuri, eram soldați, gîndeam ca soldații. Cînd ne găseam singuri împreună nu era fiindcă așa aranjaserăm. Din întîmplare, ca membri grupului nostru, am fost

trimiși uneori în căutare de hrană în vreun sat părăsit sau eram desemnați împreună de gardă. Dar *ne aflam* la datorie și prin urmare aveam răspunderi. Nu-mi amintesc cînd am sărutat-o întîia oară, dar îmi amintesc glumele pe care le făceam că ne trebuise atît de mult timp pînă să ajungem să ne sărutăm. Am făcut dragoste o singură dată, cu frenezia tristeții, după ce mi s-a spus că în răstimp de o săptămînă aveam să-mi termin misiunea; terminam deci și cu Iugoslavia – și cu Konstantina.

Asta s-a întîmplat după ce am fost dus la cartierul general al lui Tito, unde transmisesem și primisem informațiile prevăzute – îndeplinisem misiunea pentru care venisem. S-a pus atunci problema cum să mă întorc în Africa de Nord. Nu se putea pe calea aerului. Era destul de periculos să se parașuteze oameni, așa că, în condițiile de atunci, să aterizeze avioanele era imposibil. A trebuit să-mi croiesc cu greu drum pînă pe coasta Mării Adriatice, de unde am fost dus într-o mică barcă de un pescar pînă la o insulă unde m-am întîlnit cu alții ca mine care fuseseră în misiune în Grecia și Iugoslavia. Cum am ajuns apoi de acolo în Africa de Nord este o altă poveste.

Săptămînile care au trecut pînă ce am intrat în legătură cu călăuza care urma să mă ducă la malul mării au fost pline de lupte primejdioase. Grupul nostru a aruncat în aer o linie ferată, a distrus două poduri și a dat două bătălii sîngeroase cu două grupe de cetnici, mult mai mari decît a noastră. După aceste bătălii ajunseserăm slăbiți și împuținați. Unii dintre noi erau răniți. Vido, comandantul, murise, și Miloš, care era un

vechi coleg de școală al Konstantinei, deveni conducătorul grupei. Ea a ajuns locotenentul său și era și mai ocupată decît fusese pînă atunci, deoarece erau mai multe de făcut acum și mai puțini oameni. Totuși veneau mereu noi partizani. Îmi aduc aminte că într-o seară eram pe panta unui munte, deasupra unui sat ocupat de trupele germane. Era un sat unde Miloš avea prieteni – sau mai bine zis avusese. Vorbea despre cum s-ar putea furișa, deghizat, jos în sat, însoțit de una dintre fete. Se punea problema cum să facă rost de haine țărănești și de o basma. Vera, una dintre fete, avusese așa ceva, dar pierduse bocceaua cu îmbrăcăminte într-una din luptele recente. Pe cînd stăteam laolaltă în seara aceea vorbind în șoaptă, înghesuiți unul în altul, foarte flămînzi și înfrigurați, căci nu îndrăzneam să aprindem focul, am văzut doi oameni ieșind din tufișuri și venind spre noi. Am îndreptat repede armele spre ei, dar Miloš strigă: *Nu* – tocmai la timp. Doi băieți veniră în fugă spre noi, prin iarba luminișului, zîmbind. Miloš îi îmbrățișă. Erau din sat, auziseră de prezența noastră în apropiere, în munți, și veniseră să se alăture grupei noastre. Erau frați, unul de șaisprezece, celălalt de șaptesprezece ani. Nici unul din ei nu mai ținuse o pușcă în mînă pînă atunci. Aduseseră două revolvere vechi, din războiul din 1914. Și ceva pîine și cîrnați – care s-au bucurat de o primire mult mai bună decît revolverele. În noaptea aceea am început să-i instruim în arta luptelor de partizani și în două săptămîni cei doi băieți deveniseră tot atît de pricepuți și de inventivi ca oricare dintre noi. Dacă amintirile din război sînt înspăimîntător de prețioase, motivul principal este că

pe timp de război învățăm lucruri care par noi, deși ele n-ar trebui să fie date uitării în timp de pace. Anume că, așa cum spune zicala: „Orice bucătar poate învăța să conducă Statul": pe timp de război fiecare mic funcționar, fiecare gospodină care stă numai acasă învață de ce e în stare cu adevărat. Pe timp de pace acești doi școlari ar fi devenit ce i-ar fi lăsat să devină viața meschină a unui sat. În Anglia băieții de vîrsta lor sau, cu siguranță, băieții care aparțin clasei de mijloc sînt copii răsfățați. În război, în grupul nostru de partizani, ei erau copoi, țintași de mîna întîi, spioni străluciți, hoți în stare să meargă douăzeci și patru de ore în șir rămînînd tot vioi și vigilenți, capabili să găsească fructe de pădure, ciuperci, rădăcini comestibile, să urmărească nevăzuți o căprioară sau un fazan și să-i vîneze fără zgomot și fără să irosească muniția prețioasă. Ce s-ar putea să aibă ei de înfruntat în viața lor de după război – ei și milioanele ca ei din țările unde au acționat gherilele, partizanii și mișcările de rezistență – pentru a se putea asemăna cu ceea ce au avut ei de înfruntat în timpul războiului? Adică, în afară de cazul în care ar fi condamnați la închisoare și ar învăța astfel un alt tip de suferință ingenios inventat. În mai puțin de o lună, cît am fost împreună cu cei doi băieți, am învățat încă o dată ceea ce înțelesesem deja din prima zi a întîlnirii mele cu partizanii – că orice ființă omenească, oriunde ar fi, va putea dovedi că posedă o sută de talente nebănuite numai dacă i se dă ocazia să le folosească. Amîndoi acești băieți au supraviețuit războiului. Amîndoi ocupă acum funcții înalte în conducerea țării lor. Și-au făcut

pregătirea pentru viață în mijlocul gherilelor și al munților și pădurilor.

Băieții nu au fost singurii care au venit în taină din sate. Prin aceste recrutări, grupul nostru a crescut din nou pînă la aproape treizeci, părînd să întinerească tot mai mult. „Bătrînii" făceau glume pe seama „copiilor". Miloš era „bătrînul". Avea douăzeci și patru de ani.

Deși era vară, duceam mereu lipsă de alimente, iar rezervele noastre de medicamente erau reduse. Konstantina nu mai avea decît cîteva bandaje și puțină alifie. S-a hotărît, prin urmare, să meargă împreună cu mine într-un sat unde locuia o mătușă de-a ei pentru a încerca să se aprovizioneze. Planul prevedea să ne furișăm pînă la marginea unui cîmp, aflat deasupra satului, unde femeile lucrau într-un lan de porumb. Konstantina cunoștea bine satul, precum și obiceiurile oamenilor. Ea știa că sătenii țineau cu noi și-i urau pe ocupanți. Femeile aveau să-i aducă una o fustă, alta o bluză, alta o basma. Konstantina avea să se îmbrace cu ele, să se amestece printre femeile care munceau și să se întoarcă cu ele în sat la amiază, ducîndu-se apoi la casa mătușii sale. Acolo avea să o convingă să facă rost de ceva bandaje, dezinfectant, medicamente și hrană. Era totuși și un punct periculos în toată afacerea, pe care îl puteam prevedea, anume că în acel timp al anului femeile adeseori nu se întorceau acasă pentru a-și lua prînzul, aducîndu-și cu ele ceva de mîncare la cîmp pentru a mînca în timp ce lucrau. În acest caz, una dintre ele putea da o fugă înapoi în sat ca s-o aducă pe mătușa Konstantinei la noi, în pădure. Dacă acest lucru avea să fie prea primejdios, dacă trupele de ocupație

aveau să fie prea vigilente, atunci trebuia să rămînem la marginea lanului de deasupra satului, iar una din femei avea să ducă mătușii mesajul jos, în sat, proviziile putînd fi aduse în locul unde stăteam noi.

Totul însă merse foarte simplu. Ne-am părăsit prietenii devreme, înainte de răsăritul soarelui, și am ajuns aproape de satul respectiv pe la mijlocul dimineții. Ne-am tîrît pe burtă pînă la marginea lanului. Adeseori acestea erau păzite. Dar, din cîte se vedea, ne aflam în fața unei scene liniștite și plăcute. Femeile lucrau cu săpăligile printre tulpinile înalte de porumb, vorbind și rîzînd. Konstantina o strigă pe una dintre femei, care își ridică privirea uimită, și care dovedi apoi ce o învățase războiul – înțelese imediat situația și făcu un singur gest, „Înțeleg, stai liniștită", apoi se apropie de noi lucrînd cu săpăliga, în timp ce continua să pălăvrăgească cu o altă femeie aflată la o depărtare de zece metri. Cînd ajunse la noi, ea și Konstantina începură să vorbească pe un ton scăzut, una din lan și cealaltă din tufișurile dese de la marginea acestuia. Buzele femeii nici nu se mișcau. În iuțeala cu care vorbea și în prudența ei puteam vedea foarte bine condiția satului sub ocupația armatei. Ne-a spus că printre femeile de pe cîmp era și soția unui om cunoscut ca simpatizant al germanilor. Era nevoie să ne gîndim la un plan ca să scăpăm de ea. Dar norocul a fost de partea noastră. După ce stătuserăm ascunși în tufișuri nu mai mult de o oră, privind femeile pline de vioiciune care lucrau, femeia periculoasă plecă singură acasă. Le spuse celorlalte că trebuia să coacă niște pîine. După plecarea ei

totul merse repede. Una dintre femei se furișă acasă aducînd o boccea cu îmbrăcăminte, pe care o aruncă în tufișurile unde ne aflam ascunși noi. În cîteva clipe Konstantina s-a și schimbat dintr-un soldat într-o fată. A apărut venind printre copaci, îmbrăcată într-o fustă albastră, o bluză albă și o basma albă și s-a alăturat femeilor, aplecîndu-se și făcînd mișcările pe care le face cineva care sapă cu săpăliga. După cîteva minute femeile au plecat împreună spre sat, luînd-o și pe Konstantina.

Cîmpul care cobora în pantă spre sat era acum complet gol. Porumbul era o masă lucioasă de un verde viu și compact. Toți copacii și tufișurile din jurul lanului aveau un frunziș bogat ca la începutul verii. Cerul era adînc și albastru. Era foarte cald. Porumbul era în faza în care atinge creșterea maximă, dar dă impresia că vigoarea sevei îl împinge încă și mai sus. Tulpinile erau foarte drepte, păreau fragile ca trestia de zahăr. Pogoanele acoperite cu plante înalte, verzui purtau în vîrful tulpinilor ciucuri albi legănîndu-se ca valurile mării. Știuleții sforțîndu-se să iasă din tulpini încă nu se umpluseră de boabe, iar mătasea moale care atîrna din fiecare știulete era proaspătă și nouă. Nici unul nu se uscase. Fiecare știulete avea mătasea lui roșcată și lucitoare, revărsîndu-se ca o limbă roșie. În dimineața aceea plouase. De pe vîrfurile frunzelor răsucite și de pe mătasea roșie care se legăna, picurau stropi mari și strălucitori de ploaie. Pămîntul mirosea plăcut și proaspăt. Un abur înviorător se înălța de pe cîmp. Întreg lanul era în culmea unei însuflețiri tinerești. O săptămînă mai tîrziu situația avea să se schimbe și totul avea să se

deterioreze; frunzele răsucite aveau să se îngălbenească, vîrfurile întărindu-se și decolorîndu-se, iar mătasea de un roșu întunecat începînd să se usuce și să se adune în smocuri. Lanul avea să arate întocmai ca un val gata să se răstoarne și să se spargă.

Jos în sat se zărea un fir de fum înălțîndu-se spre cerul albastru. Nu se vedea nimeni, totul era cufundat într-o tăcere absolută. Totuși satul era ocupat și știam că în urmă cu două săptămîni doisprezece oameni fuseseră executați pe ulița principală. Trimiseseră provizii partizanilor și pentru asemenea fapte se putea ca niște oameni să fie uciși, dacă încurcam lucrurile. Dar deocamdată totul mergea bine.

În curînd vreo douăsprezece femei urcară din sat la cîmp, fără să se grăbească. Își luară săpăligile de unde le lăsaseră. Konstantina avea acum și ea o săpăligă și lucra alături de celelalte femei. Aș fi putut jura că muncea cu plăcere, amintindu-și de vremurile de pace și de viața din sat. Se apropie încet de marginea lanului, pentru ca deodată să lase jos săpăliga și să se rostogolească în tufiș alături de mine. Sub fustele ei înfoiate atîrnau pachete cu pîine, carne, cîrnați, chiar și ouă. Mătușa ei trecu pe lîngă noi, prășind și ea cu săpăliga; în acel moment, un pachet mare zbură în tufișul în care eram ascunși; am întins mîna și am prins prețioasele medicamente, trăgînd pachetul în jos de pe ramuri, ca și cum ar fi fost un fruct. Între timp Konstantina își scosese îmbrăcămintea de țărancă și redevenise soldat. Aruncă bocceaua cu haine înapoi în lan și, după un schimb rapid de noroc, noroc între ea și femeia care prășea la doi metri de noi, ne-am

îndepărtat repede. Expediția reușise. Sătenii nu au avut de suferit. După un timp, înainte de venirea iernii, ai noștri puseră pe fugă dușmanul și satul redeveni ceea ce fusese pînă la ocupație.

Am umplut rucsacurile cu proviziile căpătate. Eram acum greu împovărați și nu ne era ușor să mergem repede, așa cum trebuia. Aveam de mers cam cincisprezece kilometri pînă la locul întîlnirii cu grupul nostru, care știam că se îndrepta spre un vîrf de munte pe care îl zăream înălțîndu-se drept în fața noastră. Dar între noi și acest vîrf erau munți mai mici, rîuri, văi. Nu erau kilometri ușor de parcurs.

După ce am străbătut cam jumătate din drum, ne-am oprit pe coasta muntelui dinaintea aceluia spre care ne îndreptam. Era acum toiul după-amiezii. Soarele strălucea în fața noastră și ne bătea în ochi. Cerul era tot fără de nori și totul în jur plutea într-o strălucire orbitoare coborînd din înalt și învăluind frunzele, iarba, stîncile. Ne-am hotărît să ne odihnim cîteva minute. Faptul acesta nu însemna deloc că eram gata să slăbim vigilența sau să devenim cumva nepăsători. Ne îndepliniserăm, însă, misiunea și gîndeam că nu-i primejduiserăm pe aliații noștri din sat. Ne-am rezemat de un bloc mare de stîncă și ne țineam de mîini ca niște copii, în fața noastră se găsea o poiană care se deschidea într-o parte coborînd pe coasta muntelui printre copaci bătrîni și foarte înalți. Pe una din laturile poienii erau cîteva stînci joase pe care lumina galbenă cădea ici și colo creînd un tablou pestriț. Un copăcel de la capătul poienii se înfățișa ca un nor de flori colorate într-un roz foarte frumos – un roi de fluturi. Totul era

cufundat într-o tăcere deplină. În acest decor, într-o liniște silvestră perfectă, apăru o căpriță. Sau, mai bine zis, trebuia să ne dăm seama că de fapt căprița se găsea acolo de ceva timp și ne privea. Era la vreo douăzeci de metri de noi, lîngă îngrămădirea de stînci. Nu o văzuserăm din cauză că lumina cădea în frînturi pe stînci, pe plante și pe ea. Acum era greu de înțeles de ce nu o văzuserăm mai înainte. Era o priveliște frumoasă, părînd o jivină aurie, cu o blană caldă, bogată și însorită, și cornițe ascuțite, negre și lucioase, îndreptate înainte. Ne-am ridicat în picioare. Mă gîndeam că dacă nu observaserăm cu atîta ușurință o căpriță atît de aproape de noi, tot atît de bine puteam să nu fi observat și un dușman. Probabil și ea gîndea la fel. M-am întrebat cîteva clipe dacă s-o împușc și s-o duc în tabără. Dar întotdeauna era periculos să tragi cu arma. Nu puteam ști cine mai putea fi pe coasta muntelui – probabil observîndu-ne întocmai cum făcuse căprița înainte de a o vedea noi. Eram și foarte împovărați. Gîndul de a o împușca se șterse. Eram mulțumit că o lăsam să plece. Arăta cît se poate de încîntătoare, cum stătea în fața noastră cu capul puțin aplecat, privindu-ne oarecum cu coada ochiului. Era o capră mică, îi ajungea Konstantinei pînă în talie. M-am simțit deodată nespus de fericit. Apariția frumosului animal îmi păru o încununare a acelei zile reușite. Mi-am întors capul spre Konstantina pentru a-i împărtăși plăcerea pe care o simțeam, dar ea nu zîmbea. Avea o mină serioasă, aspră. Între sprîncene îi apăruse o ușoară încruntare, pe care o cunoșteam bine; îi apărea cînd era încurcată, plină de îndoieli. Privea bănuitoare spre animal. Acesta se

afla acum mult mai aproape. Îmi amintesc, gîndindu-mă acum, că poate noi înaintaserăm înspre ea fără să ne dăm seama, așa cum ne ridicaserăm automat în picioare cînd am văzut-o – alarmați de prezența ei, ca și cum ar fi fost un dușman. M-am gîndit că mișcările elegante ale căpriței erau prea ușoare și delicate să se fi putut apropia atît de repede. În momentul următor ajunse foarte aproape de noi. Făcea mereu aceeași mișcare semicirculară a capului, scuturîndu-și ușor cornițele și simțeam instinctiv că trebuia să urmăresc atent această mișcare, de altfel cît se poate de grațioasă. În clipa aceea, în momentul în care îmi trecu prin minte că acest mic și drăgălaș animal ar putea fi periculos, Konstantina scoase un strigăt ascuțit de avertizare și se aruncă în fața mea tocmai cînd căprița, făcînd un salt, se repezi înainte, scuturîndu-și coarnele negre și ascuțite.

După aceea nu a mai urmat nimic. Sălbăticiunea rămase pe loc, cu sîngele picurîndu-i de pe coarnele pe care le ținea aplecate în fața Konstantinei; fata începu însă imediat să se lase ușor în jos. Parcă i se muiaseră picioarele de la genunchi. Am prins-o cu mîinile de subsuori, strigînd: Konstantina! mirat și întru cîtva mustrător. Nu-mi dădusem seama că această vietate minunată o rănise.

I-am întors fața spre mine; avea ochii închiși, din pîntece îi curgea sînge, iar fața îi era lividă.

Am înțeles totul imediat. Momentele care au urmat au arătat numai nepriceperea mea dureroasă și neputincioasă. La doi pași de ea se afla un pachet cu medicamente, dar nu conținea nimic care să oprească hemoragia

produsă de o asemenea rană. Mai tîrziu am înțeles că lipsa medicamentelor nu avea nici o importanță; fata nu mai putea fi salvată. I-am tras în sus tunica, i-am tras în jos pantalonii uniformei soldățești, i-am dezgolit stomacul. Cornul căprioarei, ascuțit ca bisturiul unui chirurg, îi străpunsese intestinele. Nu credeam că își va mai deschide ochii. Credeam că va muri imediat, căci pulsul aproape nu se mai simțea, iar fața i se crispase din cauza morții apropiate. Mi-am căutat capsula cu otravă, deoarece nu voiam să mai sufere chinurile acelei răni îngrozitoare, dar mai înainte de a o găsi, își deschise ochii, îmi zîmbi, îi închise din nou și își dădu sufletul.

Am întins-o la pămînt. Căprița se dăduse puțin înapoi; stătea lîngă stînci, unde o văzusem la început. M-am întrebat din nou dacă să o împușc, știind că dacă făceam acest lucru, acum îl făceam din răzbunare. Nu-mi trecea prin minte că ar mai putea fi periculoasă. O omorîse pe Konstantina fiindcă sărise înaintea mea pentru a mă salva de coarnele ucigașe. S-ar fi putut repezi din nou la mine și m-ar fi omorît. Dar nu m-am gîndit la așa ceva. Uitasem de căprită.

Am înțeles că trebuia să o îngrop pe Konstantina. Nu aveam însă cu ce să sap o groapă. Mi-am adus aminte că fusesem de față la multe înmormîntări în pădure. Am îngenuncheat și am început să sap în stratul de frunze cu mîinile. Lumina era foarte apăsătoare, gălbuie și puternică. Așternuse o patină galbenă pe chipul Konstantinei.

Am continuat să sap. A mers foarte ușor. Stratul de frunze putrede era rezultatul depunerilor mai multor toamne. Scoteam la suprafață, cu amîndouă mîinile,

pămîntul sfărîmicios, bogat și plăcut mirositor, care constituia trupul de sub învelișul frunzelor pădurii. Am săpat fără să mă opresc, concentrat și metodic, încercînd să fac totul repede și bine. Deoarece știam că dacă eu și Konstantina nu apăream pînă la ora zece în noaptea aceea, oamenii noștri aveau să trimită echipe de cercetare pentru a ne căuta. Ei știau că vom merge mai încet și că eram mai vulnerabili decît de obicei – iar ceea ce transportam era de mare preț.

Avea să fie în curînd seară... apoi chiar a venit seara. Săpasem o groapă în pămîntul amestecat cu frunze putrede, adîncă de vreo doi metri și lată de unul. Am coborît-o ușor, așezînd-o în groapă și m-am culcat pe burtă la marginea gropii, pentru a-i acoperi chipul cu cîteva frunze verzi proaspete. I-am așezat mîinile pe piept. Am împins apoi frunzele putrede deasupra ei. Blestemam și plîngeam tot timpul, dar în tăcere; mai tîrziu am constatat că-mi mușcasem rău buzele. Foarte repede, locul din pădure unde fusese îngropată nu se mai distingea decît ca un petic de frunze răscolite pe terenul acoperit de frunzele toamnei precedente. N-am putut să-i însemnez cu nimic groapa. Stînd lîngă mormînt, am ales trei copaci formînd unghiuri ale căror bisectoare se întretăiau chiar în locul unde o îngropasem. Am tăiat cîteva secțiuni mari din coaja copacilor și am frecat cu pămînt locurile rămase albe ca să nu fie observate de vreun dușman.

Cînd s-a terminat războiul, m-am dus cu avionul la Belgrad, apoi cu trenul pînă în satul unde fusesem cu Konstantina în ziua fatală. Am urcat sus în munți cu un prieten, care deținea acum o înaltă funcție oficială

și fusese membru al grupului nostru – însă după ce eu plecasem din Iugoslavia. Ne-am întîlnit prima dată la Londra. Am găsit împreună locul însemnat pe coasta muntelui cu ajutorul cicatricelor, vechi acum, de pe cei trei copaci. I-am pus la căpătîi o piatră de mormînt simplă, cu următoarea inscripție:

Konstantina Ribar
Partizană
Și-a dat Viața pentru Umanitate

Și, desigur, pentru mine.

Cînd am terminat înmormîntarea, soarele care apunea se găsea chiar deasupra muntelui pe care trebuia să ajung pînă la răsăritul lunii. Poiana era acum scăldată în lumina gălbuie a serii. Cînd am ridicat pachetele cu alimente și medicamente, încercînd să adun poverile a doi oameni într-o sarcină pentru unul singur, mi-am dat seama că în tot acest timp, două sau trei ore, sau mai mult, căprița stătuse acolo, la depărtare de douăzeci de pași, printre stînci. Cred că zgomotul pe care îl făcea cu copitele lovind într-o piatră m-a determinat să-mi ridic privirea. Continua să-mi stea în față și începu din nou să facă niște mișcări din cap ușoare într-o parte, în momentul în care am făcut cîțiva pași în direcția ei ca să trec mai departe. Pe unul din cele două coarne se vedea o pată – sîngele Konstantinei, care s-ar fi putut foarte ușor să fi fost al meu. M-am oprit privind sălbăticiunea. N-am înțeles nimic. N-am înțeles de ce, după ce a atacat și a omorît, n-a fugit. N-am înțeles de

ce a trebuit să rămînă acolo, privindu-mă atentă în timp ce trudeam să sap pămîntul din pădure și apoi să o îngrop pe Konstantina, fără să se apropie și să se facă simțită cîtuși de puțin. În acel moment lunecasem în acea stare visătoare ruptă de realitate care urmează în mod obișnuit unei emoții puternice. Acel mic animal strălucitor, care stătea în fața mea cu elegantele sale coarne aplecate înainte, fără cea mai mică justificare și așteptînd vădit ceva, nu făcea decît să adauge ceva straniu la puternica detașare de realitate a scenei.

Am stat față în față cu sălbăticiunea și am privit-o îndelung. Era la o distanță de vreo cincisprezece pași. De data asta am observat că animalul avea o privire pierdută și șovăitoare – o stare de epuizare. Am înțeles că născuse de curînd. Apoi am văzut și iedul.

Mica vietate stătea lîngă stînci, cu chipul îndreptat spre soarele care apunea. Blana sa moale și strălucitoare radia de sănătate. Deasupra ei, ca și cum stătea de pază, se afla o plantă înaltă cu frunze strălucitoare și curate, care formau un acoperiș și împrăștiau picături de apă în jurul iedului, culcat parcă sub un izvor. Micul ied era perfect, un adevărat triumf, fascinant, ca și cînd munții și pădurile nesfîrșite din jur aleseseră acest pui din poiana însorită să-i reprezinte; întreaga scenă era supraîncărcată de înțelesuri și de frumusețe.

Am observat totodată că pe blana măruntă a iedului se vedeau cîteva dungi uscate, rămășițe ale lichidului nașterii, iar de pîntecele său gălbui-albicios atîrna proaspăt și strălucitor cordonul ombilical gros și roșcat. În trei, patru zile cordonul avea să se usuce și să dispară,

blana iedului avea să fie linsă și curățată, iar acesta, asemenea unui copil sau ca porumbul pe care îl văzusem în dimineața aceea, însemna o culme a făgăduielilor și a perfecțiunii. Să fii de față la o naștere înseamnă să fii primit în atelierul naturii, unde viața și moartea conlucrează. Vederea ombilicului, pielea iedului încă neatinsă salvau vietatea de patetism, readucînd-o la adevărata ei vulnerabilitate, la înspăimîntătoarea ei slăbiciune. Totuși ochii iedului mă priveau liniștiți, fără teamă, căci între el și mine se afla mama sa. Cred că iedul nu se ridicase încă în picioare. Probabil că noi, cei doi soldați care intraserăm în poiană, întrerupseserăm nașterea, deranjaserăm oarecum mama și puiul în ritualul pe care trebuiau să-l îndeplinească, dezechilibraserăm ceva. Căprița stătea acum lîngă ied și abia atunci am observat că se clătina, picioarele de dinapoi îi tremurau de slăbiciune, înfipte în iarba moale.

Am plecat din poiană ocolind cu prudență mama și puiul, cu ochii la animalul epuizat care își schimba locul încet pentru a-și ține coarnele aplecate și îndreptate spre mine. În spatele ei iedul apărea în lumina strălucitoare la adăpostul unei plante care era probabil chimen-dulce sau mărar.

Nu puteam merge decît încet. Căram vreo nouăzeci de kilograme de alimente și medicamente. Cînd am ajuns la capătul poienii, am întors capul și am văzut iedul luptîndu-se să se ridice pe picioarele sale lungi, subțiri și fragile, asemenea unor tulpini. Căprița încă mă urmărea cu privirea. Astfel am părăsit poiana cu mormîntul său proaspăt, unde căprița mamă își îndrepta un corn

pătat de sînge spre mine, iar micul ied se ridicase în picioare sub un izvor verde și strălucitor.

Stimate domnule doctor Y.,

Sînt foarte sigur că Charles Watkins nu a fost niciodată în Iugoslavia. Nu pot să-mi explic de ce insistă să afirme că a fost acolo în timpul războiului. Cînd m-am întors din război, eram într-o formă foarte proastă. Acest lucru era singurul pe care îl aveam în comun cu Charles Watkins. Am petrecut împreună cîteva luni la țară, într-o mică vilă pe care o am în Cornwall. Am vorbit mult despre încercările prin care am trecut. Faptul acesta ne-a vindecat, poate, pe amîndoi.

Chiar dacă a trecut destul de mult timp de atunci, aș putea să vă relatez foarte amănunțit ce a făcut Charles în timpul războiului, fapte pe care le am tot atît de vii în memorie ca pe propriile mele amintiri din război. Amintirea celor două coborîri cu parașuta în Iugoslavia este una din cele mai puternice din viața mea. Dacă ar fi să uit acele cîteva luni de zile ar însemna să uit fapte și oameni care au contribuit la formarea caracterului meu mai temeinic decît orice altceva. Presupun că pot fi considerat un om norocos. Știu că Charles crede – sau credea – că sînt. Războiul „meu" a fost foarte diferit de al lui. Nu pot spune că mi-a plăcut războiul „meu", dar totul s-a desfășurat ca un vis extrem de bogat, în timp ce războiul lui Charles trebuie să fi fost un fel de coșmar lung și plicticos. El a trecut prin prea multe situații grele, anoste și care se repetau mereu, în caz că puteți considera primejdiile ca fiind anoste. Dacă

îmi pot permite o observație personală, probabil în afara celor întrebate de dumneavoastră, aș adăuga că găsesc situația actuală înspăimîntătoare, fiindcă și acum foarte mulți tineri, fie că sînt pentru sau împotriva războiului, fie că sînt de acord cu serviciul militar obligatoriu, fie că nu, nu știu că lucrul cel mai înfiorător în ceea ce privește războiul este că poate fi nespus de plicticos. N-aș fi crezut niciodată că într-un interval de timp atît de scurt – douăzeci și cinci de ani – ar fi fost posibil ca lumea să considere iar războiul ca pe ceva în vogă. Fapt este, vedeți dumneavoastră, că războiul „meu" a fost oarecum așa, sau cel puțin o parte din timp. În timp ce Charles spunea că norocul războiului „lui" a însemnat maximum de muncă grea zi de zi, maximum de suferință fizică, maximum de plictiseală și doze mari și dese de primejdie și moarte în jur. Situația nu a fost numaidecît adevărată pentru toți oamenii cărora le-a fost hărăzită soarta lui specială, și anume participarea la retragerea de la Dunkerque, campania din Africa de Nord, cea din Italia, cel de-al doilea front. Unii au avut foarte lungi perioade de răgaz. Dar norocul lui Charles a fost diferit. De fapt, noi glumeam între noi cînd recapitulam situațiile prin care trecuse, căci întotdeauna se părea că a ratat cîte un concediu sau un transfer norocos undeva unde era mai ușor. Ne spuneam că a luptat într-un război modern timp de cinci ani – vreau să spun, desigur, modern pentru vremea aceea, deoarece luptase în cel de-al Doilea Război Mondial – în timp ce eu regresasem la un gen de război foarte învechit. Desigur, aceasta este o generalizare total nesatisfăcătoare, cînd vă gîndiți la contribuția pe care luptele de gherilă au adus-o pentru cîștigarea

războiului. Dacă Charles crede că am murit, socotiți că ar putea ajuta cu ceva dacă vede că sînt în viață?

Cu stimă,
MILES BOVEY

Stimate domnule doctor X.,

Voi fi cît se poate de fericită să vin să-l văd pe Charles oricînd credeți că i-ar putea fi de ajutor. Dar nu vreau să-i aduc pe James și Philip să-l vadă pe tatăl lor. Nu cred că ar trebui să fie loviți în felul acesta. Trebuie să spun că sînt surprinsă că ați putut sugera așa ceva. Știu că Charles e bolnav, dar și ceilalți membri ai familiei sînt la fel de importanți ca el. Desigur nu pot exprima în cuvinte cît de dureros este pentru mine să-l văd pe Charles în starea în care se află acum. Dar băieții au paisprezece și cincisprezece ani și trebuie să fie cruțați de asemenea lucruri la vîrsta lor. Prin urmare, cred că voi refuza să-i aduc cu mine.

Cu stimă,
FELICITY WATKINS

Stimate domnule doctor Y.,

Desigur că sînt gata oricînd să-l iau pe soțul meu acasă. Va fi foarte dureros pentru noi toți, dar aș face orice pentru a-l ajuta să se facă iarăși bine, dacă socotiți că așa ceva îl va ajuta. Sînt sigură că odată ce va fi în propria sa casă, cu familia sa și înconjurat de lucrurile sale, își va aminti cine este.

Cu stimă,
FELICITY WATKINS

Era ora zece dimineața. Într-un salon comun de la primul etaj, de unde se putea privi în grădina în care straturile de flori, dispuse simetric, fuseseră săpate pentru a fi expuse efectului primelor geruri, și unde se vedeau cîțiva fagi ale căror frunze aveau culoarea sfîrșitului de an și cîțiva trandafiri care înfloresc tîrziu, se găseau așezați sau lenevind în fotolii vreo patruzeci sau cincizeci de bolnavi. Nimeni nu se apropia de ferestre pentru a privi afară. Pacienții erau de toate vîrstele, înfățișările, tipurile și de ambele sexe. Cei de vîrstă mijlocie, însă, predominau, în special femeile de vîrstă mijlocie. Unii se uitau la televizor sau, mai bine zis, deoarece programul încă nu începuse, priveau mira, care reprezenta o apă curgînd vijelios peste stînci și pe sub copaci în plină floare, primăvara. Unele femei tricotau, cîțiva pacienți stăteau de vorbă. Unui străin i-ar fi fost ușor să-și închipuie că a intrat în salonul unui hotel de provincie sau de categoria a doua, dacă nu s-ar fi simțit un miros caracteristic de medicamente.

Cîteva mese și fotolii erau așezate la întîmplare prin salon ; la o masă în mijlocul acestuia, în întregime absorbită de o pasiență extrem de complicată, stătea singură o fată. Era o brunetă de tip mediteranean. Avea părul negru și drept, ochi mari negri, pielea măslinie. Era subțire, dar cu forme pline, deși nu excesive, conformîndu-se astfel atît ideilor curente privitoare la frumusețea femeilor, cît și modei din acel moment. Era îmbrăcată într-o rochie neagră de crep care se i mula ușor pe sîni și coapse. Avea mîneci lungi și strîmte. Gulerul rochiei era înalt și închis la gît. Rochia avea manșete de olandă simple, de culoare albă, ca și gulerașul de formă rotundă,

toate puțin murdare. Îmbrăcămintea tinerei s-ar fi potrivit unei menajere, unei secretare perfecte sau unei tinere doamne din epoca victoriană care își petrecea dimineața făcîndu-și socotelile gospodărești – dacă rochia nu s-ar fi terminat, însă, la zece centimetri sub partea de sus a coapsei. Cu alte cuvinte, purta mini. De altfel, ar fi greu de imaginat un tip de rochie mai uluitor decît această mini. Contrastul între severitatea, formalismul rochiei și lungile picioare goale era deosebit de izbitor, chiar șoca. Picioarele fetei nu erau complet goale. Purta niște ciorapi de balerină extrem de fini, de culoare gri-deschis. Nu purta chiloți. Stătea cu picioarele depărtate într-un fel care sugera că uitase de existența lor, sau că îi era suficient dacă își controla și își punea în ordine jumătatea de sus a corpului, fără să-și dea osteneala să-și amintească de picioare și de sexul ei.

Printre pacienți erau permanent de serviciu două infirmiere. Ambele erau femei sărace, primind salarii mici și aparținînd clasei muncitoare ; lucrau acolo numai fiindcă soții lor nu erau plătiți suficient pentru a putea întreține o familie conform nivelului de trai pe care televiziunea îl făgăduiește națiunii ca fiind dreptul fiecărui cetățean. Aceste femei se uitau la fată mult mai des decît la oricare alt pacient, cu un sentiment de indignare pe care un salariu de zece ori mai mare decît acela pe care îl căpătau nu ar fi fost îndeajuns să-l potolească.

Amîndouă aveau fete adolescente și amîndouă erau obișnuite cu certuri violente în legătură cu machiajul și rochiile. Uneia din femei îi plăcea să-și vadă fata în rochii foarte scurte și foarte machiată, în timp ce

celeilalte nu-i plăcea, dar deosebirea aceasta dintre ele dispăruse sub presiunea unei frămîntări mai puternice. Totul se datora conflictelor violente pe care amîndouă le aveau cu fata aceasta, Violet, ale cărei fuste mini erau chiar mai scurte decît cerea moda și pe care amîndouă surorile le socoteau dezgustătoare. Iar acuzațiile pe care aceasta le aducea lor, surorilor (persoane reprezentînd mama și autoritatea, după cum fuseseră amîndouă instruite să se considere), că sînt demodate, pline de ură față de tinere, *bătrîne* și așa mai departe, erau exact aceleași, chiar cuvînt cu cuvînt, pe care le auzeau în certurile lor violente cu propriile lor fiice. Faptul că Violet, deși nebună, folosea aceleași argumente ca și fiicele lor pentru a se arăta întotdeauna provocatoare și a constitui un izvor de necazuri din partea pacienților bărbați, deja dezechilibrați, era ceva revoltător, împotriva concepțiilor moralității obișnuite. Fără îndoială, mentalitatea uneia din surori era mai liberală – aceea care era de acord să-i permită fiicei sale să poarte fuste mini și să-și împodobească ochii cu gene false și mari cantități de grăsime colorată ; dar amîndouă erau silite să se gîndească de mai multe ori pe zi că pozițiile lor, una liberală și cealaltă demodată, poziții cu care amîndouă femeile se mîndreau, erau anulate și chiar ridiculizate de domnișoara Violet Stoke, care ședea cu picioarele depărtate, arătînd tot ce avea. Și încă pe baza unor principii. În numele libertății, drepturilor tineretului și ale femeii.

Amîndouă femeile își mărturisiseră una alteia, precum și doctorilor, că dintre toți pacienții pe care îi aveau în seama lor, Violet le făcea împlinirea datoriei

cît se poate de grea. Erau hotărîte să-i spună chiar că o urau, o atitudine condamnată de unii dintre medicii cu mai multă autoritate ca lipsită de înțelegere și stăpînire de sine, în timp ce alții o aprobau, căci părea cinstită și sinceră, liniștitoare din punct de vedere psihologic – atît pentru pacientă, cît și pentru ele. Amîndouă își dădeau foarte bine seama că acest fel de a sta pe scaun, parodiind îmbrăcămintea unei menajere, constituia un atac împotriva echilibrului judecății lor sănătoase. Pe de altă parte, nici nu se spăla atît cît ar fi trebuit (o manifestare foarte comună a bolii ei), așa că mirosea urît, pe lîngă faptul că duhnea îngrozitor din cauza medicamentelor.

Avea însă o frumusețe exotică, nebritanică.

Stătea singură în salon, căci știa că fusese întotdeauna singură în viață. Făcea mereu pasiențe fiindcă pasiența este un joc solitar. De jur-împrejurul ei, în cazul în care ceilalți pacienți aveau ochi să vadă, se crea un spațiu gol în care licăreau și țîșneau flăcări de ură dintr-un foc primejdios. Tînăra se găsea izolată de lume prin această aureolă de ură, de care numai ea își dădea seama. Era conștientă de faptul că cele două femei de vîrstă mijlocie o supravegheau mai mult decît pe ceilalți pacienți, dar nu putea vedea ce erau ele cu adevărat, adică niște femei sărace care îndeplineau o slujbă neplăcută deoarece nu erau calificate pentru slujbe mai bine plătite. Ea le vedea de trei ori mai mari decît erau fizic, cu puteri arbitrare, primejdioase, înspăimîntătoare. Le ura din toată inima, fiindcă erau de vîrstă mijlocie, lipsite de gust, obosite, mahalagioaice, sărace și fiindcă și în dimineața aceea, ca în fiecare

dimineață din săptămînile trecute, îi spuseseră că trebuie să fie mai decentă, repetînd că arăta dezgustător, că sarcina lor era și așa destul de grea, fără să mai adauge și excitarea bărbaților din cauza ei, că era egoistă, nesociabilă, neascultătoare. Cînd se uita la ele era cuprinsă de groaza unei tinere care își privește propriul viitor, fiindcă, din întîmplare, viața o învățase de foarte timpuriu că era ușor și totodată obișnuit să fii tînără, frumoasă și veselă, pentru ca foarte curînd să devii o femeie de vîrstă mijlocie, obosită și neluată în seamă de nimeni.

În unele dintre picturile de început ale lui Goya, nu acelea în care prezintă războiul sau nebunia, ci acelea vesele și frumoase, există ceva care tulbură, dar nu știi ce anume. Nu de la început. Totul vine din faptul că în fiecare din grupurile de personaje, care sînt oameni fermecători, ceremonioși, pastorali, deosebit de civilizați, se află întotdeauna unul care privește în afara grupului, afară din pînză, drept în ochii persoanei care contemplă pictura. Această persoană care refuză să se conformeze convenționalismului pune sub semnul întrebării, de fapt distruge, convenția. Este ca și cum artistul și-ar fi spus: presupun că trebuie să pictez un anumit fel de tablou, la asta se așteaptă din partea mea – *dar le arăt eu lor.* În timp ce priviți atenți o pictură, tot restul acesteia se șterge treptat, personajele fermecătoare dispar în zîmbetele și volănașele lor, tinerii eroi, civilizația reprezentată, toate acestea se topesc cu încetul din cauza acelei lungi priviri directe a personajului care întoarce capul și privește în afara pînzei spunînd parcă, deși tace, că el sau ea știe că tot

ce vedeți nu este decît o adunătură de clovni răsuflați. Personajul se află acolo pentru a vă spune că asta este ceea ce crede el.

Ochii lui Violet Stoke produceau același efect, acela de a nega restul înfățișării ei – și poate de a spune același lucru.

Ca și cum toate astea nu erau de-ajuns pentru a constitui o provocare – contrastul izbitor dintre rochia neagră solemnă și goliciunea din partea de jos, dintre părul bine aranjat și peticul trist și umed dintre picioare, poziția socială a „jucătoarei de cărți" și izolarea pe care o răspîndea în jurul ei din cauza fricii și urii sale (la care trebuie să se adauge cunoașterea poziției ei sociale și poate și mai puțin importantele concluzii trase de ceilalți văzîndu-i îmbrăcămintea foarte costisitoare: rochia, pantofii sau poșeta, oricare dintre acestea reprezentînd salariul pe o săptămînă în cazul celor două infirmiere sărace) –, mai apărea următorul contrast. Ochii negri ai fetei priveau direct afară din pictură, și dacă urmăreai privirea în sens invers și te lăsai să aluneci înăuntru, strecurîndu-te în capul ei, constatai că devii o parte, nu a violenței și a urii ei, ci a unei băltoace de lacrimi, chiar lacrimile unei fetițe: iubiți-mă, țineți-mă în brațe, iertați-mă, nu-mi dați drumul; nu mă faceți să cresc mare! Ceea ce simțea ea în spatele acelei fațade de contraste supărătoare era ceea ce simte o fetiță foarte mică cînd a fost bătută sau certată de un părinte puternic, și ea știe prea bine că acest lucru se va întîmpla din nou data următoare cînd părintele va fi mînios, sau beat, sau speriat. Ea era o victimă permanentă, înșelată, chinuită, fără apărare, și un burete însetat după dragoste.

Stătuse acolo făcînd pasienţe într-un fel care parcă striga : *De ce mă faceţi să stau aici singură ?* cînd apăru deodată în salonul comun un bărbat prezentabil, de vreo cincizeci de ani. Părul lui ondulat, care fusese înainte negru, era acum cenuşiu-închis. Avea ochi albaştri şi un zîmbet blînd.

Spre deosebire de alţii care intraseră în salon în timp ce tînăra stătea acolo spunînd prin tăcerea ei : *Să nu îndrăzniţi să veniţi să vă aşezaţi la masa mea !* şi se duseseră să se aşeze în altă parte, el veni drept la ea, se aşeză pe un scaun şi îşi scoase imediat o pipă din buzunar, începînd să o umple, după care o aprinse. Era îmbrăcat cu o jachetă obişnuită şi pe dedesubt avea un pulover albastru-închis. Arăta ca un sportiv amator.

Era profesorul Charles Watkins. El şi Violet erau prieteni.

Fără să-l mai întrebe, ea strînse cărţile de joc de pe masă şi începu să le împartă pentru pocher, care era jocul lor favorit, ceea ce însemna că fiecare primea cîte trei done, de cîte şapte cărţi fiecare, cu patru cărţi de schimbat şi cu miză mare sau mică. Ea cîştiga aproape întotdeauna, nu fiindcă era mai isteaţă decît profesorul, ci fiindcă arăta mai mult interes pentru joc.

— Treiari, cinciari, şeptari şi valeţi la schimb, anunţă ea cu glasul unei tinere din înalta societate.

Au jucat un joc. Ea a cîştigat. Amestecînd cărţile, îl întrebă :

— L-ai văzut astăzi ?

— Da, doctorul X. e plecat.

— Ce-a spus ?

— A spus că trebuie să fiu mutat undeva. Nu mai pot rămîne aici în starea mea actuală.

— De ce, de ce să nu poți? A! Asta e prea de tot!

— El spune mereu că e un spital pentru internări pe termen scurt și că nu mai poate ocoli regulamentul.

— Dar să nu-i lași să te trimită la spitalul North Catchment. Oriunde în altă parte.

— Nu te îngrijora, nu-i voi lăsa.

Ea împărți apoi cărțile.

— Doiari, șesari și dame la schimb, anunță.

Jucară în tăcere. Ea cîștigă iar.

— Chiar n-ai nici un ban? întrebă ea, ca un copil răsfățat și încăpățînat care cere o păpușă nouă sau o rochie.

— Profesorul are ceva avere, din cîte mi-au spus, răspunse el. Dar asta nu prea mă ajută, nu-i așa?

— Mi-aș putea lua o slujbă ca să cîștig și eu ceva bani. Am mai avut slujbe. Deși nu pentru mult timp.

— Sînt sigur că aș putea cîștiga și eu. Sînt foarte potrivit pentru munca din saloane, la urma urmei. Aș putea să spăl vase într-un restaurant sau să lucrez într-un bar, nu crezi?

— Oare am cîștiga destul ca să avem din ce trăi?

— Am putea încerca.

— Te rog mult, hai să încercăm. Te rog.

— Bine... să nu... ne silim unul pe altul. Să nu... ne impunem nimic.

— Nu. Ne vom ajuta reciproc. Sînt sigură de asta.

Ea împărți din nou cărțile, cîte cinci.

— Vom juca corect, calm și conform regulilor clasice, spuse ea.

Jucară. Ea cîștigă iarăși.

— Nu cumva trișezi? întrebă el.

Întrebarea însemna că ea identifica mai multe cărți decît era inevitabil cu ajutorul uneia sau alteia din donele pe care le juca, pentru că în această variantă personală a pocherului pe care o inventaseră ei, donele reprezentau aspecte ale firii lor. Ei puteau sau nu puteau să știe ce cărți existau în donele pe care le primiseră. Dar Charles Watkins învățase că atunci cînd ea spunea că împărțea cărțile pentru un joc clasic însemna că se simțea mai calmă și mai stăpînă pe diferitele ei personalități decît atunci cînd împărțea cîte trei done cu un foarte mare număr de cărți pentru schimb. Și așa mai departe. În dimineața zilei precedente îl lăsase să cîștige primul joc, explicînd că o făcuse fiindcă știa că Watkins petrecuse o noapte proastă.

— Cumva trișam? Făceam impresia că trișez? Încercam să nu fac așa ceva.

— La urma urmei, poate am trișat și eu un pic.

— Dar *am cîștigat*, susținu ea cu aprindere. *Eu* am cîștigat, nu-i așa?

— Da, ai cîștigat, Violet. Tu întotdeauna cîștigi.

— Da, cîștig. Nu-i așa?

Violet împărți din nou cărțile, cîte trei done de fiecare și cîte cinci cărți în fiecare donă. Jucară și ea cîștigă din nou.

— Vor veni fiii tăi să te vadă?

— Nu. Ea nu vrea să-i aducă.

— Nu te necăji. Te rog, nu! Mă duc să-ți fac un ceai. Vrei un ceai?

— Vreau, da. Dar nu mă necăjesc că nu vin ei. Ce mă necăjește este că eu nu mă necăjesc, cînd ei sînt așa

de siguri că ar trebui să mă necăjesc. La urma urmei, cine sînt *ei*? Pe tine te cunosc. Cred că ești fiica mea. Ei spun că nu am nici o fiică.

— Tare aș vrea să fiu fiica ta. Vai, cît aș vrea să fiu. Dar ai fi ca restul, presupun.

— Poate că da. De unde să știu dacă sînt un tată bun pentru fiii mei? Dar asta a fost *atunci*. Tu ești acum. Sînt bun cu tine, Vi? Nu-i așa?

— Da, dar tu mă placi, vezi. Familiile mele nu mă plac.

— Da, eu te plac, Violet. Foarte mult.

Ea se duse la chicineta folosită de pacienți ca să facă un ceai, cacao, pîine prăjită, sendvișuri. Cînd se întoarse cu două cești de ceai, o pacientă se așezase deja lîngă chipeșul și distinsul profesor, dar sub privirea întunecată și ucigătoare a lui Violet plecă în grabă de acolo.

— L-am auzit pe doctorul X. spunînd că doctorul Y. te-a favorizat, procedînd într-un mod injust.

— Da. Doctorul Y. mi-a spus și mie asta.

— Iar doctorul X. i-a spus și sorei Black că e posibil să te prefaci.

— Fiindcă îmi amintesc de unele lucruri?

— Fiindcă îți amintești mai multe decît spui.

— Ce-mi amintesc eu nu vor să ia în seamă în ruptul capului, asta mă necăjește.

— Doctorul X. a spus că anul trecut a avut un caz în care un bărbat pretindea mereu că nu-și amintește să aibă vreo soție, dar doctorul X. l-a prins că se preface și a trebuit să se ducă acasă.

— Nu-mi amintesc nici de soția mea și nici de amanta mea. Femeile mă plac foarte mult, asta-i destul de limpede. Amîndouă mă urăsc de moarte.

— Nu cred că are prea mult haz dacă nu-ți aduci aminte de ele.

— Scuză-mă.

— Eu nu te urăsc.

— Nu, dar nu ești femeie.

— Nu. A, nu! Nu sînt. Vai, nu! Nu!

— Semeni foarte mult cu fata mea, aceea care a fost omorîtă în Iugoslavia.

— N-ai fost niciodată în Iugoslavia.

— Bine, dar... Ei, foarte bine! Nu văd de ce să te necăjești din cauza asta.

— Ba mă *necăjesc*. Ei *știu* că n-ai fost în Iugoslavia.

— Cu toate astea, tu semeni cu ea.

— Poate că eu sînt prima persoană care aparține noii tale memorii. Vreau să apun că toți cei din pavilionul acesta, eu, doctorul Y. și doctorul X., sîntem aceia din care ți-ai constituit noua memorie, nu?

— Nu și doctorul X.!

— A, nu știu ce să spun! Presupun că nu e chiar așa de rău. Aș vrea să întreb de ce îl urîm toți pe doctorul X. Toți ceilalți nu sînt chiar așa de deosebiți de el, nu-i așa?

— Ba da. Ba da, *sînt* deosebiți.

— Bine! Foarte bine! Scuză-mă, te rog! Vai! Nu te necăji!

— Nu face nimic!

— Cînd ai să începi să-ți amintești toate persoanele din viața ta, ce se va întîmpla cu mine? Vreau să spun că mă gîndeam astă-noapte că acum sînt o persoană importantă în gîndurile tale...

— Ești, ești, îți promit, Violet.

— Dar cînd îți va reveni complet memoria, eu voi fi una dintre... sutele de femei?

— Poate nu-mi va reveni.

— Cînd îți va reveni, vei vrea să fii prietenul meu?

— Sînt sigur că da.

— Dar *ea* nu are să vrea.

— Ești sigură?

— Da. Am văzut-o în ambele rînduri cînd a venit să te vizeteze. Eu am condus-o la tine. I-am arătat drumul și toate de pe aici. Asta s-a întîmplat cînd eram serviabilă și sociabilă.

— E foarte drăguță. Are gust profesorul, vreau să spun.

— O asemenea femeie ai alege acum?

— Nu m-ar deranja. Nu m-ar deranja deloc dacă aș putea să mă aprind după ea ca și cum abia aș fi cunoscut-o.

— Dar ai cunoscut-o abia acum.

— Știu cînd vorbesc cu ea că îmi spune adevărul. Mă urăște, înțelegi.

— Da, te urăște. Dar nu te urăște chiar așa de mult pe tine. Își urăște viața.

— Ești sigură?

— Da. I-am privit chipul. M-am uitat atent la ea, în ambele dați. Am înțeles ce simțea.

— Spune-mi și mie.

— Seamănă cu mama mea.

— Poate că așa e orice femeie, nu?

— Nu. Fiindcă dacă așa ceva ar fi adevărat, înseamnă că și tu ești ca tatăl meu și nu ești, nu ești, nu ești!

— Hai, nu plînge.

— Nu plîng. Nu plîng. *Niciodată.* Sau dacă plîng, nu plîng eu. Pot să mă observ cînd plîng – plînsul n-are nici o valoare, nu e ca adevărata durere... *ea* plîngea îngrozitor data trecută.

— Se spune că mi-am pierdut memoria fiindcă mă simt vinovat de ceva.

— Te simți într-adevăr?

— Cred că mă simt vinovat că mi-am pierdut memoria. Îmi dau seama la modul cel mai serios că a-ți pierde memoria dovedește o totală lipsă de răspundere față de ființa ta.

— Dacă gîndești astfel, nu ți-ai pierdut memoria. Ai uitat numai unele fapte, unele întîmplări.

— Da, asta îmi spun și eu. Dar mai e ceva. Da. Există ceva ce *trebuie* să-mi amintesc. *Trebuie* neapărat.

— Însă nu te agita, îți face și mai rău.

— Sînt aici de mai bine de două luni, Violet.

— Nu-i lăsa să te trimită la spitalul ăla. Te rog!

— Dacă refuz să mă duc, îmi spun că va trebui să accept șocurile electrice.

Amîndoi, atît bărbatul de vîrstă mijlocie, cît și fata drăguță, se întoarseră să privească pe cineva, o femeie care stătea într-un fotoliu la cîțiva pași de ei, uitîndu-se la televizor. Programul începuse în cele din urmă. Apoi se uitară la o altă persoană, un bărbat de vîrstă mijlocie, apoi la o altă persoană, și așa mai departe, de jur-împrejurul salonului. Aceia pe care îi identificau din priviri fuseseră supuși tratamentului cu șocuri electrice sau unii dintre ei erau în curs de a fi tratați astfel.

Nici un alt tratament nu provoca o tulburare mai adîncă în saloanele bolnavilor, mai multă teamă decît acesta.

Dintre oamenii aflați în salon, mai mult de jumătate simțiseră curentul electric străbătîndu-le creierul. Deși unele dintre noile medicamente erau la fel de puternice ca șocurile electrice și deși se știa tot atît de puțin despre efectele lor după cum se știa și despre cele ale șocurilor electrice, aceste noi medicamente nu dădeau naștere la comentarii pline de spaimă și speculații.

— Brian Smith spune că simte cu o săptămînă înainte cînd trebuie să meargă la cabinetul electric pentru a i se aplica o nouă serie de șocuri, spuse Violet.

— Doamna Jones mi-a spus că n-ar mai putea suporta ideea de a trăi fără asemenea șocuri, adăugă Watkins.

Urmă o lungă tăcere.

— Roger părăsește spitalul săptămîna viitoare, spuse ea în cele din urmă. Spune că va căuta un apartament pentru el și încă cineva. Mă asigură că putem locui împreună cu el, dacă vrem, pînă ne vom găsi și noi o casă.

— Foarte bine. Foarte amabil din partea lui. Da. Sînt sigur că așa ar fi cel mai bine pentru amîndoi.

Ei bine, profesore.

Ei bine, doctore Y.?

Ți-am mai obținut două săptămîni. Dar nu a fost ușor și cred că e ultima prelungire posibilă. Ar fi fost mult mai ușor dacă nu ți-ai fi arătat atît de clar antipatia față de doctorul X. O purtare lipsită de orice rațiune, mă înțelegi. Știu că printre pacienți eu sînt omul bun, iar el omul rău. Cum spun și copiii de școală despre profesori.

N-am nici un fel de antipatie pentru el.

Dar nu-i adresezi niciodată cuvîntul.

Nu am ce să-i spun. Nu-l văd în fața ochilor.

Bine, bine.

Doctore, te-ai gîndit la ce ți-am sugerat?

A! Să nu mai vorbim de asta, profesore.

Aș avea grijă de ea. Nu vă puteți închipui... Eu o înțeleg. Are nevoie să fie lăsată să se comporte ca o fetiță.

Vă vedeți în postură de dădacă?

Sau de tată.

De fapt, nu are nici o importanță ce cred eu. Însă așa ceva nu ar fi posibil. Are de altfel doi tați, două mame, trei surori și un frate, din cîte știu și spre amărăciunea mea.

Dar nu e ilegal?

Nu. I-ai vedea pe toți bodogănind în jur zi și noapte. Nu, e mai bine să stea aici, unde i se permite să fie fetiță fără a avea avantajul neamurilor.

Mi se pare foarte ciudat, doctore. Spui că ai fi încîntat dacă m-aș duce să locuiesc cu Miles Bovey. Sau cu Rosemary Baines.

Ambii s-au declarat de acord să vii să stai la ei, în măsura în care acest lucru ar fi de ajutor. Domnul Bovey ne spune că are o casă la țară, în Țara Galilor. Ar fi un loc liniștit pentru tine. Iar doamna Baines pare să fie o femeie foarte rezonabilă.

Totuși, nu-l cunosc pe nici unul din ei.

Ai spus că îți amintești cînd ai umblat la întîmplare pe străzi, în seara cînd te-ai dus la domnișoara Baines?

Doar puțin. Nu cine știe ce. Important nu este că am umblat la întîmplare. Nu. Important este că trebuia să-mi amintesc ceva. Trebuie să-mi amintesc. Știu asta. Căutam ceva. Pe cineva.

Pe tine însuți?

Doar cuvinte. Astea-s cuvinte. Pentru tine cuvintele astea înseamnă un anumit lucru, dar pentru mine înseamnă altceva.

Crezi că-ți vei reaminti dacă locuiești în același apartament cu Violet?

Nu știu. Dar, vezi tu, ea există *acum* – mă înțelegi? Nu este ca o persoană care-ți apare în vis. Nu se poate transforma brusc în altceva – *și să-mi inventeze un trecut*.

Nu cred că Miles Bovey sau domnișoara Baines îți vor inventa un trecut. Și mai ales nu ai fi supus unei presiuni de ordin emoțional, cum s-ar putea să fie dacă te-ai duce acasă prea devreme.

Nu înțeleg de ce nu pot să te fac niciodată să pricepi. Pe Violet o pot face să înțeleagă tot ce spun.

Ești sigur că nu se comportă ca o fetiță – făcînd și ea pe omul mare?

Sînt sigur că uneori așa e. Dar ea nu mai este doar o fetiță, doctore. Din punct de vedere emoțional, este, desigur. Dar, în alte privințe, înțelege unele lucruri pe care tu nu le înțelegi.

Îmi pare rău. Ce vrei să fac? Pot să-ți spun că sînt de acord că v-ar ajuta și pe tine, și pe Violet să petreceți o parte a convalescenței împreună. Aș putea spune așa

ceva. Dar sînt sigur că vor fi și alte păreri. Deloc de neglijat va fi dezacordul părinților ei. Și sînt patru.

Are douăzeci și unu de ani.

Din punct de vedere legal.

Atunci totul e limpede.

Dacă tu și Violet plecați de aici mîine și vă întemeiați un menaj împreună, nu ați putea fi opriți fizic. Dar îți garantez că s-ar întoarce în fugă la noi în mai puțin de o săptămînă.

S-o ocrotiți de mine?

Din cauza sentimentelor pe care le are față de tine. Și, mai ales, din cauza familiei ei.

Dar de ce ar trebui ca familia să știe?

Este extrem de ușor să descoperi unde se află cineva în zilele noastre. Există o întreagă industrie care nu se ocupă decît de asta.

Foarte bine, domnule doctor. Atunci rămîn fără una dintre alternative. Iar aceea finală este soția și familia mea.

În cele din urmă, da. Fiindcă lor le aparții.

Spune-mi, te rog, a existat vreodată vreun moment în viața ta care chiar a însemnat o cotitură? Cînd ai fi putut alege să faci altceva?

Nu. Cred că viața mea a fost foarte precis determinată de împrejurări.

Dar cînd te gîndești la tine, nu te gîndești, desigur, că tu ești una cu împrejurările?

Aș fi putut face și altceva în viață, fără îndoială. Dar am rămas aceeași persoană.

Atunci de ce eu *trebuie* să fiu profesorul Nu-știu-cum? Nu sînt soțul lui Felicity și nici tatăl lui James și Philip. Să presupunem că m-aș fi înapoiat în Iugoslavia după război și m-aș fi căsătorit cu Vera. Ea era cea mai apropiată prietenă a Konstantinei, nu?

Ascultă, profesore, fie că te înțeleg sau nu, nu are nici o importanță, știi asta. Înaintea ta se deschid anumite drumuri. Vreau să ți le înșirui din nou – de acord?

De ce nu *înțelegi*?

Poți să te duci acasă. Soția ta spune că se va simți foarte fericită oricînd te hotărăști să te duci acasă. Noi, doctorii, credem că ar fi o greșeală să continui să rămîi în starea în care ești acum. Nu sîntem siguri, dar credem că e posibil ca, în primul rînd, căminul sau soția sau copiii tăi să te ajute să te restabilești.

Nu avea nimic de-a face cu Felicity. Avea de-a face cu...

Continuă, amintește-ți – avea de-a face cu ce?

S-a dus. Cum se face că nu-mi pot aminti? Cum? Întotdeauna e chiar lîngă mine. Simt că pot pune mîna pe lucrul acela imediat, doar întorcîndu-mi capul, e foarte aproape. E ca o umbră pe care o văd cu coada ochiului.

Nu este soția sau căminul tău?

Nu. Îi cunosc natura foarte bine. Îți tot spun asta. Natura lui – știu asta. Dar nu știu exact ce anume. Altceva ar trebui să fac eu. Ceva diferit. Știu asta. Și trebuie să...

Merg mai departe cu alternativele. A doua: ai putea sta la un prieten, fie Miles Bovey, fie Rosemary Baines, cum amîndoi s-au oferit...

Dar spui că n-o cunosc pe Rosemary Baines. Am întîlnit-o o dată la o prelegere și mi-a scris scrisoarea pe care mi-ai arătat-o. Uneori cred că, într-adevăr, în acea scrisoare se găsește ceva anume pentru mine. Ultima dată cînd i-am citit scrisoarea, da, m-am gîndit într-adevăr – dar cum pot fi sigur? E atît de ușor să cazi în capcană. Sînt deja prins în capcană aici. Aș putea găsi încă o capcană și...

Merg mai departe. Acesta-i sfatul meu – încearcă să stai cu un prieten o vreme. Prietenii te solicită mai puțin decît familia și...

Prieteni, prieteni, da. Adevărați prieteni. Prietenii nu sînt pentru a ne mîngîia în durere și a ne linge unul altuia boturile sau să-ți spună cît ești de drăguț, cît ești de amabil. Prietenii sînt pentru luptă, sînt pentru...

Merg mai departe. Dacă te hotărăști să nu te duci acasă și nici la vreun prieten, mai este spitalul North Catchment din Higginhill, peste două săptămîni. Acolo vei găsi aceleași condiții ca aici...

Toată lumea spune că sînt mult mai rele.

Vreau să spun aceleași din punct de vedere al opțiunilor care ți se oferă. În sensul că, dacă ai vrea să pleci de acolo, ai fi exact în aceeași situație în care te găsești acum. Ai avea aceleași alternative.

Nu e vorba de alternative. E problema aducerii aminte.

Merg mai departe. Poți fi, de asemenea, de acord să ți se aplice terapia cu șocuri electrice. Am studiat foarte amănunțit argumentele în favoarea și împotriva acestei terapii. Trebuie să folosim șocurile fiindcă n-au dat rezultat medicamentele luate în locul lor.

Explică-mi.

Esența acestei terapii rezidă, după părerea mea, în aceea că nu cred să-ți facă rău și poate avea ca efect revenirea memoriei.

Ce anume din memorie? Asta-i important!

Sau te poate lăsa exact în starea în care ești acum.

Cînd aplicați cuiva tratamentul cu șocuri electrice, de fapt nu știți ce efecte are.

Nu. Dar știm că sînt mii, probabil milioane de oameni pînă acum, care ar fi într-o stare de deprimare prea adîncă pentru a mai putea trăi fără acest tratament.

Nu sînt deprimat, doctore. Nu sînt.

Bine, bine...

Dacă ai fi în locul meu, ai accepta tratamentul cu șocuri electrice?

Da. L-aș accepta. Poate ajungi la soluția asta în cele din urmă. E punctul meu de vedere. Și este și al doctorului X. Ți s-au administrat deja medicamentele pe care le folosim în locul șocurilor. Nici unul nu a avut efect în cazul tău. Îți pierduseși memoria cînd ai fost adus aici și nu ți-ai recăpătat-o pînă acum. Prin urmare, ce să facem?

Mai am încă două săptămîni aici?

Da.

Desigur, s-ar putea să-mi revină memoria în acest timp.

Da. S-ar putea. Ai vrea să încerci să scrii unele lucruri din nou? Un magnetofon?

Fereastra biroului meu de la universitate dă într-o curte mică. Este pătrată, cu ziduri albe. În birou am diferite plante în vase și ghivece. Peretele din fața ușii mele este cel care susține grădina de deasupra lui. Din grădina de deasupra atîrnă, legănîndu-se de-a lungul acestui perete, lujere de caprifoi. Vara trecută două lujere lungi de caprifoi au coborît împreună, de sus, avînd o distanță cam de un metru între ele. Cele două lujere verzi sînt o priveliște plăcută, așa cum se leagănă pe peretele alb. În mod firesc caprifoiul își caută un sprijin, un perete, un spalier sau vreo altă plantă. Pe peretele pe care atîrnă nu se găsește nimic de care să se poată agăța. Există însă o camelie într-un ghiveci, într-un colț al curții. Am observat că lujerul de caprifoi care se afla mai aproape de camelie se legăna cu oscilații mai mari decît lujerul mai îndepărtat. La început am crezut că dintr-o cauză oarecare – vîntul sau vreo adiere ușoară, ajungînd la acest lujer, îl făcea să se miște mai mult decît celălalt. Totuși acest lucru nu părea probabil, deoarece lujerul din partea mai îndepărtată a zidului, care era mai aproape de intrare, era, prin urmare, mai expus decît celălalt vîntului sau curentului de aer care trecea pe acolo. Cel puțin, părea mai rațional să gîndesc astfel. Totuși nu încăpea nici o îndoială că lujerul interior se legăna mai repede și avea oscilații mai mari, sforțîndu-se să ajungă și să se prindă puternic de tulpina cameliei. Mi-am petrecut foarte mult timp vara trecută urmărind ce se petrece. Într-adevăr, scena era remarcabilă. După ce am privit atent cîteva minute, lujerul care se mișca mai repede a început să semene cu un braț sau un membru al unei viețuitoare marine

legănîndu-se înainte și înapoi și încercînd să ajungă pînă la camelie. Trecură așa mai multe zile, dar oricît de mult a încercat lujerul de caprifoi, nu a reușit să ajungă la camelie. Atunci am mutat vasul cu camelia cu cîțiva centimetri mai aproape de locul unde atîrna lujerul și am continuat să observ atent pînă cînd, în cele din urmă, caprifoiul a reușit să se prindă de camelie, ajutat de o adiere.

Am dus atunci camelia înapoi în colțul său, deși acum eram atît de intrigat de eforturile caprifoiului să-și găsească un sprijin, încît aveam senzația că îi iau hrana unei vietăți. Am însemnat cu creta pe perete lungimea lujerului. Venise între timp toamna, așa că planta și-a întrerupt creșterea anul acela.

Într-o după-amiază mi-am ridicat privirea de la biroul la care lucram și am văzut că lujerul caprifoiului ajunsese destul de departe pentru a-și prinde cu putere un arac în jurul unei ramuri a cameliei. Fusese o noapte furtunoasă. Lujerul sau brațul caprifoiului care era mai îndepărtat fusese legănat de vînt și, trecînd pe lîngă lujerul îndrăgostit de camelie, se prinsese cu putere de un spalier fixat sus pe perete. În felul acesta amîndouă lujerele se fixaseră și formau pe perete două ghirlande verzi și frumoase. După cîteva zile, însă, veni un alt vînt puternic, așa încît lujerul exterior nu mai reuși să se țină fixat pe spalier și căzu. Atîrnînd acum singur, începu un legănat încet și hotărît pentru a se prinde de lujerul frate care atîrna pe perete, formînd însă o linie curbă, deoarece acest lujer dinspre interior rămăsese încă agățat puternic de ramura cameliei.

În timp ce priveam într-o după-amiază lujerele caprifoiului, am văzut la un moment dat cum o adiere ridică lujerul exterior, ajutîndu-l să se prindă de cel interior, dar greutatea combinată a ambelor se dovedi prea mare pentru cîrcelul încă atîrnat precar de camelie, așa încît ambele lujere căzură și începură să se legene de-a lungul peretelui.

Așadar ne aflam din nou în locul de unde porniserăm.

Amîndouă lujerele începură din nou să se legene încet, înainte și înapoi, într-o parte și într-alta, mai mult sau mai puțin, după cum bătea sau nu vîntul. Totuși, nu rămîneau niciodată complet liniștite. Chiar și într-o zi fără vînt lujerele erau într-o ușoară mișcare perpetuă, acela care era mai aproape de camelie legănîndu-se mai mult decît celălalt.

Stăteam adeseori și mă întrebam dacă lujerele de caprifoi își „aminteau" cum unul din ele reușise să ajungă la spalierul înalt în noaptea cu vînt puternic, și cum celălalt găsise o gazdă bună în camelie. La urma urmei, specia caprifoi „își amintește" că trebuie să se prindă cu putere de ceva și știe că trebuie să se legene pentru a pătrunde în cîmpul de atracție al unei alte plante care îi devine gazdă. Și ce se întîmplă cu camelia? Se apleacă înainte cît poate pentru a ajuta caprifoiul să ajungă pînă la ea? Este oare sigur că arbustul de camelie nu poate rămîne indiferent la sforțările caprifoiului?

Pînă la sfîrșitul toamnei lujerul caprifoiului se prinsese de mai multe ori de camelie, cu ajutorul unor adieri de vînt, și fusese de mai multe ori desprins de acolo, fie de un vînt puternic, fie din cauza lujerului

frate, care, agățîndu-se de el, îl trăgea în jos cu greutatea sa.

Iar în intervalele dintre aceste momente, cînd lujerul interior nu era fixat de camelie, acesta atîrna pe zid, tremurînd ușor, abia mișcîndu-se și așteptînd vîntul pe cînd se legăna, așa cum surferii își asigură echilibrul pentru valul pe care îl așteaptă.

Uneori, privind, înțelegeam procesul ce se desfășura pe acel perete ca pe o unitate: legănatul lujerului de caprifoi, camelia care îl aștepta și adierea care nu putea fi percepută decît în cazul în care ridica lujerul, apropiindu-l de camelie.

Nu numai: Lujerul de caprifoi se leagănă și ajunge să se prindă de camelie.

Nu numai: Vîntul împinge lujerul pînă la gazda sa.

Cele două lucruri sînt de fapt unul și același.

Abia cînd a venit primăvara, cînd lujerul de caprifoi a crescut în lungime și a putut îndeplini o oscilație mai mare, acesta a reușit să se prindă cu puterea necesară de ramurile cameliei.

Acum văd un al treilea aspect al procesului.

Nu numai: Mișcarea lujerului l-a făcut să ajungă pînă la camelie.

Sau: Deoarece vîntul a ridicat lujerul, acesta a putut ajunge la camelie.

Ci: Faptul că lujerul a mai crescut a făcut posibilă prinderea acestuia de camelie.

Elementul, însă, în care se desfășoară un asemenea proces este Timpul.

Timpul este toată problema. Coordonarea în timp a procesului.

Surferul pe brizant. Planta care se leagănă în vînt. Același lucru se poate spune despre... ei bine, orice. Asta-i tot ce aveam de spus, doctore. De ce nu poți înțelege asta?

Era ora zece seara într-un salon sau într-o cameră în care se aflau profesorul și alți trei bărbați. Camera era plăcută, cu perdelele roz trase. Profesorul citea un exemplar din *Times* din ziua respectivă. Afară era o noapte sălbatică și zgomotoasă, cu vînt puternic.

Dintre ceilalți trei pacienți, doi dormeau deja; luminile de pe noptierele lor erau stinse; celălalt asculta radioul la căști.

Deodată intră în cameră o tînără. Purta o pijama înflorată, ca pentru fetițe, iar pe deasupra un halat alb plușat.

Cocul de *señorita* era acum desfăcut, dar își strînsese din nou părul la ceafă și îl legase bine cu o panglică trandafirie. Totul era corect și cuviincios, dar sărmana fată șoca fără voia ei, deoarece domnișoara Violet Stoke, deși se înfățișa ca o fetiță, avea chipul trist și atotștiutor al unei femei. Se așeză pe marginea patului profesorului și-l întrebă furioasă, cu glasul scăzut:

— E adevărat?

— Da, așa cred.

— Dar *de ce*? Nu face asta. Te rog, nu. Vai, te rog, te rog, nu face asta!

În ziua aceea se răspîndise în șoaptă zvonul că profesorul Charles Watkins consimțise, din proprie inițiativă, să fie supus tratamentului cu șocuri electrice. Unii pacienți se arătară indiferenți, dar nu prea mulți.

Majoritatea erau agitați din cauza știrii. El devenise un fel de simbol, deoarece, spre deosebire de cei mai mulți dintre pacienți, avusese posibilitatea să decidă el însuși. El nu fusese supus tratamentului cu șocuri electrice, fiindcă doctorul Y. se opusese la așa ceva în cazul lui. Dar acum, odată ce revenise la normal (în afară de faptul că încă nu putea fi de acord că trecutul său ar fi acela pe care i-l descriau doctorii), le spusese doctorului Y. și doctorului X. că va încerca tratamentul.

Se stabilise să i se administreze primul șoc în dimineața următoare.

Cîțiva pacienți reacționară protestînd că erau tratați ca în închisoare, iar unul dintre ei se declară dispus să fie electrocutat.

Profesorul, un om plăcut, zîmbitor, de vîrstă mijlocie, cu un păr distins, grizonant și ochi blînzi, albaștri, luă mîna fetei într-a lui și-i spuse:

— Îmi pare rău că ești necăjită. Sînt însă oarecum derutat. În primul rînd, medicii nici nu vor să audă să ne mutăm împreună într-un apartament din oraș. Cred că acest lucru e irealizabil.

— E irealizabil numai fiindcă noi nu am insistat asupra lui. Ce mă fac eu acum? Unde mă duc? Eu nu am pe nimeni.

— Ei bine, dacă, așa cum sper, îmi voi recăpăta într-adevăr memoria, atunci voi fi restabilit și poți veni să stai un timp cu mine, cu Felicity și copiii.

Urmă o tăcere furioasă. După un timp el continuă:

— Iartă-mă. Știu că nu este cinstit. Sau ar putea fi. Să presupunem, însă, că sînt profesorul Nu-știu-cum

și că am o casă și, prin urmare, pot avea musafiri care să stea la mine. Nu?

— Te-ai hotărît așadar să faci asta. De ce? De ce? De ce?

Profesorul se uită atent la cei doi oameni care dormeau în paturile din fața lui și apoi la acela de pe aceeași parte a camerei cu el, care stătea ridicat în pat, zîmbind de plăcere și uneori rîzînd tare, în timp ce asculta programul la radio.

Profesorul răspunse:

— Există doar un singur lucru în privința căruia toți par să cadă de acord. Anume că șocurile electrice mă pot zgudui, făcîndu-mă să-mi recapăt memoria.

— Da, dar se poate și să nu fie așa. Știi la fel de bine ca mine în ce stare ajung unii pacienți supuși acestui tratament. Ajung ca niște umbre. Ajung ca niște strigoi. Nu poți să spui că nu ai văzut că se întîmplă.

— Totuși unii arată bine și progresează.

— Dar riști.

Pe coridor se auziră pași care se apropiau de camera lor și o voce voioasă repetă: „Noapte bună, noapte bună, noapte bună", în timp ce luminile se stingeau în celelalte saloane.

— Dar dacă îmi amintesc ce vreau să-mi amintesc? Toți mă asigură că îmi voi aminti ce vor ei să-mi amintesc. Și este absolut necesar să-mi amintesc trecutul, îmi dau bine seama de asta. Totul se încadrează în sincronism, coordonarea în timp, cred că înțelegi... Îmi dau bine seama și de asta. Înseamnă mișcarea stelelor. Problema momentului și a locului. M-am tot gîndit și iar m-am gîndit... N-am putut să dorm noaptea trecută,

și nici noaptea dinaintea ei, și nici... Căutam să creez ceva. De ce am oare acest sentiment de necesitate absolută? E ceva obișnuit, de altfel, pentru mine. Nu este ceva ce mi-a apărut numai de cînd mi-am pierdut memoria. Nu. L-am avut și mai înainte. Acum cred că știu ce este. Și nu numai asta. O mulțime de lucruri în viața noastră obișnuită sînt... umbre. Ca și coincidențele sau visele, sînt acele lucruri care formează un unghi cu viața obișnuită. Mă înțelegi, Violet?

Ea dădu din cap. Ochii ei triști, de femeie matură, se îndreptară spre ușa în al cărei cadru avea să apară sora în cîteva clipe. Camera profesorului era ultimul salon de pe coridorul din această secțiune a spitalului.

— Important este următorul lucru – să-ți amintești că anumite lucruri ne parvin aici din lumea dinafară. Neliniștea este unul dintre acestea. Simțul necesității absolute. Doctorii declară starea asta o boală și vor s-o înlăture prin descîntece cu medicamentele lor magice. Dar această stare nu este fără cauză. Nu este independentă. Ei îi spun „o stare de neliniște", o numesc paranoia, însă toate aceste lucruri au un sens, sînt reflectări ale celeilalte părți a eului nostru, parte care știe lucruri pe care noi nu le știm.

— Gata, spuse sora, intrînd în salon și văzînd bărbatul și fata sporovăind, deși era ora de culcare. E timpul să fii în pat și să dormi, domnișoară Stoke.

— Tocmai plecam, spuse Violet, preschimbîndu-se pe loc într-un copil mofturos de trei ani.

Sora stinse luminile din centrul tavanului.

— Simțul necesității din mine e foarte simplu, spuse profesorul. Măcar atîta tot mi-am amintit, fiindcă ceea

ce trebuie să-mi amintesc are legătură cu faptul că timpul trece repede. Asta este cauza neliniștii în cazul foarte multor oameni. Ei știu că au de făcut ceva și că ar trebui să facă altceva, nu numai să trăiască de azi pe mîine, vopsindu-și chipurile și împodobindu-și peșterile și jucîndu-le renghiuri rivalilor lor. Nu. Trebuie să facă altceva înainte de a muri – și, ca urmare, spitalele de boli mintale sînt pline, iar farmaciștii prosperă.

— Vreți un somnifer, domnule profesor?

— Nu, soră. Mulțumesc.

— Vă amintesc că nu trebuie să mîncați nimic mîine-dimineață. Vă rog foarte mult. Vă veți lua gustarea de dimineață după tratament.

— Am să sting eu lumina îndată. Se poate? întrebă fata pe un ton hotărît, fulgerînd-o din ochi și țuguindu-și buzele, încercîndu-și astfel puterile ei de copil de trei ani.

— Bine, domnișoară Stoke. Numai, te rog, cît mai repede. Domnul profesor are nevoie de somn în noaptea aceasta, și tot așa și tu, drăguță.

Sora ieși.

— „Drăguță" ești tu, bombăni fata.

Cei doi ședeau aproape unul de altul, în semiîntuneric. Bărbatul care stătea ridicat în pat și asculta radioul la căști rîse tare, își ținu respirația în așteptarea unei glume care trebuia să urmeze și rîse din nou.

— Înțelegi așadar motivul, Violet? Șocul mă poate zgudui, făcîndu-mă să-mi reamintesc ceea ce știu că există undeva, umbra pe care o văd cu coada ochiului.

— Dar s-ar putea să aibă ca rezultat doar atît – că ești profesorul Charles Watkins, nu?

— Știu că risc. Știu asta prea bine. Poate că șocurile mă vor face să uit și ceea ce știu acum. Poate că va trebui să trăiesc cu totul altfel de cum trăiesc acum.

— Da, dar cum? Toți spunem asta, spunem mereu asta. Știu că asta este esența tuturor lucrurilor, dar cum?

— Trebuie să realizez ceva. Trebuie să spun și altora. Lumea nu știe de acest lucru fiindcă e ca și cum ar trăi într-o atmosferă otrăvită. Nu sînt conștienți. Au fost loviți în cap, cu mult timp în urmă, și oamenii nu știu, de aceea trăiesc ca strigoii și se omoară între ei.

— Ca Eliza Frensham după tratamentul cu șocuri.

— Sau ca mine, mîine, după tratamentul meu. Da, știu.

— Cum putem, noi însă, să ne deosebim de ceilalți? Cum putem ieși din lumea noastră? Dacă descoperi, vrei să vii și să mă iei cu tine?

— Totul depinde de sincronizare. Uneori este mai ușor să ieșim din lumea aceasta decît...

— Domnișoară Stoke! interveni sora din ușă.

— Vin îndată, răspunse fata. Am spus că vin și vin. E bine?

Se ridică ușor de pe pat și rămase în picioare lîngă perna bărbatului în vîrstă.

— Sînt oameni în lumea asta care știu permanent acest lucru, spuse profesorul. Dar păstrează tăcerea. Umblă peste tot tăcuți, salvîndu-i pe cei care știu că sînt prinși în capcană. Pentru cei care s-au desprins de lumea aceasta este ca și cum se trezesc după o anestezie cu cloroform. Își dau seama că toată viața lor au dormit și au visat și că a venit rîndul lor să învețe regulile și

stabilirea sincronismului. Ei devin aceia care trăiesc în tăcere în această lume, cum ar trăi niște ființe omenești dacă s-ar găsi doar cîteva pe o planetă ai cărei locuitori ar fi numai maimuțe, iar maimuțele ar avea capacitatea de a învăța să gîndească asemenea ființelor omenești. Însă în sărmanele creiere traumatizate ale maimuțelor triste există o cunoaștere care e pe jumătate îngropată. Oamenii aceia cred uneori că dacă ar ști cum, dacă și-ar putea aduce aminte așa cum trebuie, atunci s-ar putea elibera din capcană, ar putea să nu mai fie strigoi. Cam asta este situația, Violet, și trebuie să accept riscurile.

— Am să mă gîndesc la tine mîine-dimineață.

— Noapte bună, dragă.

— Noapte bună, Charles.

— Noapte bună, domnule profesor.

— Noapte bună, soră...

Scumpul meu Charles,

Doctorul Y. mi-a telefonat să-mi spună că te-ai restabilit. Vin să te iau joi. Dragul, scumpul și iubitul meu Charles. Băieții sînt și ei foarte fericiți și așteaptă cu nerăbdare să te vadă. Simt că nu pot să-ți scriu... rîndurile acestea sînt numai ca să-ți spun că voi fi la tine joi la ora patru, cu mașina.

FELICITY

Dragă Charles,

Felicity îmi spune că ești complet restabilit. Nu mai este nevoie să-ți spun cît sînt de bucuros. Stabilisem să

țin cursul pe care te angajaseși să-l faci în semestrul acesta – și să-ți menții pozițiile în diferite alte direcții. Sînt cît se poate de bucuros să-ți restitui sarcinile. Prima este „Epitetul homeric", partea I, *Iliada.* Ești programat de luni într-o săptămînă. Dacă nu te simți în formă pentru prelegere, nu fi îngrijorat. Te rog, ține-mă la curent.

JEREMY

Dragă Jeremy,

Îți mulțumesc pentru tot. Îmi pare rău că ți-am dat atîta bătaie de cap. Am impresia că sînt iarăși în deplinătatea facultăților mele mintale. Îmi amintesc perfect seria prelegerilor pe care trebuia să le țin. Mă simt în stare să-mi îndeplinesc obligațiile.

Al tău,
CHARLES

Dragă Miles,

Trebuie să-ți mulțumesc pentru deosebitul interes pe care mi l-ai arătat cît am fost bolnav. Sînt acum complet restabilit. Te gîndești cumva să vii la Londra iarna aceasta? Dacă da, putem lua o dată masa împreună. Comunică-mi dacă ești de acord. Sau ce-ai zice de un sfîrșit de săptămînă la Cambridge cu familia mea?

Al tău,
CHARLES

Stimată domnișoară Baines,

Sînt sigur că vă veți bucura să aflați că sînt pe deplin restabilit, așa că nu voi mai fi o povară pentru binevoitorul și continuul interes pe care mi-l arătați. În paranteză,

trebuie să vă mulţumesc pentru răbdarea dumneavoastră în seara în care mi-am impus prezenţa în societatea dumneavoastră într-un mod de neiertat. Vă rog, prezentaţi scuzele mele şi domnului Larson.

Deoarece trebuie să mă întorc la Cambridge şi sînt extrem de ocupat, mă tem că nu voi putea accepta amabila dumneavoastră invitaţie la masă.

Al dumneavoastră,
CHARLES WATKINS

Aprilie, 1970

Postfață sau notă finală

O amintire pertinentă și neînsemnată

Acum cîțiva ani am scris o povestire pentru un film. Povestirea era rezultatul unei strînse prietenii cu un bărbat ale cărui simțuri difereau de acelea ale unui om obișnuit.

Poetul W. Blake întreabă:

„Cum poți ști dacă nu cumva fiecare pasăre care străbate drumul de aer

Este o imensă lume de desfătare, izolată de tine datorită celor cinci simțuri ale tale?"

A cunoaște foarte bine și pentru mult timp o persoană care percepe totul într-un mod foarte diferit de oamenii „normali" pune aceeași problemă. Ideea fundamentală a acestui film este că percepția și sensibilitatea extremă a eroului sau protagonistului constituie un dezavantaj pentru el într-o societate organizată cum este societatea noastră, care îi favorizează pe conformiști, pe mediocri și pe cei servili.

Scenariul a fost prezentat unor producători de filme, dintre care mai mulți au cochetat vreme îndelungată – după cum este practica industriei cinematografice – cu ideea de a face filmul, dar au pus toți întrebarea: în ce constă greșeala protagonistului din acest film?

Or, așa ceva nu-mi trecuse prin minte, pe de o parte fiindcă, după părerea mea, felul în care scrisesem povestirea

făcea întrebarea complet nejustificată ; iar, pe de altă parte, deoarece modelul din viața reală al eroului fusese diagnosticat de medici într-un mod atît de diferit și contradictoriu de-a lungul foarte multor ani, încît felul de a gîndi pe linia sugerată mai sus părea neconcludent.

În același timp cineva trebuie să fie special pregătit pentru a crede că a denumi un sentiment, o stare mintală, un fapt, a găsi o combinație de cuvinte sau o expresie, pe scurt, a descrie așa ceva este același lucru cu a înțelege și a trăi ceva. O astfel de pregătire o constituie instruirea obligatorie în cadrul școlilor noastre, al căror proces de învățămînt este în cea mai mare parte consacrat învățării copiilor să folosească etichetări, să aleagă cuvinte și să formuleze definiții.

M-am gîndit atunci să fac lucrul următor. Am trimis scenariul la doi doctori. Unul era psihiatru consultant la un spital ținînd de o mare universitate – un medic care pregătea viitorii doctori și avea pacienți în tratament. Celălalt era neurolog și lucra într-o mare clinică londoneză, avînd un cabinet de consultații pe Harley Street, strada medicilor reputați.

Pe scurt, amîndoi erau persoane de încredere în profesiunea lor.

I-am rugat să citească scenariul și să-mi spună ce era anormal în privința protagonistului, cu obiectivitatea pe care ar fi arătat-o unui pacient venind la cabinetul lor sau la cabinetele din spitale pentru tratamente ambulatorii.

Au fost foarte amabili și au făcut acest lucru dîndu-și multă osteneală și sacrificîndu-și mult timp.

Însă diagnosticele lor competente și compătimitoare pentru erou, deși venind din partea unor autorități consacrate în domeniul medical, erau complet diferite unul de altul. Medicii nu au căzut de acord în nici o privință.

SERIA DE AUTOR
DORIS LESSING

„***O coborîre în infern*** se constituie într-un răspuns dat, peste ani, experienţei interiorităţii din *Ulise* al lui James Joyce. Doar că în romanul lui Doris Lessing unitatea de timp şi spaţiu a fost abolită. La rîndul său, personajul nu întruchipează doar un erou mitologic, ci o categorie: a exploratorului, a neostenitului aventurier. Un *homo viator* prevăzut cu atributele ubicuităţii. Un Orfeu polimorf şi contradictoriu."

Mircea Mihăieş

„Acesta este un *roman despre spaţiul interior*, aşa cum îl descrie autoarea însăşi, demonstrînd o remarcabilă înţelegere a tulburărilor psihice. Este radiografia stării de criză a unui profesor de limbi şi literaturi clasice, relatarea experienţei vizionare a lumii arhetipale reprezentate în tragedii şi mituri şi a modului în care psihiatria convenţională înţelege să trateze astfel de cazuri, dar şi un comentariu ironic despre revenirea «pacientului» în lumea meschină, obtuză şi amăgitoare a celor «normali»."

Joyce Carol Oates

„Doris Lessing este o legendă vie. A publicat aproape cincizeci de cărţi şi şi-a cîştigat pe drept cuvînt reputaţia de stilistă redutabilă şi de scriitoare a cărei operă depăşeşte orice clasificare. Cîteva dintre romanele ei se numără printre operele clasice ale modernităţii."

The Washington Post

„Am putea spune că este una dintre cele mai bine cîntărite alegeri din istoria Premiului Nobel."

Horace Engdahl,
secretar permanent al Academiei Suedeze

EDITURA POLIROM

ISBN 978-973-46-0922-2

www.polirom.ro